

Marja Saarenheimo, Minna Pietilä, Sonja Maununaho,
Arto Tiihonen ja Pertti Pohjolainen

Ikäpolvien taju

**Elämänkulku ja ikäpolvet
muuttuvassa maailmassa**

Sisällys

Johdanto	4
Ikä ja ikäisyys	10
Mikä ihmeen ikä?	11
Tietolaari: Iän ja elämäkulun sanat	34
Elämäkulku ja sen muutokset	38
Elämäkulun uusjako ja iän merkityksen muutos	39
Näkökulma: Vanhus – kaunis vai ruma sana?	64
Näkökulma: Kamala, ihana nuoriso	67
Tietolaari: Ikäpolvikokemukseen vaikuttavia tekijöitä	77
Suku- ja ikäpolvet	80
Sukupolvista ikäpolviin	81
Ikäpolvien vuorovaikutus	95
Tietolaari: Sukupolviluokitteluja	116
Näkökulma: Ikäpolvet ja valta	119
Näkökulma: Ennen kaikki oli paremmin	124
Ikäpolvitaju ja ikäpolvitoiminta	132
Ikäpolvitaju - kuinka ymmärtää toisenikäisiä	133
Liite: Tutkimusaineistot	138
Lähteet	156

Johdanto

*Elämän voi ymmärtää vain taaksepäin ja
kuitenkin sitä on elettyä eteenpäin.
(Sören Kierkegaard)*

Tämä kirja perustuu Raha-automaattiyhdistyksen tukemaan *Elämäkulkua ja ikäpolvet* -tutkimus- ja kehittämishankkeeseen, joka toteutettiin Vanhustyön keskusliitossa vuosina 2011–2013. Hankkeessa pohdimme tutkimuksen ja käytännön keinoin elämänmenon muutoksia, ikäpolvien välisiä suhteita ja niiden jännitteitä sekä mahdollisuuksia kaventaa ikäryhmien välisiä kuiluja. Tutkimusosuudessa kerättiin ja analysoitiin tietoa siitä, miten eri ikäpolvien ihmiset jäsentävät elämäkulkua ja omaa paikkaansa sukupolvien ketjussa sekä miten he suhtautuvat itseään nuorempiin ja vanhempiin ikäpolviin¹.

Halusimme myös käytännössä lisätä eri-ikäisten ihmisten välistä kanssakäymistä ja vuorovaikutusta sekä edistää näin erityisesti iäkkäiden ihmisten psykososiaalista hyvinvointia ja osallisuutta. Viritimme keskustelua ikäpolvia yhdistävän toiminnan mahdollisuuksista ja tuimme ikäpolvien välisen toiminnan ja yhteisöjen käynnistämistä *Neljän polven treffit* -haastekampanjalla, joka järjestettiin Aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden eurooppalaisena teemavuonna 2012. Johdannossa luomme katseen hankkeen ja kirjan keskeisiin käsitteisiin.

Ikä hankkeen ajallisessa kontekstissa

Elämäkulkua ja ikäpolvet -hankkeen toimintavuosina julkisen keskustelun tapetilla olivat ikäryhmistä erityisesti nuoret ja vanhat. Nuorten tilanteesta oltiin yleisestikin huolestuneita, mutta erityisesti niistä nuorista, jotka uhkaavat syrjäytyä yhteiskunnassa. Vanhojen ihmisten aseman parantaminen kiteytyi erityisesti pitkään

¹ Aineistojen keruusta ja analysista ks. liite.

valmisteilla olleeseen vanhuspalvelulakiin², jonka tavoitteena on edistää iäkkäiden ihmisten hyvinvointia, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta sekä taata heille määrällisesti ja laadullisesti riittävät palvelut.

Ikä- tai sukupolvien väliset suhteet joutuivat koetukselle varsinkin kestävyysvaje- ja eläkekeskusteluissa. Paine työurien pidentämiseen oli keskeisiä keskustelunaiheita koko ajanjakson ajan. Eläkeiän nostosta käyty usein kiivaskin keskustelu liittyy myös käsityksiin elämäkukulusta ja sen eri vaiheiden tehtävistä. Nuorten näkökulmasta kyse tuntuu olevan ennen kaikkea hyvinvointivaltion eläkelupauksen pitämisestä ja sukupolvien välisestä solidaarisuudesta. Tämä tuli esiin myös kirjamme tutkimusaineistoissa. Vanhemmat ihmiset taas ovat usein huolissaan työssä jaksamisesta iäkkäänä, työn riittävydestä ja mielekkyydestä sekä nuorten syrjäytymisestä.

Monilla aloilla eläkeikää on haluttu nostaa paljonkin samaan aikaan kun työnantajat eivät ole kovin halukkaita palkkaamaan iäkkäitä työntekijöitä³. Eläkkeelle jäävät ovat vedonneet siihen, että eläke on itse kovalla työllä hankittu, joten olisi epäoikeudenmukaista purkaa eläkelupaus juuri silloin, kun siitä voisi alkaa nauttia. Toisaalta kaikki eläkeiän saavuttaneetkaan eivät ole tätä mieltä, sillä työssä-oloikä on noussut ennustettua enemmän.

Ajankohtaisista aiheista ajallisiin: elämäkulkua ja ikäpolvet

Uuden vuosituhanen toinen vuosikymmen saattaa synnyttää uuden historiallisen tai jopa yhteiskunnallisen sukupolven, jolle nykyhetken ilmiöt voivat muodostaa elämää määrittäviä avainkokemuksia. Hankkeemme tavoitteena ei kuitenkaan ollut määrittellä uusia suku- tai ikäpolvia, vaan tutkia elämäkulkua ja ikäpolvia tässä hetkessä ja edistää eri-ikäisten välistä yhteistoimintaa. Siksi meitä ovat kiinnostanut myös myös käsitteet, joilla ikää, elämäkulkua ja ikäpolvia jäsennetään. Tutkimusaineistojen avulla etsimme vastauksia siihen, miten elämäkulkua tai -vaihe ja eri ikäpolviin kuulumisen vaikuttavat eri-ikäisten ihmisten itseyttä ja vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan toisenikäisten kanssa.

läästä, ikääntymisestä ja ikäkokemuksista mutta myös ikäsyrjinnästä tai ageismista puhuttiin 2010-luvun alussa monista eri syistä. Väestön elinikä ja eliniän odote ovat nousseet jo pitkään. Terveitä ja toimintakykyisiä eläkeläisiä on yhä enemmän suurten ikäluokkien jäätyä jo pitkälti eläkkeelle.

Tutuksi on tullut sellainenkin ilmiö, että tietyn ikäiset ihmiset eivät ikään kuin tunne oloaan kotoisaksi omassa perinteisesti määritetyssä ikäluokassaan. Ehkä eniten keskustelua on tässä mielessä herättänyt aktiivisten eläkeläisten uusi ryhmä, joka ei koe luontevaksi mukautua edellisten sukupolvien muovaamaan vanhuuskuvaan.

Tätäkin vanhempi ja edelleen jatkuva keskustelu koskee lapsuuden lyhene- mistä ja nuoruuden pitenemistä sekä lapsuuden että aikuisuuden suuntaan. Aikuisuuden tai keski-ikäisyyden onkin joissakin keskusteluissa nähty suorastaan hävinneen, kun nuorekkaat eläkeläiset valtaavat kaikki foorumit. Saman asian voi toki tulkita niinkin, että juuri keski-ikäisenä eletty aika on lisääntynyt, kun monet nuoret yhä nuorempina saavat aikuisuuden aiemmat symbolit eli omistusasunnot, autot ja kodinkoneet eivätkä ikäihmiset malta jäädä eläkkeelle tai edes hidastaa

² Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista.

³ Tuominen ym. 2012

tahtia. Toisaalta osa nuorista voi jäädä yhä pitemmäksi aikaa **muotoutuvan aikuisuuden**⁴ tilaan eli asua lapsuudenkodissaan ja pysyä muutenkin aiempaa epäitsemäisempinä.

Elämänkulku ja elämänvaiheet

Elämänkulkua on totuttu jakamaan toisistaan selvästi erottuviin vaiheisiin. Tu-
tuin lienee jako lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen. Väestöjen
elinien nousesta ja yhteiskuntien muuttuessa on tullut tarvetta lisätä elämänvai-
heita sellaisiin kohtiin, joihin uusi elämänvaihe on rakentanut riittävät tunnus-
merkkinsä. Elämäkulussa voi siis nähdä monenlaisia muunnelmia lapsuudesta
(vauva, taapero, tenavaikä, leikki-ikä, kouluikä jne.), nuoruudesta (varhaisteini-
ikä-/nuoruus, teini-ikä, murrosikä, nuoruus, varhaisaikuisuus jne.), aikuisuudesta
(varhaisaikuisuus/-keski-ikä, kypsä aikuisuus, myöhäsaikuisuus jne.) ja vanhuu-
desta (ikäntyvä, ikääntynyt, ikäihminen, seniori, vanha, vanhus jne.). Kun ky-
symme 820 eri-ikäiseltä ihmiseltä heidän käsityksiään elämänkulun eri vaiheista,
saimme hyvin esiin tällaisia näkemuseroja ihmisten välillä.⁵

Nykyään on tullut tavaksi myös numeroida elämänvaiheita. Lapsuus ja nuoruus muodostavat ensimmäisen iän, työikä toisen, aktiivinen ja toimintakykyinen eläkeikä kolmannen ja vanhuus, jossa ihminen tarvitsee toisten tukea neljännen iän. Joskus puhutaan myös viidennestä iästä, jota leimaa enenevä hoivan ja palveluiden tarve. Muut elämänvaiheet nähdään usein työiälle ja työnteolle alisteisina, tuottamattomina tai jopa passiivisina. Ihmisten omassa elämänvaiheajattelussa taas keskeistä on se, mihin vaiheeseen he itsensä kulloinkin mieltävät, mitä ajattelevat eri vaiheisiin kuuluvan ja millaisina näkevät siirtymät elämänvaiheesta toiseen.

Elämänkulku ja perhesukupolvi

Yksilöllisten elämäntapahtumien ja elämänvaiheisiin liittyvien haasteiden ohella elämänkulkuun vaikuttavat myös muut asiat, kuten perhesukupolvet sekä mahdolliset historialliset ja yhteiskunnalliset sukupolvikokemukset. Kun eri elämänvaiheissa elämänkulku piiryy yksilön, ikääntymisen ja yhteiskunnan vaatimusten välisenä dialogina, perhe- tai biologinen sukupolvi määrittää elämänkulkua sen mukaan, mihin sijoitumme sukupolvien ketjussa. Perhesukupolvella tarkoitetaan nykyään noin 30 vuoden välein vaihtuvaa sukupolvea. Silti perhesukupolvi ei ole mikään staattinen käsite, vaan se saa eri tilanteissa hyvinkin erilaisia tulkintoja.

Nykyään Suomessa on jo varsin tavallista, että jopa neljä perhesukupolvea on elossa yhtäaikaaisesti. Samassa perheessäkin voi tosin olla erilaisia käsityksiä siitä, missä kohdassa sukupolvi vaihtuu, jos sisarukset ovat eri-ikäisiä tai jos kyse on uusioperheestä, jossa esimerkiksi isällä on yhtä aikaa samanikäisiä lapsia ja lapsenlapsia. Vanhempien ikä tai syntymävuodet määrittävät yleensä jossain määrin myös lasten sukupolvikokemuksia, koska vanhempien kokemukset ja niille annetut merkitykset välittyvät lapsillekin. Näin perheelle muodostuu jonkinlainen

⁴ englanniksi emerging adulthood (Arnett 2000).

⁵ Esimerkit ovat poimittu kyselymme avovastauksista. Ks. myös Tietolaari län ja elämänkulun sanat.

yhteinen käsitys siitä, miten edeltävä sukupolvi on elänyt ja asiat kokenut.

Perhesukupolvi ja sen rakentama kuva todellisuudesta on kuitenkin rajallinen, koska jo koululuokassa samanikäisillä lapsilla saattaa olla hyvin erilaisia perhesukupolvikokemuksia, jos heidän vanhempansa ovat eri-ikäisiä. Nelikymppisten lapset elävät perhekulttuurissaan erilaista elämää kuin parikymppisten lapset, vaikka olisivat keskenään samanikäisiä. Saman ikäluokan ihmiset ovatkin usein perhesukupolvina eläneet erilaisissa kulttuureissa.

Suurten ikäluokkien vaikutus suomalaisessa yhteiskunnassa on näkynyt muun muassa siinä, että he syntyivät eri-ikäisten vanhempien lapsina, kun lapsia saatiin sekä suhteellisen nuorina että suhteellisen vanhoina ja varsin vanhat ihmiset saivat lapsia sodan aiheuttaman tauon jälkeen. Ehkä voisi jopa ajatella, että suurten ikäluokkien oletettu kulttuurinen yhtenäisyys johtui ainakin osaksi siitä, että perhesukupolvina ne olivat niin heterogeenisiä. Tällöin kenties etsittiin aivan erityisesti yhteisyyttä samanikäisten kanssa, kun yhteistä perhesukupolvista kokemusta ei ollut jaettavaksi eivätkä esimerkiksi vanhemmat, sodan kokeneet sisarukset jakaneet samaa kokemusmaailmaa.

Perhesukupolvien merkitys on moninainen, sillä ne vaikuttavat muun muassa siihen, minkä ikäiseksi ihminen itsensä kokee ja mitä elämänvaiheita tuntee elävänsä. Kun entinen vanhus eli nykyinen seniori tai kolmasikälainen voi olla samaan aikaan vielä elossa olevan vanhemman lapsi, ikäkokemus tai käsitys omasta elämästä ja elämänvaiheista saa erilaisen sävyn. Nykyihmisen onkin osattava siirtyä joustavasti roolista toiseen, sillä tuo aikuinen lapsi voi olla samanaikaisesti myös isovanhempi ja vanhempi, puoliso, leski, av(i)omies/-vaimo, käly, uusioisä ja niin edelleen.

Myös sukupuoli vaikuttaa siihen, miten elämänkulun vaiheet ja perhesukupolvi koetaan. Perheellinen kokee ikääntymisensä toisin kuin yksineläjä, vanhempien eläessä ikääntyminen on toisenlaista kuin vanhempien kuoltua ja lapset tai lapsenlapset – tai heidän puuttumisensa – vaikuttavat suuresti siihen, miten ihminen tietyn iän tai elämänvaiheen kokee.

Yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja historiallinen sukupolvi

Sukupolvi tarkoittaa myös yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja historiallisia sukupolvia, joilla kuvataan suurin piirtein saman ikäisten ihmisten yhteneviä kokemuksia tai käsityksiä yhteiskunnasta, kulttuurista ja historiasta. Tässä kirjassa suku- tai ikäpolvista puhutaan tällaisessa merkityksessä. Teoreettisesti sukupolven lähtökohta on tällöin niin sanotuissa kollektiivisissa avainkokemuksissa, joita vastaanottavassa iässä olevien nuorten katsotaan saavan⁶. 1960-luvun poliittinen sukupolvi on tästä usein mainittu esimerkki.

Poliittisen aktiivisuuden lisäksi yhteiskunnallisessa sukupolvessa voi olla kyse myös esimerkiksi kulttuurista ja taiteesta – siis elämän merkityksistä ja tulkinnoista – sekä kapinasta edellistä sukupolvea tai olemassa olevaa valtakulttuuria vastaan. Historialliset sukupolvet taas tarkoittavat ikäryhmien kokemuksia keskeisistä historiallisista tapahtumista.

⁶ ks. myös Tietolaari Sukupolviluokitteluja.

Koska väljimmässä määritelmässä yhteiskunnallinen sukupolvi uusiutuu lähes joka vuosikymmenellä, kyse on myös identiteetistä. Sukupolvia on nimetty erityisesti yhteiskunnallisten murrosten perusteella, kuten vaikkapa rock-kulttuuri, ympäristötietoisuus, tietotekniikka tai lama. Yhteiskunnallisen tai kulttuurisen sukupolven ajatus on herättänyt paljon kritiikkiä, koska sitä pidetään usein liian teoreettisena käsitteenä.

Käytännössä sukupolvikokemuksissa on kyse aina yksilön tai yhteisön tulkinasta siitä, mikä on yhteiskunnallisesti tärkeää ja mikä ei. Kaikki suuriin ikäluokkiin kuuluneet eivät esimerkiksi menneet mukaan uuteen nuorisokulttuuriin tai puoluepolitiikkaan. Toisaalta kun osa meni mukaan täysin rinnoin ja aika iso osa sympatisoi heitä, loppujenkin oli otettava jollain tavalla kantaa tähän ikäryhmänsä yhden osan toimintaan.

Onko siis niin, että yhteiskunnalliseen sukupolveen kuuluu, kun on elänyt saman ikäisenä samassa maailmassa, vaikka olisi ollut eri mieltä asioista tai jopa taistellut syntyneitä kulttuurista hegemoniaa vastaan? Todennäköisesti kuuluisi, mutta sellainen, joka olisi ollut täysin välittämättä ajan kuohunnasta taas ei. Vai kuuluisiko sittenkin, ainakin omien lapsiensa tai vanhempiensa mielestä?

Koska uusia yhteiskunnallisen sukupolven nimikkeitä syntyy jatkuvasti, tällaisille tyypittelyille on selvästi kulttuurista ja ehkä kaupallistakin kysyntää. Kyse on myös ikäryhmien välisistä eronteista suhteessa toisiinsa. Samanikäisyys tai tiettyjen historiallisten tapahtumien todistaminen aikalaisena on toki aika löyhää yhteisöllisyyttä ja heiveröinen identifioitumisperusta, mutta epävarmassa ja nopeasti muuttuvassa maailmassa ihmisellä voi olla tarve merkityksellistä myös ikäkokemuksiaan. Viime vuosien nostalgiabuumi retroiluna eli eri vuosikymmenten populaarikulttuurin tuotteiden esiin kaivamisena ja ”remiksauksena” kuvastanee hyvin tarvetta löytää yhteisöllisyyttä ja yhteisiä merkityksiä asioista vaikka sitten jälkikäteenkin⁷. Retroilun yksi perusidea saattaa olla juuri se, että jokin kulttuuri-tuote tai aikakausi – vaikkapa ”kasarikulttuuri” – syötetään nostalgian avulla myös laajempien piirien tietoisuuteen.

Historiallisissa sukupolvissa tarkastellaan esimerkiksi kansakunnan jakamia tapahtumia, joiden merkitys voi olla hyvin erilainen riippuen siitä, minkä ikäisenä tapahtuman on kokenut. Kekkosen ajan eläneissä on niitä, jotka muistavat Kekkosen ennen presidenttiyttä hyvinkin ristiriitaisena hahmona, kun taas suuri osa vuosien 1950–70 välissä syntyneistä koki presidenttiyden ja Kekkosen lähes synonyymeina. Nuoriso tuntee edelleenkin Kekkosen, mutta suhtautuminen on lähinnä huvittuneen ironista. Esimerkiksi teknologian kehitys, lama, terrori-iskut tai EU-jäsenyys taas ovat asioita, joiden kokemisessa sukupolvella tai kokemisiällä ei välttämättä ole niin suurta merkitystä kuin voidaan ajatella. Sen sijaan niiden kokeminen saattaa yhdistää eri-ikäisiä toisiinsa, jos mikään sukupolvi ei ikään kuin omista kokemuksia ja tulkintaa niistä.

Tietoisuus omasta historiallisesta, kulttuurisesta tai yhteiskunnallisesta sukupolvikokemuksesta voi parhaimmillaan auttaa ymmärtämään myös toisenikäisten sukupolvikokemuksia, mikä edistää eri-ikäisten vuorovaikutusta. Niin sanotun

⁷ ks. myös Näkökulma Ennen kaikki oli paremmin.

ikäpolvitajun⁸ näkökulmasta eri sukupolvien kokemusmaailmojen kulttuurinen kierrättäminen saattaa siis lähentää ikäpolvia toisiinsa ja edesauttaa niiden yhteistoimintaa.

Kuinka lukea tätä kirjaa?

Elämänkulku ja ikäpolvet oli tasapuolisesti kehittämis- ja tutkimushanke. Hankkeen kehittämisosuus konkretisoitui *Neljän polven treffit* -haastekampanjassa, jonka pohjalta laadittiin samanniminen ikäpolvitoiminnan opas⁹. Tämä kirja puolestaan kokoaa yhteen hankkeen tutkimuksen keskeiset tulokset sekä joukon yleisempiä pohdintoja iästä, elämänkulusta, ikäpolvista ja niiden välisistä suhteista.

Suomessa on toki kirjoitettu ikäpolvista ja elämänkulusta ennenkin. Kyseessä on silti uusi aluevaltaus, sillä eri-ikäisten ihmisten kokemuksia ja käsityksiä omasta ikäpolvestaan ja toisenikäisistä ei ole aiemmin tarkasteltu näin laajasti. Tämä kirja ei ole perinteinen tutkimusraportti, vaikka se monissa kohdin nojaakin tutkimusaineistoihin.

Olemme koonneet monentyyppisiä aineistoja ja käyttäneet niiden tulkinassa paitsi relevantteja teoreettisia näkökulmia, myös projektin aikana kertyneitä havaintojamme elämänmenosta tämän päivän Suomessa. Erityisesti meitä on kiinnostanut tarkastella, millaisia iän, elämänkulun ja ikäpolvikokemusten jäsenyyksiä ihmiset tuottavat kulttuurissa, jossa pitkäikäisyys on tavanomaista, väestön ikärakenne painottuu vanhempaan päähän ja yhteiskunnan muutosvauhti on kiihkeämpi kuin koskaan.

Käytämme sukupolven sijaan käsitettä ikäpolvi. Koska ikäpolven käsitettä ei ole aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa määritelty ainakaan niin, että siihen voisi yksiselitteisesti tukeutua, lähtökohtamme on ennen kaikkea käytännöllinen. Tarkoitamme ikäpolvella suurin piirtein saman ikäisiä ihmisiä, joilla saattaa tämän perusteella olla maailmasta samantyyppisiä kokemuksia. Kyse ei siten ole pelkästä ikäryhmiin jaosta, vaan hetkittäin ikäpolvi lähenee sukupolven käsitettä. Koska myös sukupolven käsite voi saada monenlaisia merkityksiä, tiukka rajanveto on mahdotonta.

Kirjaa voi lukea missä järjestyksessä tahansa, sillä yksittäiset artikkelit ja lyhyemmät kirjoitukset ovat itsenäisiä kokonaisuuksia. Osa kirjoituksista on perinteisemmässä merkityksessä tutkimusartikkeleita, osa hieman kevyemmällä kynällä piirrettyjä **Näkökulmia** ja osa eräänlaisia suppeita **Tietolaareja**.

Kokonaisuudella on kuitenkin myös juoni. Lähdemme liikkeelle iästä ja erityisesti ihmisten ikään ja ikääntymiseen liittyvistä kokemuksista ja arkikäsitteistä. Seuraavaksi tarkastelemme elämänkulun muuttuvia jäsenyyksiä sekä teoreettisesti että aineistojemme valossa. Tämän jälkeen valokeila siirtyy ikäpolviin – siihen, miten ihmiset määrittelevät omaa ikäpolveaan ja toisenikäisiä. Lopuksi esittelemme suomalaisen ikäkeskusteluun uudehkon ikäpolvitajun käsitteen ja pohdimme, millaisia näkymiä se avaa pohdittaessa esimerkiksi sukupolvien välistä solidaarisuutta, eri-ikäisten ihmisten välistä vuorovaikutusta tai ikäpolvitoimintaa.

⁸ englanniksi generational intelligence (Biggs & Lowenstein 2011); Antti Karisto on suomentanut käsitteen sukupolvitajuksi (2012).

⁹ Saarenheimo 2013

IKÄ JA IKÄISYYS

Mikä ihmeen ikä?

Olet varmaan kuullut sanonnan, jonka mukaan ikä on vain numero. Tai sen, että ihminen on juuri sen ikäinen kuin hän tuntee olevansa. Eikö iällä siis ole itsessään mitään merkitystä, jos se on vain numero tai valittavissa sen mukaan, miltä kulloinkin tuntuu? Voimmeko olla kokonaan välittämättä iästä vai onko tarkoitus sanoa, että voimme olla piittaamatta normeista, jotka säätelevät elämäntapahtumien ja valintojen ajoitusta?

Kronologisen iän ja ikänormien merkitys näyttää todellakin vähentyneen useilla elämänalueilla viimeisten vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi opiskelusta on tullut monille ihmisille elinikäisen kiinnostuksen kohde pelkästään nuoruuteen kuuluvan lyhyen ajanjakson sijaan. Perhe-elämässäkin ikänormit ovat väljentyneet – uusia parisuhteita solmitaan sekä nuorina että eläkeikäisinä eivätkä sosiaaliset paineet vaikuta lasten hankkimiseen samassa määrin kuin joskus aikaisemmin. Ennen kaikkea ikänormien muutos liittyy kuitenkin kulttuurin ja elämäntyylien muutokseen sekä nuorisokulttuurin valumiseen pitkälle keski-ikään ja eläkeikään. ”Mahdollisuuksien ikkuna” on auki paljon aiempaa pidempään.

Amerikkalaiset vanhenemisen tutkijat Jay Gubrium ja Brandon Wallace¹⁰ kirjoittivat yli 20 vuotta sitten, että ei vain tutkijoilla vaan kaikilla ihmisillä on ikään ja ikääntymiseen liittyviä teorioita, jotka tulevat esiin arkipäiväisissä keskusteluissa ja tilanteissa, muun muassa sellaisissa hokemissa ja vakuutteluissa, jollaisiin edellä viitattiin. Yleisiä iän arkikäsitteitä paljastavia käytäntöjä ovat esimerkiksi, että (etenkään) naiselta ei ole kohteliasta kysyä ikää tai että ei ole sopivaa päivitellä jonkun näyttävän ikäänsä vanhemmalta. Nuoremmaksi luuleminen ja nuorekkaaksi luonnehtiminen sen sijaan ymmärretään yleensä kohteliaisuutena.

Kun Jyväskylän yliopiston gerontologian professori Marjatta Marin jäi eläkkeelle vuonna 1996, hänelle tehtiin juhlakirja *Minkä ikäinen olettekaan, rouva?*¹¹ Kirjan johdantoluvussa Marin totesi, että jos ikää on vaikea kysyä, suorastaan mahdotonta siihen on vastata. Hän viittasi Marcel Proustin sanoihin, joiden mukaan *ihminen on olento vailta kiinteää ikää*¹². Mitä se tarkoittaa? Marin puhuu monien muiden gerontologien tapaan iän monikerroksisuudesta ja moniulotteisuudesta:

Elämme yhtä aikaa montaa eri ikää, jotka eivät kulje samassa tahdissa keskenään. Kronologisen iän ohella puhutaan muun muassa biologisesta, psykologisesta tai

¹⁰ 1990

¹¹ Marin 1996

¹² *Kursivoitut osuudet* tekstissä ovat suoria lainauksia kirjallisista ja suullisista lähteistä (myös ryhmäkeskusteluihin osallistuneiden ihmisten puheista); hakasulkeet lainauksissa tarkoittavat kirjoittajan lisäyksiä tai poistoja.

psykkisestä, sosiaalisesta, institutionaalista, juridisesta, toiminnallisesta tai funktionaalista, persoonallisesta ja subjektiivisesta iästä, eikä mikään näistäkään ole yksiulotteinen.¹³

Viattomalta näyttävä numeerinen tosiasia osoittautuu siis tarkemmin ajatellen mitä epäilyttävimmäksi, monimutkaisimmaksi ja vaikeaselkoisimmaksi ilmiöksi. Esimerkiksi väestötutkimuksissa kalenteri-ikää tosin käytetään edelleenkin aivan viattomasti tutkimusjoukkojen ja otosten rajaamiseen, mutta siinäkin kehityksessä sen on usein väitetty olevan niin sanottu tyhjä muuttuja, joka ei välttämättä kerro mitään kovin relevanttia esimerkiksi ihmisen terveydentilasta, toimintakyvystä tai sosiaalisista suhteista¹⁴.

Kaikesta huolimatta ikä ja ikääntyminen näyttelevät tärkeää roolia yhteiskunnallisissa rakenteissa ja instituutioissa, kuten koulu- ja eläkejärjestelmissä, avioliitossa tai armeijassa sekä ihmisten sosiaalisten identiteettien rakentumisessa¹⁵. Iällä on relevanssia ainakin silloin, kun joudutaan päättämään, onko joku liian nuori (esimerkiksi solmimaan avioliiton, aloittamaan koulunkäynnin tai siirtymään vanhuuseläkkeelle) tai liian vanha (esimerkiksi saamaan Kelan korvaamaa kuntoutuspsykoterapiaa tai jatkamaan julkisessa virassa).

Tässä luvussa tarkastelemme ikään ja ikääntymiseen liittyviä käsityksiä nostamalla aluksi esiin iän ja minuuden välisen suhteen sekä ajan merkityksen iän ja ikääntymisen kokemisessa. Sen jälkeen analysoimme iälle, ikääntymiselle ja ikäpolville annettuja merkityksiä ja iän arkiteorioita tutkimuksemme ikäpäiväkirja-aineistossa.

Ikäpäiväkirja-aineisto koottiin kutsumalla eri-ikäisiä ihmisiä pitämään noin kuukauden ajan päiväkirjaa omista ikään, ikääntymiseen ja ikäpolviin liittyvistä ajatuksistaan ja niiden nostattamista tunteista. Päiväkirjan pitoa ohjeistettiin pyytämällä mukaan ilmoittautuneita kirjaamaan ylös, millaisissa tilanteissa ikään liittyvät asiat tulivat mieleen, mitä he silloin tarkalleen ottaen ajattelivat ja millaisia tunteita heissä heräsi. Kokonaisia vähintään kuukauden mittaisia ikäpäiväkirjoja kertyi kaikkiaan 27. Nuorin päiväkirjan pitäjä oli 26-vuotias ja vanhin 81-vuotias. Valtaosa heistä oli naisia – joukossa oli ainoastaan kolme miestä.¹⁶

Onko minuudella ikää?

Amerikkalainen tutkija Sharon Kaufman väitti 1980-luvulla tutkimuksiinsa vedoten, että minuus on iätön. Haastateltuaan kuuttakymmentä ikäihmistä hän päätyi siihen tulokseen, että korkea ikä tai vanhuus eivät määrittäneet näiden ihmisten minuutta eikä niille annettu haastatteluissa erityistä merkitystä. Haastateltavat saattoivat kokea olevansa joissakin tilanteissa vanhoja ja toisissa taas nuoria, mutta ennen kaikkea he kokivat olevansa nyt samoja ihmisiä kuin aina ennenkin. Tällaiset jatkuvuutta ilmentävät lausumat Kaufman tulkitsi todisteiksi iättömästä minuudesta.¹⁷

Olen kuullut monien vanhojen ihmisten puhuvan itsestään, menneisyydestään ja tulevaisuudestaan. Olen havainnut, että kun he puhuvat itsestään ja elämästään, he eivät pidä vanhuutta sinänsä merkityksellisenä. Vanheneminen tai kalenteri-ikä eivät ole

13 Marin 1996, s. 4

14 Bytheway 2005

15 Fry 2003

16 Aineistosta myös ks. liite.

17 Kaufman 1986

heille kokemuksellisia kategorioita. Päinvastoin, kun he puhuvat itsestään, he puhuvat iättömästä minuudesta ja identiteetin jatkuvuudesta vanhuuden mukanaan tuomista ruumiillisista ja sosiaalisista rajoituksista huolimatta. [...] Vanhuus ei ole minän ominaisuus eikä sillä ole minuuden määrittelyssä merkitystä.¹⁸

Myös suomalaisissa arkikeskusteluissa käsitykset minuuden iättömyydestä ovat usein esillä. Rypistyvän ihon, kumaran olemuksen tai harmaantuvien hiusten alla kerrotaan piileksivän nuoren tytön tai pojan, joka ei ole tippaakaan muuttanut sitten 18-vuotispäivänsä. Mutta voiko ihminen olla tippaakaan muuttumatta vaikkapa viiden- tai kuudenkymmenen vuoden ajan, niin että hän 70- tai 80-vuotiaana todella on yhä sama nuori tyttö tai poika kuin alle 20-vuotiaana? Eikö persoonallisuus pitkän elämän aikana lainkaan kehity? Eivätkö elämäkokemukset muuta ajatuksiamme, tunne-elämäämme tai arvostuksiamme? Onko ruumis vain ulkokuori, jonka muutokset eivät millään tavoin kosketa minuutta? Ja mitä oikeastaan halutaan sanoa, kun intoillaan samana pysymisestä? Eräs ikäpäiväkirjaa pitänyt nainen ihmetteli samaa asiaa:

Hämmentävää on se, miten käsitykseni omasta itsestä voi olla pysyvä. Keho, ulkomuoto muuttuu, mutta mieli ei ota sitä huomioon. En tiedä, onko tämä torjunta, vai onko käsitys itsestä vain niin kertakaikkisen solidi. (Nainen, 45v)

Molly Andrews¹⁹ väittää, että kyse on ennen kaikkea reagoinnista kulttuurin kielteisiin vanhuuskäsityksiin, joista halutaan sanoutua irti. Iätön minuus näyttäyty houkuttelevana vaihtoehtona sellaiselle vanhuuskuvulle, jota hallitsevat fyysinen ja henkinen raihnaisuus ja sosiaalinen näkymättömyys. Toisaalta on huomautettu, että positiiviset vanhuuden stereotypit, kuten viisas vanhus tai aktiivinen seniori voivat olla aivan yhtä rajoittavia kuin kielteisetkin, sillä kaikenlainen lokerointi sinänsä tukahduttaa. Stereotypit pimittävät näkymän vanhenemisen moninaisuuteen ja henkilökohtaisuuteen eli siihen, että ihmiset eivät automaattisesti muutu ikääntyessään tietynlaisiksi, esimerkiksi hauraiksi, riippuvaisiksi, viisaiksi, kilteiksi tai ikinuoriksi.

Samaistuminen iättömään minään merkitsee itse asiassa usein samaistumista nuoruuteen ja viestii ajatuksesta, että vanha minä tai kokemus vanhana olemisesta on jollain tavalla vastenmielinen tai epätoivottava. Iättömyyden korostaminen ei siten välttämättä tarkoita, että ikä olisi vailla merkitystä. Päinvastoin voidaan ajatella, että iän – erityisesti korkean iän – kulttuurinen merkitys on niin vahva, että siihen on tavalla tai toisella otettava kantaa, vaikka sitten kieltäytymällä tunnistamasta sen merkitystä.

Kevin E. McHugh²⁰ toteaa, että käsitys iättömästä minästä on omalla tavallaan ageistinen, sillä se ei tarjoa näköalaa vanhenemisen ja vanhuuden yksilöllisiin merkityksiin. Se ei kerro mitään esimerkiksi siitä, mitä merkitsee, kun kehon mitasuhteet muuttuvat tai siitä, kuinka ihmiset elävät muuttuvan kehon kanssa. Se ei paljasta, kuinka iän myötä tulevia vaivoja ja liikkumisen rajoituksia tulkitaan tai millaisia odotuksia ja kokemuksia liittyy ajan kulumiseen ja oman roolin muuttamiseen esimerkiksi perheessä ja yhteiskunnassa. Ikä voi merkitä rajallisuutta

18 Mt, s. 6–7

19 2012

20 2000

ja rajoituksia, mutta yhtä hyvin ja jopa samanaikaisesti myös mahdollisuuksia ja lupauksia. Ikä voi olla tilastollisesti huono selittäjä, mutta yksittäiselle ihmiselle se on täynnä merkityksiä.

Sana ikä liitetään usein arkipuheessa vanhenemiseen ja vanhuuteen. Esimerkiksi ikäihmisellä tarkoitetaan nimenomaan vanhaa ihmistä, vaikka tietysti nuorellakin on ikä. Kasvaako iän subjektiivinen merkitys siis vanhetessa? Ainakin nuorena on helpompaa unohtaa, että elämä on rajallinen ja että jos haluaa elää pitkään, tulee väistämättä ennen pitkää vanhaksi. Simone de Beauvoir kirjoitti vuonna 1970 ilmestyneessä, 1992 suomennetussa kirjassaan *Vanhuus* niistä mielikuvista, joita nuoremmilla ihmisillä on omasta tulevaisuudestaan:

*Emme usko siihen kuvaan, jonka vanhat ihmiset antavat tulevaisuudestamme; miele-
tön ääni kuiskii sisällämme, että meille niin ei tapahdu: emme ole enää me silloin kun
se tapahtuu! Eihän se meille kuulu, se kuulu muille – ennen kuin se kaatuu päällem-
me. Näin voidaan ymmärtää miten yhteiskunta onnistuu sokaisemaan meidät: emme
näe vanhoissa ihmisissä kaltaisiamme.²¹*

De Beauvoiria suututti vanhojen ihmisten näkeminen yhteiskunnan toisina, joita *kauhistellaan, jos heillä on samoja haluja, tunteita ja vaatimuksia kuin nuorilla: vanhusten rakkaus tai mustasukkaisuus tuntuu inhottavalta tai naurettavalta, heidän seksuaalisuutensa on vastenmielistä, raju käyttäytymisensä koomista²²*. Nykyään tilanne on toinen. Vanhojen ihmisten – tai ainakin kolmasikäisten – suorastaan odotetaan olevan aktiivisia, rajuja, seksikkäitä ja vireitä.

Ovatko korkean iän kielteiset stereotyyppiä siis vihdoinkin kadonneet? Eivät välttämättä, mutta keskimääräisen eliniän pidentyessä niitä on työnnetty ajassa aina vain eteenpäin, ja lopulta ne on varattu lähinnä toisista riippuvaisille raihnaisille vanhoille. Huoli riippuvuudesta on keskeinen erityisesti länsimaisissa (post)moderneissa kulttuureissa, joissa korostetaan autonomiaa, yksilöllisyyttä ja toimijuutta. Ja taistelussa riippuvuutta vastaan yksi tärkeä väline on iän merkityksen kiistäminen. Mielenkiintoinen pitkäikäisyyteen liittyvä paradoksi on, että samalla kun olemme alkaneet pitää vanhaksi elämistä eräänlaisena subjektiivisena oikeutena, koemme toisaalta lähes velvollisuutena elää kuin ikää ei lainkaan olisi.

Viimeaikaisten mielipidekyselyiden perusteella vanhuuden ikäraja on ihmisten mielissä jatkuvasti siirtynyt myöhemmäs, ja mitä vanhempi vastaaja, sitä kauemmas raja pakenee. Vanhustyön keskusliiton suomalaisessa ikägalupissa vanhuuden keskimääräiseksi alkupisteeksi muodostui 72 vuotta²³. Media otti uutisen tietysti innostuneena vastaan – saatiinhan vihdoinkin selkeä vastaus monia askarruttaneeseen kysymykseen. Toinen kiinnostava havainto viimeaikaisista selvityksistä on, että ihmiset eivät välttämättä ihannoineet nuoruutta sinänsä vaan pikemminkin juuri iättömyyttä:

Nyky maailmassa ihmisillä on pakkomielle elämänikäisestä autonomiasta ja liikkuvuudesta ja se muuttaa myös heidän suhtautumistaan vanhenemiseen. Enää ei riitä, että ikäännyy kauniisti ja uljaasti; nyt meidän on säilytettävä toimintakykymme, oltava hyödyllisiä ja tuottavia sekä pysyttävä kiinni elämässä.²⁴

21 De Beauvoir 1992, s. 11

22 Mt, s.11

23 Suomalainen ikägalup

24 Marianne Hurstel, Prosumer report Vol. 14/2012

lätömän minän näkökulmasta vanheneva keho voidaan kokea vieraana, kuten eräs Kaufmanin haastattelema 92-vuotias nainen kuvasi: *Aina kun kävelen kaupungilla ja näen heijastukseni näyteikkunasta, hätkähdän sitä, miten vanhalta näytän²⁵*. Vanhalta näyttävän kehon ja nuorena säilyneeksi koetun mielen suhdetta on gerontologiassa joskus kuvattu käsitteellä **vanhuuden naamio²⁶**. Naamio konkretisoi ajatuksen, että se, mikä meissä on ominta itseä, jää ikään kuin piiloon vanhenevan ulkokuoren alle. Aiemmin siteerattu päiväkirjan pitäjä kirjasi ylös hetken, jolloin hän yllättäen näki vanhuuden ikätovereidensa kasvoissa:

Muistan, kun vanhat koulukaverit ensimmäistä kertaa näyttivät kummallisen vanhoilta ja tajusin, että niin hekin varmaan ajattelevat minusta. Piti katsoa peilistä, onko yhtä paljon ryppyjä. (Nainen, 45v)

Molly Andrews²⁷ huomauttaa, että olisi todella omituista, jos pitkä elämä ja ruumiillinen ikääntyminen eivät lainkaan muuttaisi meitä psykologisessa mielessä. Muutos ja pysyvyys ovat elämäkulullisia vastavoimia, jotka tasapainottavat toisiaan koko elämämme ajan. Useimmiten muutokset ovat hitaita, joten emme kiinnitä niihin päivittäin huomiota, mutta toisinaan muutos tapahtuu äkillisesti tai havahdumme siihen yllättäen. Jotkut asiat säilyvät samanlaisina pitkään; joihinkin suorastaan takerrumme tai toistamme niitä pakonomaisesti. Se, millaisena muistamme itsemme menneisyydestä, muuttuu uusien kokemusten myötä, vaikka emme aina sitä huomaa. Narratiivitutkijat puhuvat elämäntarinan muuttuvuudesta ja mukautuvuudesta kulloiseenkin elämäntilanteeseen ja muuttuviin olosuhteisiin²⁸. Voisiko iätön minuuksien siltä ollen olla muistin meidän tekemä kepponen?

Miten voisimme kaiken edellä sanotun perusteella vastata kysymykseen, onko minuudella ikää? Ja mitä tekemistä keholla, elämäntapahtumilla, muilla ihmisillä, yhteiskunnan rakenteilla ja kulttuurilla on minuuden ja iän kokemisen kanssa? Ehkäpä Kaufman oli oikeassa ainakin siinä, että ikä sinänsä ei välttämättä tunnu miltyä. Sen sijaan elämäkokemukset, kehossamme tapahtuvat muutokset sekä iän kulttuuriset mielikuvat ja ikään liittyvät toimintakäytännöt ja normit rakentavat varmuudella ikätietoisuuttamme. Kokemus iästä tai ikäisyydestä muotoutuu sosiaalisissa suhteissa, kun vertaamme itseämme muihin saman- ja eri-ikäisiin ja mukaudumme kulttuuriin ikäkäsitteisiin tai asetumme vastustamaan niitä. Ikäpäiväkirjan pitäjämme pohti iän merkitystä työmatkallaan:

Aamulla matkalla töihin autossa istuessani ajattelin ikää ja pohdiskelin, voisiko ikää tarkastella itseisarvona. Jos ikä olisi pelkkä matemaattinen suure, vaikkapa 21 vuotta, ja sitä tarkasteltaisiin eri aikakausien muodostamisessa yhtälöissä, olisiko 1850-luvulla ja 2010-luvulla esiintyvä ikä 21 vuotta täsmälleen sama asia? Tuleeko tästä mitään tolkkua? En osannut edetä pidemmälle tässä sumeassa logiikassa. Ajattelin, että ikä siitä luvun itseisarvosta tulee vasta sitten, kun sitä kantaa joku yksilö. Ikä kuvaa hänen elämäntulkuaan, vaikkapa suhteessa itsenäiseen selviämiseen, sukupuoleen, kuntoon, työelämään. [...] Ikää ilmoittava luku täytyy kiinnittää johonkin tapahtumaan. Enpä juuri viisastunut pohdinnastani, nolotti vähän sumeilut. Kuluihan joku kilometri ajattellessa asiaa, josta en paljoakaan ymmärrä. (Nainen, 45v)

25 Kaufman1986, s. 8–9

26 englanniksi the mask of aging (Featherstone & Hepworth 1991).

27 Andrews 2012

28 Randall & Kenyon 2001

Aika ja ikääntyminen

Tärkeä ikätietoisuutta muovaava seikka on kokemus ajasta – tähän mennessä kuluneesta ajasta, jäljellä olevasta ajasta, ajan kulumisen nopeudesta tai hitaudesta sekä aikaan liittyvistä arvoista ja arvostuksista. Brittitutkijat Chris Gilleard ja Paul Higgs toteavat vuonna 2005 ilmestyneessä kirjassaan *Contexts of Ageing*²⁹, että aika erilaisine ilmenemismuotoineen jäsentää yhä voimakkaammin ihmisten päivittäistä elämää ja että yksilölliset ja kollektiiviset aikakäsitykset ovat olennainen osa nykyihmisten sosiaalista identiteettiä. Gilleard ja Higgs huomauttavat, että 1900-luvulla muutoksen aikajänne on lyhentynyt vuosisadoista vuosikymmeniin. Tämän hetken tuntuma on, että muutosvauhtia joillakin elämänalueilla, kuten vaikkapa teknologiassa, saatetaan jo mitata pikemminkin vuosissa tai kuukausissa kuin vuosikymmenissä.

Muutama vuosi sitten toimittaja Ismo Nykänen esitteli Yleisradion Euroopalaisia puheenvuoroja -sarjassa ranskalaisen filosofin Gilles Finchelsteinin pohdintoja kiireen diktatuurista. Kiire näyttäytyy yhtenä tämänhetkisen länsimaisen elämänmuodon peruseräkkeenä. Gilles Finchelsteinin mielestä kiire etenee sillä vauhdilla, ettei sitä edes enää kyseenalaisteta.

Se tunkeutuu huomaamatta ja mittaamatta henkilökohtaiseen elämäämme, ammatteihimme ja julkiseen elämään. [...] Muotivaatevalmistajat tekevät entisen yhden kokoelman sijasta kolme kokoelmaa sesonkia kohti. Elokuviin kesto on muutamassa vuosikymmenessä lyhentynyt dramaattisesti. Niiden menestys mitataan muutaman viikonlopun aikana. Uusi teknologia sallii tiedon reaaliajassa. Nopeat liikenneyhteydet niin maassa kuin ilmassa ovat muuttaneet huomaamatta käsityksemme tilasta: matkat mitataan nyt minuutteina ja tunteina, ei kilometreinä. Ensiapupalveluita käytetään muuhun kuin oikeaan hätään. Radiotoimittajien puhe on nopeutunut Ranskassa viimeisen vuosikymmenen aikana kahdeksan prosenttia sadastakahdeksastakymmenestäviidestä sanasta minuutissa kahteensataan.³⁰

Nyky-yhteiskuntaa luonnehtivat monikerroksisuus, eriytyneisyys, erikoistuminen ja yksilöllisyys. Yksittäisten ihmisten vapaus lisääntyy joissakin asioissa, mutta seurauksena on irtautuminen perinteisistä paikkaan ja läsnäoloon perustuvista yhteisöistä. Konkreettisten paikkojen lisäksi tai jopa niiden sijaan virtuaaliset tilat muodostuvat tärkeiksi ihmisten identiteeteille. Aika- ja tilakokemusten muutos samoin kuin yksilöllistymisen ja valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen ovat ilmiöitä, joilla on väistämättä sekä merkittäviä yhteiskunnallisia että yksilöpsykologisia seuraamuksia.

Vuosituhanne vaihteessa sosiologi Zygmunt Bauman varoitteli, että yksilöllistymisestä on tullut valinnan sijasta kohtalo, sillä ihmisillä ei oikeastaan ole enää mahdollisuutta kieltäytyä osallistumasta yksilöllistymisen peliin³¹. Samoin alkaa näyttää siltä, että pysyminen mukana yhteiskunnan muutoksessa, osallistuminen erilaisiin yhteisöihin ja avun saaminen sitä tarvittaessa edellyttävät ihmisiltä yhä suuremman määrin suostumista sähköiseen kanssakäymiseen ja tietynlaiseen viestintään.

29 Gilleard & Higgs 2005

30 Pääsemmekö irti kiireen diktatuurista? Euroopalaisia puheenvuoroja. Yle Radio 1 31.3.2011.

31 Bauman 2002

Kokonaiset toisiaan seuraavat ikäpolvet ovat sinänsä saattaneet mukautua kiireeseen, nopeutuneeseen elämisen rytmiin ja virtuaaliseen kanssakäymiseen, mutta yksilötasolla ikääntyminen vaikuttaa silti ihmisen tapaan ja nopeuteen ottaa vastaan, seuloa, käsitellä ja varastoida tietoa. Psykkiseen vanhenemiseen liittyy yleensä jonkinasteinen tiedonkäsittelyn ja koko kognitiivisen järjestelmän hidastuminen, jolla on omat vaikutuksensa arkielämän rytmeihin ja mieltymyksiin³².

Eri-ikäiset ihmiset ovat väistämättä erilaisessa asemassa esimerkiksi tietoyhteiskunnassa. Iäkäs ihminen saattaa kokea putoavansa kyydistä, kun jatkuvasti tulisi oppia uudenlaista teknologiaa tai mukautua yhä kiihkeärytmisempään media-viestintään. Myös eräät tarkkaavuuden ikämuutokset, jotka liittyvät kykyyn sulkea pois epäolennaisia informaatiota ja valita aktiivisesti mielekkäitä tarkkaavuuden kohteita, voivat marginalisoida iäkkäitä ihmisiä yhteiskunnassa, joka arvostaa yli kaiken nopeutta ja moniajaja eli useiden tehtävien samanaikaista suorittamista.

Viime aikoina eri alojen tutkijat ovat kiinnostuneet siitä, miten uudet informaatioteknologiat muuttavat paitsi ihmisten konkreettisia toimintatapoja, myös aivoja ja mieltä. Jo nyt joissakin tutkimuksissa on havaittu muutoksia esimerkiksi internetissä runsaasti aikaa viettävien nuorten aivoissa niillä alueilla, joilla on keskeinen rooli toiminnanohjauksessa, tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä, tarkkaavuudessa ja yllykkeiden hallinnassa³³. Monilla ihmisillä on omakohtaisia kokemuksia keskittymiskyvyn muutoksista ja levottomuuden lisääntymisestä, mikäli ärsyketulva hetkeksi hiljenee. Suuri muutos on tapahtunut myös kommunikaation painopisteen siirtyessä sanallisesta kuvalliseen ilmaisuun. Tälläkin lienee omat vaikutuksensa tiedon jäsentymiseen ja hallintaan.

Emme vielä tiedä, mitkä muutokset ovat suotuisia ja mitkä ongelmallisia. Muutoksilla on epäilemättä kuitenkin merkitystä ikäpolvien välisen ymmärryksen, vuorovaikutuksen ja keskinäisen huolenpidon kannalta. Miten niin sanotut diginatiivit kykenevät asettumaan niiden ihmisten asemaan, joiden tutustuminen digitaaliseen teknologiaan on tapahtunut vasta vanhemmalla iällä? Entä päinvastoin: kuinka ikäihmiset pystyvät hahmottamaan nuorten maailmankuvaa ja tapoja olla sosiaalisissa suhteissa? Syntyykö ikäpolvitajua vai vieraantuvatko vanhat ja nuoret toisistaan?³⁴

Kokemus ajan kulun nopeutumisesta iän karttuessa on tuttu monille keski-ikäisille ja iäkkäille ihmisille. Mitä vanhemmaksi ihminen tulee, sitä nopeammin aika tuntuu hupenevan käsistä. Osittain kyse lienee aikahorisontin muutoksesta: kaksikymmenvuotiaan siihenastisessa elämässä kuukausi ja vuosi ovat suhteellisesti paljon pidempiä ajanjaksoja kuin kuusikymmenvuotiaan. Toisaalta kokemus saattaa liittyä myös edellä kuvattuun kognitiiviseen hidastumiseen. Vanhetessaan ihminen tarvitsee enemmän aikaa sekä tiedon prosessointiin että päätöksentekoon ja toimeenpanoon, jolloin helposti syntyy kokemus siitä, että ei saa aikaiseksi niin paljon kuin nuorempana. Tehokkuutta ja menestymistä yli kaiken arvostavassa yhteiskunnassa hitaudesta saattaa tulla jopa häpeän aihe.

Nopeuteen liittyy usein ajatus jatkuvasta muutoksesta ja ajan lineaarisuudesta. Arjessa aika on kuitenkin paitsi lineaarista myös syklistä, tietyin väliajoin alkupisteeseen palaavaa. Arki rakentuu toistoista, jotka ovat vuorokauden, viikon, kuukauden tai vuoden mittaisia tai vieläkin pidempiä. Vuorokausi, viikko, kuukausi,

32 Park 2000; Rabbit 2005; Saarenheimo 2011

33 Esim. Bavelier ym. 2010

34 Ks. myös luku Ikäpolvitaju - kuinka ymmärtää toisenikäisiä.

vuosi ja vuosikymmen alkavat aina alusta, ja vaikka maailma muuttuu ja ihmiset vanhenevat, syklit sisältävät paljon muuttumatontakin.

Ruotsalainen sosiaaligerontologi Lars Tornstam³⁵ kehitteli 1980-luvulla ideaa gerotranssendenssista eli eräänlaisesta vanhenemiseen liittyvästä kokemuksellisesta kypsymisestä, johon kuuluu muun muassa aikakäsityksen muutos lineaarisesta sykliseen ja kerrokselliseen. Tornstamin mukaan ihmiset alkavat ikääntyessään usein kokea elävänsä samanaikaisesti useilla aikatasoilla. Siten he ovat myös monenikäisiä – yhtä aikaa lapsia, nuoria ja aikuisia. Gerotranssendenssi tarjoaa vaihtoehdoisen positiivisen näkökulman minuuden ikään ja kokemukselliseen vanhenemiseen.

Hidastaminen ja elämänmenon rauhoittaminen eivät koske pelkästään vanhoja ihmisiä, vaan niistä on tullut yleisemminkin varteenotettavia vastavoimia hypomaaniselle nykymenolle. On mahdollista, että sellaiset ilmiöt kuin hidastaminen, kohtuullistaminen, leppoistaminen ja kotoilu saattavat tulevaisuudessa yhdistää erityisesti vanhoja ja kohtuuttomiin suoritusvaatimukseen kyllästyneitä nuoria.

Emme tiedä, millaiseksi tulevaisuus muodostuu ja millaisia haasteita se heittää nuorille, keski-ikäisille ja vanhoille sekä heidän väliselle kanssakäymiselle. Siitä voimme kuitenkin olla suhteellisen varmoja, että tulevaisuus on erilainen kuin tämä hetki ja että siihen valmistautumisessa myönteinen uteliaisuus ja avoimuus ovat hyödyksi. *Elämänkulku ja ikäpolvet* -hanke ei ollut tulevaisuudentutkimusta, mutta sen havainnot ja analyysit voivat avata uusia näkökulmia eri-ikäisten ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja ikäpolvitoimintaan. Palataan vielä kerran jo tutuksi tulleen päiväkirjan pitäjän ajatuksiin:

Matkalla kauppaan tuli mieleen omien lasten ikä ja haikeus siitä, miten nopeasti aika tuntuu kuluvan. Kiireen tuntu arkielämässä pilaa monta hienoa hetkeä. Muistin päiväkohtiin lähtemisen, iltasadut, harrastusten aloittamisen – käännekohtia, joita en osannut pitää arvokkaina. Järkytin siitä, miten syvästi harmitti se, että en ole pysynyt siinä hetkessä, missä ollaan oltu. Olen tyrkyttäytynyt täyttämään tulevaa aikaa joutavanpäiväisyyksillä. Ei ihme, että on ollut välillä kireältä tuntuva olo. Voin vain toivoa, että osaisin oppia tästä tunteesta. Ehkä pitäisi surra vähän sitä, miten leväperäisesti olen suhtautunut aikaan. (Nainen, 45v)

Rakas ikäpäiväkirja

Aiemmin tässä luvussa puhuttiin iän monista ulottuvuuksista ja siitä, että kalenteri-ikä ei välttämättä kerro kovin paljoa yksittäisen ihmisen terveydentilasta, toimintakyvystä tai elämäntilanteesta saati sitten hänen henkilökohtaisesta ikäkokeemuksestaan. Esimerkiksi Bill Bytheway huomauttaa kuitenkin, että kronologisen iän tulisi kiinnostaa erityisesti sosiaaligerontologeja³⁶.

Sosiologi Richard Jenkins kuvaa hieman dramatisoiden, miten järjestyttävästi yksi syntymäpäivä voi muuttaa ihmisen arkea:

³⁵ Tornstam 1989
³⁶ Bytheway 2005

Kuvittelepa päivää, jolloin täytät 65. Onnittelujen lisäksi tulevat eläke, eläkeläisalenukset julkisessa liikenteessä, eläkeläisten tarjoukset kampaajalla ja niin edelleen. Tulevaisuudessa alkavat siintää ilmaislääkkeet ja vanhusten päiväkeskus sekä häilyä myös raihnaisuuden, riippuvuuden ja kyvyttömyyden varjot. Kylpyhuoneen peilistä katsovat ehkä samat kasvat, mutta sinä et enää ole sama ihminen kuin eilen. Et tänään etkä enää koskaan.³⁷

Vaikka suurin osa ihmisistä ei ehkä koe elämän virstanpylväitä näin dramaattisesti, iällä on kiistämättä merkitystä sekä käytännön elämässä että identiteetin kannalta. Ikäpäiväkirjatutkimuksessa oltiin kiinnostuneita muun muassa siitä, millaisissa tilanteissa ihmiset tulevat tietoisiksi iästään ja ikääntymisestä. Melko varmasti tutkimukseen hakeutuneet henkilöt olivat jo alun alkaen kiinnostuneita ikäasioista, ja toisaalta ikäpäiväkirjan pitäminen todennäköisesti viritti ajatuksia edelleen niiden suuntaan. Eräs päiväkirjan pitäjä totesi, että *kun asiaan kiinnittää huomiota, törmää ikään koko ajan*. Silti ikäajatukset näyttivät useimmiten saavan kimmokkeen jostain konkreettisesta tilanteesta tai havainnosta. Tilanteet ryhmiteltiin seuraaviin luokkiin:

- Sosiaaliset vuorovaikutustilanteet (toisenikäisten ja omien ikätoverien tapaaminen)
- Media, kirjat, elokuvat, teatteri jne.
- Juhla- ja merkkipäivät
- Iän kysyminen
- Eläkkeelle jääminen
- Kuolema ja hautajaiset
- Ulkonäköön liittyvät asiat (kosmetiikka, pukeutuminen, hiukset, peiliin katsominen)
- Terveys ja sairaudet
- Työ, työnteko ja harrastukset
- Koti, ruuanlaitto, siivous jne.
- Yleinen muistelu

Ikäpäiväkirjatutkimukseen ilmoittautui Helsingin Sanomissa olleen kirjoituksen jälkeen yli 50 henkilöä, ja lisäksi koottiin pieni aineisto erään yliopistokurssin opiskelijoista. Kuukauden mittainen projekti osoittautui monille kuitenkin liian työlääksi, joten he luopuivat hankkeesta. Jotkut kertoivat luovuttaneensa raskaan elämäntilanteen – esimerkiksi oman tai puolison vakavan sairauden – takia, toiset eivät vain saaneet kirjattua ajatuksiaan, vaikka ikäasiat olisivat sinänsä olleet mielessä.

Eräs mukaan ilmoittautunut mies kertoi sähköpostissa, että ikäasioita tulvi mieleen sellaista vauhtia, että niiden kirjaaminen osoittautui mahdottomaksi. Toisaalta eräs yli 80-vuotias nainen totesi, että koska *edessä oli ensimmäinen luku-vuosi, jolloin lapsenlapset eivät enää tarvitse mummoaan auttavana hätäapuna*, hän ottaisi ikäpäiväkirjan pitämisen *uutena sisältönä arkipäiviinsä*.

³⁷ Jenkins 1996, s. 2

Minäkin vanhenen

Kuten edellä esitetystä ryhmittelystä käy ilmi, ikää ajateltiin eniten sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, kun tavattiin omia ikätovereita tai selvästi toisenikäisiä ihmisiä. Kaikkein useimmin juuri toisenikäisten ihmisten tapaaminen tai näihin liittyvät havainnot herättivät pohtimaan ikää ja ikäpolvien välisiä eroja:

Ikä on koko ajan jotenkin takaraivossa. Pohdin jatkuvasti vanhenemista, kun seuraan isän tilannetta. Hän on 80 vuotta, sairastaa Alzheimerin tautia ja asuu vielä kotonaan yksin. En voi olla ajattelematta vanhenemisen ankeutta. Jos Alzheimer periytyy, niin meikäläisen ennuste ei ole kovin hyvä. (Nainen, 52v)

Ikäkkäät vanhemmat ja yleensäkin vanhat ihmiset aktivoivat nuorempien ja keski-ikäisten tutkimushenkilöiden mielessä omaan vanhenemiseen liittyviä ajatuksia ja tunteita. Erityisesti omien vanhempien sairaudet ja avun tarve herättivät kirjoittajissa pelonsekaisia mielikuvia omasta tulevaisuudesta. Edellä olevan merkinnän tekijä oli keskustellut puolisonsa kanssa suvun vanhimpien sairauksista ja kertoi miehensä todenneen *painokkaasti, että vanheneminen on p:stä.*

Myös tuntemattomat ikäihmiset saattoivat herättää samansuuntaisia ajatuksia. Eräs 31-vuotias naiskirjoittaja oli kuullut terveyskeskuksen odotustilassa iäkkään miehen kertovan toiselle henkilölle sairauksistaan ja ajatteli, ettei *halua ikinä itse samaan tilanteeseen: olla niin sairas, ettei sille ole enää kivun puolesta mitään tehtävissä.* Hän ihmetteli, *mitä iloa elämästä on, jos se on vain tuskaa ja kipua sekä kuoleman ajattelua.*

Toisaalta joissakin päiväkirjoissa ihasteltiin vanhojen ihmisten jaksamista ja taitoja. Aira Samulin mainittiin muutamassa päiväkirjassa mainiona esimerkkinä siitä, että vanhuus voi olla muutakin kuin raihnaista. Iäkstä tanssijaa pidettiin rohkeana, koska hän *uskaltaa olla oma itsensä ja pukeutuu persoonallisesti vanhana.* On sinänsä mielenkiintoista, että omana itsenä oleminen näyttää erityisesti iäkkäiden ihmisten kohdalla useimmiten edellyttävän perinteisistä ikänormeista poikkeamista ja nuorekkaana pidettävää käyttäytymistä. Eikö omana itsenä oleminen siis voi olla tavanomaista tai perinteistä? Eräs nainen oli ollut ystäviensä kanssa keilahallissa ja katsellut siellä eläkeläisporukan keilaamista:

Ääneen hämmästelimme sitä intoa ja taitoa, millä ikääntyneet tempaisivat keilapallon radalle. Lihakset näyttivät tekevän tosissaan töitä. Jututin erästä vanhempaa naista. Hän kertoi harrastaneensa keilaamista jo vuosia, aloittaneensa jo työikäisenä ja jatkaneensa eläkkeelle jäätyään. Hän kertoi myös, että vihdoinkin on aikaa tehdä asioita, joihin työikäisenä ei ollut mahdollisuutta. (Nainen, 48v)

Ikääntyneiden into ja taito vaativat oikein ääneen hämmästelystä, ja erityisen maininnan arvoinen oli se seikka, että heidän lihaksensa ainakin näyttivät tekevän tosissaan töitä. Kirjoittajaa tapaus kiinnosti siinä määrin, että hän alkoi jututtaa yhtä keilaajaa. On helppo kuvitella, että jutustelussa esiin tulleet asiat vielä vahvistivat myönteistä kuvaa eläkeajasta, jolloin voi jatkaa vanhoja harrastuksiaan ja pystyy

antamaan niille runsaammin aikaa kuin työikäisenä.

Jotkut iäkkäämmät kirjoittajat kertoivat nauttivansa nykyisestä elämänvaiheestaan ja siihenastisista saavutuksistaan eivätkä missään tapauksessa toivoneet olevansa uudelleen nuoria ja joutuvansa *aloittamaan koko urakkaa alusta.* Nyt oli mahdollista vain *nautiskella kuuntelemalla musiikkia, lukemalla, tekemällä käsitöitä, harrastamalla liikuntaa.* Eräs eläkkeellä oleva päiväkirjan pitäjä muisteli mummoaan, joka oli säilyttänyt *loppuun asti valoisan elämäkatsomuksensa* huolimatta siitä, että hän oli sodan aikana menettänyt kotinsa ja että hänen molemmat poikansa olivat kaatuneet sodassa. Kirjoittaja kertoi myös itsellään olleen elämässä sekä myötä- että vastoinkäymisiä eivätkä häntä pelottaneet vanhuuden näkymät, edes mahdollinen toden ja harhan sekoittuminen:

Ehkä eräänä päivänä en enää erota mikä on unta ja mikä totta. Mutta olisiko se haitallista? (Nainen, 76v)

Myös vuorovaikutus lasten ja nuorten kanssa pani kirjoittajat pohtimaan omaa ikäänsä ja ikääntymistään. Moni näki ajan kulun omissa lapsissaan, vaikka itse ei tuntenut kovin paljoa muuttuneensa. Lasten kasvaminen ja aikuistuminen koettiin joskus hieman haikeana, mutta erityisen ylpeinä ja iloisina kirjoitettiin lapsenlapsista tai jopa neljännessä polvesta. *Olen isomummi!* huudahti yksi iäkäs nainen päiväkirjassaan.

Joskus lasten puuhien seuraaminen saattoi saada nuoremman kirjoittajan tuntemaan itsensä vanhaksi ja kelkasta pudonneeksi:

Seuraan poikani ja tyttäreni tietokoneella pelaamista. Aika on ajanut minusta aikoja sitten ohitse, koska en ymmärrä laisinkaan pelin tapahtumia. Lapset kuitenkin haluavat minun edes kerran kokeilevan ”ihan helppoa” autopeliä, jossa ajan poikani kanssa kilpaa. Hetkeksi jopa innostun, eihän tämä niin hankalaa olekaan, ihan hyvin tässä kaahailaan, kunnes poikani puuskahtaa: ”äiti, sie ajat koko ajan väärään suuntaan radalla!” (Nainen, 36v)

Ironinen sävy rohkaisee tulkitsemaan kommenttia kahteen suuntaan. Yhtäältä kirjoittaja asemoi itsensä ajan ohittamaksi, koska ei ymmärrä tietokonepelin tapahtumia eikä edes onnistu osallistumaan ”ihan helppoon” autopeliin, vaan ajaa siinäkin väärään suuntaan. Lainausmerkit vielä korostavat kuilua äidin ja lasten välillä, sillä lasten näkökulmasta kaikkein helpoinkin tietokonepeli osoittautuu tälle äidille mahdottomaksi. Toisaalta kirjoittajan voi tulkita myös alleviivaavan lastensa osaavuutta ja nokkeluutta. Nykyisin on hyvinkin tavallista kuulla vanhempien ja isovanhempien päivittelevän ylpeinä lastensa ja lastenlastensa tietokonetaitoja, kun jo parivuotiaat kykenevät kuulemma opettamaan aikuisille ohjelmien ja laitteiden käyttöä.

Sama ihminen voi tuntea itsensä yhdessä tilanteessa vanhaksi ja toisessa nuoreksi – joskus suorastaan liian nuoreksi. Eräs 26-vuotias päiväkirjanpitäjä tunsikin itsensä vanhaksi ja innottomaksi katsellessaan joulukalenterin luokkuja innokkaasti

availevia lapsia, mutta seuraavan päivän merkinnässä hän kertoi närkästyneenä tilanteesta, jossa iäkkäämpi mies oli *tytötellyt* häntä kaupan kassajonossa:

Koko kohtaamisesta minulle jää hämillinen olo: vaikka itse käsitan itseni aikuiseksi naiseksi, taidan vanhempien ihmisten silmissä olla yhä tytöttelyyn sujuvasti sopiva henkilö.

Ikäpäiväkirjoissa näkyy mielenkiintoinen ilmiö, jonka havaitsimme myös hankkeemme ryhmähaastatteluissa sekä laajassa ikä- ja ikäpolviasioita koskeneessa kyselyssämme³⁸. Suurin osa tilanteista, joissa oltiin henkilökohtaisesti tekemisissä toisenikäisten kanssa, liittyi nimittäin perheeseen ja sukuun tai työpaikkaan. Muuten toisenikäisiä lähinnä vain havainnoitiin etäämmältä esimerkiksi liikennevälineissä, ostoksilla tai ulkona liikkuesssa. Ikätovereiden kanssa puolestaan oltiin tekemisissä myös perhepiirin ulkopuolella. Ikätovereiden tapaamiseen liittyviä kokemuksia käsitellään tarkemmin tuonnempana.

Ihminen on kuin kenkäpari

Uutena hieman hiertää, tulee aika kun kengät ovat hyvät ja sitten ne alkavat krempsottaa, oli erään päiväkirjan pitäjän tuttava kuvannut elämäntilannetta. Kenkäparit ajan kulumisen vertauskuvana esiintyivät myös toisen tutkimushenkilön päiväkirjassa. Hän oli löytänyt kesämökiltä 2–3-vuotiaana käyttämänsä jalkineet ja toiset, puoli vuosisataa myöhemmin hankitut:

Tietenkin ne kuvattiin rinnakkain ja julkaistiin naamakirjassa. Osuvampaa ikävertailua tuskin löytyy. Muutama naamakirjakaveri tykkäsi kuvasta. (Mies, 64v)

Monet kirjoittajat pohtivat merkinnöissään elämän taitekohtia ja sitä, kuinka niistä tulee tietoiseksi. Eläkkeelle jääminen, merkkipäivät, muut juhlapäivät, terveyteen ja ulkonäköön liittyvät asiat sekä hautajaiset ja kuolinilmoitusten lukeminen saattoivat herättää miettimään ajan rajallisuutta ja omaa asemaa sukupolvien ketjussa. Myös media, kirjat, elokuvat ja teatteriesitykset saivat päiväkirjanpitäjät usein ajattelemaan ikää.

Ainakin kolmessa päiväkirjassa mainittiin Kjell Westön kolumni³⁹, jossa tämä oli pohdiskellut, milloin nuoruus päättyy. Westö kirjoitti siitä taitekohdasta, jolloin keski-ikäinen ihminen tajuaa, etteivät nuoret ihmiset – paitsi kaikkein avarakatseisimmat – enää kuuntele häntä eivätkä laske vakavasti otettavaksi henkilöksi, vaikka kuvittelevatkin peittävänsä ylenkatseensa hyvien tapojen alle. Kolumniin viitanneet päiväkirjan pitäjät olivat itsekin kokeneet samantapaista sivuuttamista. Eräs 36-vuotias naiskirjoittaja puolestaan raportoi tilanteesta, jossa hänen lapsensa oli äidin päiväkirjaprojektista kuullessaan tokaisut: *"Nii-in, aikuisuus on sitä, kun legot eivät enää kiinnosta, eikä usko joulupukkiin. Muumien taikakin katoaa."*

54-vuotias päiväkirjan pitäjä oli kuunnellut radio-ohjelmaa, jossa eläkkeellä

oleva uutisankkuri suositteli unohtamaan iän kokonaan, jotta *saa vapauden toimia mielensä mukaan*. Kirjoittaja kertoi ajattelevansa periaatteessa samoin, mutta kohdanneensa silti hämmentyneenä lähes päivittäin tilanteita, joissa hän oli kokenut olevansa jollakin tavoin poikkeuksellinen siinä, *mitä tekee ja miten toimii tämän ikäisenä*. Erityisen usein hän oli kohdannut oman ikäisiään ihmisiä, jotka jo täyttä päätä suunnittelivat eläkkeelle jäämistä, vaikka hän itse koki eläkeasiat vielä hyvin kaukaisiksi. Tämänäyttävissä kommentteissa oli usein ainakin rivien väleissä luettavissa jonkinlaista rehvakkuutta omasta poikkeuksellisuudesta ikänormeihin ja tavanomaiseen ikäsopivaan käyttäytymiseen nähden.

Eläkeasiat kirvoittivat yllättävänkin vähän ikäajatuksia siitä huolimatta, että osa päiväkirjan pitäjistä oli keski-ikäisiä tai jo eläkkeellä olevia henkilöitä. Muutamit kirjoittajat tosin totesivat, että oma äskettäin eläkkeelle jääminen oli herkästä heidät rekisteröimään kaikkea puheissa ilmenevää ikään liittyvää. Päiväkirjoissa kerrottiin myös tilanteista, joissa kirjoittajalta oli suoranaisesti kysytty ikää tai pyydetty näyttämään henkilöllisyystodistusta iän varmistamiseksi. Eläkkeellä olevan kirjoittajan päivän pelasti nuori bussinkuljettaja, joka pyysi näyttämään eläkeläiskorttia, kun taas kolmekymppinen nainen ärsyyntyi henkilöpaperien kysymisestä saunoiluista ostaessaan: *Harmittaa ettei aikuisuuttani tunnusteta*.

Ei liene yllättävää, että ulkonäköön liittyvät asiat saavat ihmiset usein tiedostamaan ikänsä ja ikääntymisensä. Kosmetiikka, hiukset ja vaatteet olivat yleisimpiä ulkonäkökysymyksiä, joiden yhteydessä ikää pohdittiin päiväkirja-aineistossa. Onko hyväksyttävää kohentaa ulkonäkönsä kauneuskirurgisin toimenpitein? Saako ihminen näyttää ikäiseltään, pitääkö pukeutua *ikäsopivalla tavalla* ja mitä nämä käsitteet oikein tarkoittavat? Ulkonäkönormeissa on viimeisten vuosikymmenien aikana koettu melkoinen muutos, kun esimerkiksi vaatetuksen tai hiusmallin perusteella ei välttämättä pysty enää päättelemään henkilön ikää.

Normit eivät silti ole kokonaan kadonneet. Seuraava merkintä on 54-vuotiaan naisen päiväkirjasta:

Olin lähdössä pyöräillen uimaan 10 km:n päähän ja pukeuduin pyöräilyshortseihin ja hihattomaan trikoopuseroon, koska oli erittäin helpeistä. Huomasin kuitenkin kysyväni juuri ennen lähtöä mieheltäni, voinko lähteä tällä asusteella ns. ihmisten ilmoille, koska pyöräilyshortseja olin aikaisemmin pitänyt vain pitkän tunikan kanssa. Kysymykseeni selvästi vaikutti se, että julkisuudessa on vähän vitsailen ollut puhetta siitä, pitäisikö

asettaa ikäraja tai painoraja sille, kuka voi käyttää leggings-, ym. trikoita julkisilla paikoilla. Mieheni ehdotti vaihtamaan shortsit hiukan väljempään capreihin, jotka sitten itsekin katsoin paremmaksi vaihtoehdoksi, ettei tule kiusallinen olo.

54-vuotias nainen ei sinänsä ajatellut, että pyöräilyshortsit tai leggingsit olisivat vain nuorten ja hoikkien vaatteita, mutta hän tarkisti kuitenkin sopivaisuussääntön mieheltään koska muisti, että julkisuudessa oli vitsailtu leggingsien käytön ikärajoista. Seuraava 26-vuotias päiväkirjan pitäjä puolestaan mietti erilaisten lävistysten sopivuutta ikäiselleen henkilölle:

³⁸ ks. liite
³⁹ Nuoruudesta. Yhteishyvälehti 8/2011.

Kaverini, joka on minua viitisen vuotta nuorempi, oli ottanut uuden lävistyksen kasvojen alueelle. Itselläni on lävistys kielessä (eli melko piilossa), nenässä (lähes huomaamattomasti sivussa) sekä muutama korvissa. Muistelisin, että olen halunnut ottaa lävistyksen alahuuleen jo joskus kymmenen vuotta sitten. Kaverini huulilävistys herätteli taas näitä ajatuksia, mutta minusta tuntuu, että olen jo liian vanha ottamaan kasvoihin lävistystä. Nykyiseni eivät ole mitenkään huomiota herättäviä ja räikeästi esillä, mutta lävistys alahuulessa saattaisi hyvinkin olla jotenkin "väärässä paikassa", esim. työpaikkahaastattelussa.

Edellä oleva katkelma tuo hyvin esiin ikänormien aika- ja sukupolvisidonnaisuuden. Vanhemman ihmisen näkökulmasta ero yhtäältä kielessä tai nenän syrjässä ja toisaalta alahuulella olevan lävistyksen välillä ei välttämättä ole itsestään selvä. 26-vuotiaalle sen sijaan alahuuli hahmottuu "vääränä paikkana" lävistykselle siinä missä esimerkiksi nenän pieli sallii lävistyksen olla lähes huomaamaton.

län tuomiin fyysisiin ja ulkonäkömuutoksiin suhtauduttiin päiväkirjoissa vaihtelevasti, mutta melko usein kirjauksissa oli kepeän itseironinen sävy, jolla ehkä haluttiin kertoa, että muutoksia on koettu, mutta niihin ei suhtauduta liian rypyytsaisesti. Työterveyshoitajan tarkastuksessa käynyt 65-vuotias nainen esimerkiksi ihmetteli, *kuka oli vienyt hänen pituudestaan kaksi senttiä ja vierittänyt ne runsain mitoin muualle kehoon*. 80-vuotias nainen oli puolestaan alkanut sairastaessaan epäillä, että nyt *vanhuus iski*, mutta helpottui, kun sairaus menikin ohi. 65-vuotias mies oli huomannut outoja valon heijastuksia näkökentän laidassa. Kun lääkärisä käynnillä selvisi, että kyseessä oli irronnut lasiainen, hän kiiruhti *postaamaan Facebookiin*, että *vanhuus ei sitten näköjään tule yksin*. Juuri kukaan ei ollut ikävä kyllä kommentoinut. Kolmekymppinen päiväkirjan pitäjä oli hiljattain huomannut, että ei enää kestä runsasta alkoholikäyttöä yhtä hyvin kuin aikaisemmin, vaan seuraavana päivänä *olo on monin tavoin "hutju" eli heikko*.

Monenlaiset fyysiset muutokset siis kohtaavat ihmisiä elämänkulun eri vaiheissa ja saavat heidät tiedostamaan ikänsä sekä sen, että vanhetessa voi joutua luopumaan erilaisista asioista, jopa sellaisista, joita ei ole tullut edes ajatelleeksi, kuten seuraava päiväkirjan pitäjä sai huomata:

Huomasin yhtenä aamuna, että en ole ajanut kainalokarvojeni moneen kuukauteen! Ei ollut mitään ajeltavaa. Pitääkö jo karvoistakin luopua, parahdin. (Nainen, 65v)

Ikäidentitetti

Edellä todettiin, että iästä puhuminen koetaan sosiaalisissa tilanteissa toisinaan epäsovovaksi tai ainakin kiusalliseksi. Oman kalenteri-ian kertomiseen viitataan usein sanomalla, että joku *paljastaa* tai *ei halua paljastaa* ikänsä, aivan kuin iän paljastuminen altistaisi asianomaisen jollekin epämuukavalle – esimerkiksi negatiivisille ikämäärittelyille. Nicholas Coupland tutkimusryhmineen esitti, että iän kertomisella on yksinkertaisen informaation antamisen ohella ainakin kahdenlaisia tarkoituksia.

Ensinnäkin sillä saatetaan alleviivata omaa erityislaatua suhteessa siihen, mitä tietyn ikäiseltä ihmiseltä odotetaan. Esimerkkinä voi olla vaikkapa toteamus: Olen aika hyvässä kunnossa 73-vuotiaaksi. Toisinaan taas ikää käytetään jonkun asiantilan selittäjänä, kuten esimerkiksi sanottaessa: En ole enää yhtä nopea kuin ennen, mutta ei kai sellaista voi odottaakaan, kun on jo 73-vuotias.⁴⁰ Eräs meidän tutkimuksemme ikäpäiväkirjan pitäjä aloitti tekstinsä seuraavalla erityislaatua korostavalla lausumalla: *81-vuotias eläkeläinen, nainen. Ei harmaatukkainen. Ei koukuselkäinen*.

Coupland tutkijatovereineen toteaa, että sekä oman erityislaadun korostaminen että iällä selittäminen palvelevat ihmisten pyrkimystä esittää itsensä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tietynlaisina. Edellä olevissa Couplandin esimerkeissä puhujat määrittivät itsensä ikäänsä nähden joko paremmin tai ainakin kohtalaisesti voiviksi, mutta molemmissa tapauksissa lausumien takana oli oletamus siitä, että 73-vuotiaana ei tyypillisesti voida kovin hyvin.⁴¹ Samalla tavoin 81-vuotias päiväkirjan pitäjä halusi sanoutua irti olettamuksesta, että hänen ikäisensä nainen olisi väistämättä harmaatukkainen ja koukuselkäinen. Paradoksaalisesti kaikki siteeratut lausumat kuitenkin vahvistavat osaltaan yleistä käsitystä ikäänymisen ja raihnaisuuden yhteen kietoutumisesta.

Joitakin kirjoittajia ärsytti iän kysymiseen tai mainitsemiseen liittyvä viittaus vanhuuteen. Eräs päiväkirjan pitäjä kertoi lähestulkoon suuttuvansa saadessaan sähköpostiinsa mainosviestejä, joissa lukee *Kuinka vanha olet NN*:

Laitan moiset viestit avaamattomina roskeen ja ihmettelen: Mikä örvellä niitä kirjoittelee, lähettelee ja miksi? Ilmeisenä tavoitteena oli myydä minulle jotain, mitä tuskin tarvitsen. Taitamatonta markkinointia. Objektiiivinen kysymys kuuluisi: Minkä ikäinen olet? (Mies, 64v)

Monet suhtautuivat myös median vanhuuskuviin kriittisesti. Eräs 68-vuotias nainen oli lukenut lehdestä artikkelin 73-vuotiaasta rouvasta, joka *vielä käy päivittäin kävelemässä ja suunnittelee tietokoneen hankkimista*. *Kirosana vilahti* kirjoittajan mieleessä, sillä hänen mielestään 73-vuotias ei vielä ole siinä iässä, että kävelykyky pitäisi erikseen mainita. Toinen 65-vuotias naispuolinen päiväkirjan pitäjä oli lukenut haastattelua vanhustyön ammattilaisesta, joka oli paljastanut tienneensä jo nuorena, että *vanhukset ovat minun juttuni*. Hän ihmetteli, *onko niin, että vanhat ihmiset ovat jokin oma laji. Ja ehkä nuoret oma?* Ikäidentiteetit eivät siten ole staattisia vaan eräänlaisia jatkuvia neuvotteluita, joita ihmiset käyvät suhteessa kulttuurisiin ikää koskeviin stereotyyppioihin⁴².

Ikää ja ikäidentiteettiä voidaan ilmentää kalenteri-ian kertomisen lisäksi monilla epäsuorilla tavoilla, kuten mainitsemalla ikään liittyviä rooleja (eläkeläinen, opiskelija) tai kertomalla muistoja tiettyyn aikaan liittyvistä tapahtumista ja asioista. Eräs keski-ikäinen päiväkirjan pitäjä pohti ikäänsä Helsingin tunnettujen rakennusten kautta:

40 Coupland ym. 1989

41 Mt.

42 myös Coupland ym. 1991; Lin ym. 2004

Minulla on mielikuva siitä, kun Makkaratalo valmistui ja kun Mannerheimintielle nousi kaksi uutta hotelliä, Hesperia ja Intercontinental. Tätä pohtiessa tunnen itseni tosi vanhaksi (ja iloiseksi, kun voin muistella tällaisia asioita). (Nainen, 52v)

Coupland ja kumppanit kutsuvat tällaisia kommentteja lausumiksi, joiden avulla ihmiset liittävät itsensä tiettyyn ikäryhmään silloin, kun se on tilanteen kannalta tarkoituksenmukaista⁴³. Ikäpäiväkirjoissa kaikki ikäidentifikaatiot olivat tietysti jo lähtökohtaisesti tarkoituksenmukaisia, mutta myös arkikeskusteluissa ihmiset käyttävät luontevasti ikäpuhetta silloin, kun sillä halutaan saavuttaa joitakin tarkoituspäitä, tehdä selväksi joitakin asiantiloja tai määritellä itseä suotuisalla tavalla. 62-vuotias ikäpäiväkirjan pitäjä viittasi oivaltavasti tähän ilmiöön, sillä hän oli huomannut tuttuja tavatessaan usein korostavansa, että on ollut eläkkeellä jo kaksi vuotta. Kirjoittaja myönsi oikeastaan tarkoittavansa, että *en ole vanha vaikka olen eläkkeellä. Jotenkin pitää leuhkia, että on eläkkeellä, kun selvästi näkee, että olen aika nuorekas*, hän jatkoi.

Ikää käytetään selittämään myös monenlaisia terveyteen, jaksamiseen ja psykologisiin valmiuksiin liittyviä muutoksia. 67-vuotias nainen merkitsi ikäpäiväkirjaansa edellistä yötä koskeneen havainnon:

Herään klo 5.30 ja menen vessaan. Sen jälkeen kestää kauan ennen kuin saan unta uudelleen. Harmittelen. Tämä johtuu vanhenemisestä. Olen kuullut, että ikäihmisillä on paljon uniongelmia. Päivällä en kuitenkaan halua mennä päiväunille, koska en ole sentään vielä niin vanha.

Sitaatti edustaa aineistossa varsin tyypillistä tapaa selittää vaivoja, oireita ja hankaluuksia iällä ja ikääntymisellä. Kirjoittaja on valmis hyväksymään vanhenemisen merkkeinä yölliset vessareissut ja vaikeuden saada niiden jälkeen unen päästä kiinni. Päiväunia hän ei kuitenkaan hyväksy, sillä ne edustavat jo selvemmin vanhuutta. Samasta 67-vuotiaan naisen päiväkirjasta löytyy muitakin merkintöjä, joissa kirjoittaja neuvottelee itsensä kanssa siitä, millaisia muutoksia vanhetessa voi hyväksyä tai jopa toivottaa tervetulleiksi. Esimerkiksi ET-lehden tilaaminen vaati *kyynnyksen ylittämistä* ja johti siihen, että kirjoittaja koki siirtyneensä *vanhojen ihmisten viiteryhmään*. Tervetullut muutokset taas oli se, että lomamatkoilla voi jo *tässä iässä* sallia itselleen mukavuuksia ja esimerkiksi asua hotellissa leirintäalueen lomamökin sijaan.

Ikäpäiväkirjojen perusteella vanheneminen on jatkuvaa neuvottelua siitä, mitä voi ja jaksaa tehdä, miten suhtautua vaivoihin, vastoinkäymisiin ja avun tarpeisiin sekä miten ikämuutokset saa sovitettua omaan elämäntyyliin ja omiin arvostuksiin. Erään 76-vuotiaan naiskirjoittajan syvyysnäkö oli vaurioitunut glaukooman vuoksi, minkä johdosta hän oli muun muassa joutunut luopumaan autosta. Kaihi-leikkaus oli parantanut näköä jonkin verran, mikä mahdollisti lukemisen ilman silmälasia. Leikkaus ei toisaalta auttanut silmien vuotamiseen, mutta lääkäri oli todennut sen olevan vanhana *ihan normaalia*. Vaivojensa takia kirjoittaja oli tehnyt muutoksia muun muassa siivousrutiineihinsa:

43 Coupland ym. 1989

Jaksan vielä siivota oman kotini. Yhtenä päivänä imuroin, seuraavana pyyhin pölyt ja kolmantena pesen kylpyhuoneet.

Sama kirjoittaja ennakoivat tulevaisuuttaan suunnittelemalla, millaisia valmisruokia voisi ostaa, mikäli ei enää itse jaksaisi tai viitsisi laittaa ruokaa. Einekset eivät kelpaisi, mutta *valmiina saa kotitekoisia kaalikäärleitä, kokonaisena grillattuja broilereita, savustettua lohta ja vaikka mitä muuta*. Tärkeintä kirjoittajalle oli pitää kiinni siitä, että ruoka *on tuoretta ja lisääineetonta*.

Vaikka kalenteri-ikä on monessa suhteessa menettänyt normittavaa voimaansa, ihmiset näyttävät edelleen pohtivan, mikä missäkin iässä on normaalia. Milloin esimerkiksi sairauksista tai kuolemasta puhumisesta tulee *vanhuuden merkki*? Keski-ikäinen kirjoittaja oli tavannut kadulla entisen työkaverinsa, joka *kertoili krempansa sekä tuttujen ja hieman tuntemattomampien kuolemat. Niin se vaan taitaa olla jo tässä iässä luonnollista*, kirjoittaja aprikoi. Mielenkiintoinen vertailukohta löytyy ryhmäkeskusteluaineistostamme, jossa 25-vuotias nainen huomasi alkaneensa katsella lehdestä kuolinilmoituksia. *Olenko tullut vanhaksi*, hänkin kummasteli.

Samaistumiset ja eronteot ikäidentiteetin perustana

Vertailu on keskeinen osa identiteettityötä. Vertaamme itseämme muihin, jotta tunnistaissimme, mikä meissä on ainutkertaista ja mikä puolestaan muiden kanssa yhteistä. Etsimme yhtäältä samaistumiskohteita ja toisaalta kohteita, joihin haluamme ehdottomasti tehdä pesäeron. Ikä- ja sukupolvi-identiteettien rakentamisessa vertailu tapahtuu kolmiulotteisesti. Vertailukohtaa haetaan ensinnäkin omista ikätovereista (horisontaalinen vertailu), toiseksi itseä nuoremmista ja vanhemmista (vertikaalinen vertailu) ja kolmanneksi muistetusta menneestä ja kuvitellusta tulevasta itsestä (henkilökohtainen kasvu ja kehitys).⁴⁴ Seuraavassa tarkastellaan päiväkirja-aineistossa ilmenneitä vertailuja aluksi horisontaalisesti eli suhteessa samanikäisiin.

Vertailussa omiin ikätovereihin tuotettiin sekä erontekoja että samaistumisia. Eronteissa korostui usein kokemus omasta nuorekkuudesta suhteessa muihin samanikäisiin. Ainoastaan yksi päiväkirjan pitäjä oli kokenut erottuvansa ikätoveristaan vanhemman oloisena. Tämä 60-vuotias nainen kertoi ystävättärestään, joka oli kolmen viikon ulkomaanmatkalta tultuaan suunnistanut heti autolla mökille ja suunnitellut seuraavana päivänä menevänsä sukukokoukseen, siitä viikon päästä risteilylle ja vielä risteilyltä palattuaan Lapin matkalle. Kirjoittaja ihmetteli ystävättären aktiivisuutta:

Hän on minua kuukautta vanhempi. Minä myös pidän matkustamisesta, mutta tarvitsen pienehkönkin matkan jälkeen rauhoittumisaikaa ainakin päivän.

Nuorekkuudesta ei puhuttu päiväkirjoissa pelkästään subjektiivisena kokemuksena, vaan sille esitettiin myös todisteita. Joku kertoi muiden ihmisten todenneen, että hän näyttää huomattavasti ikäistään nuoremmalta. Nuorekkuutta ei

44 Ks. myös Arber & Attias-Donfut 2000; Biggs & Lowenstein 2011

kuitenkaan haluttu aivan estoitta lukea omaksi ansioksi, vaan sille saatettiin esittää erilaisia objektiivisia selityksiä. Eräs 66-vuotias nainen esimerkiksi arveli rypytömyytensä syyksi rasvaisen ihon. Toinen kirjoittaja oli havainnut nuorekkuutensa patikkaretkellä itseään kaksi vuotta nuoremman ystävän kanssa, jonka *voimat eivät riittäneet* yhtä nopeaan kävelyyn kuin kirjoittajan. Joissakin merkinnöissä vertailu oli julkilausuttua, toisissa se oli luettavissa rivien välistä, kuten 81-vuotiaan kirjoittajan kommentissa kauppareissulla tavatusta tutusta eläkeläisrouvasta, joka joutui jo käyttämään kävelykeppiä.

Itseä verrattiin paitsi tuttuihin ikätovereihin, myös samanikäisiin julkisuuden henkilöihin. 67-vuotias naispuolinen kirjoittaja oli lukenut aikakauslehdessä itseään muutamaa vuotta nuoremman tiedenaisen haastattelua:

Katson hänen kuviaan ja ajattelen, että olenko minäkin vuoden kuluttua noin vanhan näköinen. Hän näyttää ihan hyvän näköiseltä, mutta vanhalta. Minä en näe enkä tunne itseäni 67-vuotiaana vanhaksi. Ehkä muiden silmissä minäkin olen varmasti vanhan näköinen. Tärkeintä itselleni kuitenkin on sisäinen olo.

Muutamassa lyhyessä lauseessa kirjoittaja tuottaa monta eri näkökulmaa ikäisyyteen. Lehdessä haastateltu tiedenainen näyttää vanhalta. Kirjoittaja taas ei näe eikä myöskään tunne itseään vanhaksi, mutta on mahdollista (ehkä) tai jopa todennäköistä (varmasti), että muiden silmissä hän näyttää vanhalta. Loppupäätelmä on, että sisäinen olo eli se, miksi itsensä tuntee, on kuitenkin tärkeintä.

Ikäisyys liitettiin samanikäisiin kohdistuvassa vertailussa ainakin ulkonäköön, fyysisiin ominaisuuksiin, terveydentilaan, kokemuksiin ja käyttäytymiseen. Edellä olevassa sitaatissa vuorottelivat vanhalta näyttäminen ja vanhaksi itsensä tunteminen, ja kirjoittaja päätyi pitämään jälkimmäistä olennaisempana. Seuraava sitaatti on esimerkki käyttäytymisen arvioinnista ikäisyyden osoittimena:

Illalla katson elokuvaa "Elämä kierrättää". Se kertoo 65-vuotiaasta miehestä, joka jäi opettajantyöstään eläkkeelle. Kotona vanhojen ihmisten tapaan pariskunta puuttui toistensa tekemisiin ja virheisiin. Samalla he halusivat huomiota toiselta; olenko minä sinulle vielä tärkeä. Tilanteet olivat niin hyviä ja oivaltavia, sain nauraa. Ikä näkyy ja tuntuu, ei sille voi mitään. Minä kuitenkin ajattelen, että olen varmaankin poikkeustapaus, en käyttäydy kuin vanha ihminen. (Nainen, 67v)

Näyttää siltä, että ikäisyys on arkiajattelussa vähintään yhtä sotkuinen ilmiö kuin tutkimuksessakin, ja sen kokemista säätelevät fyysisten tekijöiden ohella monet sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset.

Ikätoverit eivät toimi vertailukohtina pelkästään erottautumismielessä, vaan samanikäisistä haetaan myös jonkinlaista vertaistukea ja sukupolvi-identiteetin vahvistusta. Jotkut ikäpäiväkirjan pitäjät kokivat, että samanikäisten kanssa on helppo jutella, koska on paljon yhteisiä kiinnostuksen kohteita. Eräs kirjoittaja arveli, että nuorempia eivät edes kiinnosta hänen kuulumisensa:

Nuorempien ikäpolvien kanssa seurustellessa etupäässä kuuntelen ja kyselen mitä heidän elämäänsä kuuluu, heitä eivät minun touhuni kiinnosta, joten en omia asioitani heille kerrokaan. (Nainen, 75v)

Muutamissa päiväkirjoissa kuvattiin koskettavasti ystävyyttä samanikäisen kohtalotoverin kanssa. Yhtä kirjoittajaa lähensi samanikäiseen ystävään molempien äitien muistisairaus, toisella leskeksi jääminen. Jotkut olivat saaneet vuosikymmenien jälkeen yhteyden lapsuuden- tai nuoruudenystävänsä. Eräs 65-vuotias miespuolinen kirjoittaja löysi Facebookin kautta lapsuudentoverinsa, ja tavatessa *juttu luisti kuin ei välissä olisi ollut vuosia eikä päiviä erottamassa*. Toinen kirjoittaja kuvasi vuosikymmenten jälkeen uudelleen virinnyttä ystävyyttä seuraavasti:

Olemme aina iloisia, kepeitä ja hauskoja tavatessamme, vaikka keskustelumme ei suinkaan ole pinnallista. Meillä on kummallakin omanlaisemme surut sydämellä. Myös pitkä tauko yhteydenpidossamme vaikuttaa. Emme enää, tämän ikäisinä, voi kuroa umpeen aikaa, jolloin emme jakaneet elämämme suuria tapahtumia, lastemme syntymä, avioeroja ja työelämän kokemuksia. Tapaamisissamme on aina jotain selittämättöntä haikeutta. Meillä kummallakaan ei ole ketään toista, jonka kanssa pääsisimme yhteisissä muistoissa niin kauas taaksepäin. Mutta aikaa on kulunut kovin paljon. Ehkä aina tunnustelemme, onko "meistä yhä edelleen ystäviksi?", vielä tässäkin iässä? (Nainen, 57v)

Ikäpäiväkirjoissa erityisesti keski-ikäiset kirjoittajat kuvasivat kokemuksia ikätovereistaan. Joskus ne saattoivat olla sävyllään kriittisiä, ja silloin kirjoittaja usein korosti omaa nuorekkuuttaan verrattuna paikalleen jämähtäneisiin, sairauksista puhuviin tai konservatiivisiin ikätovereihin. Voi olla, että nimenomaan eläkeiän lähestyminen sai kirjoittajat aktiivisesti vertailemaan omaa ja muiden samanikäisten tilannetta. Toisaalta samanikäinen ystävä saattoi olla ainoa identiteetin jatkuvuuden todistaja, kuten 45-vuotiaalle naispuoliselle kirjoittajalle, joka totesi että *joka ainoa tarvitsee ihmisen, joka tuntee hänet alusta alkaen siihen asti, missä ollaan. Hän jatkoi vielä, että en tarkoita tällä kenenkään äitiä*.

Erilaiset sukupolvet

Havainnot toisenikäisistä olivat sävyllään vaihtelevia. Joskus kirjoittaja pohdiskeli neutraalin kiinnostuneena esimerkiksi eroja eri-ikäisten mieltymyksissä tai toimintatavoissa. 80-vuotiaasta naista vastaan oli kävellyt kauppatkalla nuori tyttö, *jonka farkkuihin oli tehty mahdollisimman paljon reikiä. Kirjoittaja kertoi itse taapertelevansa pukeutuneena verryttelyhousuihin, joiden päälle oli vielä vedetty keinokuidusta valmistetut mustat housut* ja tuntevansa suoranaista kylmyyttä omassa polvissaan katsellessaan nuoren naisen paljaita polvia. Sekä nuoria että vanhoja saatettiin joskus toisaalta moralisoida kovinkin sanoin. Nuorten käyttäytymisen paheksuminen on tuttu ilmiö⁴⁵, mutta myös vanhojen ihmisten huonoa käyttäytymistä arvosteltiin:

⁴⁵ ks. myös Näkökulma Kamala, ihana nuoris.

Muutaman työkaverin kanssa juttellessa on esiin tullut ilmiö, joka ei liene harvinainen vaan ehkä jopa yleinen: arkielämässään apua välttämättä tarvitsevat vanhuksset eivät osoita minkäänlaista kiitollisuutta auttajaan kohtaan, pikemminkin päinvastoin. (Nainen, 54v)

Eräs 26-vuotias kirjoittaja arveli eläneensä jonkinlaisessa kuplassa ja kuvitellessa *jonossa kiilaavien vanhusten olevan urbaanilegenda*, kunnes oli itse kohdannut *elävän esimerkin*. Päiväkirjoissa kerrottiin esimerkkejä huonosti käyttäytyvistä ikäihmisistä ja samalla todettiin, että huono käytös oli jollain tavalla erityisen hämmästyttävää juuri vanhan ihmisen kohdalla.

Ilmeisesti käsitys ikäihmisistä hyvän käytöksen mestareina elää varsin sitkeästi ja kun se saa kolhun, saatetaan huudahtaa närkästyneenä, että *vielä pitäisi kunnioittaa vanhaa ihmistä*. Yksi kirjoittaja toivoi muistavansa epämieluisat kokemuksensa tapaamistaan *itsekkäistä ja vaativista vanhuksista*, kun hän itse tulee vanhaksi. Toinen puuskahti: *Vanhuus ja viisaus, just joo. Enpä ole vielä tavannut ketään yli 80-vuotiaista, josta enää olisi mikään kummempi viisaus säteilyt.*

Käytöstavat ja moraalikäsitkset olivat yleisimpiä kritiikin kohteita, kun itseä ja omaa sukupolvea verrattiin nuorempiin tai vanhempiin. 80-vuotias nainen oli kuullut kauhukseen radiosta *keskustelun yhteydessä kirosanoja ja muita v-vahvistuksia aivan runsain mitoin*. Hän totesi, että sukupolvien ero tuli ohjelmassa hyvin esille, ja verratessaan itseään nuoriin keskustelijoihin hän tunsii olevansa *matkalla kohti hautausmaata: [...] Nuoremmat valloittavat toisenlaisella puhetavalla ja elämäntyyllillä*. Muutamaa päivää myöhemmin hän ilahtui lukiessaan sanomalehdestä nuoremman polven toimittajan älykkään kolumnin, joka *tuntui kuin olisi minun ikäpolveni kirjoittama*.

Eräs 76-vuotias kirjoittaja oli innostunut pohtimaan *lutkamarssia*, jossa vastustettiin raiskauksen kohteeksi joutuneiden naisten syyllistämistä "lutkamaisesta" pukeutumisesta. Hän oli keskustellut ilmiöstä tyttärensä ja tämän tyttären kanssa ja hämmästeli näiden kepeää suhtautumistaan asiaan. Kirjoittajan tyttären mielestä naiset saavat pukeutua *ihan miten vaan eikä se viesti miehille kerrassaan mitään*. Tyttärentytär puolestaan *napautti, että jos hän olisi ehtinyt, niin hän olisi marssinut mukana*.

Nuorempia ja vanhempia sukupolvia vertailtiin ikäpäiväkirjoissa myös neutraalimpaan sävyyn. 52-vuotias nainen vertasi itseään hieman yli 20-vuotiaisiin lapsiinsa ja totesi heidän iässänsä itse menneensä jo naimisiin ja valinneensa ammattiuran siinä missä lapset olivat vasta aloittamassa opintojaan parin hakuvuoden jälkeen eivätkä olleet vielä vakiintuneet parisuhteissaan. Oma nuoruuden aikainen tilanne ei silti näyttäytynyt tälle kirjoittajalle välttämättä parempana, sillä vaikka *polku eteenpäin näytti silloin selvemmältä ja yksinkertaisemmalta, olisin ehkä päätenyt jollekin itselleni sopivammalle alalle, jos olisin sulatellut uravalintaa pitempään*. Toinen, 64-vuotias miespuolinen kirjoittaja vertasi itseään 20-vuotiaaseen tyttärensä, mutta tällä kertaa vertailussa korostui se, että tytär oli ehtinyt jo tehdä paljon enemmän kuin isä samassa iässä:

Tytär palaa neljän kuukauden matkalta Aasiasta, täyttää pari päivää myöhemmin 20 vuotta. Olin itse siihen ikään mennessä ehtinyt nipin napin olla kerran kesätöissä Ruotsissa. Tytär on ollut vuoden vaihto-oppilaana, kesätöissä Ranskassa ja pyrähtänyt yksin milloin minnekin kavereita tapaamaan.

Jotkut kirjoittajat pohtivat kulttuurin muuttumista ja sen seurauksia nuorempien sukupolvien kannalta. Eräs nainen oli huomannut, että esimerkiksi nuorten syntymäpäiväjuhlat ovat nykyään erilaisia kuin yli puoli vuosisataa sitten:

Facebookiin pannaan tiedote että juhlat on jossain julkisessa vuokratilassa. Lahjaksi jokainen vieras panee tietyn summan juhlijän tilille, jolla maksetaan tilavuokra. Jokainen vie oman juomansa mukanaan. Näin ei tarvitse hankkia tarjottavia, eikä anniskelulupaa poliisilta. Vieraita saattaa olla sata tai jopa enemmän. Tällä on vaikutus siihen miten nuori hahmottaa maailmaa. Ei tarvitse siivota kotiaan, ei käydä kaupassa, ei leipoa eikä keittää, ei kattaa kaunista pöytää, ei kiillottaa hopeita ja asetella kukkia ja kynttilöitä. Kaikesta tästä minä nautin silloin kun järjestän jotkut pienimuotoiset juhlat. (Nainen, 75v)

Sitaatin perusteella syntymäpäiväperinne on todellakin muuttunut, ja kirjoittajan mielestä oikeastaan pelkästään huonoon suuntaan. Hän kysyy huolestuneena, *oppivatko nuoret koskaan näkemään vaivaa ystäviensä vuoksi ja iloitsemaan siitä*. Toisaalta näyttää siltä, että juhlaperinne on myös monessa kohdin kokenut suoranaisten renessanssin. Opiskelijat juhlivat arvokkaammin kuin esimerkiksi 1960- ja 1970-luvuilla ja etenkin häät ovat nykyisin usein speaktaakkeleja, joiden eteen tehdään töitä jopa vuosi etukäteen.

Muuttuva minuus

Jos olisi alle kolmikymppisenä ymmärtänyt kaiken sen mitä nyt uskoo ymmärtävänsä [...] miten paljon turhalta olisi säästynyt. Mutta kukaan ei ole valmis syntyessään vaan kasvu jatkuu ja sen toivoisi jatkuvan niin, että omat lapset ja heidän lapsensa voisivat jatkaa omaa kehitystään paremmin valmiuksin eikä sinnitellä irti "samalta tervatulta sillalta" kuin omat vanhempansa. (Mies, 65v)

Kaikenikäiset ihmiset näyttävät muistelevan elämänsä taaksepäin ja ennakoivan tulevaa. Muistelu ei ole ikääntyneiden yksinoikeus, vaikka joskus ajatellaan, että se on vanhuuden merkki. Myös jotkut päiväkirjan pitäjät yhdistivät muistelemisen vanhuuteen. Eräs 60-vuotias nainen esimerkiksi kertoi aiemmin katsoneensa elämässä vain eteenpäin ja eläneensä ikään kuin vailla menneisyyttä. *Mutta nyt kai täytyy katsoa taaksepäin, kun eteenpäin katsoessa on seinä vastassa*, hän murehti.

Tämän kappaleen alussa puhuttiin iättömästä ja muuttuvasta minuudesta. Ikäpäiväkirja-aineistossa iätön minuuksia lähinnä vain vilahti ohimennen muutamassa kirjoituksessa. Useimmat kirjoittajat kokivat muuttuneensa paljonkin iän myötä

– jotkut parempaan ja jotkut epämieluisampaan suuntaan. *Voisi sanoa, että mitä vanhemmaksi olen tullut, sitä onnellisemmaksi olen myös tullut*, kirjoitti 68-vuotias nainen, joka muisteli raskasta lapsuuttaan ja murrosikänsä.

Vaikka ikänormeista ja vanhenemiseen liittyvistä kulttuurisista odotuksista puhuttiin paljon, ikääntyminen oli tuonut joillekin päiväkirjan pitäjille myös lisää vapautta toimia oman mielensä mukaan ja olla välittämättä siitä, mitä muut ajattelevat.

Myöhään illalla pyöräilin 24 km:n iltalenkin ja kävin samalla matkalla uimassa. Koska uimaranta, pienen lammen rannalla, oli jo täysin tyhjä, saatoin rauhassa pukeutua uimisen jälkeen laiturilla, sillä ketään ei ollut näkemässä. Ajattelin siinä tilanteessa, että onpa ihanaa, kun ei tässä iässä enää tarvitse miettiä, onko tämä sopivaa ja voiko näin tehdä. Vaikka vastarannalla joku olisikin näköetäisyydellä, se ei olisi häirinnyt. En jaksanut vaivautua menemään rannan pukukopin suojaan, kuten olisin varmasti nuorempana tehnyt. (Nainen, 54v)

Ikäpäiväkirja-aineistomme on kiinnostava kurkistus iän ja ikäisyyden arkiteorioihin sekä siihen, miten eri-ikäiset ihmiset jäsentävät muutosta ja jatkuvuutta omassa elämässään. Ikäpäiväkirja tarjosi iästä kiinnostuneille henkilöille tilaisuuden keskustella itsensä kanssa ikään liittyvistä kysymyksistä. Päiväkirjamerkinnot olivat välillä kepeitä huomioita ja välillä taas hyvin syvällisiä pohdintoja, mutta kaiken kaikkiaan ne osoittavat, että ikä on ihmisten mielessä monin eri tavoin.

Bill Bytheway on tutkinut eri-ikäisten brittiläisten syntymäpäiväkokemuksia ja toteaa, että ihmiset eivät yleensä koe ikää sinänsä ongelmallisena. Päinvastoin iän kertominen on suurelle osalle ihmisistä luontevaa. Sen sijaan monet kokevat kulttuurin tarjoamat ikäidentiteetit liian ahtaiksi ja rajoittaviksi.⁴⁶ Saman ilmiön havaitsimme ikäpäiväkirjoissa.

Jatkuvuuden ja muutoksen tasapaino liittyy olennaisesti ikään ja ikääntymiseen. Eri-ikäiset ihmiset pohtivat, millaisia he ovat joskus olleet, millaisia he ovat nyt ja millaiseksi tulevaisuus heidät muuttaa. Tulevaisuus voi näyttää valoisalta tai pelottavalta. Erilaiset arjen tapahtumat ja tilanteet saavat ihmiset havahtumaan iän tuomiin muutoksiin. Seuraavan sitaatin nuorehko nainen havahtui vanhenemiseen työmatkalla:

Ajelen pitkää työreissua autolla, on kaamos ja nuiva hämärä häiritsee näkyvyyttä. Ihmettelen toisten autojen omasta mielestäni huimapäisiä ohitteluja ärsyyntyneenä, kunnes vilkaisen mittaria, 76km / h. Apua, mihin on kadonnut taitavan ja välillä hurjankin ajotyylin omaava nainen? Tiristä kaasupoljinta syvemmälle, mutta en voi pelon tunteelle mitään. Ikä on tuonut katastrofiajattelun ajamiseen ja vienyt vauhdin hurman ja voiman tunteen. Voi paska. Milloin se "mummokytin" sitten iskee... (Nainen, 36v)

Vauhdin hurman myötä taitavan ja hurjan ajotyylin omaava nainen oli kadonnut ja tilalle oli tullut katastrofiajattelu. Vastaavanlaiset kokemukset olivat tyypillisiä erityisesti keski-ikäisten naisten ikäpäiväkirjoissa. Niitä kirjattiin kuitenkin usein humoristiseen sävyyn, minkä voi tulkita osaksi strategiaa, jonka avulla sopeudutaan muutoksiin ja hyväksytään niihin liittyvät ristiriitaisetkin tunteet.

⁴⁶ Bytheway 2005

Vanheneminen voi olla pelottavaa, mutta samalla kiinnostavaa. Jotkut asiat, kuten edellä siteeratun naisen kohdalla vauhdin hurma, voivat jäädä taka-alalle tai jopa kokonaan kadota, mutta jotain muuta voi tulla tilalle. Eräs ikäpäiväkirjan pitäjä näki töistä tullessaan ikkunasta naisen, joka kutoi mattoa käsityökeskuksessa:

Ajattelin, että josko minäkin kudon noin sitten myöhemmin. Toiveikkaana ajattelen tulevaisuutta ja kangaspuita, kun tykkään tehdä käsilläni jotakin niin kuin omat vanhempainikin. (Nainen, 46v)

Ikääntyminen on sekä yksilöllinen että sosiaalinen ja kulttuurinen tapahtuma. Moni ikäpäiväkirjan pitäjä toivoi säilyttävänsä terveytensä ja pysyvänsä aktiivisena myös vanhuudessa, mutta joskus tulevaisuuden näköala saattoi yllättää jopa kirjoittajan itsensä:

Järjestelen keittiössä astioita ja ruokia ja huomaan hyräileväni erästä virttä. Muistan lauseen jostakin Eeva Joenpellon romaanista: "Hän oli tullut siihen ikään, jossa hyräillään itseksensä virsiä." En kuitenkaan lopeta heti hyräilyä, sillä minua hyräilyttää kovasti ja sävelkulku täytyy viedä loppuun. Niinpä hyräilen hyvin hyvin hiljaa, ikään kuin vain sieltä täältä. (Nainen, 57v)

Tietolaari: Iän ja elämäkulun sanat

Millaisia sanoja ihmiset käyttävät omasta iästään tai eläkeikäisistä ihmisistä? Minkälaisin sanoin ihmiset määrittelevät elämäntulkuaan? Vaihtelevatko sanavalinnat iän mukaan? Elämäntulkun ja ikäpolvet -kyselyssä näitä asioita kartoitettiin kolmella kysymyksellä:

1. Millä seuraavista sanoista luonnehtisit itseäsi tässä elämäntavassa?
2. Mikä seuraavista sanoista on mielestäsi paras kuvaamaan eläkeikäistä ihmistä?
3. Minkä nimisistä vaiheista elämäntulkun mielestäsi koostuu (esim. lapsuus, aikuisuus, vanhuus)?

Elämäntavojen valintamyymälä

Nykyisen elämäntavojen luonnehtimiseen tarjotut vaihtoehdot kyselyssä olivat *lapsi*, *nuori*, *nuori aikuinen*, *aikuinen*, *keski-ikäinen*, *vanha* sekä avoin vastaus. Kahteen vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat eli 60–96-vuotiaat vastaajat löysivät muita harvemmin kokemustaan vastaavan ilmaisun annettujen vaihtoehtojen joukosta; monet heistä valitsivat avovaihtoehdon, mikä oli toki odotettavaakin ottaen huomioon kyselyn niukat vastausvaihtoehdot.

Eryyisesti 60–74-vuotiaiden vastaukset jakautuivat usean eri vaihtoehdon kesken, ja melkein neljäsosa heistä valitsi avoimen vaihtoehdon. Osa tämänikäisistä valitsi vaihtoehdon *keski-ikäinen* tai *aikuinen*. Vaihtoehto *vanha* koettiin selvästi vieraaksi. Sen sijaan 75–96-vuotiaat valitsivat 60–74-vuotiaita harvemmin avovastausvaihtoehdon ja 78,5 prosenttia heistä valitsi vaihtoehdon *vanha*.

Avovastauksien määrissä ikäryhmien väliset erot olivat siis selvät: siinä missä 60–74-vuotiaiden ryhmästä 49 ja 75–96-vuotiaiden ryhmästä 22 henkeä valitsi avovaihtoehdon, 13–59-vuotiaiden ikäryhmissä avovastauksia oli yhteensä vain 4.

Suosituimmat avovastaukset olivat *seniori*, *eläkeläinen* sekä *ikäihminen*. Myös prosessimaisia ja kuvailevia vastauksia annettiin runsaasti. Eryyisesti 60–74-vuotiaat käyttivät paljon sanoja, jotka asemoivat vastaajan keski-ikä ja vanhuuden välille, esimerkiksi *myöhäinen keski-ikä*, *varhaisvanha*, *vanha keski-ikäinen* tai *ei keski-ikä eikä vanha*. Asemointia tehtiin myös epäsuorasti esimerkiksi adjektiiveilla, kuten *pirteä vanha* ja *aktiivinen* tai *virkeä eläkeläinen*. Kahden vanhimman ryhmän vastauksien välillä oli myös sävyeroja. Siinä missä 60–74-vuotias oli *varttunut nainen* (s. 1945), *kypsässä iässä* (s. 1947) tai *rauhallisesti ikääntyvä* (s. 1944), 75–96-vuotias oli *elämää nähnyt* (s. 1918),

Millä seuraavilla sanoista luonnehtisit itseäsi tässä elämäntavassa

	Alle 30	30–44	45–59	60–74	75–96	Yht.
Nuori	6,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%
Nuori aikuinen	81,8%	9,9%	0,0%	0,5%	0,0%	10,7%
Aikuinen	10,2%	78,1%	23,7%	11,4%	2,3%	24,9%
Keski-ikäinen	0,0%	12,3%	74,7%	38,4%	6,4%	31,0%
Vanha	0,0%	0,0%	0,5%	26,5%	78,5%	23,5%
Jokin muu, mikä	1,1%	0,6%	1,1%	32,2%	12,8%	9,2%

kyllin vanha ja raihmainen? (s. 1924), *onneksi vielä pirteä* (s. 1923) tai *vanha joka tuntee itsensä nuoremaksi (valmis kiipeämään variksenpesille)* (s. 1920).

Seniori, eläkeläinen vai kokenut aikuinen?

Eläkeikäisen ihmisen kuvaamiseen tarjotut vaihtoehdot kyselyssä olivat *ikäihminen*, *seniori*, *ikäntyvä*, *vanha*, *vanhus* sekä avoin vastaus. *Seniori* -sana oli selvästi suosituin vaihtoehto kaikkien ikäryhmien keskuudessa, vaikka nuorimmassa ikäryhmässä sen kanssa melko tasaväkisesti kilpailivat *ikäihminen* ja *ikäntyvä*. *Vanhus* -sana taas oli selvästi epäsuosiossa. Useimmin sen valitsivat nuorimmat (14 %) ja vanhimmat (10 %) vastaajat.

Yli puolet avovastauksista (57 %) kuului kahteen nuorimpaan ikäryhmään, ja heidän vastauksensa oli yleisimmin *eläkeläinen* (75 %). Sana esiintyi myös muiden ikäryhmien vastauksissa, mutta hajanaisesti. Avovastauksien perusteella sana *eläkeläinen* on siis juurtunut eritoten nuorempien ikäryhmien kielenkäyttöön.

Eläkeikäisen ihmisen käsitteellisen asemoinnin hankaluus näkyi avovastauksissa. Jos ei oteta huomioon kahden nuorimman ikäryhmän käyttöön vakiintunutta sanaa *eläkeläinen*, ilmaisut olivat epämääräisiä ja vaihtelevia. Muutamat vastaajat kommentoivatkin ikämääritelmien hankaluutta tai kritisoivat niitä:

- Kukin saa itse määritellä miten haluaa tulla kutsutuksi. (s.1975)
- Ei ikään vaan fyysiseen ja henkiseen tilaan liittyvä olotila. (s.1964)
- Ikääntynyt, vanha vanhus. Hyvä yhteinen sana puuttuu kielestä. (s.1925)

Kahden ikävaiheen väliin sijoitettavia ilmaisuja käytettiin kaikissa ikäryhmissä, mutta eniten niitä oli 45–59-vuotiaiden vastauksissa. Ne olivat kuitenkin epätarkkoja tai kuvailevia, kuten *vanhempi*, *varttunut* tai *ikinuori*. Kaksi nuorinta ikäryhmää

Mikä seuraavista sanoista on mielestäsi paras kuvaamaan eläkeikäistä ihmistä

	Alle 30	30–44	45–59	60–74	75–96	Yht.
Ikäihminen	20,5%	22,6%	25,3%	18,0%	21,0%	21,5%
Seniori	21,5%	38,7%	45,8%	46,0%	26,9%	38,0%
Ikääntyvä	18,2%	13,5%	12,6%	17,1%	8,4%	13,7%
Ikääntynyt	10,2%	5,2%	2,6%	9,0%	19,8%	9,1%
Vanha	2,3%	2,6%	2,6%	5,2%	10,2%	4,8%
Vanhus	13,6%	13,9%	1,1%	0,9%	10,2%	4,8%
Jokin muu, mikä	13,6%	13,5%	10,0%	3,8%	3,6%	8,1%

vastasivat sanan *eläkeläinen* lisäksi sanoilla, jotka ilmaisivat eläkeläisillä olevan enemmän ikää tai elämäkokemusta: *iäkkäämpi henkilö*, *iäkäs ihminen*, *varttunut* tai *kokenut aikuinen*. 45–59-vuotiaat sekä 60–74-vuotiaat käyttivät usein laatusanoja *varttunut* ja *vanhempi* osana ilmaisujaan. Vain yhdessä vastauksessa eläkeikää määriteltiin keski-äänä ja vanhuuden välitilaa merkitsevällä ilmaisulla (*varttunut keski-ikä*).

Aikuisuudesta suoraan vanhuuteen

Elämänsä vaiheiden nimityksiä koskevan avokysymyksen vastauksista voitiin hyväksyä 93 prosenttia (N=763). Suurin osa hylätyistä vastauksista oli vanhimpien osallistujien, joten ikäryhmän osuus kysymykseen vastanneista oli pienempi kuin kyselyssä muutoin. Suurin osa vaihelistoista oli suhteellisen lyhyitä ja melko perinteisiä, mutta pisimmät sisälsivät jopa 15 vaihetta. Useimmiten käytettyjä ja otelluita olivat:

- lapsuus, nuoruus, aikuisuus, vanhuus
- lapsuus, nuoruus, aikuisuus, keski-ikä, vanhuus
- lapsuus, nuoruus, kaksi aikuisvaihetta, kaksi vanhuusvaihetta
- lapsuus, aikuisuus, vanhuus

Suurimmassa osassa listoista elämän keskivaihe (aikuisuus) jaettiin useampaan osaan, kun taas elämän loppuosa (vanhuus) jäi jakamatta. Tällainen ”yhden vaiheen vanhuus” oli yleinen myös kahden vanhimman ikäluokan keskuudessa, jotka muiden tapaan mainitsivat viimeisenä elämänsä vaiheena useimmiten yksinkertaisesti juuri *vanhuuden* (78 %).

Kun ikäryhmiä vertaa toisiinsa, kahden vanhimman ikäryhmän kohdalla sanan *vanhuus* korvaaminen jollain muulla ilmaisulla tai elämän loppupuolen jakaminen useampaan vaiheeseen oli kuitenkin yleisintä. *Eläkeläinen* mainittiin 28 kertaa ja *seniori* 19 kertaa. Muita toistuneita ilmaisuja olivat *varhaisvanhuus* (6), *ikäntyvä* (7) sekä *ikäntynyt* ja *ikäntyminen*, joista molemmat mainittiin neljä kertaa. Näyttäisi siltä, että muualla Euroopassa yleistyneet kolmas ikä ja neljäs ikä eivät ole tarttuneet suomalaisten kielenkäyttöön. *Seniori* kuitenkin tuntuisi viittaavan ennen kaikkea aktiiviseen ikäihmiseen ja voisi siten tarkoittaa suurin piirtein samaa kuin kolmasikäinen.

Elämän loppupuolen jakaminen useampaan osaan oli yleisintä 60–74-vuotiaiden sekä 45–59-vuotiaiden keskuudessa ja harvinaisinta alle 30-vuotiaiden keskuudessa, vaikka muuten vanhemmat vastaajat nimesivät elämänsä vaiheita keskimäärin nuorempia vähemmän. Vanhetessaan ihminen tuntuu siis alkavan nähdä edessään vielä useampia ikävaiheita. Elämän loppupuolta kuvaavia ilmaisuja olivat esimerkiksi varttuneisuus, vanhempi, vanheneminen, myöhäisempi keski-ikä tai varhainen eläkeläinen. Vastauksista löytyi myös kuvailevia tai kyseenalaistavia ilmaisuja sekä erilaisia rooleihin liittyviä ilmaisuja:

- *lapsuus, koulu-aika, opiskelu-aika, työ-aika, eläke-aika, vanhuus kun jää kotona sisälle ja suhteet elämään katkeaa* (s. 1918)
- *lapsuus, nuoruus, aikuisuus, harrastus, vanhuus tulossa* (s. 1922)
- *lapsuus, aikuisuus, avioliiton aika, yksin jääminen (ero, leskeys), vanhuus* (s. 1927)
- *vauva, leikki-ikäinen, koululainen, teini, aikuinen, perheellinen mummo, vanhus* (s. 1942)
- *lapsuus, koululainen, opiskelija, työharjoittelija, ammattityö, toimiva eläkeläinen, vanhuus luopuminen avun saaminen* (s. 1946)
- *lapsuus, aikuisuus, vanhuus, hoidokki* (s. 1946)

Vastausten variaatio kuvastanee elämänsä kulun ja sen merkitysten monimuotoisuutta. Siinä missä yhdelle ovat merkityksellisimpiä työhön, ammattiin ja toimintaan liittyvät elämänsä vaiheet, toinen korostaa perhettä ja läheissuhteita. Elämän loppupuolen vaiheiden lisääntyessä ikääntymisen prosessimaisuus korostui vaihelistoissa:

- *eläkeläisyys, vanhuus, sairastelevaisuus* (s.1925)
- *keski-ikäkausi, edellisen loppuvaihe, eläke-ikä alku, vars. eläke-ikä, vanhuuden alku, viimeiset vuodet* (s. 1928)
- *esivanhuus, vanhuus, myöhäis vanhuus* (s. 1935)
- *ikäihminen, itsenäinen kypsyys, nuorekas vanhuus, kultainen terve vanhuus, raihnaisuuden aika* (s. 1938)
- *lähestyvä eläke-ikä, eläke-ikä, lähestyvä vanhuus, vanhuus* (s. 1941)
- *keski-ään rippeet, alkava vanhuus, vanhuus* (s. 1949)

Näistä listoista on luettavissa jako, jota on tavoiteltu myös kolmannen, neljännen ja viidennen iän käsitteillä. Nuorekas vanhuus, alkava vanhuus, toimiva eläkeläinen ja varsinainen eläkeikä voisivat hyvin kuvata kolmannen iän aktiivista ja toimintakykyistä elämäntyyliä; raihnaisuuden aika, vanhuus, luopuminen, sairastelevaisuus ja hoidokki puolestaan neljättä tai viidettä ikää.

ELÄMÄNKULKU JA SEN MUUTOKSET

Elämänkulun uusjako ja iän merkityksen muutos

Tässä luvussa tarkastelemme elämänkulkua ja sen jäsentymistä kahdesta näkökulmasta. Kirjallisuuden pohjalta jäljitämme elämänkulun jäsentämisessä tapahtuneita muutoksia viimeisten noin viidenkymmenen vuoden aikana. Hankkeessamme koottujen keskusteluaineistojen avulla puolestaan suuntaamme valokeilan tavallisten eri-ikäisten ihmisten käsityksiin ja kokemuksiin elämänkulusta sekä siihen, millaisia muutoksia he havaitsevat verratessaan omaa elämäänsä itseään vanhempien ja nuorempien elämään.

Aineistomme ei ole edustava siinä mielessä, että se kertoisi, miten suomalaiset enimmäkseen tai miten juuri tietyn ikäiset suomalaiset hahmottavat elämää. Toisaalta se kertoo paljonkin elämänkulkua koskevien arkikäsitusten tämänhetkisestä kirjosta. Tässä luvussa aineistona on käytetty eri-ikäisistä ihmisistä koostuneiden ryhmien keskusteluja, jotka toteutettiin vuosina 2011 ja 2012. Ryhmiä oli neljä ja kukin niistä kokoontui kolme kertaa keskustelemaan elämänkulusta, iästä, ikäännyttämisestä ja ikäpolvista.⁴⁷

Aikaa 1960-luvulta tähän päivään on luonnehdittu erilaisin moderniin liittyvin käsittein esimerkiksi myöhäis- tai postmoderniksi tai sosiologi Zygmunt Baumanin seuraten notkeaksi moderniksi⁴⁸. Baumanin mukaan muutokset raskaiden ja vakaiden rakenteiden ajasta nykyiseen notkeampaan ovat tapahtuneet vaivihkaa, mutta vähitellen ne ovat muuttaneet perustavanlaatuisesti käsityksiämme yksilöstä ja yhteisöstä, ajasta ja tilasta sekä työstä ja identiteetistä. Myös elämänkulku näyttää notkistuneen: se on nykyisin entistä pidempi ja taipuisampi. Yhä useampi meistä voi odottaa elävänsä vanhaksi mutta yhä harvemmalla lienee varmuutta siitä, millainen vanhuudesta muodostuu.

Jokainen ihminen kokee elämänkulun omalla tavallaan mutta usein myös jossain mielessä omalle ikäpolvelleen ominaisella tavalla. Yksilöinäkin olemme samalla ikäpolviolentoja. Usein päivitellään maailman muuttumista ja etenkin muutoksen vauhtia, mutta kuinka paljon on kyse siitä, että uudet sukupolvet ovat astuneet esiin ja muuttaneet asioita ja kuinka paljon siitä, että koko maailma ja sen mukana kaikkien ikäpolvien ihmiset ovat muuttuneet? Ja mitkä asiat ovat

⁴⁷ Ks. liite

⁴⁸ Bauman 2002, 2007

muutoksen keskellä kaikesta huolimatta osoittautuneet pysyviksi? Onko yksilöllisyyden paine hävittänyt yhteisöllisyyden vai onko yhteisöllisyys vain muuttanut muotoaan notkeassa kulttuurissa? Menettääkö ikä merkitystään, kun vanhoista on tullut entistä nuorekkaampia ja nuoret ovat alkaneet vaalia vanhoja perinteitä? Ovatko elämän peruskysymykset muuttuneet?

Pitkäikäisyys

Pitkäikäisyyttä nykyisessä mitassa voi pitää yhtenä tieteen suurista menestystarinoista, sillä jo historian varhaisimmat kirjalliset lähteet kertovat pitkän elämän tavoittelusta. Ristiriitaiseksi tavoitteen lähestymisen tekee kuitenkin epätietoisuus siitä, millaisia taloudellisia ja vastuunjakoon liittyviä seuraamuksia väestön ikärakenteen muutoksella lähitulevaisuudessa ja pitkällä tähtäimellä on. Keskimääräisen eliniän piteneminen ei välttämättä ole enää pelkästään juhlinnan aihe. Pikemminkin se on alkanut hirvittää ainakin niitä, jotka laskeskelevat elämän kustannuksia. Mihin me kaikki mahdumme ja kuka kaiken kustantaa?

Vuonna 2012 Suomessa syntyvän poikalapsen eliniän odote oli 77,5 vuotta ja tyttölapsen 83,4 vuotta. Tilastollinen eliniän odote ei kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä todellisuudessa elämme huomattavasti pidempään. Jos käytetään keskimäärän sijasta eliniän mediaania eli ikää, johon puolet ikäluokasta yltää, voidaan arvioida, että vuosina 1975–1977 syntyneiden ikäluokkien miehet elävät 86-vuotiaiksi ja tytöt 91-vuotiaiksi.⁴⁹

Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias⁵⁰. Mutta venyttääkö eliniän piteneminen terveitä vuosia vai käykö niin, että ihmiset elävät yhä pidemmän jakson ennen kuolemaansa raihnaisina ja muiden ihmisten avun varassa? Ensin mainittu vaihtoehto näyttää tällä hetkellä todennäköisemmältä, sillä raihnaisuus ja raskaiden palveluiden tarve kasaantuvat muutamaan viimeiseen elinvuoteen riippumatta siitä, minkä ikäisenä kuolla.⁵¹ Etäisyys kuolemasta määrittää siis kronologista ikää enemmän ihmisen hintaa yhteiskunnalle.

Millainen on tulevaisuuden yhteiskunta, jossa joka neljäs tai vielä useampi on vanha? Helsingin Sanomien sunnuntainumerossa eläkeikää lähestyvä toimittaja visioi pari vuotta sitten tilannetta otsikolla Vanhusten valtakunta⁵². Hän kirjoitti pelkäävänsä, että yhteiskuntamme muuttuu väestön ikääntyessä *mummofoobiseen* suuntaan:

Maahanmuuttajiin ja ajatuksiltaan poikkeaviin kohdistunut kauna ja epäluulo kääntyvät ikäihmisiin. Meidän aiheuttamiamme kustannuksia päivitellään nuorten miesten kummafoorumilla. Pinnan alla poreilee ikäluokkien välinen konflikti.

Konfliktin todennäköisyyttä ennustaa toimittajan mielestä se, että ikäihmisten tarpeet asettavat uusia vaatimuksia yhdyskuntasuunnittelulle ja koko yhteiskunnalle:

49 Myrskylä 2010

50 Tilastokeskus: Väestöennuste

51 Forma ym. 2012

52 Helsingin Sanomat 23.10.2011. Toimittaja Ritva Liisa Snellman.

Väestörakenteen muutos panee julkisten tilojen suunnittelijat lujille. Oikeuksistaan tietoiset ikäihmiset vaativat esteetöntä pääsyä kaikkialle. Pitää olla kaiteita ja rampeja, hissejä ja hyvin valaistuja puistoja, joihin myös huonosti liikkuvat pääsevät akkukäyttöisillä kävelylaitteillaan tai reittimuistin varassa navigoivilla istuma-ajoneuvoillaan. Ajankulua ja seuraa etsivän päiväväestön määrä keskustoissa ja asuinalueilla kasvaa. Elokuvateattereissa on jo aamunäytöksiä. Konserttisalien ja teatterien matineat täyttyvät kulttuuria harrastavista naisista. Kauppakeskusten edustoilla parveileva nuoriso on saanut kilpailijan vanhusparvista, jotka etsivät sopivaa hengailutilaa: kodikkaita kahviloita, suojaisia istumaryhmiä ja kokoontumispaikkoja, joissa kuulee keskustelukumppanin puheen ja joihin myös huonosti liikkuvat pääsevät akkukäyttöisillä kävelylaitteillaan.

Nokkelan sanailun taustalla lienee paitsi toimittajan ironinen suhtautuminen omaan tulevaan vanhuuteensa myös joukko moderneja vanhuuden stereotyyppioita. Vanhus on niissä kollektiivinen rollaattorin avulla liikkuva mummo (ei niinkään vaari), joka kansoittaa kaikki paikat, viettää vapaa-aikaa päivisin kun muut ovat työssä ja kilpailee elintilasta nuorempien kanssa.

Vaikka viime vuosina yhteiskunnissa on kannettu huolta nimenomaan iäkkään väestöosan suhteellisesta kasvusta, huoltosuhteen muutoksen kansanterveydellisistä ja taloudellisista seuraamuksista ja elämän loppuvaiheen huolenpidollisista ongelmista, pitkäikäisyys tuottaa sekä suoraa että välillisiä vaikutuksia myös muihin ikävaiheisiin. Pitkäikäisyys ei merkitse automaattisesti pelkästään pidentynyttä myöhäisvanhuutta, vaan ainakin osa lisävuosista voi yhtä hyvin sijoittua nuoruuteen, varhaisaikuisuuteen tai keski-ikään. Erityisesti nuoruuden pitenemisestä on puhuttu jo pitkään, näyttäähän huoleton nuoruus elämänvaiheena ja -tapana sekä lyhentäneen lapsuutta että jatkuvan pitkälle keski-ikään.

Elämänkulun pidentymisellä on kauaskantoista merkitystä sekä yhteiskunnassa että yksittäisten ihmisten elämässä. Yhteiskunnan kannalta kyse on esimerkiksi siitä, tulisiko ihmisiä velvoittaa pysymään pidempään terveinä ja työelämässä vai pitäisikö ennemminkin keskittyä pohtimaan, millaisin toimenpitein palvelujärjestelmät kykenevät selviytymään edes jotakuinkin kunnialla raihnaisen vanhojen ihmisten hoidosta ja ihmisarvoisen elämän turvaamisesta.

Toinen yhteiskunnallisesti merkittävä pitkäikäisyyden tuottama haaste on tulevaisuuden perhepolitiikka: millaista perheajattelua tarvitaan yhteiskunnassa, jossa sama ihminen voi olla yhtä aikaa jonkun isovanhempi ja jonkun toisen elossa olevan lapsenlapsi⁵³? Yksittäisen ihmisen näkökulmasta keskeisiä pohdinnan aiheita ovat kysymykset hoivavastuusta, työelämän pituudesta ja eläkeajan suunnittelusta.

Aikuisen ihmisen elämänvaiheet

Se, että elämä koostuu erilaisista ikään sidoksissa olevista vaiheista, tuntuu nykyisin itsestäänselvyydeltä, mutta elämänvaiheiden tieteellinen tutkimus on vielä

53 Esimerkiksi norjalainen sosiologi Gunhild Hagestad (2003) on todennut, että väestörakenteen muutos on muuttanut dramaattisesti perherakennetta. Eliniän pitenemisen ja lasten lukumäärän vähenemisen seurauksena perheet ovat "pidempiä ja laihempia" kuin ennen. Perheissä on samanaikaisesti elossa useampia sukupolvia, vaikka sukupolvien ikäero saattaa olla suuri. Uusperheet ovat myös osaltaan muuttaneet perhesuhteita: siinä missä yhdellä isovanhemmalla saattoi aiemmin olla paljon lapsenlapsia, nykyään on yleisempää, että yhdellä lapsenlapsella on useita elossa olevia isovanhempiä.

kohtalaisen tuore asia⁵⁴. Jotain olennaista kulttuurin ja ikääjattelun muutoksesta kertoo myös se, että ylipäänsä koemme tarvetta kysellä, milloin jokin elämänvaihe alkaa tai päättyy ja mistä sen tietää. Viime vuosikymmenille on kansainvälisesti ollut ominaista yhä uusien elämänvaiheikäsitteiden ilmaantuminen sekä tutkimukseen että arkipuheeseen – esimerkkeinä muotoutuva aikuisuus⁵⁵ sekä kolmas ja neljäs ikä. Uusien termien tarpeellisuutta on perusteltu sillä, että ihmisten elämän ja arjen kulttuurin muutokset ovat tosiasiallisesti synnyttäneet tarvetta uudentilaisille jakolinjoille.

Toisaalta uusia elämänvaihekuvauksia syntyy ja synnytetään aina myös erilaisiin käytännön tarkoituksiin – vaikkapa kaupallisiin, kun jokin uusi ikäryhmä ”löydetään” kuluttajina. Tällä hetkellä uutta kaupallista toimeliaisuutta näyttää kehkeytyneen erityisesti kolmannen iän ympärille, sillä yritykset ja niiden liepeillä toimivat ajan merkkien haastelijat ovat oivaltaneet, että monilla juuri eläkkeelle siirtyneillä ihmisillä on paitsi terveyttä ja elämänintoa myös varallisuutta, jota kanavoidsa kansantalouden rattaisiin. Suomessa erityisesti Åbo Academin organisaation ja johtamisen professori Alf Rehn on profiloinut itseään vanhuustalouden puolestapuhujana:

[...] minua kiinnostaa vanhuus taloudellisena kenttänä, kenttänä jossa voimme löytää arvoa ja kasvua, ei pelkästään vajeita ja kurjuutta. Mutta tämän sanominen ääneen tuo mukanaan aivan omat ongelmansa.

Tiedän tämän, koska olen viime vuosina ylpeästi ja häpeilemättä tuonut esille mieliteeni siitä, että yritykset ja yrittäjät voisivat hyötyä suunnattomasti siitä demografisesta muutoksesta joka on nyt harmaannuttamassa yhteiskuntaamme, Suomessa, Euroopassa, maailmassa. Olen todennut että voimme tienata vanhuudella, hankkia sillä hynää, tehdä sillä päätäkää. Tätä ilosanomaa ei tosin ole aina otettu ilolla vastaan.⁵⁶

Elämänvaiheet ovat toki muutenkin kiinnostavia kuin taloudellisesti. Esimerkiksi kehityspsykologiassa elämänkulkua on perinteisesti tarkasteltu peräkkäisinä, toisistaan selkeästi erottuvina vaiheina, joihin liittyy erilaisia kehitystehtäviä tai -haasteita. Eniten tutkittuja ovat lapsuus ja nuoruus, sillä niille on annettu suurin merkitys persoonallisuuden, terveyden ja toimintakyvyn muovaajina. Aikuisikä ja vanheneminen ovat vasta viime vuosikymmeninä alkaneet kiinnostaa kehityspsykologeja.

Elämänkaaritutkija Judith Stevens-Long vertasi 1970-luvun lopulla elämänkulun tutkimusta 1400-luvun maailmankarttaan, jossa Eurooppa (lapsuus ja nuoruus) on yksityiskohdissaan tunnettu alue ja Kiina (vanhuus) osittain tunnettu. Muualla maapallolla on sen sijaan monia täysin kartoittamattomia alueita, outoja pinnanmuotoja, tarunomaisia nimistöjä ja epämääräisiä rajoja.⁵⁷ Nämä tuntemattomat alueet edustavat aikuisuutta kahdenkymmenen ja kuudenkymmenen viiden ikävuoden välillä.

54 Varhaisia moderneja kehitysteoreetikkoja ovat esimerkiksi antropologi Arnold Van Gennep (1873–1957), joka kehitti siirtymäriittiteorian, psykoanalyysin perustaja Sigmund Freud (1856–1939) lapsen psykoseksuaalisen kehityksen kuvaajana sekä psykoanalytikon Carl Gustav Jung (1876–1961) ja Erik H. Erikson (1902–1994). Jungia voi hyvästä syystä pitää yhtenä aikuisuuden kehityspsykologian pioneereista. Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehityksen teoria on ehkä tunnetuin ja ahkerimmin siteerattu koko elämänkaareen ulottuva malli, jota normatiivisuudesta huolimatta sovelletaan monin paikoin edelleen.

55 Käsitteestä muotoutuva aikuisuus enemmän sivulla 46.

56 Vanhuustalouden viestintäongelma. Ylen Ykkösaamun kolumni 22.10.2013.

57 Stevens-Long 1979

Valkoiset läiskät kartalla eivät toki merkitse, ettei elämänkulku kokonaisuudessaan olisi kiinnostanut ihmisiä jo antiikin ajoista lähtien⁵⁸. Siitä ovat osoituksena muun muassa filosofisissa teksteissä ja kaunokirjallisuudessa esiintyvät kuvaukset (lähinnä miehen) elämänvaiheista haasteineen ja elämänsisältöineen.⁵⁹ Antiikin elämänkulun kuvauksissa on jopa hämmäntävää yhdenmukaisuutta eräiden modernien kehitysvaiheteoroiden kanssa. Esimerkiksi Daniel J. Levinsonin⁶⁰ *Seasons of a Man's Life* -mallissa miehen elämä jakautuu neljään vaiheeseen: ensimmäiset 15–20 vuotta ovat lapsuutta ja nuoruutta, seuraavat 15 vuotta varhaisaikuisuutta, vuodet 40–60 keskiaikuisuutta ja kuudestakymmenestä eteenpäin myöhäsaikuisuutta.

Kun nuori mies Levinsonin mallissa astuu aikuisuuteen, hän löytää kumppanin ja ammatin. Oman paikan löytäminen maailmassa ei kuitenkaan vielä merkitse, että mies olisi saavuttanut parhaat kykynsä, sillä vasta 40 ikävuoden jälkeen hän pääsee toden teolla toteuttamaan itseään ja antamaan oman panoksensa yhteiskunnalle - huolimatta siitä, että fyysiset voimat alkavat tässä vaiheessa jo olla vähenemään päin. Myöhäsaikuisuudessa miehellä on mahdollisuus nousta elämäkokemuksensa tuoman viisauden avulla sellaisten ristiriitojen yläpuolelle, jotka koskevat halua ja moraalialia, omaa ja toisten etua sekä yksilön ja yhteiskunnan hyvää.

Jossain mielessä Levinsonin malli edustaa melko optimistista käsitystä elämänkulusta ja vanhenemisesta, vaikka nykynäkökulmasta hänen teoriansa on auttamattoman ahdas ja normatiivinen eikä ota lainkaan huomioon sukupuolen mukaista, sosiaalista, kulttuurista tai yksilöllistä vaihtelua siinä, miten elämää todellisuudessa eletään. Teoriaa käytettiin pitkään yleispäteväenä aikuisuuden kehityspsykologisena mallina huolimatta siitä, että tutkimuksen aineistossa ei ollut yhtään naispuolista tai ei-amerikkalaista haastateltavaa.

Psykologisissa elämänvaiheteorioissa on erityisesti 1970-luvulta lähtien korostunut ajattelutapa, jossa aikuisuuteen kypsymistä ja ikääntymistä tarkastellaan erilaisten sopeutumisen- ja siirtymisprosessien sekä kehitystehtävien avulla. Tervettä aikuistumista ja ikääntymistä on kuvattu muun muassa sopeutumismekanismien kypsymisenä⁶¹, väärin elämää koskevien olettamuksien hylkäämisinä⁶², persoonallisuuden tai minän eheytyminenä⁶³ sekä luopumisena ja kuoleman hyväksymisenä⁶⁴.

Pienistä painotuseroista huolimatta teorioissa näkyy melko yhdenmukainen käsitys vanhenemisesta yhtäältä elämäniisäuden lisääntymisenä ja toisaalta vähittäisenä luopumisena sekä aktiivisuuden siirtymisenä toiminnallisilta elämänalueilta henkisille ja eksistentiaalisille alueille.

Samaa linjaa hieman eri näkökulmasta jatkoi 1980-luvulla ruotsalainen sosiaaligerontologi Lars Tornstam kehittämällään gerotranssendenssin käsitteellä, jossa näkyy vaikutteita esimerkiksi zen-buddhalaisesta filosofiasta. Tornstam kuvaa gerotranssendenssia muutoksena materialistisesta ja rationaalisesta elämäntähtäyksestä kosmiseen ja transsendenttiseen. Prosessiin liittyy aikakäsityksen muutos ja kasvava tunne yhteydestä johonkin itseä suurempaan. Tornstam

58 Antiikin ja keskiajan kuvauksissa elämänkulku jaettiin yleensä kolmeen, neljään, kuuteen tai seitsemään vaiheeseen ja yleisimpiä elämänkulun metaforia olivat kaari, ympyrä ja etenevä viiva (esim. Tuomi 2001).

59 Ks. esim. Colarusso & Nemiroff 1981

60 Levinson (1978) loi teoriansa syvähaastattelemaalla 40 miestä. Joukossa oli akateemisia biologeja, johtavassa asemassa olevia liikemiehiä, kirjailijoita ja teollisuustyöläisiä. Kutakin tutkimushenkilöä haastateltiin useita kertoja – yhteensä keskimäärin 10 tuntia.

61 Vaillant 1977

62 Gould 1978

63 Erikson 1959; Neugarten 1977

64 Lifton 1976

epäilee, että nykyinen aktiivisuutta ihannoiva materialistinen ja minäkeskeinen kulttuuri ei suosi vanhenevan ihmisen transsendenttisiä pyrkimyksiä.⁶⁵ 1970-luvun elämänavaihetieteekkojen ja Tornstamin perussävyä onkin kiinnostavaa suhteuttaa nykyiseen konkreettista toimeliaisuutta ja nuorekkuutta tähdentävään aktiivisen ikääntymisen ihannekuvaan. Filosofinen ote ja henkisyuden korostaminen näyttää lähestulkoon kadonneen vanhenemisen tarkasteluista 1980-luvun jälkeen.

Siinä missä elämäntarkastelu näki aikuistuvat ja vanhenevat ihmiset historiasta ja kulttuureista riippumattomina sisäisinä kypsyjinä, sosiaalitieteissä elämäntarkastelu on kuvattu painottaen työn ja työelämän näkökulmaa. Ihmisen elämä näyttyy tästä perspektiivistä kolmena vaiheena, joista ensimmäisessä valmistaudutaan työhön, toisessa varsinaisesti eletään työtä tehden ja kolmannessa vetäytyään syrjään työelämästä.⁶⁶ Tätä kolmivaiheista mallia on arvosteltu paitsi liiallisesta yksinkertaisuudesta, myös sukupuolittuneisuudesta, sillä se koskee lähinnä miehiä eikä ota myöskään huomioon elämän tosiasiallista monimuotoisuutta.

Viime aikoina karkeat ja yksinkertaistetut mallit ovat näyttäneet ongelmallisuutensa, sillä elämäntarkastelu on etenkin kehittyneissä maissa yksilöllistynyt suuresti myös suhteessa työhön. Ihmiset eivät välttämättä enää tee yhtä yhtenäistä työtä, vaan vaihtavat työnantajaa ja ammattiakin ehkä useita kertoja elämänsä aikana. Työelämän suhdanteet pakottavat joitakuita työttömiksi tai uudelleen koulutukseen – toiset taas hakeutuvat uudelle uralle omasta halustaan ja itseään toteuttaakseen. Eläkkeellekään ei välttämättä jätäkään kertarykäisyyllä, vaan osa-aikatyön kautta tai palaten välillä takaisin palkkatyöhön.⁶⁷ Viime aikoina onkin alettu puhua niin sanotuista *encore*-työurista ja mielekkäiden työtehtävien löytämisestä varsinaisen työuran päätyttyä.

Elämäntarkastelu – kokonaisvaltainen tapa tarkastella elämää

Sekä yhteiskuntatieteissä ja psykologiassa että gerontologiassa puhutaan nykyään **elämäntarkastelusta**⁶⁸, joka haastaa aikaisempaa elämänavaiheajattelua perusteettomine oletuksineen universaalista ikääntymisprosessista. Mikä elämäntarkastelussa sitten on erityistä? Vern L. Bengtsson, Glen H. Elder ja Norella M. Putney toteavat tutkijoiden alkaneen vasta parin viime vuosikymmenen aikana oivaltaa, millainen merkitys laajan historiallisen ja sosiaalisen kehikön hahmottamisella on, kun halutaan ymmärtää syvällisesti vaikkapa yksittäisten ihmisten elämänaikaista hyvinvointia.⁶⁹ Elämäntarkastelu viittaa käsitteenä sarjaan ikäsidonnoisia siirtymiä, jotka kietoutuvat tiiviisti yhteen sosiaalisten rakenteiden ja historiallisten kehityskulkujen kanssa.

Elämäntarkasteluun liitetään yleisesti viisi peruseriaa.⁷⁰ Ensimmäinen näistä sisältää ajatuksen, että ikääntyminen ja inhimillinen kehitys ovat elämän mittaisia tapahtumia ja että aikaisemmillä elämänavaiheilla ja niissä tehdyillä valinnoilla on aina seuraamuksensa myöhemmin elämässä. Toista periaatetta voisi kutsua toimijuuden periaateeksi, mikä tarkoittaa, että ihmisiä ei nähdä passiivisina olosuhteiden uhreina, vaan subjekteina, jotka rakentavat elämänsä tekemällä

65 Tornstam 1989, 2005

66 Kohli 1986; Cain 1964

67 Freedman 2008

68 englanniksi *life-course perspective*.

69 Bengtsson ym. 2012

70 esim. Elder ym. 2004; Bengtsson ym. 2012

yksilöllisiä valintoja perhetaustansa ja elämäntarkastelunsa sekä yhteiskunnallisten rakenteiden ja kulttuuristen normien säätelemässä olosuhteissa.

Kolmas periaate koskee sitä, miten elämisen paikat, historialliset tapahtumat ja sosiaaliset muutokset muovaavat ihmisten kokemuksia, perhesuhteita ja maailmankuvaa. Paikalla on tässä sekä maantieteellinen että kulttuurinen ja merkityksiä kantava ulottuvuutensa. Neljänneksi painotetaan ajoituksen merkitystä. Eri ikäpolvien ihmiset kohtaavat historialliset ja sosiaaliset muutokset eri elämänavaiheissa, ja siksi näiden muutosten elämäntarkastelulliset seuraamuksetkin poikkeavat toisistaan.

Viides periaate kertoo yksittäisten elämäntarkastelujen keskinäisestä riippuvuudesta. Eri-ikäisiä ihmisiä liittävät toisiinsa sekä perheyhteys että laajempi lähiverkko, jotka voivat nykymaailmassa olla huomattavasti vaihtelevampia ja monimuotoisempia kuin aikaisemmin.

Elämäntarkastelun tutkimuksellinen ydin on teoreettinen ymmärrys, joka yhdistää useiden eri tieteenalojen näkökulmia ja avaa uusia tapoja jäsentää eri-ikäisten ihmisten nykyhetken tilanteita ja kokemuksia sekä ikäryhmien välisiä suhteita. Näkökulmia haetaan esimerkiksi psykologiasta, sosiaali- ja yhteiskuntatieteistä sekä historiasta.

Yksilökehitys nähdään uusissa elämäntarkasteluissa moniulotteisena prosessina, joka tapahtuu samanaikaisesti vaikkakin eritahtisesti eri järjestelmissä, kuten biologisissa ja psykologisissa toiminnoissa ja sosiaalisissa suhteissa. Muutokset eri järjestelmissä vaikuttavat monin tavoin elämän eri osa-alueisiin, kuten perheeseen, työhön tai vapaa-ajan toimintoihin. Kun vanhemmissa elämäntarkasteluissa etsittiin usein universaaleja kehityskaavoja, uusissa elämäntarkasteluissa painopiste on vaihtelevissa kasvun ja ikääntymisen konteksteissa ja siinä, mitä seuraamuksia näillä on yksittäisten ihmisten vanhenemiselle.⁷¹

Elämäntarkastelututkimuksessa voidaan tarkastella samaan aikaan elävien eri ikäisten ihmisten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä sekä iän että sukupolvikokemusten ja tietyn aikakauden tuottamina. Samalla voi paljastua mielenkiintoisia näkymiä tulevaisuuden yhteiskuntaan ja sen rakentamiseksi tehtäviin ratkaisuihin.

Mikäli otetaan vakavasti ajatus aiempien elämänavaiheiden ratkaisevasta roolista myöhempien muotoutumisessa, ei esimerkiksi vanhuuspolitiikkaa suunniteltaessa voida tyytyä tarkastelemaan pelkästään universaaleiksi oletettuja ikääntymismuutoksia tai aikaisempien ikäpolvien vanhuutta. Täytyy kysyä, millaiset arjen ratkaisut ja elämäntapavalinnat sopivat uusille ikäihmissukupolville, joiden arvot, mieltymykset, tottumukset ja psykologinen rakenne poikkeavat heitä edeltävien sukupolvien vastaavista.

Huolimatta historiallisista, kulttuurisista ja sosiaalisista painotuksistaan myös elämäntarkastelun uudempia tarkasteluja on kritisoitu jonkinlaisesta kapea-alaisuudesta ja erityisesti keskittymisestä vain länsimaaisissa kulttuureissa tyypilliseen elämäntarkasteluun.

Varsin toisenlaisia kuvia ja kertomuksia paljastuu, jos tutkitaan vaikkapa joidenkin Aasian, Afrikan tai Etelä-Amerikan maiden ihmisten elämää. Millaiseksi muodostuu esimerkiksi lapsisotilaan elämäntarkastelu? Entä ihmisen, jonka lapsuus selälänsä kuin me lapsuuden nykyään ymmärrämme, kilpistyy lyhyeen ajanjaksoon

71 Elder & Johnson 2003

ennen raskaan työnteon aloittamista? Entä perheet, joissa vanhemmat joutuvat lähtemään töihin toiseen maahan – vaikkapa hoitamaan toisten perheiden lapsia – kyetäkseen takaamaan edes jonkinlaisen toimeentulon omille lapsilleen?

Sellaiset elämäkulku- ja elämäntyylivalinnat, joita me pidämme itsestään selvinä, ovat usein mahdollisia vaikeiksi, että jossain toisaalla ihmisillä ei ole valinnan mahdollisuuksia. Valtasuhteiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden huomioon ottaminen elämäntutkimuksen kirjoja tarkasteltaessa on tärkeää paitsi maailmanlaajuisesti, myös paikallisesti. Vaihtoehtoisten elämäntutkimusten tutkiminen ei läheskään aina edellytä matkustamista vieraisiin kulttuureihin, sillä vähemmistökuultuuri ovat osa meidänkin arkitodellisuuttamme.

Mikäli inhimillinen kehitys nähdään koko elämän ajan jatkuvana prosessina, voi miettiä, onko nuoruuden painoarvo identiteetin pysyvyyden kannalta sittenkään niin suuri kuin on oletettu. Kirjallisuudessa on esitetty vaihtoehtoisiakin malleja, jotka kuvaavat yksilöllisten erojen pysyvyyden ja muutoksen vaihtelua elämäntutkimuksen eri vaiheissa. Joidenkin mallien mukaan sekä nuoruus- että vanhuusikä sisältävät vähemmän pysyvyyttä kuin keskiaikuisuus, toisissa malleissa taas koko elämäntutkimus näyttää potentiaalisena muutosvaiheena⁷².

Mitä sanoo arkielämä? Eikö nykyajan muutospainetta vaadi myös keski-ikäisiä ja iäkkäitä ihmisiä määrittelemään uudelleen identiteettiään, hakemaan uusia rooleja ja kääntämään elämän kurssia? Mielenkiintoinen kysymys on, millaisia uusia vaiheita elämäntutkimuksesta tulevaisuudessa hahmottuu – paloittellaanko elämää yhä suppeampiin ajanjaksoihin vai korostuvatko elämäntutkimuksen tarkasteluissa jotkin muut kuin ikäperustaiset ryhmittelyt?⁷³

Nuoruuden ja aikuisuuden välitilassa

Verrattuna varhaisiin normatiivisiin kehitysvaiheiteorioihin tai sosiaalitieteiden kolmivaihemalliin aikuisuus näyttää etenkin länsimaissa nykyisin kirjavana ja muotteihin mahtumattomana. Aikuisuuden rajatkin vaikuttavat epämääräisiltä, sillä esimerkiksi nuori voi nykyään tarkoittaa melkein ketä tahansa kymmenen ja neljänkymmenen ikävuoden väliltä. Nuoruus-käsitteen sisältö on väljähtynyt.

Amerikkalainen tutkija Jeffrey Arnett lanseerasi vuonna 2000 käsitteen **muotoutuva aikuisuus**⁷⁴ kuvaamaan länsimaisia nuoria aikuisia, jotka eivät ole täysin itsenäistyneet taloudellisesti eivätkä välttämättä vielä asu omillaan. Muotoutuva aikuisuus on yhdistelmä myöhäisnuoruutta ja varhaisaikuisuutta. Vaikka tätä ikävaihetta elävät muodostavat monessa suhteessa kirjavan ryhmän, vaiheelle näyttää olevan keskeistä oman identiteetin ja maailmankuvan etsintä ja erilaisten tulevaisuutta koskevien valintojen runsaus. Hankkeemme ryhmäkeskusteluaineistossa eräs nuorten ryhmän keskustelija totesi osuvasti:

Mun mielestä se alkaa olla nytte, kun on lukio päättynyt, että alkaa oikeesti älyämään asioista jotain [...] alkaa tulla sitä vapautta ja pikku hiljaa alkaa tulla vastuita ja silleen, mutta kuitenkin on vielä semmonen vapaa, että saa ihan niin kun rakennella niitä pil-

72 Lachman 2004

73 Muotoutuva aikuisuus näyttää ainakin vakiintuneen siinä määrin, että sen ympärille on jo perustettu oma monitieteinen aikakauslehtensä *Emerging Adulthood*.

74 Englanniksi *emerging adulthood* (Arnett 2000).

vilinnoja ja miettiä ihan epärealistisestikin kaikkia asioita ja että ennen ehkä oli vähän enemmän sidottu kaikkeen niin kun kouluihin ja ei osannu oikein vielä ajatella kaikkea mahdollisuuksia ja tällasta. (Nainen, 18v)

Vastuu ja vapaudet olivat keskeisiä teemoja muissakin hankkeen keskusteluryhmissä, kun puhuttiin aikuisuudesta ja sen rajoista. Esimerkiksi sen, milloin ja millä tavalla siirrytään nuoruudesta aikuisuuteen, arveltiin muuttuneen melkoisesti viimeisten vuosikymmenien aikana. Erään eri-ikäisistä koostuvan ryhmän nuorin osanottaja kyseli vanhemmilta keskustelijoilta,

onks se ennen ollu sit muka niin et on heti siirrytty, et nyt tää on joku uus, et oiks teil ennen et 18, niin nyt heti, ei ollu mitään välivaihetta. (Nainen, 25v)

Ja hänelle vastattiin:

[...] ei sellasta välivaihetta niin ollut, sit jos sä lähit opiskelemaan tai menit töihin, niin sä olit kyllä sitten omillas, ja se oli niin sanotust, piti olla aikuinen sitten, ei sitä [välivaihetta] ollut. (Nainen, 55v)

Elämäntutkimuksen pidentyminen yhdessä vaurastumisen ja elintason nousun kanssa on siis mahdollistanut länsimaisille nuorille vapaan mietintäajan ennen siirtymistä aikuisuuden vastuisiin ja vakiintumiseen:

Mut niin oli 80-luvullakin [...] millon mä oon ollu nuori, että sit ku sä oot koulut käyny ja lähteny ehkä johonki opiskelee toiselle paikkakunnalle [...] niin kyl mä sit ihan kaks-kymppisenä opiskelin [...] ittekseni ja omilla rahoillani ja [...] omia vanhempia ja tätiä ja setiä ku kuuntelee niin kyllä se parinmuodostus oli paljon nopeempaa sillon että sä tapasit tällai kaverii, vähän katottiin, joo tehään, et tästä se lähtee, että nykyään ku seurustellaan niinkun kymmenen vuotta, niinku et mitä [...] mitä te teette ku te seurustelehte. (Nainen, 45v)

Aikuisuuteen siirtymisessä oli siis keskustelijoidenkin mielestä kyse yhtäältä taloudellisesta riippumattomuudesta ja toisaalta parinmuodostuksesta. Sekä taloudessa että ihmissuhteissa itsenäistymisen muistettiin tapahtuneen ennen huomattavasti nopeammin – melkein kuin veitsellä leikaten. Yhtenä hetkenä olit nuori ja seuraavassa hetkessä jo aikuinen, jonka piti kantaa vastuu sekä taloudellisesta toimeentulostaan että perheen perustamisesta. Nykyisin nuoret ihmiset viettävät sen sijaan paljon aikaa eräänlaisessa välitilassa, jossa ei vielä tarvitse tehdä ainakaan koko loppuelämää koskevia ratkaisuja työn tai elämäntutkimuksen valinnassa:

[...] ensin se on se et kaks vuotta tapailaan, sit sovitaan et nyt me seurustellaan [naurua] [...] pitää tehdä sopimuksia, siis sopimuksia et okei nyt me seurustellaan, no nyt me mennään kihloihin, et ehkä me mennään naimisiin, mä olin sillee et, et oisko munki pitäny tehdä joku sopimus. (Nainen, 25v)

Puhuja ei ollut tosin itsekään täysin sisäistänyt niitä seurustelu- ja parinmuodostuskuvia, joita hän on ystäväpiirissään havainnut. Toisaalta hän ei myöskään kokenut kiirettä vakiintumiseen tai perheen perustamiseen.

Tämän päivän nuoria aikuisia moititaan usein julkisuudessa haluttomuudesta sitoutua työhön ja kyvyttömyydestä sietää työn epämieluisia puolia. Toisaalta nuoret itse korostavat oikeuttaan odottaa työltä, että se on merkityksellistä ja että sen ei välttämättä tarvitse olla elämän pääasiallinen sisältö. Vuoden 2010 Työterveyspäivillä puhunut Helka Pirinen⁷⁵ totesi, että y-sukupolven työntekijät saattavat menettää motivaationsa nopeasti, mikäli työ ei tarjoa heille tarpeeksi haasteita. Työpaikan vaihtaminen koetaan silloin paremmaksi vaihtoehdoksi kuin turhautuminen joustamattomaksi koetussa työyhteisössä. Vaihtelun ja merkityksellisuuden tarvetta nuoruuteen kuuluvana piirteinä ymmärsivät myös iäkkäämmät ryhmäkeskustelijat:

Mä luulen että kyllä se on nuorillekin aika tärkeää se työ, mutta se sitoutuminen on vaan sellasta että ei halua koko loppuelämäksi sitoutua siihen vaan että halutaan tavallaan vaihtelua ja sitte muutosta siihen, että sehän oli aikasemmin monesti sillä tavalla että [kun] pääsi postiin työhön nii se oli niinku selvä, että siitä jäätin eläkkeelle. (Mies, 70v)

Nyt eläkkeelle jäämässä olevien suurten ikäluokkien elämä jäsenyksi vielä toisiaan kronologisesti seuraaviksi vaiheiksi, joissa siirryttiin koulusta ja opiskelusta työelämään ja sieltä aikanaan ehyen työuran jälkeen ansaitulle eläkkeelle. Ainakin tämä oli ihanteena. Pienten ikäluokkien elämä on jo lähtökohdiltaan toisenlaista. Elämä koostuu projekteista, jotka menevät päällekkäin ja limittäin. Elämänpolut eriytyvät ja yksilöllistyvät, mutta yhteiskunnan rakenteita, kuten koulutusjärjestelmää, työttömyysturvaa ja eläkeratkaisuja ei ole välttämättä kyetty muuttamaan siten, että ne vastaisivat elämänsä muutoksia. Myös ryhmiemme keskustelijat olivat havainneet elämänsä muutoksia:

Niin se sanomahan on kuitenkin se, että tää ei todennäköisesti tuu oleen sun viimeinen työpaikka, että sä tuut tässä elämässä pari kolmekin tavallaan ammattii opiskelemaan, että alota nyt jostain mikä tuntuu parhaimmalta. (Nainen, 35v)

Valinnanvapaus ja valintojen runsaus ovat yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa keskeisiä arvoja, mutta niissä on myös omat ongelmansa. Jos vaihtoehtoja on liikaa, itse valitsemisesta voi tulla raskas suoritus. Mitä jos tämä ei olekaan se oikea ura tai kumppani? Kun opiskeluun ja ihmissuhteiden rakentamiseen joutuu joka tapauksessa panostamaan paljon, voi pelko epäonnistumisesta varjostaa jopa siinä määrin, että valitsemaan ei uskalla ryhtyä lainkaan.

Notkean modernissa kulttuurissa elämä voi muodostua sietämättömän keveäksi, jos kaikki ankkurikohtat puuttuvat. Muotoutuva aikuisuus sijoitetaan yleisimmin ikävuosien 18 ja 25 välille, mutta voi olla, että opiskelemaan pääsyn viivästyminen ja/tai nuorten heikot työllisyysnäkökymät venyttävät vieläkin enemmän

⁷⁵ Työterveyslaitos: tiedote 59/2010

aikuisen elämänmuotoon siirtymistä. Mielenkiintoinen kysymys on, millaisia vaikutuksia tällä on nykyisten nuorten ihmisten elämänsä elämään.

Onko keski-ikä olemassa?

Julkisessa ikäkeskustelussa perinteiset ikäkausitermit ovat usein saaneet väistyä siksi, että on haluttu tavoittaa ihmisten omia yksilöllisiä kokemuksia ikäsiyydestään tai markkinointimelessä painottaa tai häivyttää tiettyjä ikään liittyviä yleisiä käsityksiä. Naisista puhuttaessa esimerkiksi *aikuinen nainen* ja *upea ikä* myyvät huomattavasti paremmin kuin *keski-ikä*, joka näyttää ikämäärittelynä kaiken kaikkiaan auttamattomasti vanhentuneen. Taannoin Facebookissa levisi piirroskuva kukkahattuisesta naisesta, jonka yläpuolella lukee: *Ei ole olemassa keski-ikäisiä. On vain entisiä teini-ikäisiä!!!* Piirrosta jakoivat erityisen innokkaasti itseironiset keski-ikäiset naiset.

Internetin keskustelusivuilla käydään vilkasta keskustelua siitä, mitä keski-ikä tarkoittaa ja milloin se alkaa tai päättyy. Vauva-lehden verkkosivuilla keskustelijat ovat pääasiassa naisia ja edustavat ikäryhmää 35 +/- . Heidän näkemyksensä vaihtelevat laidasta laitaan. Joku ilmoittaa olevansa ylpeä keski-ikäsiyydestään sen sijaan että olisi *wanna-be teini, joka vielä yli kolmekymppisenä vakuuttaa olevansa ah niin nuori ja bailaa jossain kapakassa parikymppisten kanssa*. Toinen taistelee sen puolesta, että alle 40-vuotiaat eivät vielä missään tapauksessa voi olla keski-ikäisiä, koska heissä on *jäljellä paljon nuorekkuuden merkkejä*. Kolmas tiivistää käsityksensä yhteen napakkaan ja suorastaan filosofiseen lauseeseen: *Minun mielestä 35–39 on vielä sellainen ikä jossa ihminen vain 'on'*.

Aikaisemmin tässä luvussa viitattiin Judith Stevens-Longin 1970-luvulla esittämään hämmästyttävään, kuinka vähän ihmisen aikuisvuosista tiedetään verrattuna lapsuuteen ja jopa vanhuuteen⁷⁶. Keski-ikäisen psykologisesta kehityksestä kirjoittaneet Lea Pulkkinen ja Katja Kokko kummastelevat 2000-luvulla samaa asiaa⁷⁷. Kummasteluun on syytäkin, kun ajatellaan, kuinka paljon keski-ikäisiä ihmisiä on ja miten merkittäviä rooleja heillä on perheissä ja yhteiskunnassa. Lieneekö niin, että keski-ikä mielletään eräänlaisena oletusarvona tai itsestäänselvytenä, josta käsin muita elämänsä vaiheita tarkastellaan mutta johon (itsekin usein keski-ikäisten) tutkijoiden katse ei helposti osu.

Pulkkinen ja Kokko toteavat, että eliniän pidentymisen seurauksena myös keski-ikäisen käsite muuttuu vanhuuden etäännyessä yhä myöhempään vuosiin, ja samalla keski-ikäisille kasaantuu aktiivisen työnteon lisäksi monenlaisia hoivatehtäviä⁷⁸. Tämä asetelma on synnyttänyt paljon puhetta "voileipä-sukupolvesta" ja ruuhka-vuosista, jotka etenkin naisilla täyttyvät monenlaisista työelämään ja perheeseen liittyvistä velvoitteista ja käytännön huolenpitotehtävistä.

Jos keski-ikä ikäkautena on rajoiltaan epämääräinen, ei se sisällöllisestikään näytä kovin yhtenäiseltä. Psykologiset teoriat keski-ikäisen normatiivisista kehitystehtävistä⁷⁹ ovat nykytiedon pohjalta kapea-alaisia, eikä keski-ikäisen kriisi välttämättä tunnu universaaliksi asianmukaiselta tavalla kuvata aikuisvuosien psyykkistä muutosta.

⁷⁶ Stevens-Long 1979

⁷⁷ Pulkkinen & Kokko 2010

⁷⁸ Pulkkinen & Kokko 2010

⁷⁹ Esimerkiksi Erik H. Eriksson näki keski-ikäisen vaiheena, jonka tärkein haaste liittyy ihmisen kykenevyyteen antaa oma panoksensa perheeseen, työssä ja koko yhteiskunnassa sekä pitää huolta nuoremmasta sukupolvesta. Mikäli tämä ei toteudu, keski-ikäinen ihminen saattaa jäädä kätkeymään omiin henkilökohtaisiin huoliinsa vailla kokemusta kuulumisesta johonkin itseään laajempaan.

Keski-ian kriisin käsitteen ”isän” Daniel Levinsonin mukaan kriisin synnyttää oivallus elämän rajallisuudesta⁸⁰. Kriisiä on kuvattu tuskallisena kokemuksena, joka saattaa joidenkin kohdalla johtaa vimmaiseen haluun korostaa nuorekkuuttaan ja toisten kohdalla taas pyrkimykseen korjata aikaisempia virheitään ja tekevä jättämisiään.

Laulu keski-ikäisestä äijästä⁸¹

Kosmologi Kari Enqvist kyseli taannoin Suomen Lääkärilehden kolumnissaan, minne keski-ikäiset miehet ovat kadonneet. *Sosiologien rakastamissa ristiintaulukoinneissa he edustavat ryhmää, jonka mediaseksikkyyys on pahasti pakkasella:*

Heiltä puuttuu nuorten dynamiikka, vanhusten viisaus ja naisen ääni. [...] heidät on saneerattu elämäksi kutsutusta tosi-TV:stä. So fucking what? He ovat näkymättömiä, kunnes heitä tarvitaan. Sillä kun kaupungin lämpövesiputki rikkoutuu, keitä kokoontuu katuun tehdyn reiän ääreen? Ei siellä näy vaihtoehtonuria rastapipoissa, ei goottilolitoja, ei naistutkimuksen esitaistelijoita. Nenärenkaiden sijasta viemäriin suulta löytyy omenavartaloiden ponteva rivistö ja valkoisina vilkkuvia persvakoja. Siellä ne miehet ovat, kurkistelemassa kaivantoihin polvet savessa, selällään lavuaarin alla ruuvinväänin kädessä, mittailmassa tielinjoja nihkeän kosteassa syysmetsässä.

Empiirinen tutkimus ei tue kriisiteoriaa kovinkaan vahvasti, sillä esimerkiksi Lachmanin raportoimassa amerikkalaisaineistossa vain noin neljännes yli 40-vuotiaista ihmisistä kertoi kokeneensa keski-ian kriisin, eikä se silloinkaan välttämättä liittynyt ikään sinänsä vaan pikemminkin tiettyihin elämäntapahtumiin, kuten avioeroon, lasten kotoa muuttoon, taloudellisiin vaikeuksiin tai menetyksiin⁸².

Mitä hankkeemme keskusteluryhmiin osallistuneet eri-ikäiset ihmiset ajattelivat keski-ikästä? Kaiken kaikkiaan keski-ikä herätti mielikuvia ja ajatuksia laidas-ta laitaan. Jotkut – erityisesti yli 50-vuotiaat keskustelijat – korostivat keski-ian mukanaan tuomaa vapautta olla oma itsensä, toiset taas potivat, ennakoivat tai muistelivat poteneensa ikäkriisiä. Etenkin alle nelikymppiset kokivat usein olevansa vielä nuoria, mutta jotkut hieman vanhemmat olivat jo huomanneet itsessään ensimmäisiä fyysisiä vanhenemisen merkkejä.

Tutkijoiden mukaan nykypäivänä aikuisuutta kuvaa erityisesti länsimaisissa yhteiskunnissa parhaiten laaja elämäntyylien ja kokemusten variaatio. Nuoruuden pidentyessä työelämään astuminen on myöhentynyt, yhtenäinen työ- tai ammatti-ura ei ole kaikille mahdollinen eikä välttämättä edes haluttu, ja työelämästä poistumiseen on monia reittejä ja ajoitusvaihtoehtoja.

80 Levinson 1978

81 Laulu keski-ikäisistä äijästä. Suomen Lääkärilehti 4/2008.

82 Lachman 2004

Ihmiset tekevät omista lähtökohdistaan yksilöllisiä valintoja, jotka ovat kuitenkin samalla sidoksissa esimerkiksi sukupuoleen, sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan sekä terveydentilaan⁸³. Aikuisuuden sisällä tarkka kalenteri-ikä kertoo usein elämäntilanteesta vähemmän kuin aikaisemmin. Samankaltaisessa elämäntilanteessa – esimerkiksi pienten lasten vanhempana – voi olla 20-vuotias ja yli 40-vuotias.

Mielenkiintoisen ja osittain ristiriitaisen näkökulman aikuisuuden määrittelyyn tuo viihdemedia. Samalla kun kalenteri-ian merkitys on monien ihmisten arjessa vähentynyt, esimerkiksi naistenlehdet ovat alkaneet suunnata sisältöään yhä tarkemmin rajatuille ikäryhmille, kuten yli 30-vuotiaille, yli 40-vuotiaille tai yli 50-vuotiaille. Lähtökohta lienee samansuuntainen kuin seuraavassa yhteen keskusteluryhmään osallistuneen naisen toteamuksessa:

[...] ja että mitä lehtiä mä esmes ennen luin paljon, nii emmä jaksa enää niitä hirveesti ku mä en jaksa semmosta höpö höpö juttua [...] että nyt mä haluun niinku asiaa, että millai alkaa vaihdevuodet ja mitä ku lapset lähtee pois kotoa ja mä haluun nyt jotain [...] mitä mun elämas tapahtuu. (Nainen, 45v)

Naiset haluavat siis lukea asioista, jotka ovat itselle ajankohtaisia juuri nyt. Mutta mistä pienessä maassa löytyy riittävän laaja lukijakunta, kun samanikäisyys ei välttämättä enää yhdistä ihmisiä ja kun ihmisten ajasta kilpailevat perinteisten aikakauslehtien lisäksi uudet sähköiset mediat ja sen monet ilmaiset sisällöt? Ei ihme, että monet lehdet on jouduttu kannattamattomina lopettamaan.

Viihdejulkisuudessa esitellään ajoittain hieman koomisestikin keski-ian ja vanhenemisen ihanuutta. Positiiviseksi vanhenemisen tekee kuulemma muun muassa kokemus, että voi hyväksyä itsensä eikä tarvitse välittää siitä, mitä muut ajattelevat. Eräessä naistenlehdessä 38-vuotias malli kertoo esimerkiksi *olevansa aivan innoissaan ikääntymisestä*, koska nyt hän tietää, että elämässä on tärkeämpiä asioita kuin *huono hiuspäivä* tai *täydellisen ulkonäön tavoittelu*. Vaikka *silmäluomet ovat laskeutuneet, silmien takana on enemmän tarinaa kuin parikymppisenä*. Silti hän on hankkiutunut ihoanalyysin jälkeen eroon maksaläiskistä. Toisessa lehdessä 34-vuotias laulaja paljastaa olevansa *sielultaan mummo*. Hän on jopa alkanut lenkkeillä tuulihousuissa!

Hankkeemme keskusteluryhmissä vanhenemistä ei suoranaisesti hehkutettu, mutta keski-ian elämänvaiheesta löytyi silti monia hyviä puolia etenkin, jos puhujalla oli lapsia, jotka olivat jo itsenäistyneet:

Mä en ajattele ikää paljonkaa, must on aina hyvä ikä, mä yritän löytää siitä kullosestakin iästä niitä hyviä puolia, niinku tässä iässä on muun muassa se, että lapsi on aikuinen, ja mul on aikaa panostaa niihin asioihin, jotka mua kiinnostaa, ja ei tarvitse rynnätä tarhaan hakee lasta töiden jälkeen ja voi niitä omia asioita tehdä. (Nainen, 55v)

Jos elämänvaiheisiin liittyvät kokemukset ja odotukset eivät riipu ensisijaisesti kalenteri-ikästä, mitkä asiat siinä tapauksessa säätelevät niitä? Edellinen sitaatti korostaa elämäntapahtumien – erityisesti lasten aikuistumisen – merkitystä. Toinen

83 Settersten 2004

usein mainittu elämäntapahtuma oli omien vanhempien kuolema ja sen myötä tapahtunut siirtymä suvun vanhimpien joukkoon. *Ihminen on lapsi niin kauan kuin omat vanhemmat elävät*, totesi eräs hankkeemme keskustelija. Vanhempien kuolema oli saattanut herättää alle nelikymppisenkin ihmisen käymään läpi siihenastista elämäänsä ja suhteuttamaan sitä vanhempien elämänkulkuun:

Ja se jotenki tuo tietyl lailla vastuuta ainaki siihen niinku, puhuttiin sillon veljien kanssa kun äiti viimesenä hautaan vietiin näistä edellisestä sukupolvesta, niin siin kohtaa tuli sellanen olotila et hei, meil on nyt jonkinasteinen vastuu täst jutusta, että nyt ei perintöriitoja voi tehdä koska me ollaan nyt se tavallaan se suvun se semmonen niinku turvakaari, mihin mejän lapset tukeutuu, että ei voi enää kauheen kakaramaisesti käyttäytyä, et sitä täytyy ottaa se semmonen, nii, et meistä otetaan esimerkkiä, täs nyt vähän ryhtiä suoristettava. (Nainen, 38v)

Tämän ajattelutavan mukaan sukupolvien ketjuun liittyvät elämäntapahtumat ja tilanteet määrittäisivät ihmisten kokemuksia aikuisuudesta ja ikääntymisestä enemmän kuin ikä sinänsä. Siinä missä vanhempansa jo haudannut 38-vuotias korosti vastuun lisääntymistä, esimerkkinä olemista ja ryhdistäytymistä, pari vuotta nuorempi keskustelija oli huomannut, että *koko ajan kasvaa se sellanen meikäläisten tämmösten puolivallattomien poikamiesten joukko, jotka elää tämmöstä jatkettua nuoruutta*.

Eräs keskusteluun osallistunut 55-vuotias nainen aprikoi, että keski-ikä käsite on vaikeampi hyväksyä nelikymppisenä kuin yli 50-vuotiaana. Toisaalta kaikki nuoremmatkaan eivät pitäneet termiä sinänsä kielteissävyyisenä, vaan kertoivat enemmänkin vain hämmästyneensä siitä, että *ai joko nyt, nytkö se tuli*.

Vaikka monetkaan keskustelijat eivät olleet omakohtaisesti kokeneet keski-ikä kriisiä, siitä puhuttiin ryhmissä tavalla tai toisella kohtalaisen paljon. Jotkut saattoivat ennakoita kriisiä (*ehkä se on sitten siellä nelivitosena odotettavissa tai jotain, että jäädään katsomaan*), toiset taas vakuuttelivat, että ikääntyminen oli pikemminkin tuntunut vapauttavalta.

Mutta en mä minkäänlaista kriisiä ole tuntenut, paremminkin vapautuksia, että [...] kun täyten 50 niin musta tuntu ku mä oisin päässy rippikoulusta et jotenki tuli semmonen vapaus ja vapauden tunne, et mun ei enää tarvitse yrittää olla kummempaa kun minä olen, vaan ihan kaikki vapaus tehdä juuri niinku minä haluan, oli jotenki hirveen vapauttavaa, must tuntuu että sama tilanne oli silloin ku mä jäin eläkkeelle, toinen vapausaste, että tämä aina käy vapaammaks tää eläminen sitten kuinkahan vapaa mä sitte oonkaan ku tulee vielä vanhemmaksi. (Nainen, 68v)

Toisaalta Levinson voisi olla tyytyväinen seuraavan 45-vuotiaan naisen pohdintaan omasta ikävaiheestaan:

Ainaki mä koen jotenki, et selvästi liittyy [ikään], et en mä oo tällasii asioita ikinä ennen miettiny, niinku taaksepäin, mitä on tullu tehtyä ja täst eteenpäin ja, ehkä puolet jäljellä, ehkä vähän vähemmän, hyvin niinku jotenki, yhtäkkiä tajunnu sen että minäkin vanhenen.

Keskustelija tunnusti käyvänsä parhaillaan läpi keski-ikä kriisiä ja juuri siksi kokevansa kiinnostavaksi osallistua tutkimuksen ryhmäkeskusteluihin. Hän nostalgisoi useissa puheenvuoroissaan mennyttä aikaa ja tunnusti olevansa monessa suhteessa vanhoillinen ihminen; jopa suorastaan *vanha sielu*. Vanhoillisuus merkitsi hänelle muun muassa tietynlaista lastenkasvatustyyliä ja hieman moralisoivaa suhtautumista esimerkiksi minihameisiin pukeutuviin ja sillä tavoin nuoruutta tavoitteleviin seitsemänkymppisiin. Hän näki nuorissa ihmisissä lisääntyneitä suvaitsevaisuutta ja rennompaa elämänotetta, mikä oli hänen mielestään sekä myönteinen että kielteinen asia. Myönteistä on esimerkiksi se, että työssä ei enää välttämättä sinnitellä sairaana ja *pää kainalossa*, kuten vanhempien polvien suomalaiset ovat tehneet. Kielteistä taas on eräänlainen moraalinen löystyminen, joka näkyy vaikkapa suhtautumisessa vapaaseen seksiin.

Julkisuudessa käydään ajoittain keskustelua siitä, miten kulttuurin ja yhteiskunnan muutokset näkyvät naisten ja miesten identiteeteissä. Siinä missä naiset ovat tasa-arvon lisääntymisen myötä vapautuneet tekemään yksilöllisempiä valintoja elämäkultussaan, miehet ovat joskus kokeneet jääneensä perinteisten roolien puristuksiin.

Kun naiset lähti työelämään, naisen rooli oli murroksessa, naiselle sallittiin paljon enemmän kaikenlaista, enää ei tarvinnu olla pelkästään kotona, naiset pääs tekemään niitä hommia, isillä ja miehillä ehkä siihen samaan aikaan sitte sitä roolia ei purettu mitenkään, tai sitä ei sanottu oikeen et mikä se mies on, et se jäätiin vielä sitte sinne pellolle ja siihen isäntähommaan, ja sit nää samat miehet nyt tekee niinku teollisen alan töitä ja ei puhettakaan et sosiaalialalle tai, et sillee mä ajattelen et me ollaan aika paljon jäljessä naisia sikäli, et [...] se vähän hakee vielä sellasta muotoaan silleen että mikä se mies loppujen lopuks on [...] (Mies, 25v)

Elämäntapahtumien ja sukupuolen ohella aikuisuuden ja keski-ikä kokemusia säätelevät myös esimerkiksi asuinpaikka, terveydentila ja sosioekonominen asema. Keskusteluryhmissämme taloudellisen tilanteen vaikutuksia ei juuri nostettu esiin, mutta viimeaikaisessa elämänkulkukirjallisuudessa on korostettu huono-osaisuuden kasautumista ja elämänkulullista pysyvyyttä. Asuinpaikan merkityksen toi esiin eräs keskustelija verratessaan elämänkulkua maaseudulla ja kaupungissa:

Minulla on semmonen käsitys että tuolla maalla missä ne tuntevat hyvin pitkältä ajalta toisensa, niin siinä ne kasvavat vähitellen näihin luokkiin, että tämä nyt on niin vanha ja, että siellä tunnetaan toiset ja jotenki edellytetään sillai enempi että heidän täytyy käyttäytyä suurin piirtein sen ikänsä mukaisesti, pukeutua ja käydä kirkossa tai ei oo sallittua että menee sinne tai tänne, että se minusta se ympäristön paine voi olla maalla [suurempi kuin] täällä kaupungissa, että täällä on, täällä ollaan paljon vapaampia. (Mies, 70v)

Kaiken kaikkiaan keski-ikää käsiteltiin keskusteluaineistoissamme yhtäältä perinteisenä elämänjaksona normatiivisine elämäntapahtumineen ja toisaalta sosiaalisesti rakentuneena määritelmänä, jonka saattoi omalla kohdallaan joko hyväksyä tai olla hyväksymättä. Tulevaisuuden kuvana keski-ikä näyttäytyi monille nuoremmille melko hahmottomana mutta jälkikäteen usein selkeämpänä.

Sekä keski-ikänsä jo ohittaneet että ne, jotka voitiin katsoa tällä hetkellä keski-ikäisiksi (noin 35–60-vuotiaat) kertoivat tilanteista tai elämän nivelkohdista, joissa iän pohdinta oli aktivoitunut erityisen voimakkaasti. Keski-ikänsä ongelmia ei erityisemmin voivoteltu mutta keski-ikänsä ei toisaalta myöskään varsinaisesti juhlistettu, vaikka eräiden tutkimusten perusteella näyttääkin siltä, että keski-ikäiset ihmiset – erityisesti naiset – elävät 50-vuotiaana elämänsä huippuaikaa⁸⁴.

Lea Pulkkinen tutkimusryhmän *Lapsesta aikuiseksi* -hankkeessa 42-vuotiaana haastatellut osanottajat kertoivat olevansa varsin tyytyväisiä elämänsä eri osa-alueisiin⁸⁵. Samanlaisia tuloksia saivat Hannu Perho ja Merja Korhonen 1990-luvulla tekemässään tutkimuksessa⁸⁶. Joidenkin tutkimusten perusteella keski-ikäiset voivat myös psyykkisesti paremmin kuin muissa aikuisuuden vaiheissa olevat ihmiset⁸⁷. Myös *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011* -tutkimuksessa ilmeni, että psyykinen kuormittuneisuus oli kaikkein vähäisintä ikäryhmissä 45–54, 55–64 sekä 65–74 eli keski-ikässä ja eläkkeellä olon alkuaikoina⁸⁸.

Kolmas ikä – ikäkausi, elämänvaihe vai kulttuurinen kenttä?

Sen tosiasian valossa, että ihminen voi elää työelämästä pois jäämisen jälkeen hyvässä lykyssä useita vuosikymmeniä, pelkkä *vanhuus* on ruvennut tuntumaan kovin ylimalkaiselta, ellei suorastaan harhaanjohtavalta elämänvaihekuvaukselta. On syntynyt tarvetta uusille elämänsäkulun myöhäisvaiheita jäsentäville ikäkäsitteille. Tällaisia ovat muun muassa sellaiset kömpelölköt käsitteet kuin **kolmas**, **neljäs** ja **viides ikä**. Suunnilleen samaa tarkoittanevat termit **go-go**, **slow-go** ja **no-go**. Viimeksi mainitussa kolmijaossa lienee kyseessä eräänlainen aktiivisuusasteikko, johon meidät sijoitetaan eläkkeelle jäätyämme. Go-go't viilettävät vielä reippaasti aktiviteetista toiseen, slow-go't joutuvat jo hidastamaan tahtia ja no-go't ovat kai viimein pysähtyneet paikalleen.

Järjestysluvat kuulostavat sinänsä neutraaleilta vaikkakin mekaanisilta tavoilta jäsentää elämänsäkulua ja sen eri vaiheiden merkityksiä. Kuitenkin erityisesti kolmas ikä on käsitteenä pikemminkin moniselitteinen kuin mekaaninen eikä se välttämättä ole myöskään neutraali. Päinvastoin sitä on moitittu kovinkin arvolutuneeksi termiksi.

Kolmannen iän käsitteen isäksi ehdotetaan usein kasvatustieteilijä Peter Laslettia⁸⁹, mutta termiä alettiin käyttää jo 1950-luvulla Ranskassa, ja sillä viitattiin aikaan eläkkeelle siirtymisen jälkeen.⁹⁰ Esimerkiksi Marja Tikka on todennut, että kolmas ikä ajankohtaistui läntisissä teollisuusmaissa toisen maailmansodan jälkeen, ja se liittyi vanhuuden modernisaatioon, jota edesauttoivat kaupallistuminen, teknistyminen ja koulutuksen tulo yhä useampien ulottuville⁹¹. Käsitteen laajempi läpilyönti tapahtui kuitenkin vasta vuonna 1973 käynnistyneen kolmannen iän yliopistotoiminnan myötä.

Peter Laslettin mukaan kolmas ikä on vanhenevan ihmisen yksilöllinen projekti, jota luonnehtivat vapaus työelämän paineista, mahdollisuus toteuttaa itseään ja sosiaalisten roolien väljyys. Kolmas ikä ei ole välttämättä kovinkaan kiinteästi

84 Pulkkinen & Kokko 2010

85 Pulkkinen ym. 2003

86 Perho & Korhonen 1993

87 Esim. Korkalainen & Kokko 2008

88 Koskinen ym. 2012

89 1989

90 Pirttiaho 2002

91 Tikka 1991

sidoksissa kalenteri-ikänsä vaan ennemminkin elämäntyyliin, terveydentilaan ja taloudellisiin voimavaroihin. Elämänvaiheena se on mahdollinen ihmisille, joiden kunto ja lompakko sallivat matkustelun, harrastamisen ja aktiivisen kuluttamisen. Yhteiskunnan tasolla kolmannen iän edellytyksiä ovat paitsi pidentynyt elinikä, myös riittävän korkea elintaso ja siihen liittyvät koulutusmahdollisuudet, terveydenhuolto ja kulutuskulttuuri.⁹²

Joidenkin tutkijoiden mukaan kolmas ikä on eräänlainen aaveilmiö, joka näyttäytyy mahdollisena lähinnä vain etuoikeutetuille⁹³. Kriittiset tutkijat ovat varoittaneet yleistämisestä kolmannen iän ilmiötä sillä perusteella, että kaikilla ei missään tapauksessa ole pääsyä kolmannen iän elämäntyyliin⁹⁴. Suomessa Antti Karisto on pohtinut, olisiko kolmas ikä lähinnä vain uudenlaista, postmodernia ikäretoriikkaa, joka on asetettu kilpasille aikaisempien vanhuutta koskevien kielikuvastojen kanssa. Kariston mukaan kolmannen iän väestölliset kuoret ovat olemassa, mutta varsinaisen sisältönsä ilmiö saa uusista elämäntyylinäköistä, kehkeytyvässä olevista kulttuurisista ja mahdollisesti myös institutionaalisista muutoksista.⁹⁵

Brittitutkijat Chris Gilleard ja Paul Higgs⁹⁶ ymmärtävät kolmannen iän pikemminkin omanlaisenaan kulttuurisena kenttänä tai ilmiönä kuin tietynä ikäryhmänä tai elämänvaiheena. Kolmas ikä on heidän mielestään eräänlainen nuorisokulttuurin kypsemmän iän versio ja ilmentää siten radikaalia muutosta ikäkäsityksissämme.

Kolmannen iän muotoutumiseen ovat vaikuttaneet kulutusyhteiskunnan syntyminen, vastakulttuuriliikkeet, perinteisten asumista, työntekoa ja vapaa-aikaa yhdistävien naapurustojen häviäminen sekä työn luonteen muuttuminen. Kun työ ei enää määrittele ihmisen identiteettiä samassa määrin kuin aikaisemmin, eläkeikäisen on ehkä helpompaa säilyttää aikaisempi elämäntyyliinsä. Suuret ikäluokat ovat kuljettaneet omana aikanaan syntyneen nuorisokulttuurin ja sen keskeiset arvot 2000-luvun vanhuuteen, joka on samalla tullut määritellyksi ja vaiheistetuksi uusilla tavoilla. Myös hankkeemme aineistoissa viitattiin suuriin ikäluokkiin puhuttaessa vanhuudessa tapahtuneista muutoksista:

Mutta voiko vaikuttaa se että nyt suuret ikäluokat tulee tähän eläkkeenjäänti-ikänsä, että niille tarjotaan niinku, että on paljon ihmisiä, jotka haluaa jatkaa aktiivisena yhteiskunnassa, ja nyt niille on helppo tarjota, et ennen ei ollu tajolla edes, sellasia palveluita jotain senioreiden atk-kursseja tai muuta niin paljon, ja nyt se on ihan luontevaa. (Nainen, 41v)

Gilleardin ja Higgsin mukaan kolmannen iän kulttuurista pääomaa luonnehtii kiireen etiikka⁹⁷, jossa tärkeällä sijalla ovat aktiivisuus, fyysinen harjoittelu, matkustelu ja omasta hyvinvoinnista huolehtiminen. Siinä missä nuorisokulttuuri hakee erottautumisen välineitä aikuisuuden ja keski-ikänsä vastustamisesta, myöhemmällä iällä erottautumisen välineet haetaan nykyisin usein vastustamalla perinteistä vanhuutta sekä identifioitumalla erilaisiin anti-ageing -kulttuureihin ja nuorekkaaseen elämäntyyliin. Vanhenemisen mallit haetaan siten pikemminkin omasta nuoruudesta tai itseä nuoremmilta ikäpolvilta kuin edeltävien sukupolvien vanhuudesta. Kolmannen iän ymmärtäminen kulttuurisena kenttänä mahdollistaa sen ymmärtämisen,

92 Laslett 1989

93 Calasanti & King 2011

94 Rowles & Manning 2011; Karisto 2004

95 Karisto 2004

96 Gilleard & Higgs 2011

97 Gilleard ja Higgs viittaavat tässä Ekerdtin (1986) artikkeliin *The busy ethic: Moral continuity between work and retirement*.

että kaikki tietyn ikäiset ihmiset eivät välttämättä ole kolmasikäisiä, vaan että eri ihmiset voivat ottaa eri tavoin ja eriasteisesti osaa kolmannen iän kulttuuriin. Myös jokainen ikäluokka astuu kolmanteen ikään omista lähtökohdistaan.

Kolmas ikä ei ole vakiintunut suomalaisten arkiseen kielenkäyttöön toisin kuin eräissä muissa Euroopan maissa. Me käytämme enemmän esimerkiksi seniori-sanaa, jolla on pitkälti samanlaisia merkityksiä kuin kolmasikäisellä. Kolmas ikä ei juuri esiintynyt terminä myöskään meidän ryhmäkeskusteluaineistoissamme, vaikka ryhmissä toki pohdittiin sitä, milloin vanhuus alkaa ja mikäli se ei ala eläkkeelle siirryttäessä, miten työelämän jälkeistä aikaa pitäisi kutsua.

Keskustelujen vetäjä: Nii tää oli mun seuraava kysymys, mitä sitten kun keski-ikä loppuu, mikäs sitte?

Mies, 48v: Sit me ollaan jollain jatkoajalla jo.

[...]

Mies, 36v: Jatko aika. Kolmas ikä oli se joku tilastollinen termi tolle, mutta siis varmaan nykyään ihmiset periaattes jos vaan niinku, ku terveydenhuolto toimii, niin varmaan ihmiset nykyään on siis keskimäärin varmaan viriilimpiä kun 20-30 vuotta sitten varmaan, tai riippuu, niin ehkä se sitte [...] itsensä kutsuminen eläkeläiseksi on aika vaikeeta, mut varmaan se tietysti, kyllähän yhteiskuntaki jossaki vaiheessa sen eläkkeen myöntää sitte et.

Eräs eläkeikäinen keskustelija päätyi kuvaamaan itseään aktiivieläkeläisenä viitaten siten osaltaan kolmannen iän aktiiviseen ja toimeliaaseen elämäntyyliin. Kaikissa ryhmissä tuotiin tavalla tai toisella esiin se havainto, että nykypäivän eläkeläiset ovat kiireistä porukkaa, joka matkustelee, harrastaa ja palaa usein osa-aikaisesti myös työelämään.

Monet nuoremmat muistelivat omien isovanhempiensa elämäntyyliä ja vertasivat sitä omien nyt seniori-ikäisten vanhempensa elämäntyyliin. He totesivat, että siinä missä isovanhemmat ottivat vanhuksen roolin ikään kuin annettuna ja asettuivat kiikkutuoliin, nyt ikääntyneet vanhemmat tarttuvat kävelysauvoihin ja kävelevät *kauheeta kyytiä ympäri kaupunkia*.

Ollaan kiireisiä, tosi kiireisiä [...] mejän projektipäällikkö kertoo koko ajan sitä, et hän ei löydä aikaa hänen isän ja äidin kalenterista, kun niil on koko ajan, että on saksantuntia ja on flamenco ja on aamu-uintia ja on sitä ja on tätä ja niinku ihan hirveen kiireistä, mä aattelin et kyl se sit varmaan oikeesti ei eläkkeelläkään pääse lepäämään, et jos nytteki jo niil on noin kova kiire. (Nainen, 25v)

Kiire ja toimeliaisuus eivät toki ole pelkästään kolmannelle iälle ominaisia piirteitä, vaan ne luonnehtivat nykyistä elämänmenoa laajemminkin. Joidenkin mielestä itsensä toteuttamisesta ja jatkuvasta puuhasta on tullut jo pakkopaitoja, joihin jokaisen ihmisen tulisi sovittautua. Gilleard ja Higgs puhuvat kolmannen iän yhteydessä

konsumeristisesta kvartetista⁹⁸, johon kuuluvat valinnan vapaus, mielihyvä, autonomia ja itseilmaisuus. Myös eläkeläisen kuuluu olla *kiireisempi kuin koskaan*. Tästä näkökulmasta kolmas ikä näyttäytyy vaihtoehtona sairauspainotteiselle vanhuuskululle, ja yhtenä niistä käsitteistä, joita on käytetty haluttaessa taistella vanhuuden stigmaa vastaan.⁹⁹

Keskusteluryhmissämme aktiivisen eläkeiän ihannetta ei kovin ahkerasti kyseenalaistettu ainakaan tasa-arvon näkökulmasta. Ainoastaan yhdessä ryhmässä puhuttiin varattomista ikäihmisistä, jotka joutuvat elämään *kädestä suuhun* eivätkä näin ollen voi matkustella, harrastaa tai olla muutenkaan aktiivisia kuluttajia. Toisessa ryhmässä taas keskusteltiin siitä, miten teknologia ja erilaisten teknisten laitteiden hallinta jakavat ikäihmisiä erilaisiin ryhmiin. Jotkut pitivät esimerkiksi tietotekniikan ja sosiaalisen median osaamista edellytyksenä lapsenlasten kanssa kommunikoinnille; toiset taas arvelivat, että lapset hyötyvät enemmän siitä, että isovanhemmat tutustuttavat heidät vanhoihin perinteisiin. Eräessä ryhmässä Facebookissa olevat mummit herättivät hienoista hilpeyttä, joten voi olla, että aikaansa seuraava ja uusiin ilmiöihin hanakasti tarttuva ikäihminen ei ainakaan vielä ole itsestäänselvyys.

Monet keskustelijat korostivat nyky-yhteiskunnan avaamia mahdollisuuksia valita yksilöllisesti oma tapansa vanheta. Ikä sinänsä ei enää määrittele, miten eläkkeellä kuuluu olla ja elää. Toisaalta aivan kaikki elämäntyylivalinnat eivät kuitenkaan herättäneet ryhmäläisissä varauksetonta ihastusta. Esimerkiksi ulkonäöstä puhuttaessa *harmaatukkainen nutturapä* saattoi ainakin rivien välissä tulla arvioiduksi toivottoman vanhanaikaiseksi verrattuna toiseen, jolla on *simpsakasti meikattu naama ja elegantit silmälasit päässä*. Toisaalta seitsemänkymppistä, jolla on *pillifarkut ja tiukka paita* tai *lävistys tai jotain tosi hurjaa* ei välttämättä pidetty enää tyylikkäästi *oman ikäisensä näköisenä*.

Poliittisen taloustieteen tapa tarkastella kolmatta ikää liittyy juuri nyt pinnalla olevaan ajatukseen tuottavasta vanhuudesta. Se tarkoittaa, että eläkeikäisiä tarkastellaan taloudellisena voimavarana hyvinvointiyhteiskunnassa. Tuottava vanhuus kytkeytyy sekä vapaaehtoistyöhön että kuluttajuuteen. Jälkimmäisen yhteydessä on alettu viime aikoina puhua – aiemmin siteeratun Alf Rehnin tapaan – vanhuustaloudesta, ja liike-elämää on kannustettu kehittämään ja markkinoimaan tuotteita ja palveluita varakkaille eläkeläisille, jotka haluavat huolehtia hyvinvoinnistaan ja saada elämyksiä esimerkiksi matkustelemalla tai harrastamalla kulttuuria.

Toistaiseksi ikäihmiset on mielletty lähinnä terveys- ja hoivapalvelujen käyttäjinä pikemmin kuin aktiivisina kuluttajina ja siten yhteiskunnan kannalta pikemminkin taakaksi kuin voimavaraksi. Silloinkin, kun heistä puhutaan esimerkiksi kulttuurin yhteydessä, saatetaan hieman väheksyvästi huomauttaa, että erityisesti iäkkäät naiset ”kansoittavat” teatterit, taidenäyttelyt ja konserttitalit. Ikäihmisiä kritisoidaan myös joskus liiallisesta nuukuudesta ja liian vähäisestä kuluttamisesta. Tähän kiinnitettiin huomiota myös yhdessä aineistomme keskusteluryhmässä:

[...] mut se kulutus tavallaan, ku mä oon kattonu hirveesti mun ystäväpiiris me ollaan kaikki semmoses vaihees ku kaikil on huushollit jo täynnä tavaroita, et kukaan ei jaksakaan käydä, ennen käytiin just silloin ku se tuli muotiin tämä, mihin itteki on menny

⁹⁸ englanniksi consumerist quartet (Gilleard & Higgs 2011).

⁹⁹ Calasanti & King 2011, s. 69

mukaan tämä kulutushysteria parikyt vuotta sitten, nyt ihan oikeesti kaikki ystävät on et ooks sääki, et mulki, kaikki on ihan täynnä roinaa ja ei mitään enää, et me ollaan kyl huonoi kuluttajii, kaikki on kurkkuu myöten täynnä. (Nainen, 64v)

Vaikka vanhuustalouden näkökulmaa on viime aikoina tuotu enenevästi esiin¹⁰⁰, yhteiskunnan virallisten instituutioiden näyttää olevan vaikea luopua ajatelmalleista, joissa vanhat ihmiset nähdään yksipuolisesti palveluiden tarvitsijoina ja käyttäjinä – ei niinkään palveluiden tuottajina tai kansalaisyhteiskunnan rakentajina. Tuottavan vanhuuden toinen puoli on kuitenkin juuri työ – oli se vapaaehtoista tai palkallista. Eläkeikäiset tekevät jo nykyisellään suuren osan kaikesta vapaaehtoistyöstä. Amerikkalaiset kriittiset tutkijat ovatkin todenneet, että vapaaehtoistyöstä on tullut paradoksaalisesti pakollista, jos aikoo ikäänäntyä tuottavasti. Viime aikoina on alettu puhua myös niin sanotuista *encore-urista*¹⁰¹, joilla viitataan palaamiseen eläkkeeltä takaisin työelämään joko osa-aikaisesti tai jopa kokopäiväisesti. Ilmiö oli tuttu myös keskusteluryhmäläisille:

Tossa just viikonloppuna juttelin anoppini kanssa joka sano, hän täyttää 63 ens vuonna et hän jää eläkkeelle, se kovasti mietti, hän on siis ala-asteopettaja, että mihin kouluun hän sitten menee kun hän jää eläkkeelle et joko ois kiva sijaistaa jossain tai sit ois kiva olla semmonen koulumummo, et selvästi tällasia haluja löytää paikka on ja myös halua ottaa vastaan jos vaan kysyntä ja tarjonta kohtaa ni en usko et se on ihan mahdotonta, mut että kaikki ei välttämättä vaan uskalla miettiä et mitä vois tehdä. (Nainen, 26v)

Kun kolmatta ikää tarkastellaan elämänkulkuperspektiivistä, se nähdään Laslettin tapaan yleensä elämänvaiheena, jolla on yksilöllisen projektin luonne. Oma kolmannen iän projektiaan rakentaessaan ihmiset ovat kuitenkin samalla sidoksissa sosiaalisiin rakenteisiin, joten muun muassa sukupuoli, sosiaaliryhmä, etninen tausta ja koulutustaso voivat vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisia valintoja ihmisillä on mahdollisuus tehdä.

Eläkkeelle jäämisen yhteydessä on puhuttu esimerkiksi siitä, miten eri tavoin miesten ja naisten roolit ja arki muuttuvat työstä pois jäämisen jälkeen. Miesten kohdalla eläkkeelle jäämistä on ajateltu enemmän katkoksenä työelämään nähden, kun taas naisten kohdalla korostetaan usein jatkuvuutta, koska he tavallaan palaavat nyt kokoaikaisesti siihen, mikä on ollut heille tuttua jo työuran aikana – siis perheestä, ihmissuhteista ja kodista huolehtimiseen.

Mua oikeestaan kiinnostas tää tämmönen, kun täs nyt puhutaan näist eläkeläisist, niin miten, mä huomaan sen et miten me miehet ollaan koettu, kun mennään eläkkeelle, nyt odotetaan sitä et päästään eläkkeelle, mut sitte pudotaanki tämmöseen kuiluun, se tahtoo sanoa että, tai mä oon kokenu sen näin että ja mitä mä oon haastatellu et tota meille on ollu tärkeetä se työ ja sitä ku ei enää ole, niin se on aika, se on tosi, ja naisilla taas, teil on tää sosiaalinen verkosto on niin ihana, joka meilt puuttuu. Se on ollu se työ. (Mies, 75v)

100 Penttilä & Rehn 2012

101 Freedman 2008

Eräs keskustelija toi esiin myös eläkkeelle jäämisen vaikutukset parisuhteeseen. Kun arki ja puolisoiden roolit ovat työurien aikana vakiintuneet tietynlaisiksi, eläkkeelle jääminen voi mullistaa myös perhe-elämän:

Mul on ystäväpiiris [...] paljon keillä on [...] ihan oikeesti ongelmii sit parisuhteeseen ku jää eläkkeelle, ja eritoten just niin ne, et kun miehet, pitäs keskustella ja joka aamu ollaan siin niinku vastakkain, eikä osatakkaan keskustella ja niin siis, niil on ihan hirveetä [...] et siihen asti se mies on just ollu semmonen joka [...] kaikki järjestelly ja tämmösii, nii yhtäkkii se mies, sil on jääny se työ pois, nii sen naisen pitäis olla sit se työnantaja, sellanen et ne niinku roikkuu ikään kuin sen vaimon perässä ja vaimot on ihan huuuh et menis nyt jonnekki, et nää on tämmösii. (Nainen, 64v)

Jotkut tutkijat ovat arvelleet, että kolmannen iän kulttuurissa sukupolvien väliset suhteet olisivat menettäneet merkitystään samalla kun ikätoverien merkitys on kasvanut ja että kulttuurinen pääoma kiteytyy enemmän samanikäisten kuin peräkkäisten sukupolvien kesken¹⁰². Toisaalta meidän aineistossamme etenkin naiset puhuivat paljon eläkeiän mukanaan tuomista mahdollisuuksista viettää aikaa lapsenlapsien kanssa ja myös auttaa lasten perheitä käytännön lastenhoidossa. Hankkeemme ikäpolvitoiminnan oppaassa¹⁰³ on myös runsaasti esimerkkejä siitä, että sekä miehet että naiset hakeutuvat mieluusti eläkkeellä ollessaan vapaaehtoistehtäviin, joissa on mahdollista tavata lapsia ja nuoria.

Kaiken kaikkiaan kolmas ikä on vielä Suomessa melko vähän tutkittu ilmiö. Sitä on tarkasteltu muutamissa hankkeissa lähinnä sosiaalisen osallistumisen ja sosiaalisten verkostojen näkökulmasta¹⁰⁴. Tarvitaan lisää tutkimusta siitä, millaisin odotuksin ja seurauksin eri sosiaaliluokkiin, koulutusryhmiin tai etnisiin taustoihin kuuluvat ihmiset astuvat kolmanteen ikään, onko kolmannessa iässä tilaa niille, jotka eivät pärjää täysin itsenäisesti ja miten siirtymä kolmannesta neljänteen ikään tapahtuu.

Neljäs ikä – kolmannen iän varjokuva vai kulttuurisesti omaleimainen elämänvaihe?

Vaikka aktiivisesta ikääntymisestä on tullut paitsi ihanne myös realistinen mahdollisuus monille eläkeikäisille, sairauteen ja toimintakyvyn puutteisiin ankuroituvat vanhuuskuvat eivät ole kokonaan hävinneet. Pikemminkin ne ovat tiivistyneet niin sanottuun neljänteen ikään. Käsitteellä viitataan yleensä ”varsinaiseen vanhuuteen” eli siihen elämänvaiheeseen, jolloin ihminen on enenevästi riippuvainen toisista ja yhteiskunnan palveluista. Neljäs ikä on siis sitä aikaa, jolloin ihminen luokitellaan vanhukseksi.

Vanhuuden stigman vähentäminen on pitkään ollut ikääntymistutkimuksen asialistalla, mutta esimerkiksi Antti Karisto ja Jyrki Jyrkämä ovat tahoillaan huomauttaneet, että mitä auvoisempaa ja houkuttelevampaa kolmas ikä esitetään, sitä surkeampaa ja luotaan työntävämpänä neljäs ikä näyttäytyy ja sitä helpommin raihnainen vanha ihminen kokee epäonnistuneensa vanhenemisessaan¹⁰⁵. Myös kolmannen iän kentällä vanhuus siis marginalisoidaan.

102 ks. esim. Harwood & Giles 1993; Strenger 2004. Aiheesta enemmän luvussa Ikäpolvien vuorovaikutus.

103 Saarenheimo 2013

104 Koskinen ym. 2007; Haarni 2010

105 Karisto 2002; Jyrkämä 2001

Kolmannen iän tavoin myöskään neljäs ikä ei ole Suomessa käsitteenä kovin yleisessä käytössä, vaan usein puhutaan vain suoraviivaisesti vanhuudesta. Parhaimmillaan neljäkymmentä vuotta käsittävän ikäjakson sullominen yhden käsitteen alle on kuitenkin aiheuttanut monenlaisia ongelmia. Useimmin on nostettu esiin se epäkohta, että julkinen keskustelu keskittyy raskaisiin vanhuspalveluihin, kuten ympärivuorokautiseen hoitoon, jotka kuitenkin koskettavat vain pientä osaa kaikista eläkeikäisistä suomalaisista. Toisaalta kaikkien ikäihmisten niputtaminen yksinkertaisesti vanhuksiksi tai vanhoiksi ihmisiksi estää myös huomaamasta eriarvoisuutta ikääntymisessä. Terveys ja toimintakyky eivät ole ainoita epätasavaroja lähteitä myöhemmällä iällä. Muita epätasavaroja tuottajia ovat esimerkiksi sukupuoli, sosioekonominen asema, etninen tausta ja kuuluminen sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön.

Viime aikoina julkisuudessa on käyty kiivasta keskustelua neljäksikäläisten asemasta ja tilanteesta yhteiskunnassa. Keskustelua vauhditti osaltaan vanhuspalvelulain valmistelu, jolla pyritään korjaamaan nykyisen palvelujärjestelmän epäkohtia ja takaamaan kaikille ikäihmisille tarpeelliset palvelut.¹⁰⁶ Keskustelu suomalaisesta vanhustenhuollosta ilmentää ennen kaikkea huolta siitä, miten väestön ikääntymisen aiheuttamat hoitokustannukset saadaan katettua taloudellisen epävarmuuden oloissa. Vähemmän on pohdittu sitä, kuinka kaikkein vanhimpien ja/tai sairaimpien ihmisten kulttuurinen osallisuus ja mielekäs kansalaisuus toteutuvat yhteiskunnassa, jossa huonokuntoiset tai sairaat ikäihmiset nähdään lähinnä vanhuspotilaina. Keskustelussa on monia mielenkiintoisia piirteitä, jotka osoittavat, että kyseessä on sekä eettisesti että käytännöllisesti monisyinen ja ongelmallinen asiakokonaisuus.

Myöhäisvanhuutta on tarkasteltu paljolti yhtäältä terveyden ja sairauden kysymyksenä ja toisaalta palvelujärjestelmien ja kansantalouden ongelmana. Geriatriassa tähän elämäntilanteeseen liitetään sellaisia käsitteitä kuin raihnaisuus ja monisairastavuus. Nykyään geriatriassa puhutaan hauraus-raihnaus-oireyhtymästä (HRO).¹⁰⁷ Puhe raihnaisuudesta ja sairaudesta ratkaisee ainakin jossain määrin kysymyksen siitä, keistä puhutaan kun puhutaan hoito- ja palvelutarpeista. Toisaalta keskustelun ulkopuolelle jäävät väistämättä ne hyvin vanhat ihmiset, joita ei voi varsinaisesti luokitella raihnaisiksi, mutta jotka marginalisoituvat muista syistä yhteiskunnassa. Tällaisia syitä voivat olla esimerkiksi kuuluminen johonkin vähemmistöön, ikätovereiden vähäisyyteen liittyvä yksinäisyys, niukat mahdollisuudet sosiaaliseen vuorovaikutukseen eri-ikäisten ihmisten kanssa, varattomuus tai kulttuurinen osattomuus.

Mikäli osallisuutta pidetään kaikenikäisten ihmisten perusoikeutena, kuten myös uusi vanhuspalvelulaki linjaa, yhteiskunnassa täytyisi olla paljon nykyistä enemmän valmiutta selvittää, miten voidaan tukea sellaisten ihmisten osallisuutta, jotka eivät kykene itse olemaan aktiivisia, hakeutumaan vaikuttamisen areenoille ja pitämään huolta oikeudestaan valita omanlaisensa hyvä elämä. Viime aikoina onkin nostettu esiin kulttuuristen työtapojen mahdollisuuksia ikäihmisten tukemisessa, ja näistä toimintatavoista on jo paljon sekä käytännön kokemuksia että tutkimusnäyttöä. Erityisen paljon tutkimusta ja kehittämishankkeita on tehty musiikin alalta, mutta myös tanssi, teatteri ja kuvataide ovat olleet kiinnostuksen

106 Media-aineistostamme ks. Liite.

107 Englanniksi asian voi ilmaista yksinkertaisemmin yhdellä sanalla fraility.

kohteina.¹⁰⁸ Myös arjen kulttuuriin, elämän merkityksellisyyteen ja toimijuuteen liittyviä tutkimuksia on vähitellen alkanut ilmestyä¹⁰⁹.

Keskusteluryhmissämme neljättä ikää tai myöhäisvanhuutta visioitiin usein vaiheena, jossa on tasapainoteltava ikääntymiseen liittyvien muutosten ja rajoitusten sekä omien toiveiden ja halujen välillä. Erityisen paljon otettiin kantaa siihen, millainen asumismuoto palvelisi vanhaa ihmistä parhaiten:

Nykyäänhan tuetaan paljon sitä kotona asumista, ja sit jos oot niinko huonosti liikut ja sun on vaikee liikkua, niin en mä ainakaan haluaisi sinne kaupunkiasuntooni jumittua, et mul kävis sit se hoitaja kaks kertaa päiväs, vaan mä haluaisin semmoseen viihtyisään, johonki vanhainkotiin tai mikskä sitä sitte kutsutaankaan, mutta meil ois jokaisella omat huoneet ja ois semmonen niinko seuraa, et mun mielestä se ois aivan kamalaa, että mä joutusin jäädä sinne yksin, ja mä en pääse ite kulkee, et mä tarttis aina jonkun saattajan, niin en mä sellast haluais, mä en ymmärrä et sitä tuetaan nykyisin. (Nainen, 55v)

Julkisessa puheessa viljellään ahkerasti iskulausetta *jokainen vanha ihminen haluaa asua omassa kodissaan niin pitkään kuin mahdollista*. Edellä siteerattu puhuja kuitenkin kyseenalaisti tämän ihanteen ja asetti tilaisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen oman asunnon edelle visioidessaan vanhuuttaan. Kysymys ikäihmisten asumisesta on ongelmallinen, sillä nykyisten kotona asumista suosivien linjausten mukaan palvelutaloihin ja vanhainkoteihin tullaan vasta siinä vaiheessa, kun kotona ei enää missään tapauksessa pärjätä eikä läheisten huolenpito riitä. Sekä fyysinen kunto että psykologinen toimintakyky voivat siinä vaiheessa olla jo niin heikkoja, että uusien sosiaalisten suhteiden solmiminen ei onnistu.

[...] kun ihmiset paljon vanhemmaks elää, ne on paljon sairaampia ja vanhainkoteissa esimerkiksi siellähän on vanhainkoteissa kaikkienkösii punttisaleja ja kaikkii, mutku siel on kaikki niin huonokuntoisii, eihän sen ikäset, ennen mun täditkin on menny, ne on menny vanhainkotiin silleen et ne kävi viel kaupungilla ja ne oli, nythän kaikki on suurin piirtein vuodepotilaina. (Nainen, 64v)

Edellä kuvattu tilanne selittänee osaltaan sitä, miksi palvelutaloissa asuvat ikäihmiset ovat usein yhtä yksinäisiä kuin omassa kodissaan asuvat. Ongelmaa on osaltaan yritetty ratkaista erilaisilla yhteisöllisen asumisen hankkeilla, joissa ikääntyvät ihmiset auttavat toinen toisiaan ja organisoivat arkeen yhteisesti sovitulla tavalla. Tulevaisuus näyttää, ovatko ikäihmisten yhteisölliset asumisratkaisut lähinnä kolmannen iän koteja vai tukevatko ne ihmisiä myös siirtymässä kolmannelta neljännelle ikään.

Yleisesti ottaen visiot hyvästä vanhuudesta näyttävät sisältävän ainakin seuraavat ydinasiat: 1) mahdollisuus päättää itse omasta elämästään, 2) yhteys toisiin ihmisiin ja 3) mahdollisuus säilyttää osallisuutensa. Nämä kolme kohtaa kietytyvät esimerkiksi seuraavan 68-vuotiaan naisen tulevaisuudentoiveissa:

108 ks. esim. Hohenthal- Antin 2001; Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi -hanke; Liikanen 2010; Numminen 2012; Strandman-Suontausta 2013; Varho & Lehtovirta 2010

109 ks. esim. Koivula 2013; Nivala 2010; Vuorinen 2012

[...] mä haluan olla ihmisten keskuudessa niin että minua ei viedä tonne metsän sisällä olevaan vanhainkotiin, vaan että sen pitää olla kuitenkin siinä elävässä elämässä mukana, ja sitte [...] minä haluaisin olla sillä tavalla tekniikassa mukana, että mä osaisin leikkiä lastenlasteni kanssa niitä leikkejä, mitä ne lapset leikkii, mutta sehän onki hirveen haaste. (Nainen, 68v)

Siirtyminen kolmannesta iästä ”varsinaiseen vanhuuteen” näyttää kiteytyvän yhtäältä terveyden ja raihnauuden ja toisaalta autonomian ja riippuvuuden välisiin eroihin. Astuessaan raihnauuden kynnyksen yli ihminen tulee samalla siirtyneeksi tilaan, jossa hänet aletaan nähdä toimijan sijaan kohteena. Kohteesta puhutaan paljon, mutta kohteelle itselleen puhutaan harvemmin, kuten seuraavan sitaatin esimerkissä:

Mut se oli itseasia mun isän kanssa, se oli tosi, se oli hirveetä, se oli sydäntäraastavaa sillon kun hän oli saanu sen aivoinfarktin, mä kävin tai me mentiin hänen kans just kauppaan johonki retkeilyliikkeeseen, mun piti ostaa jotain ja hän tuli sit, mul ei oo autoo nii hän ajo mut sinne ni miten häneen se henkilökuunta suhtautu, se oli ihan kauheeta, et tavallaan et hän kysy jotain niin sit ne vastas mulle, se oli ihan hirveetä, vaik et hei se tajuaa ihan täysin kyl et vaik se puhuu vähän hassusti kun on saanut aivoinfarktin. (Nainen, 43v)

Sairaudet, vaivat ja keho ovat neljännen iän keskeistä sisältöä, vaikka ihminen itse haluaisi keskustella jostain aivan muusta. *Pitää kysellä sydänvaivoista eikä siitä mitä oot viimeksi luku*, kiteytti erän hankkeemme keskustelija.

Toistaiseksi neljättä ikää ja siirtymää myöhäisvanhuuteen on tutkittu melko vähän. Gillear ja Higgs kutsuvat neljättä ikää muutaman vuoden takaisessa artikkelissaan *mustaksi aukoksi*, millä he viittaavat myöhäisvanhuudelle annetun kulttuurisen tilan puutteeseen¹¹⁰. Toisaalta elämäkulun siirtymistä kirjoittanut Amanda Grenier¹¹¹ muistuttaa, että näin tullaan entisestään korostaneeksi eroa kolmannen iän autonomian ja terveyden sekä neljättä ikää luonnehtivan riippuvuuden ja raihnaisuuden välillä.

Grenier kuvaa siirtymää neljanteen ikään vanhojen ihmisten omien kertomusten avulla ja toteaa, että myös tässä elämänvaiheessa ihmiset tekevät yksilöllisiä ratkaisuja sopeutumisessaan esimerkiksi kehon ikääntymismuutoksiin ja kognitiivisiin rajoituksiin. Yleisenä havaintona aineistostaan Grenier esittää, että ikäihmiset itse kuvaavat neljättä ikää eräänlaisena pysyvän epävarmuuden aikana, jolloin ihmisen on kaiken aikaa sopeuduttava uusiin tilanteisiin ja tulkittava itseään uusilla tavoilla. Psykologian näkökulmasta ikääntymismuutosten merkityksellistäminen näyttäytyy eräänlaisena myöhäisvanhuuden kehitystehtävänä ja identiteettinäkökulmasta se on syvälinen prosessi, jossa ihminen hakee jonkinlaista tasapainoa muutosten ja jatkuvuuden välille.

Amanda Grenier¹¹² kritisoi sitä tapaa, jolla neljännen iän symboliset ja kokemukselliset ulottuvuudet on ohitettu, kun myöhäisvanhuutta on tarkasteltu yksinomaan raihnaisuuden lääketieteellisistä ja palvelujärjestelmään liittyvistä ulottuvuuksista

110 Gillear & Higgs 2010
111 Grenier 2007, 2012
112 Grenier 2012

käsin. Syitä ohittamiseen voi olla monia, mutta aika ajoin on pidetty esillä ajatusta siitä, että nuorempien ihmisten omat vanhenemisen ja kuoleman pelot saavat heidät torjumaan tai jopa kokonaan kieltämään vanhuuden kuolemaa edeltävänä elämänvaiheena. Esimerkiksi Peter Laslett huomautti kolmatta ikää käsittelevissä kirjoituksissaan, että vanhuuden karsastaminen on osoitus itseä kohtaan tunteesta vihasta ja sen torjumista, mikä itseäkin ennen pitkää odottaa¹¹³. Samanlainen viesti on luettavissa seuraavassa Simone de Beauvoirin toteamuksessa:

*Ei kannata pettää itseään, sillä siinä tulevaisuudessa, joka meitä odottaa, on kysymys elämän merkityksestä. Et tiedä kuka olet, jos et tiedä keneksi tulet: meidän on tunnistettava itsemme tuossa vanhassa miehessä ja vanhassa naisessa. Niin on tehtävä, jos tahdomme ottaa vastuun ihmisen osasta kokonaisuudessaan.*¹¹⁴

Grenier löysi omasta kerronnallisesta aineistostaan kolmenlaisia tapoja käsitellä neljanteen ikään siirtymistä. Jotkut tutkimukseen osallistuneet henkilöt rajoittivat tietoisesti aktiivisuuttaan ja ikään kuin antautuivat ikääntymismuutoksille. Toiset pyrkivät ottamaan etäisyyttä vanhuuden merkkeihin esimerkiksi välttelemällä huonompikuntoisia ikätovereitaan. Kolmannet omaksuivat aktiivisen sopeutumisstrategian, jota voisi verrata Baltesin¹¹⁵ tutkimusryhmän havaintoihin onnistuneesta psykologisesta strategiasta ikääntymisen käsittelyssä.

Grenierin mielestä neljättä ikää olisi näiden tutkimushavaintojen perusteella mielekästä tarkastella jonkinlaisena välitilana, jota muovaavat sekä toimintakyvyn muutokset että vanhuuteen liittyvät kulttuuriset puhetavat ja yksilölliset kokemukset. Eräässä keskusteluryhmässä käytiin vanhuuden merkityksestä seuraava keskustelu:

Mies, 75v: Tulee tost mieleen et saaks meillä eläkeläisillä vielä olla visioita.

Nainen, 43v: [Saa] ja pitää, koska sit eihän elämässä oo mitään mieltä jos ei haaveile, et sit ku ne haaveet ja unelmat ja visiot loppuu, niin mitä se elämä siit on eteenpäin, ei mitään.

113 Laslett 1989
114 de Beauvoir 1992
115 Baltes & Baltes 1990

Näkökulma: Vanhus – kaunis vai ruma sana?

Luokittelu on kätevä tapa jäsentää ja hallita todellisuutta. Yksi yleinen luokitteluperuste on ikä, mutta ikäluokittelun lähtökohtana ei ole välttämättä yksinomaan tai edes ensisijaisesti elettyjen vuosien määrä vaan yhtäältä joukko biologisia tekijöitä ja toisaalta joukko sosiaalisia ja kulttuurisia normeja tai uskomuksia. Yksi tavallisimpia ikäperusteisia luokkia on "vanhukset".

Sana vanhus herättää monenlaisia intohimoja. Jotkut pitävät sitä loukkaavana nimityksenä, lähes haukkumasanana, joka pitäisi korvata sellaisilla arvostavammilla tai ainakin neutraalimmilla termeillä kuin esimerkiksi vanha ihminen, ikäihminen tai seniori. Toiset puolustavat sanan käyttöä joko sillä perusteella, että *se on niin kaunis sana* tai siksi, että *asioista pitää voida puhua niiden oikeilla nimillä*.

Unohdetaan hetkeksi tunneperäiset syyt käyttää tai olla käyttämättä sanaa vanhus ja tarkastellaan sanojen merkityksiä ja käyttöä hieman yleisemmin. Yksinkertainen todellisuuden olioihin ja ilmiöihin viittaaminen niitä nimeämällä on ainoastaan yksi ja sellaisenaan varsin rajallinen kielenkäytön osa-alue. Sanoilla tehdään enimmäkseen muuta. Niillä esimerkiksi suostutellaan, lohdutetaan, määrätään tai rauhoitellaan. Erityisesti niillä muovataan todellisuutta, määritellään ilmiöiden välisiä suhteita sekä asemoidaan itseä ja muita sosiaalisissa maailmoissa. Kielen käytön tarkoituksia on lukemattomia.

Mitä vanhus -sanalla tehdään suomalaisessa sosiaalisessa todellisuudessa? Otetaan muutamia esimerkkejä. Eräässä television keskusteluohjelmassa kysyttiin, mikä on poliittisesti korrekti termi: vanhus, ikäihminen vai kenties seniorikansalainen. Yksi keskustelija kiirehti toteamaan, että *vanhus on hyvä sana, joten emme tarvitse senioria tai ikäihmistä*. Seuraavaksi hän kertoi omasta läheisestään, joka *70-vuotiaana kaataa puita ja rakentaa autotallia* ja tähdensi, että tämä ei missään nimessä ole vanhus. *Sen sijaan*, keskustelija jatkoi, *joku toinen, joka tarvitsee samassa iässä päivittäisissä toiminnoissa lähes kaikkeen apua, on ilman muuta vanhus eikä hän muutu siitä miksiäkään, jos häntä aletaan kutsua senioriksi*.

Onko siis olemassa luonnollinen ja kyseenalaistamaton kategoria, jonka oikea ja asianmukainen nimi on vanhus? Puhujan mukaan on, mutta puita kaatava ja

autotallia rakentava 70-vuotias henkilö ei kuulu tähän kategoriaan eikä ilmeisesti mihinkään muuhunkaan, sillä hän on yksin toimeen tuleva yksilö. Puhuja hämmästeli, miksi tällaiselle henkilölle tarvittaisiin mitään muuta termiä kuin 70-vuotias.

Näyttää siltä, että niin kauan kuin ihminen pärjää päivittäisissä toimissaan ilman muiden apua, häntä ei ole tarpeen luokitella. Niin pian kuin yksin pärjääminen lakkaa, on sen sijaan suostuttava luokiteltavaksi esimerkiksi vanhukseksi.

Luokittelut vaikuttavat tapaamme suhtautua niiden avulla luonnehdittuihin ihmisiin, koska termit kantavat mukanaan sivumerkityksiä – tässä tapauksessa esimerkiksi avuttomuudesta ja kyvyttömyydestä. Samanlaista kantaa kuin edellä kuvattu edusti myös Suomen Senioripuolue puheenjohtajansa taannoisessa lehtihaastattelussa. Hän ilmoitti, että ei haluaisi kokonaan kieltää vanhus-sanana käyttöä:

En ole totaali-kieltojen kannalla, mutta että sitä ei kaikista ikääntyneistä käytettäisi. Ainakin minulla tämänikäisenä on käsitys, että vanhus on sellainen kepin kanssa kulkeva köyryselkäinen ukkeli tai akkeli, joka ei enää tämän päivän asioista ymmärrä mitään.

Otetaan toinen esimerkki: *Vanhus on kaunis sana – miksi sitä ei saisi käyttää?* Tätä kyselevät usein keski-ikäiset ihmiset ja saattavat vielä lisätä, ettei heillä olisi itsellään mitään sitä vastaan, että heitä kutsuttaisiin vanhuksiksi sitten, kun sen aika tulee. Sitä aikaa ei kuitenkaan yleensä näytä tulevan, sillä sitä mukaa kun itse vanhenemme, vanhuus ja vanhukset näyttävät aina olevan toisaalla.

Ja miksi juuri esteettisen näkökulman pitäisi olla tässä asiassa ratkaiseva? Eihän kielenkäytössä välttämättä muutenkaan noudateta ensisijaisesti esteettisiä kriteereitä sanoja valittaessa. Tarkemmin analysoiden tässäkin on taustalla uskomus, että on olemassa aito kategoria vanhukset. Vanhus -sanaa kiihkeimmin puolustavat pitävät usein esimerkiksi senioria ja seniorikansalaista ja myös ikäihmistä keksittyinä ja suorastaan ärsyttävinä kiertoilmauksina, jotka kumpuavat vanhene- misen pelosta ja halusta kieltää vanhuuden olemassaolo.

Onko siis ymmärrettävä, että vain vanhus on luonnollinen ja oikea termi ja muut keinotekoisia kaunistelusananoja? Onko olemassa jokin raja, jonka jälkeen käyttöön otetut sanat ovat epäaidompia ja epäilyttävämpiä kuin sitä ennen keksityt?

Halusimmepa tai emme, sanat ovat sopimuksia. Niin myös "vanhus". Ja jos halutaan vetää kauneusarvot mukaan keskusteluun, on syytä todeta, että *Ison suomen kieliopin* mukaan adjektiivikantaiset ys- ja us- sekä iIUs- ja imUs -johdokset ovat useimmiten sävyllään negatiivisia, kuten kömpelys, typerys, vetelys, köntys, lurjus, nahjus, väty, ilkimys, laiskimus, raakimus, surkimus ja tylsimys.

Kuka haluaa olla vanhus?

Yksi mielenkiintoinen piirre vanhus -sananvaihdossa on se, että ihmiset harvemmin itse identifioivat itsensä vanhuksiksi. Vanhustyön keskusliiton suomalaisessa ikägallupissa vain 13 prosenttia sekä alle että yli 80-vuotiaista henkilöistä kannatti vanhus -sanaa parhaana nimityksenä yli 65-vuotiaille ihmisille. Kaikkein suosituimpia nimityksiä olivat seniori (27/33 %) ja ikäihminen (26/22 %).¹¹⁶ Oman hankkeemme kyselyssä tulokset olivat samansuuntaiset¹¹⁷.

¹¹⁶ Ks. Suomalainen ikägallup

¹¹⁷ ks. Tietolaari län ja elämänkulun sanat.

Jotkut iäkkäät ihmiset kokevat vanhus -termin käytön loukkaavana, eikä loukkausta välttämättä lievennä vetoaminen kielellisiin kauneusarvoihin. Vaikuttaa siltä, että vanhus on sanana peruuttamattomasti kadottanut viattomuutensa. Liekö sellaista koskaan ollutkaan, jos viattomuudella tarkoitetaan sitä, että sanaa käytettäisiin ensisijaisesti neutraaleihin nimeämistarkoituksiin. Sana voidaan kokea joko kauniina tai rumana, arvostavana tai loukkaavana riippuen siitä, missä sävyllä ja mistä asemasta käsin sitä käytetään sekä keneen sillä viitataan. Puhujan tarkoitukset eivät myöskään automaattisesti välity vastaanottajalle, vaan tämä tekee sanoista omat tulkintansa.

Julkisuudessa vanhuksista puhutaan usein eräänlaisena kollektiivisena subjektina, jonka tarpeet, halut ja välttämättömyydet muut tietävät parhaiten. *Vanhus haluaa asua kotona niin pitkään kuin mahdollista tai vanhusta pitäisi ulkoiluttaa joka päivä.* Tällainen niputtava kielenkäyttö ei ole ainakaan omiaan korostamaan vanhojen ihmisten yksilöllisyyttä tai erilaisia haluja ja tarpeita.

Iäkkäitä ihmisiä koskevissa keskusteluissa kuulee harvoin kyseenalaistettavan vanhus -sanan viittauskohteena olevaa kategoriaa sinänsä tai puhuttavan siitä, millaista sosiaalista todellisuutta vanhus -sanalla rakennetaan. Esimerkiksi iäkäs ihminen, joka loukkaantuu, kun häntä puhutellaan vanhukseksi, saattaa kaikesta huolimatta ajatella, että on olemassa luonnollinen kategoria *vanhukset*. Ainoastaan tämän kategorian yhdistäminen juuri häneen on virhetulkinta. Vanhus on siten tavanomaisessa kielenkäytössämme pääsääntöisesti joku toinen¹¹⁸. Eräessä radio-ohjelmassa kyseltiin iäkkäiden ihmisten omia mielipiteitä ja näkemyksiä nykyisestä vanhusten hoidosta. Keskustelijoina oli kolme noin 70-vuotiasta henkilöä. He pahoittelivat, että *ne vanhukset jäävät liian usein yksin ja ilman asianmukaisia palveluita*. Vanhus on siis seniorinkin toinen.

Onko ikäkauden mainitseminen sitten ylipäänsä kaikissa tilanteissa tarpeen? Ikää, ikäryhmää ja sukupuolta korostetaan usein tarpeettomasti silloinkin, kun sillä ei ole asiayhteyden kannalta mitään merkitystä, ellei sitten haluamalla haluta synnyttää kuulijoissa tietynlaisia mielikuvia. Mietitään esimerkiksi seuraavia lauseita:

- *Henkilöauton kuljettaja ajoi päin punaisia.*
- *Vanhus ajoi päin punaisia.*
- *Nainen ajoi päin punaisia.*
- *80-vuotias naisvanhus ajoi päin punaisia.*

Syntykö kaikista lauseista yhtäläinen mielikuva?

Kielenkäyttö ei juuri koskaan ole aivan viatonta tai neutraalia. Sillä pyritään useimmiten johonkin ja vähintäänkin sillä tullaan tehneeksi jotain. Kun vanhus tavan takaa määritellään *henkilöksi, joka ei selviydy ilman muiden apua tai kepin kanssa kulkeväksi köyryselkäksi ukkeliksi tai akkeliksi, joka ei enää tämän päivän asioista ymmärrä mitään*, ei ehkä ole syytä hämmästyä, jos sellaiseksi ei haluta identifioitua.

118 samoin kuin nuoriso, ks. Näkökulma Kamala, ihana nuoriso.

Näkökulma: Kamala, ihana nuoriso

Nuoriso on aina herättänyt epäilyjä ja pahennusta vanhemmissa ihmisissä; nuorten tapoja ja mieltymyksiä on kummasteltu ja joskus on ounasteltu koko sivilisaation rappeutuvan kunnottoman nuoren polven myötä¹¹⁹. Jo antiikin Kreikassa Sokratesta syytettiin nuorison vilpittämisen kielteisestä perinteestä ja omaksumaan uusia arvoja. Nykyinen länsimainen ajatus nuoruudesta omana elämänvaiheenaan omaksuttiin kuitenkin vasta 1950-luvulla kaupallisen nuorisokulttuurin synnyn myötä.

Nuorison moraalisisessa kauhistelussa on ikaikaisen ja aina ajankohtaisen tavan lisäksi kyse julkisen keskustelun virtauksista. Nuoriso ja sen paheksunta nousevat julkiseen keskusteluun aika ajoin voimakkaammin yhteiskunnallisen tilanteen vaihdeltaessa.¹²⁰ Parhailaan keskustellaan esimerkiksi nuorten syrjäytymisestä työttömyyden ja elämän päämäärättömyyden seurauksena.¹²¹

[...] Mediahan ostaa innolla näitä huonoja esimerkkejä nuorisosta ja tykkää leikitellä sillä ajatuksella, että nuoret on rappeutuneita ja mihin tää Suomi on menossa ja ketkä meitä elättää myöhemmin. (Mies, 19v)

Julkisesta keskustelusta löytyy rappiodiskursseille myös vasta-argumentteja, esimerkiksi viimeaikainen myönteinen aikalaisheskustelu, johon on tullut aineksia myös tuoreista tutkimuksista¹²². Esimerkiksi Juha Siltalan mukaan todellisuus on vallitsevaa puhetapaa valoisampi muun muassa siksi, että työ on nuorille edelleen tärkeää, ja he osaavat asettua toisten asemaan aiempia sukupolvia paremmin.

Nuorison paheksunta ei ole ikääntyneiden tai keski-ikäisten etuoikeus, vaan sitä voivat harrastaa kaikenikäiset. 17–20-vuotiasta koostuneessa keskusteluryhmiemme nuorimmaisessa todettiin, että vaikka he itsekin toki *juhlivat* ja *revittelevät* herättäen jonkinasteista *pahennusta* vanhemmassa polvessa, tämä ei ole mitään verrattuna siihen, miltä näyttää *räävitön, kaikki arvonsa menettänyt [varhais]nuoriso [...] ostarin kulmalta*. Varhaisnuorten ongelmatapausten sijoittaminen lähiöiden

119 esim. Aapola & Kaarninen 2003

120 Siltala 2013

121 Tämän kirjoituksen lainaukset ja tulokset perustuvat hankkeen ryhmäkeskustelu- sekä media-aineistoihin, ks. liite.

122 Juha Siltalan tutkimus Nuoriso – mainettaan parempi? huomioitiin hyvin mediassa toukokuussa 2013. Myönteistä mediajulkisuutta saivat myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn 2013 tulokset, joista uutisoitiin muun muassa otsikolla Nykynuoret elävät terveellisesti ja viihtyvät koulussa (Helsingin Sanomat 18.9.2013).

ostoskeskusten ympäristöön kuuluu jo tyypilliseen urbaaniin kuvastoon syrjäytyneistä lapsuudesta.

Joustavan elämänkulun yhteiskunnassa paheksuttuun nuorisoon voidaan sisällyttää myös uusia ikäryhmiä. Aikuisuuden kulttuurisen kuvan muuttuessa *nuorten joukkoon änkeää yli kolmekymppisiä ihan pilvin pimein*, ja vanhuuden alkaessa vasta pitkään eläköitymisen jälkeen *seniori-ikäiset ja kaikki juoksee sinne sun tänne*. Kun vielä lapset omaksuvat nuorisokulttuurin aina vain varhaisemmassa vaiheessa, *kolmivuotiaat ja nelivuotiaat pukeutuu samanlaisiin leggingsseihin ku me eläkeläiset*.

Keskusteluryhmissä paheksuntaa aiheuttivat siis itse nuoriso, nuorison joukkoon liian aikaisin siirtyvät lapset, aikuisuutta lykkäävät kolmekymppiset kuin liian nuorekkaat ikääntyneetkin. Mutta mitä me oikeastaan paheksomme, kun paheksomme nuorisoa? Keskusteluryhmiemme valossa kyse on ainakin kurista ja moraalista, kasvatuksesta ja vastuusta sekä työelämästä.

Kuri ja moraal

Usein nuorisoa arvostellaan hyvin konservatiivisin – ja melkein missä tahansa muussa yhteydessä auttamattoman vanhentunein – sanakääntein. Hyvänä esimerkkinä on puhe kurin ja moraalien puuttumisesta:

Välillä kattoo vähän tuota meininkiä mitä tuolla kaduillaki näkee, et semmosia nuoria pojankoltiaisia ja näkee, että ne on oikeesti pahoilla teillä, että jos voi käydä vähän ojentaa tai jotenki sanoon, että ne tajuais iteki vähän.

Mielikuvien tasolla edellinen lause voisi olla ote sodat käyneen, keppiinsä nojavan miehen mielipidekirjoituksesta, mutta todellisuudessa sen lausui 27-vuotias mies keskustellessaan ikätoveriensä kanssa. Vain hieman heitä nuorempi sukupolvi joutui siis herkästi pahoille teille ja kaipaisi ojennusta. Lausumasta voi lukea sekä huolta *nuorista pojankoltiaisista* että kaikuja syrjäytyneitä nuoria koskevista mediakeskusteluista. Vaan osattiin 85–89-vuotiaista sotainvalideista koostuvassa ryhmässäkin nuorison paheksumisen taito:

Minusta tää päivä on niin kuriton. Siis mä en voi sietää noita tommosia ajatuksia niin ku nyt siellä, rata-, mikä se oli se turvahökötys, jonka ne lystin päiten pistivät palaamaan¹²³. Mä en ymmärrä että mistä tarpeista ne on tehty nää nuoret. [...] Minä en jaksaa käsittää sitä et ku on jotku esimerkiks festivaalit, mitkä hyvänsä juhlat nurmikolla, jälkikäteen kerrotaan miten hirveän monta miljoonaa makso kaikki ne roskien korjaukset. [...] Ja sit minua inhottaa, et kun ne on jossain oikeuden istunnoissa, niil on säkki tai paperi päässä. Minä panisin jalkapuhun, panisin tuolleen [moni nauraa], käykää kattomassa näitä sankareita niin varmaan muuttus tyyl.

Sekä nuorten vastuuttomat teot että näiden kyvyttömyys kantaa niistä vastuuta ihmetyttivät tätä 88-vuotiaasta naista sotaveteraanien ryhmässä: en voi sietää, en ymmärrä, en jaksaa käsittää, minua inhottaa. Kävi selväksi, että tällaisen kurittoman pelin ei tulisi vedellä yhteiskunnassa, vaan rikkomuksiin tarvittaisiin kunnon rangaistuksia.

¹²³ Junaradan turvalaitekaapin tuhopolttot Vantaalla 2011.

Välillä kurin ja moraalien nähtiin myös parantuneen aikaisemmasta; tosin myönteisiä vertailuja tekivät lähinnä itsekin nuoriksi määriteltävissä olevat keskustelijat. 17–20-vuotiaiden ryhmässä todettiin, että *missä aiemmin nuorisoyhteisöt oli niitä, jotka järkkäs nimenomaan ne bileet [...] niin nyt ois jotain oikeitakin hommia*. Lauseella viitattiin keskustelijoiden omaan aktiivisuuteen monella, myös puoluepoliittisella saralla.

Myös kolmekymppisten ryhmän keskustelijat näkivät myönteisen asennemuutoksen itsensä ja hieman vanhempien ihmisten välillä: *nelikymppiset vielä oottaa aika valmista pöytää eivätkä oo kauheasti valmiita tekemään uhrauksia*, kun taas nykyneuret jakoivat ryhmän mielestä heidän kanssaan *saman moraliteetin*, millä viitattiin ympäristötietoisuuden ja kriittisen kuluttamisen yleistymiseen. Toisaalta heti perään mainittiin, että neuret ovat moraalittomia, koska he *heittävät pois ruokaa ja ottavat pikavippejä*. Ryhmän käsitys nuorison moraalista selkärangasta oli siis jokseenkin taipuisa.

Kurin ja moraalien heikkenemistä ei aina nähty yksiselitteisesti kielteisenä asiana. Kurin löyhtyminen niin perheen sisällä kuin koulumaailmassakin mahdollisti avoimemman keskustelukulttuurin, kuten tilannetta kuvaili erään eri-ikäisten ryhmän 64-vuotias naiskeskustelija:

Ne tiesi aina se edellinen sukupolvi kaikki eikä siitä tullu keskustelua, et nyt on niinku ihanaa aikaa kun nyt voidaan olla eri mieltä ja voidaan keskustella. Mun ikäpolvi, mulla se ei ollu mahdollista.

Moraalin löyhtyminen oli taas yhteydessä sallivuuteen, jota pidettiin ainakin osittain myönteisenä ominaisuutena moralistisimmassakin keskusteluissa, kuten tässä eri-ikäisten keskusteluryhmässä:

Nainen, 45v: Mut onhan nuorten sukupolvi sallivampaa. [...] Kyllä tämän päivän kakskytvitokset on ihan eri kun mä olin 25, paljon konservatiivisempia oltiin 80-luvullaki.

Nainen, 25v: Mut kuitenkin löysempiä ku sun omat vanhemmat?

Nainen, 45v: Nimenomaan kyllä et mitä kauemmas tavallaan se sodan sukupolvi menee niin mä jotenki aattelen et sitä löyhemmäks jollain tavalla, eikä se aina oo huonoo, mut et joskus se on huonoo.

Keskustelun vetäjä: Mut mikä tulee löyhemmäks? Mikä siinä muuttuu löyhemmäks?

Nainen, 45v: Moraali.

Huono kasvat perheen ja koululaitoksen yhteistyönä

Vaikka kannanotot nuorison moraaliseen tilaan ja kurin löyhtymiseen vaihtelivat, kehityksen syistä oltiin varsin yksimielisiä: keskusteluryhmissä puhuttiin eritoten perheen kasvatuksesta viittaamatta juurikaan ympäröivään yhteiskuntaan. Esimerkiksi kaupallisuuden ja muoti-ilmiöiden läpituonavuudesta oltiin tietoisia, mutta niiden säätelyn nähtiin olevan lähes yksinomaan vanhempien vastuulla. Perheiden helpotukseksi koululaitos pääsi kuitenkin jakamaan roolia kasvatuksesta

epäonnistujana ainakin aika ajoin. Kuten eräs varttuneempi keskustelija asian kietytti, *nykyään tapoja ei opeteta koulussa.*

Kolmekymppisten mielestä eräänlainen vastuuttomuus leimasi heitä hieman vanhempaa, vapaan kasvatuksen aikaansaamaa *pullamössösukupolvea*. Pullamössösukupolven määre syntyikin alun alkaen kuvaamaan 1960- ja 1970-lukujen taitteessa syntyneitä suurten ikäluokkien lapsia¹²⁴. Puhekielessä käsitettä käytetään kuitenkin yleisnimenä vielä aikuistuttuaankin saamattomille ja vastuuttomille ikäpolville, joita katsotaan syntyvän vapaan kasvatuksen tuotteena.

Ryhmäkeskusteluissa *vapaa kasvat*us toimikin usein synonyymina kasvatuksen huonoudelle tai puuttumiselle. Vapaan kasvatuksen seuraukset tiivistyivät muun muassa näin: *nuoret voi niin huonosti, kukaan ei uskalla sanoo niille ei.* Kuvaa perheiden tilanteista tarkensi esimerkiksi tämä 43-vuotias naiskeskustelija:

Suomen teini-ikäiset on nyt vähän huonossa jamassa [...] heidän vanhemmillaan ei välttämättä oo aikaa kun heidän täytyy käydä töissä et ne saa maksettua asuntolainat.

Eräissä eri-ikäisten keskusteluryhmässä arveltiin, että lasten kasvatukseen ei välttämättä panosteta edes silloin, kun toinen vanhempi on kotona: aikaisemmin *ei ois tullu mieleenkään, et jos joku äiti on kotona niin joku toinen laps viedään päiväkohtiin*, kommentoi 64-vuotias nainen. Yleisenä vastuuttoman ja välinpitämättömän kasvatuksen ilmentymänä pidettiin muutoksia perheiden ruokakulttuurissa. *Sillon kun mä asuin kotona nuorena niin me istuttiin yhdessä ja syötiin yhdessä*, kun tämän päivän lasten ruokailut sen sijaan uskottiin järjestettävän varsin eri tyyliin: vanhemmat antavat lapsille lounasaseteleitä, joilla lapset ostavat pitsaa, jonka he sitten lämmittävät kotona mikroaaltouunissa. *Et tämmönen ruokakulttuuri*, tiivisti 75-vuotias miespuhujia paheksuntansa.

Perheen tapakulttuurin muutos kytkeytyi selkeästi näkemyksiin kulutuskulttuurin muutoksesta useamman ryhmän puhe. *Kyl mä oon ainakin vähän kauhistunu et kuin paljon ne käy koko aika ulkon syömäs perheineen, että kyllä se kulttuuri on sillä lail kans muuttunu*, kertoi 64-vuotias naiskeskustelija aikuisen lapsensa arkielämästä. Perheiden rahankäyttö määrittä monien keskustelijoiden mielestä nuorison suhdetta kuluttamiseen vielä itsenäisen elämän alettua:

[...] niillä ei oo katottu rahan perään enää niin hyvin, koska ne on eläny enemmän tuolla nousukaudella.

Tämä lamaa vertailukohtana käyttänyt 27-vuotias mieskeskustelija liitti perheiden rahankäytön yhteiskunnalliseen tilanteeseen eikä pelkästään perheiden yksilöllisiin valintoihin. Omassa perheessä rahan perään oli katsottu tarkemmin kuin nousukaudella eläneillä nykynuorilla, millä oli ollut taloudellista malttia korostanut vaikutus *omiin arvoihin*.

Vanhemmat keskustelijat olivat seuranneet koululaitoksen kehitystä vuosikymmenien ajan, ensin omakohtaisesti ja myöhemmin lasten ja lastenlasten kautta. Koululla nähtiin olevan suuri vaikutus nuorisoon esimerkiksi tietynlaisen

¹²⁴ Internet-lähteiden mukaan sanaa olisi alettu käyttää 1990-luvun alussa ja että julkisuuteen sen olisi lanseerannut vuonna 1993 hieman suuria ikäluokkia vanhempi Martin Saarikangas (s. 1937).

ajatusmaailman leviämässä, mutta kasvatuslaitoksena sillä oli monien mielestä suuria haasteita. Tämän päivän opettajat eivät kyenneet keskustelijoiden mielestä pitämään yllä kuria ja järjestystä nuorten parissa. Toisin oli ennen: *meitä oli [...] 44 luokalla, eikä siellä ollu niitä kouluavustajia eikä poliiseja eikä ketään muitakaan vahtimassa sitten sitä, siellä oli opettajia*, muisteli suurten ikäluokkien ryhmän 65-vuotias naiskeskustelija kouluaikojaan. Järjestyksenpito nähtiin kuitenkin vain yhtenä opettajien ongelmista nykypäivän moniongelmaisessa yhteiskunnassa. Kasvatus-apua tarvitsevat ongelmaperheet olivat useamman keskusteluryhmän¹²⁵ mielestä hankalia, koska *ei ne vanhemmat oo yhteydessä kouluun*. Väliillä nykynuorten vanhemmat taas pitivät yhteyttä kouluun liiankin paljon: *nyt sit pitäis koko ajan saada valvoo et miten päivä [on mennyt]*. Tällaiseen vahtimiseen saattavat toki innostaa myös koulun internetpohjaiset tavat informoida vanhempia lastensa päivittäisistä edesottamuksista.

Koulun kasvatusvastuuta ei keskustelijoiden mukaan varsinaisesti keventänyt se, että nykyvanhemmat eivät suhtaudu kouluun jälkipolveaan kunnioittavammin: useammassa ryhmässä kauhisteltiin, kuinka tämän päivän vanhemmat puuttuvat opettajien tekemiin ammatillisiin ratkaisuihin epäkunnioittavaan sävyyn. Kotioloissa vapaata kasvatusta harjoittavat vanhemmat *lähettävät herjaviestejä tietokoneen välityksellä opettajille* ja puuttuvat muutenkin opettajien antamaan kasvatukseen:

Mut nythän se on koulussa, siis hyvä ystäväni on opettaja lukiossa, tiedän sen siitä, niin sehän on menny päinvastaseen et nehän saa pelätä suunnilleen oikeusjuttua, jos ne uskaltaa antaa jollekin huonon numeron. (Nainen, 43v)

Opettajat olivat keskustelijoiden mielestä vuoroin vastuussa kurin höllentymisestä, vuoroin voimattomia nuorison kurittomuuden ja vanhempien epäjohtonmuokaisen ja -realististen vaatimusten ristitulella. Avuksi tilanteeseen tarjottiin (ehkä osin ryhmäkeskustelujen teemojen innoittamana) muun muassa ylisukupolvista kohtaamista:

Musta tuntuu, että kun paljon sellasii joita kukaan ei oo koskaan kuunnellu, niin tavaltaan semmosii varten. Koska ne on just niit joil niit ongelmia on, jotka sit kouluammuskelee myöhemmin mahdollisesti ja tällästä, niin sit sellasii varten ois hirveen hyvä et ois joku, ei mikään kuraattori tai tällanen vaan siis joku mummo, joka siel tuo pullaa väliin. (Nainen, 43v)

Perheiden ja koulujen epäonnistuneiden kasvatusstrategioiden myötä nuorison tapakulttuurin arveltiin rapistuneen, mikä heijastui kulutuskulttuuriin, tulevaan työelämään sekä yleisiin toimintatapoihin. *Se näkyy mun mielestä työssä ja semmosena välinpitämättömänä siinäkin, et vaikka jos joku nuori on ratikassa ja hänel on jalat siinä penkillä ja kukaan ei välitä*, totesi erimerkiksi 55-vuotias naiskeskustelija eri-ikäisten marttojen ryhmässä.

¹²⁵ Aiheesta puhuttiin esimerkiksi suurten ikäluokkien, seitsemänkymppisten sekä vapaaehtoisten ryhmissä. Keskustelijoiden iät vaihtelivat siis nelikymppisistä seitsemänkymppiisiin.

Kuinka kuriton ja moraaliton sukupolvi kestää työelämän paineet?

lästä riippumatta keskustelijat näkivät työelämän muuttuneen entistä epävarmemmaksi ja monin tavoin vaativammaksi. Monta kymmentä vuotta kestäneet työurat samalla työnantajalla olivat muuttuneet pätkä- ja projektitöiksi ja toimitustyö oli lisääntynyt.

Paheksujien huolenaiheet eivät kuitenkaan aivan pysyneet työelämän muutosvauhdissa mukana. Uusien sukupolvien helppo elämä, jossa nämä olivat *saaneet kaiken*, aiheutti nimittäin aivan ensimmäisenä huolta siitä, miten nuoriso pärjää *rehellisessä työssä*:

[...] *Just fyysisessä tämmösessä, et jos miettii nuorten miesten, miten ne armeijas-pärjää ja kuinka paljon on fyysisiä ja henkisiä sairauksia lähinnä, et miten sitten semmoset tulevaisuuden toivot, joiden käsissä meidän maa lepää, miten ne tulee toimeen. (Nainen, 28v)*

Vaikka puhuja nosti esimerkikseen nuorten miesten pärjäämisen armeijassa, kielikuvassa rehellisestä fyysisestä työstä oli kaikuja kaukaa maatalousyhteiskunnan ajoilta, jolloin miehen oli kyettävä aamulla pellolle tai hukka peri talon ja lopulta myös maan. Mielenkiintoista kyllä, puhujan kuvastossa hänen oma nuori sukupolvensa ei tuntunut kuuluvan niihin *tulevaisuuden toivoihin, joiden käsissä meidän maa lepää*.

Nuorten aikuisten keskusteluissa uutta – eli heitä nuorempaa – sukupolvea pidettiin monin tavoin hemmoteltuna, sillä esimerkiksi *niin sanotut paskaduunit* eli matalan palkan tai koulutuksen työpaikat¹²⁶ eivät tuntuneet *kelpaavan ainakaan kansuomalaiselle nuorelle*. Mutta olisivatko ne kelvanneet puhujalle itselleen?

Nuoria arvosteltiin myös siitä, että he haluaisivat hypätä ruohonjuuritason yli *samoin tein vähän parempiin hommiin* (mies, 27v). Tällaisesta epärealismistahan nuorta sukupolvea usein työelämässä syytetään¹²⁷, mihin voi yhdistyä myös oletus nopean mielihyvän hakemisesta.

1990-luvun laman lapsuudessaan tai nuoruudessaan kokeneiden kaksi- ja kolmekymppisten keskustelijoiden kohdalla tuli esiin ajatus *koko elämänsä nousukautta eläneiden* nuorten huimista elintaso-odotuksista, missä *kaikki tulee vaan helpommaks ja suuremmaks ja rahaa tulee aina vaan enemmän* (mies, 35v). Ajan hengen ja median vaikutusta nuorten asenteisiin pidettiin selvänä kaikenikäisten keskuudessa, mutta aina keskusteluissa ei ollut selvää, ymmärsivätkö puhujat julkisen keskustelun vaikuttaneen myös heidän omiin asenteisiinsa.

[E]ihän kaksikymppisen tarvi miettii et jaksaks se 20 vuotta ku se tekee sen miljoonan viidessä vuodessa, eli ihan oikeesti seki että jotenki kylhän tää media ja aika on tehny sen just että äkkiä telkkariin, äkkiä julkisuuteen, äkkiä rahaa, että on koko aika näitä IT, Rovion kaltasia firmoja, jotka tekee muutamassa vuodessa miljoonia euroja, pokerimiljonäärejä ja kaikennäkösii miljonäärejä niin jotenki just se et eihän siinä semmost kärsivällisyyttä et mun pitäs tehdä kymmenen vuotta jonki asian eteen tai

harrastaa et mä opin vähän karatee tai näin et kaiken pitää tapahtuu kauheen nopeesti, ja äkkiä se mielihyvä. (Mies, 47v)

Yleisen moraalin lisäksi keskusteluryhmissä oltiin huolissaan siis myös nuorten työmoraalista, mitä pidettiin monin tavoin edellisten sukupolvien moraaliala matalampana. Siinä missä varttuneempien puhujien oma elämä oli ollut *työtä, työtä, työtä*, ei tämän päivän nuoriso aina edes viitsinyt mennä töihin asti: *ku ei ne mene noi penskat, särkee selkää ja pistää polvee*. Vaikka työsuhteeseen olisi hakeuduttu, ei se vielä taannut töissä käymistä:

Nuorilla niin se ei oo niin suuri asia jos maanantaina on päänsärkyä tai mahakipua, niin että hyvin helposti voi jäädä, niinku vanhempi sukupolvi ei varmaankaan semmosessa tilanteessa jäis kotiin. (Mies, 70v)

Työmoraalin laskuun ja sairaslomien lisääntymiseen haettiin syytä laiskuuden ja viitsimättömyyden lisäksi siitä, että nykynuoret eivät enää yksinkertaisesti pärjänneet töissä. Kuten nuori nainen aiemmin ounasteli, *rehellisissä* eli fyysisissä töissä eivät monet ainakaan enää jaksaneet, mutta vielä ongelmallisemman tilanteesta teki se, että nykytyö voi olla rasittavaa myös henkisesti.

Onkohan niil just sitä kapasiteettii tehdä tällast, raataa töitä ihan hirveesti, vai onks ne sit alttiimpia tällaselle työuupumukselle vähän helpommin ku ennen? (Nainen, 25v.)

Hieman kolmenkymmenen vuoden molemmin puolin olevien keskustelijoiden mielestä nykynuoriso tai nuoret poikkesivat heistä moraaliltaan. Keski-ikäiset tai sitä vanhemmat keskustelijat puolestaan viittasivat sanoilla nuoriso tai nuoret usein juuri noin kolmekymppisten ikäryhmään, joka heidän näkökulmastaan eli pidennettyä nuoruutta työelämän ulkopuolella. Kaikille pidennetty nuoruus ei kuitenkaan ole oma valinta:

[...] *[mietin] pikkuhiljaa työelämään tulossa olevaa nuorten miesten joukkoa, joka tota, siellä alkaa olla sen verran kovat arvot et sieltä putoilee sellasetki tyypit, jotka parikytä vuotta sitten olis ihan täysin pätevästi pärjänneet töissä mut nyt on niinku aika karu linja siellä työmarkkinapuolella, et tuota tämmösiä vajaakuntoisia tai vajaatyökykyisiä nuoria miehiä, niitä ajetaan tosissaan määräaikaisille eläkkeille ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. (Mies, 48v)*

Nuorten ei siis enää oikein katsottu pärjäävän työelämässä. Vastapainoksi opiskelumahdollisuudet olivat onneksi laajenneet ja kansainvälistyminen lisääntynyt. Nuorille *maailma [on] avautunut ihan eri tavalla* myös siksi, että he ovat *teknosukupolvea* ja *saaneet olla tietokoneen ääressä* (nainen, 46v). Nuoret myös ymmärsivät opiskella ennen mahdollisen perheen perustamista.

Lukuisia vaihtoehtoisia elämänkulkuja mahdollistavassa, globaalissa nyky-yhteiskunnassa päätöksenteko oli kuitenkin vaikeaa ja nuorten valmius siihen heikkoa. Nuorten saattoi olla *vaikee valita sitä ammattia* tai edes opiskelupaikkaa:

¹²⁶ julkisissa keskusteluissa on esitetty ajatus, että tämä päivän paskaduuneja olisivat myös niin sanotut pätkätyöt, kuten lyhyet projekti- ja osa-aikatyöt, Näin ollen paskaduuni voi edellyttää myös korkeaa koulutusta.

¹²⁷ esim. Ahonen 1998

Sillon ku me ollaan oltu nuorii, me ollaan päätetty et mennäänkö me lukioon vai mihin me mennään [...] nykypäivän lapset samassa iässä ei oo yhtä valmiita ku me. [...]
[Me] hoidettiin asioita paljo itsenäisemmin, et nykyään ne saa kyllä aika hyvin kaikki valmiina. (Nainen, 46v)

Keskusteluryhmien maalailema kokonaiskuva tulevaisuuden työ- ja opiskeluelämästä oli siis varsin synkkä. Sen mukaan monet nuorista karsiutuvat työelämän kilpailussa jo lähtöviivalla ja putoavat syrjäytyneiden joukkoon. Vaikka toisille nuorille tämän päivän teknologia avaa maailmaa, syrjäytyneiden nuorten tilannetta se huonontaa entisestään:

tänä päivänä on toi netti, niin nehän tota yöt pelaa ja mitä ne tekee siellä ja päivät nukkuu ja niit on vaik kuinka paljon (mies, 75v).

Nuoret, jotka olivat kysyneet valitsemaan opiskelupaikan, pärjäivät keskustelijoiden mielestä keski-ikäisiä uudelleen koulututtajia huonommin opintojen suunnittelussa ja yleisessä elämänhallinnassa: koska nuoret olivat tulleet *sinne suoraan lukiosta, niin niiltä vaaditaan ja ne on oikeesti aika pihalla* (nainen, 43v). Toisaalta viimeistään opiskeluaikana olisi syytäkin totuttautua paineisiin, sillä myös työelämässä *paineet on suuremmat monella lailla, et se näkyy ihan psykiatrisissa diagnooseissa* (nainen, 26v). Lisää paineita nuorison työelämään tuo sen ajoittuminen kasvavan huoltosuhteen aikaan: *ne joutuu elättään isomman populan, et siin on sit paineita* (mies, 27v).

Huomionarvoista on, että nuorison henkisestä jaksamisesta työelämässä eivät olleet huolissaan pelkästään ikääntyneet tai keski-ikäiset, vaan myös alle kolmekymppiset, työelämänsä alkumetreillä olevat keskustelijat.

Minkä ikä erottaa, sen tulevien ikäpolvien paheksunta yhdistää?

Keskusteluryhmiemme ”nuorisoanalyysin” mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa nuorilla on aina vain helpompaa, minkä seurauksena heillä on toisaalta aina vain vaikeampaa. Nykynuorten yltäkylläinen elämä asetettiin vastakkain oman nuoruuden aineellisen niukkuuden kanssa, olipa se sitten osunut sota-aikaan, 1990-luvun laman jälkeiseen aikaan tai johonkin siltä väliltä. Asetelma pysyi samana ja vain vertailun yhteiskunnalliset olosuhteet sekä paheksunnan mittasuhteet muuttuivat.

Koska elintaso-odotusten nähtiin nousseen jokaisen uuden nuorisoikäpolven myötä, ne olivat keskusteluhetkellä luonnollisesti erittäin korkeat. Nuorison ahneus saattoi kiteytyä piittaamattomaan bile- ja kertakäyttökulttuuriin, mutta toisaalta hyvinkin kohtuulliselle tasolle asetetut odotukset eivät välttämättä vähentäneet paheksunnan määrää:

niil on ruususii kuviltelmii, et ku he valmistuu heil on töitä ja heil on oma koti [...] ei huolen häivää, ollaan vaan niin ku leffas.

Tämän keski-ikäisen keskustelijan näkökulmasta samalla kun nuorten odotukset olivat ennätyskorkealla he myös voivat huonommin kuin koskaan:

Mut tosin nykyteineillä on ihan käsittämättömiä ongelmia, mä en siis, mä en tunne niit henkilökohtaisesti mut mun yks hyvä ystävä on tosiaan opettaja, se sano et ei oo sellasta ku nykyään on niin ei oo ollu koskaan, ja hän on siis maalla vielä opettajana eikä missään ongelmakoulussa, et siis se on ihan kauheeta kuulemma.

Onko tämän päivän nuorten tilanne todella näin hälyttävä? Ryhmäkeskusteluissa nuorison paheksunnan perusta oli usein jossain muussa ikäryhmässä, esimerkiksi heidät huonosti kasvattaneissa keski-ikäisissä tai sitten kolmekymppisissä, joita toisaalta kutsuttiin nuoriksi, toisaalta arvosteltiin haluttomuudesta aikuistua. Nuorison ikä vaihteli puhujan iän mukaan kritiikin terävimmän kärjen osuessa aina seuraavaan nuorempaan ikäpolveen, ei niinkään vain tietynikäisiin. Tarkemmin katsottuna paheksunta ja holhoaminen eivät siis kohdistuneet mihinkään tiettyyn ikäluokkaan vaan ylipäänsä nuoruuden kategoriaan.

Keskusteluaineistossa puhe nuorista ja vanhoista ihmisistä oli myös jossain määrin samanlaista. Elämäkulun alussa sekä sen lopussa olevista ikäryhmistä puhuttiin usein stereotyyppisesti *toisina* – yleensä puhujan omasta iästä riippumatta. Tämänkaltaisen arkiarjattelu ja -puhe ovat saaneet vaikutteita julkisesta keskustelusta mediassa, johon keskusteluissa myös useampaan otteeseen viitattiin, samoin kuin muuhun toisen käden tietoon.

Suomen historian professori Juha Siltala mukaan nuorten ongelmat nousevat julkiseen keskusteluun aikuisten yhteiskunnan suhdanteita myötäillen. Taloudellisesti huonoina aikoina paheksuva julkinen keskustelu nuorisosta alkaa jonkin ääritapauksen siivittämänä ja jatkuu asiantuntijoiden, median ja jopa poliitikkojen voimin.¹²⁸ Esimerkiksi marraskuun 2013 lopulla Yle uutisoi keskustan rakenneriiden ehdotuksesta¹²⁹, Tulevaisuuskuksunnoista:

nuori kävisi eri alojen ammattilaisten kanssa läpi muun muassa yleiseen hyvinvointiin, terveyteen ja opiskelu- ja urasuunnitelmiin liittyviä kysymyksiä.

Kyseessä olisi siis eräänlainen kokonaisia kohortteja koskeva isällinen tai äidillinen puhuttelu. Samana päivänä joskus itsekkin paheksuntaa herättänyt 54-vuotias Kauko Röyhkä päivitteli¹³⁰ Facebookissa:

Muistan omasta lapsuudestani, kuinka kivaa oli soittaa kaverin ovikelloa ja mennä pihalle puuhaamaan jotain. Leikit saattoivat kestää tuntikausia, sitten äiti tuli parvekkeelle huutamaan syömään. Mutta nykyisin ulkoilua ja kehittävää leikkiä ei katsota enää lapselle tarpeelliseksi. Mihin tämä johtaa: peliriippuvuuteen, läskistymiseen, mielikuvituksettomuuteen, kodin ulkopuolella olevan maailman pelkäämiseen.

Julkisen keskustelun huolestunut päivittely saattaa ajoittain saada vahvistusta arkihavainnoista, samoin kuin se saattaa myös vääristää niitä. Onneksi vaikutus voi olla myös päinvastainen. Kun ryhmissämme keskustelu kääntyi käsittelemään

¹²⁸ Siltala 2013

¹²⁹ Keskusta haalisi kaikki nuoret tulevaisuuskuksuntoihin. Yle uutiset 28.11.2013.

¹³⁰ Kauko Röyhkä (virallinen) Facebook -päivitys 28.11.2013.

tuttuja tai edes ohimennen oikeasti kohdattuja nuoria, sävy oli erilainen kuin puhuttaessa nuorisosta epämääräisenä ja kasvottomana ilmiönä.

Tutullakin nuorisolla oli toki omista poikkeavia ajatuksia, mutta heidän hyväksyttiin olevan *tämän päivän lapsia ja nuoria*. Kaupallisen viihdekulttuurin katsottiin kyllä vaikuttaneen heidän elämänodotuksiinsa ja välillä tuntui kummalta *kun ei mikään oo hyvä ja mikään ei riitä*, mutta siitä katsottiin kuitenkin turhaksi syyttää näitä yltäkylläisyydessä kasvaneita lapsia. Sitä paitsi, kuten eräs 71-vuotias naiskeskustelija ikätovereistaan koostuneessa ryhmässä totesi: *kyllä me varmaan kaikki halutaan lapsillemme parempaa kun mitä itsellä on ollu*.

Työelämästä tuttuja nuoria pidettiin aiempaa valmiimpina epävarmuuteen ja joustavampina - jatkuvassa epävarmuudessa eläminen vaati heiltä *jotenki toisenlaista rohkeutta*. Nuoria työ- ja opiskelukavereita, *hetkessä eläjiä*, jopa kadehditettiin, vaikka kateus saattoikin olla hitusen keski-ikäisen sarkasmin sävyttämää:

Vaikka ne nuoret ei nyt oo ehkä niin urheilullisia ja ehkä ne on vähän osa nörttejä ja osa vuorovaikutukseltaan kömpelöitä ja huonoja niin siitä huolimatta niil on jotain sellasta osaamista mitä meillä ei oo ikinä ollu eikä tuu olemaan. (Mies, 47v)

Jo eläkkeelle ehtineet keskustelijat puhuivat nuorista erityisen lämpöisesti. Eräs sotainvalidi tiivisti: *meillä on hurjan hyvä nuoriso noin yleisesti katsoen*. Kaikkia nuoria ei voinut ruveta syyttään, sillä *normaalia elämää [viettävät] vain eivät tule sillä tavalla esille*. Monet nuoret todettiin hyvin kohteliaiksikin: *ei tarvi ku mennä bussiin ja jos se on täys niin joku nuori nousee ylös ja sanoo, että "haluaisitteko paikan"*. Tällaisiakin nuoria todettiin olevan hyvin paljon. Nykypäivän lukeneet nuoret katsottiin myös *viisaammiksi kuin meikäläiset* ja siksi omia elämänohjeita saatettiin pitää varsin vaatimattomina: *meikäläinen voi sanoo vaan että oot ihmisiks, pysyt terveenä ni siinä se sun elämä on*.

Seitsemänkymppisten keskusteluissa löydettiin eri-ikäisiä yhdistäviä kokemuksia: mä aattelen täs näin omaa tyttöä ja tyttärentytärtä niin kyllä se ihastus miehiinki on ihan samanlaista, *oli mikä ikäluokka tahansa*. Elämänohjeeksi tarjottiin jopa elämäniloa ja rohkaisevaa uskoa tulevaisuuteen:

Just mä ainaki sanon niille nuorille varsinki tytöt, jos ne on ylioppilaaks tai muuten ja näin ku ne pukeutuu, mä sanon et nauti tosta nuoruudestas, nauti! Et se on kuitenkin niin lyhyt ja sit se kannattaa elää sillä lailla niinku tietenkä jokainen ajattelee, että siitä ois hyvä elämä, mutta uskaltaa yrittää mitä tahtoo elämältä. (Nainen, 79v)

Eri-ikäisillä ihmisillä on siis toisistaan ja varsinkin nuorisosta hyvinkin kärkeviä mielipiteitä, jotka perustuvat osin omiin kokemuksiin mutta usein myös vahvasti mediassa välittyviin mielikuviin. Kärkevät mielipiteet luovat ihmisten välille herkästi jännitteitä vähintään mielikuvien tasolla. Jotta eri-ikäisten ihmisten välisen ikäpolvitajun mahdollisuus ei kilpistyisi yksipuolisiin mielikuviin toisenikäisistä, olisi hyvä havahtua omien näkemysten rajallisuuteen ja välittyneisyyteen sekä todellisuuden tosiasialliseen rikkauteen. Ikäpolvitajun kehittyminen edellyttää siten myös arkitodellisuuden ja arkipuheen välisen ristiriidan havaitsemista.

Tietolaari: Ikäpolvikokemukseen vaikuttavia tekijöitä

Seuraavan aukeaman taulukon avulla jäsennetään ikäpolvikokemukseen vaikuttavia tekijöitä. Kirjan alkupuolella käsitelimme ikään ja ikääntymiseen liittyviä kokemuksia ja arkikäsitteitä sekä elämänkulun muuttuvia jäsennyksiä; **elämänvaiheen** määrittely ei ole aivan yksioikoista. Kuulumme myös tiukemmin tai löyhemmin **yhteiskunnallis-historiallisiin sukupolviin**. Taulukon esimerkit ovat suomalaisten sukupolvitutkimusten mukaisia teoreettisia luokitteluja, joita käsittelemme tarkemmin luvussa Sukupolvista ikäpolviin sekä Tietolaarissa Sukupolvi- luokitteluja. Lisäksi kuulumme elämämme aikana moniin **perhesukupolviin**.

Varsinkin elämän keskivaiheilla ikäpolvikokemuksen osatekijät menevät päällekkäin: saatamme olla yhtä aikaa vanhempiemme lapsia ja isovanhempiemme lapsenlapsia sekä omien lastemme vanhempia ja heidän lastensa isovanhempia. Näin ollen perhesukupolviroolit ja sitä myöten myös kokemukset omasta iästä voivat vaihdella paljon tilanteen mukaan. Yhteiskunnallis-historiallinen sukupolvi-kokemus voi liittää meidät suurin piirtein samanikäisten ihmisten joukkoon, mutta samalla erottaa meidät eri-ikäisistä tai eri tavoin historian kokeneista. Sama pätee kokemukseen elämänvaiheesta. Kaikki ikäpolvikokemukseen vaikuttavat tekijät voivat siis luoda niin eroja kuin yhtäläisyyksiäkin.

Ei siten liene ihme, jos emme aina oikein tiedä, mitä elämänvaihetta tai ikäkautta elämme tai mihin suku- tai ikäpolveen kuulumme. Elämänvaihe, perhesukupolvi, yhteiskunnallis-historiallinen sukupolvi ja ikäpolvi muodostavat yhdessä **ikäpolvikokemuksen**, ja siksi se on yhtä aikaa sekä hyvin yksilöllinen että monin tavoin yhteisöllinen. Se on myös tilanteinen ja kontekstuaalinen – joudumme neuvottelemaan sen, minkälaisia ikäpolviolentoja eri tilanteissa ja paikoissa olemme.

SUKU- JA IKÄPOLVET

Sukupolvista ikäpolviin

Millaisiin sukupolviin kuulomme? Kuulummeko myös muihin kuin perhesukupolviin ja jos kuulomme, niin millä tavalla? Onko esimerkiksi yhteiskunnallinen sukupolvi vain teoreettinen abstraktio vai myös arkielämää jäsentävä identiteettikokemus? Entä puhutaanko sukupolvista vain eri-ikäisiä ihmisiä erottelevana tekijänä vai voiko käsitteen varassa syntyä myös heidän välisiään yhteyksiä? Mitä merkitystä mahdollisilla suku- tai ikäpolvisilla kokemuksilla on suhteessa toisenikäisiin ihmisiin? Tällaisia kysymyksiä käsittelemme tässä luvussa.

Sukupolven käsite

Tutkimuksemme lähtökohtana oli tarkastella elämäntilanteen, ikään ja eri-ikäisten ihmisten välisiin suhteisiin liittyviä ilmiöitä erilaisten aineistojen sekä aiemman ja ajankohtaisen tutkimuksen ja teoretisoinnin ristivalossa. Eri-ikäisten ihmisten välisten suhteiden osalta tarkastelun keskeiseksi käsitteeksi valittiin ikäpolvi, joka on tutkimuksessa ja arkikielissä yleisesti käytetyn sukupolven suhteellisen väljä sisärakente. Tähän johti ennen kaikkea sukupolvi -käsitteen monimerkityksisyys: emme halunneet yhtäältä pitäytyä perhesukupolvien tarkasteluun emmekä toisaalta edellyttää, että tietynikäiset ihmiset välttämättä jakaisivat yhteiskunnallisen sukupolvi-tietoisuuden. Yhteiskunnallisen sukupolven käsitteen toimivuus on myös jo kyseenalaistettu monissa empiirisissä ja teoreettisissa tarkasteluissa¹³¹. Toisaalta ikäpolven käsitettä on ehdotettu käytettäväksi muun muassa nykyhetken nopeasti vaihtuvista sukupolvista, joita synnyttävät niin kaupallinen nuorisokulttuuri kuin tietoteknologian kehitys¹³².

Meille ikäpolven käsite tarkoittaa sitä, että ihmiset saattavat syntymäajankohdansa perusteella jakaa erityistä ymmärrystä joistakin historiallisista tapahtumista sekä tietyille ajalle ominaisesta arjen kulttuurista, mikä voi vaikuttaa myös heidän identiteettikokemuksiinsa. Tämä ei kuitenkaan ole välttämättömyys, sillä kaksi samaan ikäpolveen kuuluvaa ja samassa kulttuurissa elänyttä henkilöä voi kokea

131 esim. Torsti 2012

132 Soikkanen & Vares 1998

ja tulkita samat historialliset tapahtumat sekä samat kulttuuriset normit ja yleiset toimintakäytännöt aivan eri tavoin. Toisaalta myös keskenään eri-ikäiset ihmiset voivat pitää samoja avainkokemuksia tärkeinä.

Ikäpolvi ei siten ole yhtenäinen ryhmä vaan heterogeeninen joukko suurin piirtein samanikäisiä ihmisiä. Vaikka ikäpolvi jää väistämättä epämääräiseksi käsitteeksi, se voi sellaisenaan auttaa ymmärtämään eri-ikäisten ihmisten identiteetikokemuksia ja keskinäisen vuorovaikutuksen sävyjä.

Tässä kirjassa käytämme ikäpolven ja sukupolven käsitteitä osittain synonyymeina etenkin silloin, kun viitataan aiempaan ja nykyiseen sukupolviteoretisointiin ja -tutkimukseen. Aihepiirin kirjallisuudessa sukupolvi on yleisimmin käytetty käsite ja osa myös sitä kulttuurista aineista, jonka varassa arjessa ymmärrämme eri-ikäisten ihmisten elämää, näkemyksiä itsestään ja keskinäisiä suhteita. Voidaan ajatella, että joka hetki elää eri ikäryhmiä, jotka ovat sosiaalistuneet maailmaan erilaisissa historiallisissa tilanteissa ja edustavat siten eri sukupolvia¹³³, mutta joiden välillä on jatkumoa.

Esimerkiksi Helsingin Sanomista vuosina 2010–11 kerätyissä lehtijutuissa¹³⁴ sukupolven käsite liitettiin erityisesti yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen muutokseen:

[Kolme nuorta taiteilijaa] yhdistää moniulotteinen huumori ja groteski visuaalisuus. Heitä tekee mieli kutsua pop-taiteen uusimmaksi sukupolveksi, mutta voi olla, ettei määritelmä viehätä heitä itseään. (HS 14.7.10)

Sukupolvet edustavat siten sekä ihmiskunnan ajallista jatkuvuutta, historiallista jatkumoa ja perinteitä, kuten tietynlaisia toimintatapoja ja arvoja, että erilaisia kausia, muutosta ja murrosta. Aineistoesimerkin valossa kuvataiteessa aikanaan radikaalin, nyt jo perinteeksi muuttuneen pop-taiteen ihanteet siirtyvät ehkä huomaamattakin eteenpäin uusiin sukupolviin, tai sitten ne kyseenalaistetaan.

Sukupolvi on moniulotteinen ajallinen käsite, jolla viitataan niin tutkimuksessa kuin arkiajattelussakin sukulaisuusjärjestelmään, historiallisiin murroksiin, yhteiskunnan kulttuurisiin ja elämänkulkua koskeviin muutoksiin ja yksinkertaisesti ikä- tai elämänvaiheisiin¹³⁵. Yleensä sukupolvet ymmärretään (vertikaalisiksi) perhesukupolveksi ja (horisontaalisiksi) yhteiskunnallisiksi sukupolveksi. Joskus sukupolvea käytetään myös viittaamaan tiettyyn ikä- tai elämänvaiheeseen, kuten synonyymina ikäluokalle, -ryhmälle tai -kohortille sekä puhuttaessa nuoresta tai vanhasta sukupolvesta.

Perhesukupolvissa määritellään yksilöiden suhteita toisiinsa sukulaisuusjärjestelmässä. Perhesukupolven käsite on kohtalaisen selkeä, vaikka siinäkin voidaan painottaa biologialla eli verisukulaisuutta tai sosiaalisia rooleja eli sitä, ketkä missäkin perheyksikössä ovat esimerkiksi isä ja ketkä lapsia. Uus-, adoptio- ja sateenkaariperheissäkin lapset kuitenkin muodostavat yhden sukupolven, vanhemmat toisen, isovanhemmat kolmannen ja niin edelleen.

Yhteiskunnallisena tai kulttuurisena käsitteenä sukupolvi sen sijaan määritetty hankalammin¹³⁶: mitä sukupolvet ovat ja millä perusteella niihin kuulutaan? Tarkoitako sukupolvi esimerkiksi tiettyä jaettua kokemusta vai pelkästään ikäryhmää? Ja jos aletaan puhua vaikkapa ikäkohorteista, voidaan kysyä, mihin ajankohtiin

133 myös Chauvel 2008
134 ks. liite
135 Jyrkämä ym. 2009
136 esim. Purhonen 2007

ja millä perusteella niiden rajat asetetaan eli missä yksi kohortti päättyy ja toinen alkaa. Yhteiskunnallisen sukupolven käsite on sumea, mutta niin tutkimuksessa kuin arkiajattelussakin sellaisiksi kuitenkin yleistetään usein varsin ongelmattomasti tietyt ajallisten ja paikallisten tapahtumien merkitsemiksi ajatellut ikäryhmät:

[...] aikanaan oli suuret ikäluokat, [joilla] ainakin jollain tavalla oli yhteenkuuluvuuden tunne, sit oli tämä tavallaan hippisukupolvi [yleistä naurua], jolla oli tämä yhteenkuuluvuuden tunne. (Mies, 20v)

Sukupolvimääritelmät ovat seuraamuksellisia vähintään mielikuvien tasolla, kun vaikkapa nuoria luonnehditaan työelämän näkökulmasta nykyään usein mahdollisiksi odottaviksi Y-sukupolveksi:

Työuraansa on aloittelemassa Y-sukupolveksi kutsuttu joukko nuoria, joita odotellaan töihin pelonsekaisella jännityksellä. Heidän uumoillaan asettavan lähes mahdollisiksi, yksilöllisiä odotuksia työpaikkoja kohtaan ja äänestävän välittömästi jaloillaan, jos eivät saa kaikkea-mulle-heti.¹³⁷

Tutkimuksissa yhteiskunnallisen sukupolven ymmärretään pääasiassa muodostuvan tietynä ajankohtana syntyneistä ihmisistä, jotka nuoruudessaan tai nuorena aikuisuudessaan kokevat jonkin keskeisen historiallisen muutos- tai murroskohdan, esimerkiksi sodan¹³⁸. Tällaisen sukupolvisen avainkokemuksen katsotaan yleensä määrittävän ikäryhmää sitä voimakkaammin, mitä dramaattisempi se on. Historiantutkimuksellisesta näkökulmasta sukupolvien välissä voi olla aukkoja merkittävien murroskohtien puuttuessa, jolloin yhden keskeisen avainkokemuksen katsotaan – ikään kuin perinteenä – leimaavan useampaa kronologista ikäpolvea¹³⁹. Erityisen dramaattinen kokemus voi kanonisoitua määrittämään jopa kokonaista kansaa, ja niinpä esimerkiksi talvisotaa pidetään edelleen yhtenä Suomen historian merkittävimmistä tapahtumista¹⁴⁰. Toisaalta tällöin ei ehkä pitäisikään puhua enää sukupolvikokemuksesta vaan kenties pikemminkin jaetusta kulttuurisesta kentästä¹⁴¹.

Historiallisessa tutkimuksessa sukupolvea käytetään muutosten ja jatkumoiden tarkastelun käsitteellisenä viitekehyksenä, kun taas sosiologiassa sukupolvia tarkastellaan useimmiten muuttuvien elinolosuhteiden ja elämäkokemusten näkökulmista. Toisiaan seuraavat ikäryhmät pyritään tällöin liittämään kunkin ajankohdan ominaispiirteisiin, olivatpa nuo piirteet mitä hyvänsä.¹⁴²

Sukupolvi on tutkimuksissa poikkeuksetta teoreettinen ja yleistävä käsite, vaikka ihmiset eivät arjessaan välttämättä koe kuuluvansa mihinkään tiettyyn sukupolveen. Yhteiskunnallisen sukupolven käsitteen isänä pidetty Karl Mannheim¹⁴³ esitti 1920-luvun pohdinnoissaan sen ehkä kaikkein tiukimman määritelmän: käsitteen käyttö edellytti nuorelle ikäpolvelle yhteisen merkittävän historiallisen kokemuksen lisäksi, että näille nuorille muodostui erityinen sukupolvi-tietoisuus omasta asemastaan juuri tuon keskeisen tapahtuman kokijoina, mikä vieläpä siivitti heidät poliittiseen toimintaan. Toisaalta on pohdittu saman ikäryhmän eri fraktioita eli

137 Lainaus Mari Vuorteen blogikirjoituksesta 6.5.2011.
138 esim. Torsti 2012
139 Soikkanen & Vares 1998
140 Torsti 2012
141 Gilleard & Higgs 2005
142 Soikkanen & Vares 1998
143 1952, ensimmäinen painos 1928

sukupolvisesta avainkokemuksesta keskenään erimielisiä osia ja kysytty, onko pelkästään kokemuksellinen, ei-toiminnallinen sukupolvi mahdollinen¹⁴⁴.

Mannheimilainen sukupolvikäsitys on ehdoton – tiettyyn sukupolveen ei voi kuulua vain iän tai sisäisen kokemuksen perusteella. Semi Purhonen¹⁴⁵ pohtii väitöskirjassaan, että viime sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat saattavat olla viimeinen yhteiskunnallinen sukupolvi, jossa toteutuvat Mannheimin määritelmän mukaiset tunnuspiirteet. Purhosen mukaan yhteiskunnallisessa merkityksessä ymmärretyt sukupolvet saattavatkin jäädä modernin yhteiskunnan yhden vaiheen ohimeneväksi ilmiöksi, sillä myöhemmät sukupolvet eivät kokisi enää samalla tavalla kuuluvansa johonkin tiettyyn sukupolveen.

Mannheimin jälkeisessä yhteiskunnallisten sukupolvien tutkimuksessa sukupolven käsitettä on käytetty huomattavasti löyhemmin, mitä kuvastavat esimerkiksi sellaiset määreet 1960-luvun jälkeisille ikäluokille kuin rock, elämykset, X- ja Y-sukupolvet tai Facebook¹⁴⁶. Ylipäänsä tarkastelun kohteeksi on muodostunut se, miten yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset, maailman meno, vaikuttaa ihmisille ennen kaikkea nuoruudessa tarjoutuviin elämänkulun mahdollisuuksiin ja tätä kautta myös heidän ymmärrykseensä itsestään.

Nuoruuden aikaisilla kokemuksilla – mitä hyvänsä ne ovatkin – katsotaan usein olevan ratkaiseva merkitys sukupolvi-identiteetin ja myöhemmänkin elämän kannalta. Mutta miksi – muuttumehan me koko elämämme ajan? Ajatus sukupolvi-identiteetin(kin) perustan muodostumisesta nuoruudessa liittyy ikävaiheelle ominaiseksi miellettyyn joustavuuteen, avoimuuteen ja lisääntyvään itsenäisyyteen. Yhdessä nämä tekijät luovat otollisen pohjan identiteetin etsinnälle ja myös erilaisiin sukupolviin muutosliikkeisiin heittäytymiselle.¹⁴⁷

Ajallis-kulttuurisia muutoksia ihmisten kokemuksissa, tavoissa ja ajattelussa kutsutaan sukupolvisiksi eroiksi. Ominaispiirteiden ja erojen lisäksi sukupolvia hahmotetaan myös perinteiden jatkumoina sekä keskinäisten suhteiden perusteella. Sukupolviset erot saattavat synnyttää ikäryhmien välille jännitteitä mutta kokemukset voivat myös lomittua, jolloin eri-ikäiset ihmiset pitävät samoja tapah- tumia tai käsityksiä itselleen merkityksellisinä. Tällöin on joskus kyse perinteen siirtymisestä, mutta ei aina, sillä nykyään vanhatkin ihmiset voivat ammentaa merkityksiä omaan elämäänsä esimerkiksi nuorisokulttuurista. Jos sukupolvieroja korostetaan perusteetta, yhteiskuntaan luodaan turhia jakolinjoja. Näin 17-vuotias nuorukainen hahmotti sukupolvien yhteydenpidon mahdollisuuksia hankkeemme keskusteluryhmässä:

[...] nyt nää eläköityvät ihmiset osaa käyttää nettiä kuitenkin, niin mun mummo on nyt reilu kaheksenkymppinen, hän on Facebookissa [kaikki nauravat] jokaisen lapsenlapsen kaveri ja sit käy siellä tykkäämässä, siinä meillä on kontakti. Sitä vois vielä ruvetä voimistamaankin.[...] Se verkkokin tavallaan ihan hyvä yhteydenpitokanava.

144 Virtanen 2001

145 2007

146 Roos 1987; Ruostetsaari & Borg 2004; Semi 2010; Miller 2011

147 Ryder 1965; Elder 1980

Sukupolvijakoja

Sukupolvien yhteiskunnallinen tutkimus vakiintui Suomeen 1980-luvulla¹⁴⁸, minkä jälkeen niitä on tarkasteltu varsin runsaasti eri tieteenaloilla ja eri näkökulmista: esimerkiksi eri-ikäisten ihmisten elämäkertoja ja elämäntapoja, poliittisia traditioita, valta-asemia, yhteiskunnan rakennemuutosta, paikkakokemuksia ja historia-tietoisuutta¹⁴⁹. Jotkut tutkimukset perustuvat ihmisten omiin sukupolvimääritelmiin ja toiset teoreettisempiin tarkasteluihin. Empiiriset tutkimukset ovat kuitenkin aina poikkileikkauksia tietystä hetkestä, jolloin nuoremmilla vastaajilla ei ole samantilaista mahdollisuutta reflektioon – ja jälkiviisauteen – kuin vanhemmilla. Olisikin mielenkiintoista saada seurantatutkimusta ihmisten sukupolvikokemusten ja -ymmärryksen mahdollisesta muutoksesta tai pysyvyydestä ajassa.

Suomalaisten elinajanodote on tällä hetkellä noin 80 vuotta, ja väestöstä viitisen prosenttia on nyt tämän ikäisiä tai vanhempia¹⁵⁰. Yhteiskunnallisen muutoksen ja sukupolvisten kokemusten näkökulmasta Suomi on yhden ihmiselämän aikana käynyt läpi valtavan rakennemuutoksen köyhästä maatalousmaasta nopean modernisoitumisen kautta hyvinvointivaltioksi ja nykyiseksi globaalien talouden kilpailuyhteiskunnaksi. Suomalaisten historiatietoisuutta tarkastelleessa tutkimuksessa tutkituista (N=1208) valtaosa katsoi, että viimeisen vuosisadan kehitys maassamme on edistyskertomus. Näin ajattelivat erityisesti yli 60-vuotiaat, joten pidempi omakohtainen kokemus maailman menosta näytti vahvistaneen myönteistä arviota kehityksen kulusta.¹⁵¹ Myös sukupolvien voidaan katsoa kehittyneen parempaan suuntaan ajan kuluessa, kuten teki tämä 64-vuotias nainen hankkeemme keskusteluryhmässä:

[...] mun lasteni sukupolvi alkaa toteuttaa enempi sitä, niin se on mennykki eteenpäin et se ois pitäny alkaa purkaa sillon jo siel aikasemmin, et seuraava sukupolvi uskaltaa vähän enempi ja nyt ollaan tämmösessä et nyt nää [nykynuoret] uskaltaa jo [sanoa oman mielipiteensä].

Torstin tutkimuksessa kaikenikäiset vastaajat pitivät Suomen edistyskertomuksessa erityisen keskeisinä sellaisia hyvinvointiyhteiskunnan tekijöitä kuin kaikille avoin peruskoulutus, äänioikeus ja tasa-arvo. Tämänhetkisiä sukupolvieroja on toisaalta kuvattu esittämällä, että siinä missä vanhemmat sukupolvet *takertuvat kollektiiviseen hyvinvointikertomukseen*, nuoremmat sukupolvet käyttävät uusia tietoteknisiä kommunikaatiotapoja *ketterään tiedon hankintaan ja markkinoitavan identiteetin rakentamiseen*¹⁵². Vaikka yhteiskunta on markkinoistunut, myös nykynuoriso ponnistaa vielä julkisesti kustannettujen palveluiden perustalta ja näyttää usein kannattavan niiden säilyttämistä¹⁵³. Esimerkiksi Supercell -peilyhtiönsä suurella voitolla myyneet kolmikymppiset suomalaismiehet aikovat laittaa hyvän kiertämään Suomessa, koska:

148 Alestalo 2007

149 Roos 1987; Virtanen 2001; Ruostetsaari & Borg 2004; Alestalo 2007; Semi 2010; Torsti 2012

150 Tilastokeskus: Väestöennuste

151 Torsti 2012

152 Paakkunainen kirjassa Torsti 2012, s. 70

153 Torsti 2012; Blomberg & Kroll 1999

”Me ollaan kasvettu täällä ja iso osa ystävistä on täällä. Me vaan ollaan saatu tältä maalta paljon, ja totta kai oltu hirveän onnekkaita. Tuntuu hyvältä antaa jotain sille ympäristölle ja yhteisölle, josta on itse ponnistanut. [...]”, [toimitusjohtaja Ilkka] Paananen sanoo¹⁵⁴.

Tutkijat ovat antaneet sukupolville niiden keskeisiä kokemuksia kuvaavia nimityksiä, joista jotkut ovat levinneet myös arkiseen kielenkäyttöön. Näin meille on muodostunut edelleen elossa olevista sukupolvista sellaisia tunnettuja jaotteluita kuin J.P. Roosin¹⁵⁵ 26 vuoden takainen, suomalaisten elämäkertoihin perustuva ja elämäntapoja kuvaava jako sotien ja pulan sukupolveen (vuosina 1900–20 syntyneet), jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveen (vuosina 1925–39 syntyneet)¹⁵⁶, suuren murroksen sukupolveen (1940-luvun ns. suuret ikäluokat)¹⁵⁷ sekä lähiöiden sukupolveen (1950-luvulla syntyneet)¹⁵⁸. Jaottelua on jatkettu muun muassa kylmän sodan päättymisen sukupolveen (vuosina 1959–74 syntyneet)¹⁵⁹, laman sukupolveen (tutkimuksesta riippuen vuosina 1971–75, 1972–79 tai 1975–84 syntyneet)¹⁶⁰ sekä teknologian, kansainvälisyyden ja terrorismin sukupolveen (vuosina 1985–94 syntyneet)¹⁶¹.

Myös hankkeemme keskusteluryhmissä suomalaisiksi sukupolviksi nimettiin esimerkiksi sota-ajan sukupolvi ja suuret ikäluokat, mutta niitä ei välttämättä mielletty nykyisellään yhtenäisiksi ryhmiä:

[...] meidän vanhemmat on sota-ajan lapsii, mut niissäkin on hirveen paljon erilaisii: toiset elää ihan nykypäivässä ja jotkut sitten ei sopeudu millään niin kun tietokoneisiin ja tämmösiin. (Nainen, 46v)

Kuten erityisesti historiantutkimuksessa on todettu, sukupolvisissa kokemuksissa voi olla ylisukupolvista joustavuutta ja jatkuvuutta. Esimerkiksi laman koki-joiksi tai sen seurausten kantajiksi saattaa identifioitua useammalla vuosikymmenellä syntyneitä ihmisiä¹⁶²:

Kyl mä luulen et nuoremmilla on vähän kevyempi suhtautuminen, et siellä ehkä ote-taan helpommin pikavippejä tai muita, mutta aika paljon meidän ikäpolves on sellainen [1990-luvun lamasta johtuva] lainavastaisuus. (Nainen, 36v)

[...] 90-luvulla ku mentiin kouluun ja sitte lama tuli päälle ja [...] kun meni käymään jonku koulukaverin vaan kotona, niin siellä ei ollu välttämättä sohvaa ollenkaa, vaan siel oli kaks puutuolia vaan olohuoneessa. (Mies, 27v)

[...] me ollaan niitä 90-luvun laman lapsia. (Mies, 18v)

154 Ovista ja ikkunoista. Helsingin Sanomat 20.10.13.

155 1987

156 Alestalo (2007) nimeää sotasukupolveksi vuosina 1921–25 syntyneet, Torsti (2012) tutkittujen omien määrittelyiden perusteella sodan ja jälleenrakennuksen sukupolveksi vuosina 1930–44 syntyneet.

157 myös Karisto 2005; Alestalo 2007

158 Torstin (2012) jaottelussa vuosina 1945–58 syntyneet kuuluvat Kekkosen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolveen.

159 Torsti 2012

160 Alestalo 2007; Ruostetsaari & Borg 2004; Torsti (2012) liittää sukupolveen myös EU-jäsenyyden.

161 Torsti 2012

162 Lainauksiin on merkitty puhujien iät keskustelujen aikana. Heidän syntymävuotensa ovat 1977, 1984 ja 1993.

1990-luvun lama saattaakin olla nuoremmille sukupolville jossain määrin sitä, mitä viime sodat ovat olleet heitä vanhemmille: yhteiskuntaa ja siinä olemisen kokemusta perustavalla tavalla määrittäviä tapahtumia¹⁶³. Merkittävien yhteiskunnallis-historiallisten tapahtumien ja ilmiöiden vaikutusten on huomautettu näkyvän usein vasta jälkikäteen ihmisten kollektiivisessa muistissa¹⁶⁴, sukupolvitietoisuudessa ja identiteettikokemuksissa.

Sukupolvisiksi avainkokemuksiksi mieltäytyvät tapahtumat eivät siten välttämättä olekaan aina suoraan itse koettuja vaan voivat liittyä enemmän esimerkiksi lapsuuden tai nuoruuden kasvuilmapiiriin. Nuorten sukupolvisessa lamakokemuksessa saattaa olla kyse myös oman tulevaisuuden arvioinnista: miten syvä lama muutti yhteiskuntaa ja omia tulevia mahdollisuuksia siinä?

[...] [lama] löi meitä pahasti, koska me oltiin kasvettu niin vapaasti, ei ollu rajoja ja [...] me saatiin kaikki lelut mitä me haluttiin, ja sit me ei saatukaan niit työpaikoi mitä me haluttiin. (Nainen, 41v)

Ihmiset siis määrittelevät itselleen sukupolvikokemuksia vähintään kun niistä kysytään tutkimuksissa, mutta missä määrin he käyttävät sukupolvea omassa arkisessa identiteettityössään ja suhteessaan toisenikäisiin ihmisiin? Brittitutkijat Gillear ja Higgs¹⁶⁵ väittävät, että yksinkertaistava tiettyjen syntymäkohorttien rinnastaminen tiettyihin historiallisiin tapahtumiin ei auta ymmärtämään eri ikäpolvien sosiaalista identiteettiä tai ikäpolvikokemuksia. Vaihtoehtona he esittävät kulttuurintutkimuksellista tarkastelutapaa, jossa historiallisten tapahtumien merkitys rakentuu dialogisesti, kun niiden ajatellaan tunkeutuvan yksittäisten ihmisten elämään monimutkaisin tavoin, ei vähiten median välityksellä. Median kautta ajankohtaiset asiat ja ilmiöt tulevat ihmisten ulottuville usein valmiiksi tulkittuina, ja näitä tulkintoja ihmiset voivat käyttää muodostaessaan omia käsitteisiään.

Näkemyksiä menneestä – ja tulevasta – siirtyy myös eri-ikäisten ihmisten vuorovaikutuksessa. Tiettyjen syntymäkohorttien sukupolvikokemusten sijaan tai lisäksi sukupolven ajatuksessa voikin olla kyse kulttuurisista kentistä, joihin eri-ikäiset ihmiset osallistuvat oman kiinnostuksensa ja kulttuurisen pääomansa varassa. Ainakin osa eri-ikäisten ihmisten identiteetteihin vaikuttavista sukupolvitapahtumista liittyy todennäköisesti sekä huomattavasti abstraktimpiin että huomattavasti arkisempiin ilmiöihin kuin suuret historialliset tapahtumat. Tällaisia voivat olla esimerkiksi internet ja sen mukanaan tuomat aika- ja tilakokemuksen muutokset, jotka sallivat maailman eri kolkissa olevien ihmisten reaaliaikaisen kanssakäymisen entistä helpommin.

163 myös Torsti 2012

164 Chauvel 2008

165 2005

Sukupolvet erilaisissa keskusteluissa

Olivatpa sukupolvet sitten miten todellisia tai keinotekoisia tahansa, ne ovat ihmisten arkikokemusten kannalta merkityksellisiä ainakin sikäli, että niitä käytetään sekä yksityisissä että julkisissa keskusteluissa selittämään ja perustelemaan erilaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kehityskulkuja ja kannanottoja. Monesti näissä keskusteluissa on kysymys sukupolvisiksi katsotuista eroista eri-ikäisten ihmisten välillä sekä yrityksestä joko sovittaa näitä eroja tai lietsoa niitä. Yksi mielenkiintoisimmista kysymyksistä hankkeessamme koskikin sitä, näkyykö suomalaisessa yhteiskunnassa ikäpolvien välisiä jännitteitä ja jos, niin keiden välillä ja mitä asioita ne koskevat. Seuraavaksi tarkastellaan hankkeessa koottuja sanomalehti- ja keskusteluaineistoja sukupolvien sekä niiden erojen ja yhtäläisyyksien näkökulmasta.

Sukupolvet sanomalehdissä

Helsingin Sanomista kerättiin aineisto sukupolviaiheisista kirjoituksista tammi-kuusta 2010 toukokuuhun 2011. Kertyneistä 174 kirjoituksesta suurin osa oli kantaa ottavia asiantuntijanäkemyksiä, joissa eri ikäryhmiä vertailtiin toisiinsa. Tematiikka oli siis selvästi omiaan herättämään mielipiteitä siitä, miten ikäpolvien ja niiden välisten asioiden tulisi yhteiskunnassa olla. Sukupolvea käytettiin sanomalehtiteksteissä usein suostuttelevana retorisenä keinona ajettaessa jotakin asiaa: esimerkiksi tulevien sukupolvien kannalta asiat olisivat paremmin tai huonommin, jos tehtäisiin X tai Y (liittyen erityisesti ympäristöön, talouteen tai kulttuuriin), tai menneiden sukupolvien perintö velvoitti meitä tekemään asiat tavalla Z.

Kirjoittelun yleisimpiä teemoja olivat eläkkeet ja muut talousasiat, joiden kautta tuli esiin erityisesti ikäpolvien tilanteiden eroja ja jännitteitä, sekä kulttuurin ja taiteen tekeminen, jolloin korostuivat ikäpolvien yhtäläisyydet, jatkumot ja yhteistyö.

Sukupolviselta talous- ja eläkekeskustelulta ei ole juuri voinut välttyä arkielämässä, sillä se on käynyt kuumana jo useamman vuoden ajan monella foorumilla. Talous ja eläkkeet ovat keskeistä ainesta yhteiskunnallisessa sukupolvisopimuksessa, jonka mukaisesti kulloinkin työelämässä oleva väestö huolehtii verotuksen kautta myös muiden toimeentulosta. Keskustelua seuraavalle myös Helsingin Sanomissa esitetyt argumentit olivat tuttuja. Esimerkiksi suurten ikäluokkien eläköityminen kirvoitti kirjoituksia ikäpolvien keskinäisistä vastuista ja oikeudenmukaisuudesta: millaista olisi esimerkiksi kaikille hyvä eläkepolitiikka? Tähänastisen sukupolvisopimuksen nykyistä ylläpitoa ja tulevaa muutosta pidettiin monesti nuorille epäoikeudenmukaisena tulevaisuudessa siintävien pitenevien työurien ja pienenevien eläkkeiden valossa; jäisikö heille vain kurjistuvan maksajan rooli? Vanhempien ihmisten katsottiin tällöin elävän itsekkäästi nuorempien ja tulevaisuuden piikkiin:

”Miten voi olla oikeudenmukaista, että nuorempi sukupolvi kohtaa elinaikakertoimen, maksaa huomattavasti korkeampia työeläkemaksuja, saa pienemmän eläkkeen ja li-

säksi työskentelee pätkätoissä kvartaalitaloudessa, jossa pitää koko ajan olla tuottava ja tehokas?”, [sdp:n kaupunginvaltuutettu Osku] Pajamäki kysyy. (HS 4.1.10)

On puhuttu jopa aiempien sukupolvien sisäpiiriläisyydestä ja uusien sivullisuudesta yhteiskunnassa¹⁶⁶.

Vastaväitteenä sanomalehtikirjoittelussakin esitettiin, että nuoret olivat saaneet elämälleen paljon vanhempiaan paremmat lähtökohdat koulutuksen ja muiden julkisten hyvinvointipalveluiden kautta ja että heille oli odotettavissa entistä paremmat perinnötkin. Tästä näkökulmasta nuorten tulevaisuuden huoli näytti lähinnä perusteettomalta marinalta.

Osa sanomalehtikeskustelun äänistä pyrki tasoitteluun vastakkainasettelua:

Koska suurissa ikäluokissa on eläkemaksujen maksajia paljon, ovat he 35–40-vuotisen työuransa aikana eläkemaksuillaan keränneet huomattavan suuren pääoman eläkevakuutusyhtiöiden ja -säätiöiden sijoitettavaksi. [...] Voimme siis ajatella, että suurten ikäluokkien suuri eläkemaksajakaarti on kerännyt eläkemaksuja sijoitettavaksi [myös] tuleville, paljon pienemmille sukupolville. (HS 24.3.11)

Sovittelevista äänenpainoista huolimatta sukupolvisessa eläke- ja talouskeskustelussa päädytään helposti pattitilanteeseen, jonka osapuolet – ”nuoret” ja ”vanhat” (tai ”suuret ikäluokat”) – eivät osaa liikkua syviksi kaivamistaan poteroista. Talouskeskustelu lieneekin tämän hetken jännitteisintä sukupolvikeskustelua.

Kulttuurin ja taiteen tekemistä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa nuorten ja vanhojen ihmisten erot hahmottuivat usein toisiaan täydentävinä mahdollisuuksina ja ylisukupolvisina jatkumoina. Tosin osassa kirjoituksia taide oli nimenomaan nuorten tekijöiden identiteettityötä ja erottautumiskeino, jonka ytimessä oli juuri heidän sukupolvensa ydinkokemus (esimerkiksi elämän fragmentaarisuus) tai yhteistunne (esimerkiksi jonkin asian estoton fanittaminen). Valtaosin eri-ikäisillä ihmisillä katsottiin kuitenkin olevan annettavaa sekä toisilleen että yhteistyössä jollekin tietylle asialle, esimerkiksi musiikille. Tällöin nuoret edustivat luovaa vapautta perinteistä ja vanhat taas ammattitaitoista kokemusta:

[...] Saxton on Harlemin veteraanimuusikko, joka on soittanut Count Basien, Duke Ellingtonin ja Tito Puenten orkestereissa [...]. Hän esittää Mistyn tyylisiä klassikkoja ja bopimpaa revittelyä nuoren, innokkaan yhtyeensä kanssa. Yleisöstä pyydetään nuori mies räppäämään. Näin tyylien ja sukupolvien väliset kuilut sulkeutuvat. (HS 14.11.10)

Taiteen sisäisessä arvioinnissa ylisukupolvisuus tarkoitti teoksen klassikkoasemaa eli ajan ja paikan ylittävää laatua – tällaisen teoksen katsotaan olevan vaikuttavan minä hyvänsä aikana. Luokitus pelkästään ”oman sukupolvensa parhaaksi” näyttäytyi heikompana suorituksena, sillä taitelija ei tällöin (vielä) klassikkojen tapaan puhutellut eräänlaista ylihistoriallista ihmisyttä. Helsingin Sanomien kirjoituksissa kulttuuri avautui kuitenkin pääosin mahdollisuutena ikäerojen ja sukupolvisten kokemusten ylittämiseen ja kaikenikäisten kohtaamiseen.

Sukupuoli keskusteluryhmissä

Hankkeemme samanikäisten ja eri-ikäisten ihmisten keskusteluryhmissä osallistujilta tiedusteltiin muun muassa, kokivatko he kuuluvansa johonkin tiettyyn sukutai ikäpolveen ja mitä asioita, tapahtumia tai käsityksiä he pitivät ominaisina juuri omalle ikäpolvelleen. Keskustelijoilta kysyttiin myös, tunsivatko he Suomessa muita ikäpolvia ja millä perusteilla.¹⁶⁷ Kuten sukupolviteorioissa, keskusteluryhmissäkin suku- tai ikäpolvi tunnuttin herkästi ymmärrettävän joksikin, joka muodostuu elämän alkutaipaleella, jos on muodostuakseen.

Lapsuuden ja nuoruuden merkitys tuli esiin siten, että keskustelijat alkoivat ikään kuin luonnostaan kertoa näiden ajanjaksojen kokemuksistaan, kun suku- tai ikäpolvet otettiin puheeksi. Käsitys varsinkaan omasta sukupolvesta ei kuitenkaan välttämättä ollut kovin jäsentynyt, vaan viittasi usein enemmänkin juuri nuoruuden ikävaiheeseen elämänsä elämässä. Toisaalta sukupolvet saatettiin nähdä jatkumona sekä perhe- että yhteiskunnallisessa mielessä: vuosina 1974–1979 syntyneiden kolmekymppisten ryhmässä esimerkiksi analysoitiin kriittisesti, että *pullamössösukupuoli kasvatti pikavippisukupolven*, kun puhuttiin keski-ikäisistä ja nykynuorista.

Keskusteluryhmien jäsenyydet omista ja muiden ikäpolvista olivat pitkälti tuttuja aiemmista sukupolvi- ja elämäntutkimuksista. Eri-ikäisten ihmisten ikäpolvikuvauksissa keskeiseksi nousi ennen kaikkea elämää nuoruudessa koskevien valintojen mahdollisuus tai puute, mikä taas liittyi kuhunkin aikakauteen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Vanhimpien (80–89-vuotiaiden) ihmisten ikäpolvea luonnehti keskusteluryhmän kuvauksissa samanlaisuus: sota-ajan kokemuksista johtuen esimerkiksi niukkuus oli kaikille tuttu elämäntilanne ja säästäväisyys siitä juontunut tapa. Vanhojen ihmisten lapsuutta ja nuoruutta oli määrittänyt ennen kaikkea eräänlainen epäkaupallisuus ja yksinkertaisuus: kaupoissa ei esimerkiksi ollut tavaraa läheskään nykyisessä mittakaavassa, *jolloin kaikki on keksitty ja [...] on jääkaappia ja on pyykkikonetta ja on pölynimuri*. Tämä asiointi oli toisaalta edesauttanut sukupolven omatoimisuutta ja kekseliäisyyttä. Vanhat ihmiset pitivät sukupolveaan tunnollisena, kunnollisena ja työteliäänä, varsinkin nykynuoriin verrattuna. Sotaveteraanien ryhmän keskustelijat katsoivat, että heidän sukupolvellaan oli myös erityinen kasvatuksellinen tehtävä:

Maata on puolustettava. Tämmöstä isänmaallista henkeä veteraanisukupolvi jättää tietysti läheisilleen. Se on semmonen perintö, että se on meillä vapaassa maassa, ilman sen sukupolven panosta mitä mekin edustamme, niin missä me oltas? (Mies, 87v)

Myöskään seitsemänkymppisten (71–79-vuotiaiden) keskusteluryhmä ei niennyt tai määritellyt sukupolveaan tarkasti, mutta esimerkiksi lapsuuden pulajan värittämiä ruokamuistoja – *sahajauhovelliä, sattumalihakeittoa, piikkilankaestetä* – pidettiin juuri heidän ikäisille ominaisina kokemuksina, joita nuoremmat eivät pystyneet ymmärtämään. Kertomukset ikäpolven elämän alkutaipaleelta muistutivat usein selviytymistarinoita: osa keskustelijoista oli ollut evakkoina, osa sotalapsina ja osalla lapsuudenkokemuksiin kuului oma tai läheisen vakava sairaus

tai vanhemman kuolema. Kuten edellisenkin sukupolven jäsenyyksissä, sodanjälkeistä aikaa leimasivat pula, työnteko sekä muuttaminen paikkakunnalta toiselle työn perässä. Juurettomuus olikin eräs sukupolven kokemuksista:

[on] muuttanu niin paljon niin juurettomakshan siin jää, mut toisaalta paljon sit semmosta mukavaa oppinu ja nähny, kaikessa on puolensa (nainen, 79v).

Sukupolvea luonnehdittiin myös fyysisen aktiivisuuteen viittaavilla sanoilla *hoikka ja liikkuvainen*, joten nykyisen terveysajattelun voi arvella saavuttaneen heidät. Suurten ikäluokkien (65–69-vuotiaiden) keskusteluryhmä nimesi sukupolvensa – suuriksi ikäluokiksi. Eräs eri-ikäisten marttojen ryhmään kuulunut keskustelija määritteli suurten ikäluokkien keskeiseksi kokemukseksi sen, että he olivat vielä *teitilleet isovanhempiaan* toisin kuin myöhemmin syntyneet sisarukset, jotka olivat *pokkana tehneet mummon kanssa sinunkaupat*. Samanikäisten keskusteluryhmissä kritisoitiin julkisuudessa esitettyjä väitteitä suurten ikäluokkien ahneudesta:

Nainen, 67v: Kyllä, must se on hävytöntä mennä kutsumaan meitä ahneeksi ikäpolveksi, koska niinku sanoit me ollaan todella tehty työtä ja me ollaan pystytty elämään sillä tavalla säästeliäästi ja maksettu veroa ja näin.

Nainen, 69v: Ja rakennettu Suomi, ku ajattelee että minkälainen se oli sillon sodan aikaan niin on tätä elintasoo nostettu ihan hirveästi.

Nainen 67v: Joo, et kyl ne ahneet sukupolvet löytyy ihan muualta.

Jo sanomalehtiaineistoa tarkasteltaessa huomattiin, että ajankohtaisessa eläke- ja talouskeskustelussa ovat vastakkain suuret ikäluokat ja heitä nuoremmat. Keskusteluryhmän mukaan suurten ikäluokkien sukupolvi oli ahneuden sijaan *ahkera, suhteellisen terve* ja menee aktiivisesti *sen kun kerkeää*. Olivatpa he edellisen keskusteluesimerkin mukaan onnistuneet myös nostamaan elintasoja Suomessa. Keskustelijat perustelivat eläkkeitään ja puolustautuivat ahneen ikäpolven leimaa vastaan myös kertomalla raskaasta ja työteliästä 1950-luvun lapsuudesta ja nuoruudesta.

Keski-ikäisten (46–53-vuotiaiden) keskusteluryhmän kuvauksissa heidän ikäpolveaan määrittelivät ennen kaikkea – tai muiden määreiden puuttuessa – erilaiset muotiin ja elämäntapaan liittyneet ryhmät, jotka jakoivat ikäryhmää tehokkaasti: niihin joko kuuluttiin tai sitten ei. Elämä oli myös ollut helppoa: eri-ikäisten marttojen ryhmässä 45-vuotias nainen kuvasi nuoruuttaan 80-luvulla *ihan parhaana kaikessa [...] käytiin kouluu ja valmistuttiin ja saatiin töitä ja [oli] nousukausi*. Ainoa nuoruuden trauma tuntui liittyvän siihen, että *pillifarkkuja piti mankuu monta vuotta*. Samanikäisten keskusteluryhmissä 1980-luvun muoti ja elämäntapa kiteytyivät erityisesti erilaisiin musiikkivirtauksiin, joista yhtenä nuorisoryhmänä mainittiin *punkkarit*. Monet nuoruuden mieltymykset olivat entisellään keski-ikässä, ainakin tällä miehellä:

[...] *moni kuuntelee suunnilleen samanlaista musiikkia mitä sillon nuoruudessa [...] ne vanhemmat kahekskytluvun kappaleet on edelleen siellä ja ne bändit, jotka on soittanu sillon, jos ne on vielä hengissä.*

Nykyiseen verrattuna keski-ikäisten lapsuuden ja nuoruuden yhteiskuntaa leimasi vielä aineellinen vaatimattomuus ja erilainen sääntely muun muassa opiskelumahdollisuuksissa. Toisaalta mainittiin asuinalueiden yhteisöllisyys, jossa kaikista huolehdittiin. Ikäpolven keskusteluryhmäläiset mielsivät olleensa kylläkin omatoimisia mutta nykynuoriin verrattuina epäkansainvälisiä ihmisiä.

Kolmekymppisten (34–39-vuotiaiden) keskusteluryhmä nimesi oman ikäpolvensa lapsuuden tv-kokemustensa perusteella *Pikkukakkos- ja Pelle Hermanni -sukupolveksi* sekä nuoruuden yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyen *lamsukupolveksi*. Toisaalta joiltakuilta lama oli mennyt *aika tavalla ohi* esimerkiksi opiskelun mahdollistamien opintotukien ja -lainojen ansiosta, eli heitä olivat suojanneet hyvinvointivaltiolliset mekanismit ja tulevaisuutta osaltaan turvaava opiskelu. Eräs keskustelija piti merkityksellisenä sukupolvensa asemaa *suurten ikäluokkien lapsina* erityisesti siksi, että nämä olivat puolestaan sodan kokeneen ikäpolven lapsia, mistä juontui omanlaisiaan seuraamuksia:

[...] *Ruuan pois heittäminen on yks sellanen, mikä [...] monella mun ikäsellä on hankalaa, mutta sitten yllättäen hieman vanhemmilla se saattaa olla vähän helpompaa tai sitten nuoremmilla. Mut mä luulen et se tulee sieltä, että mun vanhemmilla ei ollu lapsuudessa ainakaan hirveesti ylimäärästä ruokaa. [...] Ja varmaan jotku sota-ajan traumat siellä kanssa näky.* (Nainen, 36v)

Ikäpolven nykyistä elämänvaihetta kuvattiin *uuden sukupolven aikuisuudeksi*, jolloin ei *tarvii olla niinku aikuinen vaan saa olla silleen ku lystää*. Määritelmällä viitattiin mahdollisuuteen tehdä yksilöllisiä elämänvalintoja ja torjuttiin ajatus itsestä perinteisenä, ennalta arvattavana aikuisena tai keski-ikäisenä.

Kaksikymppiset (25–28-vuotiaat) kuvasivat ryhmässään omaa ikäpolveaan hieman yllättävästi elämän liialliseen helppouteen viittaavalla pullamössö -käsitteellä. Tämä on sikäli kiinnostavaa, että alun perin suuret ikäluokat haukuivat käsitteellä omaa jälkikasvuun, missä merkityksessä sitä käyttikin esimerkiksi kolmekymppisten keskusteluryhmä. Kyse oli ehkä käsitteen kulttuurisesta yleisty- misestä¹⁶⁸, sillä kaksikymppisten mielestä pullamössösukupolveutta oli suorastaan *toivotettu* heille – se ei tosin käynyt ilmi, kuka oli toittanut. Mutta toisaalta: *onko se niin, että noin aina sanotaan seuraavalle sukupolvelle?* Onko siis niin, että nuorta sukupolvea aina jotenkin epäillään ja halveksutaan, koska uutuudessaan ja tuntemattomuudessaan se edustaa mahdollista uhkaa kaiken olemassaololle? Kaiken olemassaololle siksi, että vain sukupolvien jatkumo pitää inhimillisen maailmamme käynnissä. Ja onko ”pullamössösukupolvi” jostain syystä todettu yleisesti ottaen parhaaksi paheksuntaa ilmaisevaksi termiksi?

Kolmekymppisten ryhmän tapaan kaksikymppisten ikäpolviluonnehdinnoissa elämää kuvasi valinnanvapaus siinä mielessä, että he kokivat voivansa tehdä erilaisia valintoja pitkälti haluamassaan järjestyksessä. Joku saattoi esimerkiksi

168 ks. Näkökulma Kamala, ihana nuoriso.

hankkia lapsia jo nuorena ja toinen jättää tämän myöhempään vaiheeseen. Valinnan kohteita sinänsä tuntui olevan vielä rajallinen määrä.

Kolmekymppisten ryhmän kanssa jaettiin kokemuksellisesti myös 1990-luvun alun talouslama ja siitä juontunut *epävarmuuden tunne*, joista edelleen lankesi varjoja kaksikymppisten elämään ja tulevaisuuden odotuksiin – heidän eivät esimerkiksi juuri uskaltaneet ottaa lainaa¹⁶⁹. Kaksikymppiset luonnehtivat sukupolveaan edelleen tekemällä eroa edeltäviin sukupolviin – omiin vanhempiinsa ja isovanhempiinsa – jolloin he itse näyttäytyivät osana *Suomen tulevaisuutta ja kehitystä*, sillä heillä oli jo *tutkintoja tai muita vastaavia*.

Aineiston nuorimmille (17–20-vuotiaille) ihmisille maailma ja sen mahdollisuudet olivat avautuneet niin, että heillä oli itselleen ja omalle ikäpolvelleen *monta mahdollista kategoriala*. Niinpä nuoret eivät olleet kovin halukkaita omaksumaan itselleen jotakin tiettyä nimikettä tai sukupolvi-identiteettiä mutta arvelivat, että jäisivät historiankirjoihin *tietotekniikkasukupolvena*¹⁷⁰. Myös nopeaa muutosta pidettiin ikäpolven keskeisenä määrittäjänä.

Kaksi- ja kolmekymppisten keskusteluryhmien tapaan jotkut nuorista nimesivät ikäpolvensa *laman lapsiksi*. He ammensivat aineksia elämäntapaansa myös *vanhoilta sukupolvilta*, joilta oli tarttunut mukaan *tietty säädyllisyys ja normit*¹⁷¹. Toisaalta nuorilta puuttui vielä elämäkokemusta ikäpolvensa määrittämiseen:

[...] *mä en tiää, nyt kun puhutaan jostain työttömyydestä, tavallaan se sukupolvi, joka elää nyt pätkätoilla, niin siihen ei vielä kuulu, koska on vielä nää [lukiota käyvän] normirutiinit, jotka kaikilla on ollut.* (Mies, 17v)

Osittain käsitys omasta ikäpolvesta muodostui tulevaisuuden kautta: *meiän sukupolvi on se, joka kantaa vastuun sitten tästä maasta*. Toisin kuin esimerkiksi keski-ikäisten ryhmän joko- tai -jäsenyyksessä, nuoret kokivat elävänsä vapaiden valintojen ja monialaisen muutoksen sekä-että -maailmassa, jossa *kaikki on itsestä kiinni*¹⁷². Omiin mahdollisuuksiin uskottiin varsin vakaasti, vaikka välillä *adhd -yh-teiskunta* uuvuttikin. Tulevaisuudenusko ja luottamus omiin kykyihin tietysti kuuluivatkin nuoruuteen ajankohdasta riippumatta. Toisaalta uupuminen valinnanmahdollisuuksiin ja -vaatimukseen resonoi vanhojenkin ihmisten kuvaaman nykyajan valinnanvaikeuden kanssa: kaikkea voi olla jo liikaakin.

Päätelmiä ikäpolvien eroista ja yhtäläisyyksistä

Mitä hankkeemme tutkimusaineistojen perusteella pitäisi päätellä eri-ikäisten ihmisten ikä- tai sukupolvikokemuksista heidän keskinäisten suhteidensa ja vuoro- vaikutuksensa kannalta? Näyttäisikö sukupolvien välillä olevan esimerkiksi monesti mainittuja kuiluja?

Kuten aiemmassa tutkimuksessa ja sukupolvi-teorioissakin, myös sanomalehtikirjoituksissa ja ryhmäkeskusteluissa ikäpolvien kokemuksissa nähtiin monenlaisia eroja, jotka kumpusivat erityisesti yhteiskunnan, kulttuurin ja elämäntapojen muutoksista sekä eri-ikäisten ihmisten asemasta nyky-yhteiskunnassa. Ryhmäkeskusteluissa eri-ikäisten

169 Torstin (2012) tutkimuksessa huomattavan suuri määrä (noin kolmannes) vuosina 1975–84 syntyneistä vastaajista mainitsi laman avainkokemuksenaan.

170 Myös Torstin (2012) tutkimuksessa nuorimman sukupolven avainkokemukset liittyivät erityisesti teknologian kehittymiseen ja globalisaatioon mutta myös turvallisuuteen, kuten terrorismiin ja sen vastaiseen sotaan.

171 Kyseessä oli varsin valikoitunut puoluepoliittisesti aktiivisten nuorten ryhmä.

172 myös Myllyniemi 2010

ihmisten kuvauksia ikäpolvistaan erotteli ennen kaikkea elämää nuoruudessa koskevien valintojen mahdollisuus tai puute, joka taas liittyi kulloiseenkin yhteiskuntaan. Kertomuksissa näkyi siirtymä vanhojen ihmisten aineellisen puutteen ja vähään tyytyväisyyden kokemuksiin keski-ikäisten säännellyn mutta huolettoman nuoruuden kautta asteittain nykynuorten elämän yltäkylläisyyteen ja monivalintaisuuteen sekä tarpeen että elämäntavan valintojen suhteen. Nykynuorille itselleen nykyelämän liiallista helppoutta edusti se, että nyt jo lapsetkin käyttivät viimeisintä viihdeteknologiaa.

Ulkoisista olosuhteista juontuivat kertomuksissa myös omat elämäntavat ja arvot: yhtenäiskulttuurin ihanteista oli siirrytty yksilöllisten elämäntavojen moninaisuuteen. Eri-ikäisiä ihmisiä saattoivat erottaa myös näkemykset tulevaisuudesta, kuten vapaaehtoistoimijoiden ryhmän 26- ja 64-vuotiaiden keskustelijoiden taitaessa peistä hyvinvointiyhteiskunnasta. Nuoremman mielestä hyvinvointiyhteiskunta tulisi säilyttää vanhemman katsoessa, että suotavaa olisi sen purkaminen ja ihmisten oman vastuun lisääminen.

Kiistassa voi halutessaan nähdä myös ikäpolvisen ketjureaktion, sillä keskustelijat saattoivat nojata näkemyksissään omien vanhempiensa sukupolviin ihanteisiin: vanhempi sotien ja jälleenrakennuksen sukupolven ja nuorempi sen sukupolven, joka kasvoi yhtä jalkaa hyvinvointivaltion kanssa.

Yhteiskunta ja siinä mahdolliset elämäntavat ovat siis muuttuneet, ja ihminen on monin tavoin oman aikansa ja kulttuurinsa läpitunkema ikäpolviolento. Vaikka ikäpolviset erot tuntuivat tutkimusaineistojen perusteella monesti vaikeuttavan eri-ikäisten ihmisten keskinäistä ymmärrystä ja jopa lietsovan todellista vastakainasettelua (erityisesti eläke- ja talouskeskusteluissa), ne eivät kuitenkaan näyttäytyneet siinä mielessä ylittämättöminä, ettei eri-ikäisillä ihmisillä olisi mitään mahdollisuutta tai halua kohdata toisiaan. Näitä kohtaamisen mahdollisuuksia ja tapoja tarkastelemme seuraavaksi lähemmin.

Ikäpolvien vuorovaikutus

Miten toisenikäisiin ihmisiin suhtaudutaan nykypäivän Suomessa? Millaisiksi eri-ikäiset ihmiset hahmottavat suhteensa toisiinsa? Kohtaammeko vai emme, ja jos kohtaamme, millaisia mahdollisuuksia meillä on ymmärtää toisiamme? Yhtäältä:

Musta tuntuu, että [eri-ikäisten asema suhteessa toisiinsa] eriytyy, ellei tätä kulttuuri jotenki muutu, koska jotenki ku aattelee nykynuoria niin, paitsi tietenki jos ne on perheenjäseniä [...] ne ei oikeen osaa eikä halua olla vanhempien ihmisten kans paljon tekemisissä, et on aika suuri kuilu nuorten ja vanhojen välillä täs maassa. (Nainen, 66v)

Mutta toisaalta:

Mä harrastan lausuntaa ja meil on sellanen lausuntaryhmä, jossa mä olen nuorin [ja] on paljon kolmekymppisiä, nelikymppisiä, viiskymppisiä ja vanhin on melkein 80. Se on ihan siis mahtavaa, että meillä harrastusporukassa on hillitön skaala ja se on tosi kiinnostavaa. (Nainen, 26v)

Kun ihminen kerran on monin tavoin oman aikansa, sukupolvikokemustensa ja kulttuurinsa läpitunkema ikäpolviolento, miten hän voi ymmärtää toisenlaisessa ympäristössä kasvaneita toisenikäisiä?

Toisten ihmisten toimintaan reagoivat hermosolumme, niin sanotut peilisolut saavat meidät eläytymään muiden kokemuksiin erilaisissa kohtaamisen tilanteissa, mihin perustunee pohjimmiltaan myös se, että muita ihmisiä koskevat ennakoluulot karisevat ja myönteiset asenteet kehittyvät parhaiten kasvokkain vuorovaikutuksessa¹⁷³. Kun taas ajattelemme muita ihmisiä etäisyyden päästä ryhmänä – vaikkapa sukupolvina – erot ja stereotypiat saattavat korostua, joskus jopa toiseuttamiseen asti. Eri-ikäisten ihmisten välille eivät tuotakaan sukupolvisia eroja pelkästään tosiasialliset kokemukset vaan myös niistä puhuminen ja kirjoittaminen, erontekojen ja vieraannuttavien mielikuvien julkinen tuottaminen.

Sukupolvien välistä dialogia tutkineen Dodi Goldmanin¹⁷⁴ mukaan jokaisen uuden ikäpolven on vallattava itselleen tila ja paikka sukupolvien ketjussa, ja siksi yhteentörmäykset edeltävien ikäpolvien kanssa ovat jopa väistämättömiä. Dialogin osittain vajavaisesti tiedostettuna taustana ovat eri-ikäisten erilaiset käsitykset

¹⁷³ esim. Jarrott & Smith 2010

¹⁷⁴ Goldman 2010, s. 477

siitä, mikä on julkista ja mikä yksityistä, mikä kaunista ja mikä vastenmielistä, mikä naurettavaa ja mikä kunnioitusta herättävää sekä millainen käyttäytyminen on rohkeaa ja millainen holtitonta, millainen aggressiivista ja millainen reilua. Hie-man dramatisoiden eri-ikäiset elävät Goldmanin mukaan eri todellisuuksissa.

Elämme nykyisin pitkäikäisyyden ja nopean muutoksen maailmassa, jossa myös toisiaan seuraavien kokemuksellisten ikäpolvien ikäerot voivat olla pienet. Kymmenen vuoden ikäero saattaa siten merkitä kulttuurisesti hyvin erilaiseen maailmaan syntymistä. Kunakin ajankohtana elävien lasten ja vanhempien välissä voi olla useita omaleimaisia välipolvia. Tällä on omat vaikutuksensa siihen, miten ikäpolvet merkitsevät oman paikkansa kulttuurissa. Ikäpolvitietoisuutta ei tuoteta vain suhteessa vanhempiin ikäpolviin vaan myös nuorempiin, joista halutaan erottautua.

Seuraavassa tarkastellaan viimeaikaisissa mielipidekyselyissä sekä hankkeemme ryhmäkeskusteluissa heijastuvia näkemyksiä eri-ikäisten ihmisten suhteista toisiinsa. Mediassa käytävästä julkisesta keskustelusta vaikutteita saanut arkiajatelu ja -puhe esimerkiksi sisälsivät joitakin samoja piirteitä, oli puheenaiheena sitten nuorisotai vanhat ihmiset. Nuoret ja vanhat ovat julkisessa keskustelussa usein *toisia* – nuoren ja vanhan ihmisen kronologisen iän vaihdellussa määrittelijän oman iän mukaan. Esimerkiksi ryhmäkeskusteluidemme 17–20-vuotiaista koostuneelle ryhmälle nuorisotai tarkoitti heitä itseään nuorempia, jopa 9-vuotiaita ihmisiä. Keski-ikäiset keskustelijat taas viittasivat nuorisolla niin teini-ikäisiin kuin kolmekymmppisiin. Nuoren keskusteluryhmän kertomusten vanha ihminen, esimerkiksi oma mummo, oli usein tuore eläkeläinen, kun taas seitsemänkymmppisistä koostuneelle keskusteluryhmälle vanha tarkoitti heitä itseään 10–20 vuotta vanhempia ihmisiä, esimerkiksi kotihoidon huonokuntoisia asiakkaita.

Ikäpolvien mielipiteitä

Erilaisissa mielipidekyselyissä ikäpolvien välillä on havaittu yhtäältä näkemyseroja mutta toisaalta myös halua kohdata toisiaan nykyistä enemmän. Vanhustyön keskusliiton suomalaisessa ikä Gallupissa¹⁷⁶ vanhemmat ihmiset (83 %) ajattelivat nuorempia (63 %) useammin, että vanhat ymmärtävät elämää paremmin. Toisaalta vanhat ja nuoret olivat yksimielisiä (68 %) siitä, että vanhojen ihmisten tulisi viettää enemmän aikaa lastenlastensa kanssa.

Eläkeläisliittojen etujärjestön Eetu ry:n mielipidekyselyssä¹⁷⁷ nuoremmat vastaajat olivat vanhempia useammin sitä mieltä, että iäkkäät ihmiset seurustelevat mieluiten vain ikäistensä kanssa (57 %) eivätkä halua kuunnella nuorempien näkemyksiä (54 %). Toisaalta valtaosa kaikenikäisistä katsoi, että yhteiskunnassa on paljon ikään perustuvaa syrjintää.

Sukupolvien välistä solidaarisuutta koskevassa eurobarometrissa¹⁷⁸ suomalaiset, erityisesti nuoret, näkivät valtaosin (65 %), että nuoret ja vanhat ihmiset ovat usein erimielisiä siitä, mikä on parasta yhteiskunnalle. Toisaalta median katsottiin yleisesti liioittelevan sukupolvien välisen konfliktin riskiä (63 %). Puolet vastaajista ja heistä erityisesti nuoret olivat sitä mieltä, ettei nuorilla ja vanhoilla ihmisillä ole tarpeeksi mahdollisuuksia tavata toisiaan ja tehdä asioita yhdessä. Lähes kaikki

175 Nuorisoon ikäryhmänä ja -vaiheena otettiin myös kiivaimmin kantaa; ks. Näkökulma Kamala, ihana nuorisot.

176 2013 (N=1071; iän vaihteluväli 15–80+v.)

177 Huomisen kynnyksellä 2013 (N=2028; iän vaihteluväli 55–79v.)

178 Intergenerational solidarity 2009 (N=1007; iän vaihteluväli 15–65+v.)

(92 %) ja erityisesti vanhemmat ihmiset katsoivat, että paikallisten viranomaisten tulisi tukea yhdistyksiä ja aloitteita, jotka vahvistavat nuorten ja vanhojen välisiä suhteita. Edelleen valtaosa (88 %) vastaajista, erityisesti vanhat, pitivät kouluja keskeisenä toimijana ikäpolvien parempien suhteiden edistämässä.

Oman hankkeemme kyselyssä vapaaehtoisjärjestöjen jäsenille¹⁷⁹ eri-ikäiset vastaajat suhtautuivat toisenikäisiin ihmisiin myönteisesti ja näkivät tarvetta ikäpolvien kohtaamiselle. Valtaosalla vastaajista oli mielestään hyvät suhteet eri-ikäisiin ihmisiin (90 %) ja riittävästi eri-ikäisiä ystäviä (73 %). Vapaa-ajallaan vastaajat olivat

Ajanvietto eri-ikäisten kanssa vapaaehtoistoiminnassa, harrastuksissa ja muulla vapaa-ajalla. (Miehet)

	Alle 30	30–44	45–59	60–74	75–96
0–9-vuotiaiden kanssa	43	27	21	17	0
10–19-vuotiaiden kanssa	67	37	31	15	2
20–29-vuotiaiden kanssa	91	44	35	27	4
30–39-vuotiaiden kanssa	48	63	52	32	9
40–49-vuotiaiden kanssa	38	49	73	43	15
50–59-vuotiaiden kanssa	24	29	71	52	21
60–69-vuotiaiden kanssa	14	27	46	65	28
70–79-vuotiaiden kanssa	5	20	25	44	32
80–89-vuotiaiden kanssa	0	2	9	20	31
90+ -vuotiaiden kanssa	0	0	4	8	21

Taulukon punaisella ympäröity linja osoittaa, että kaikenikäiset vastaajat viettävät vapaa-aikaansa eniten omanikäisessä seurassa. Sinisellä merkityt numerot osoittavat, että nuorimmat ja vanhimmat vastaajat eivät juurikaan viettäneet aikaa toistensa kanssa. Lisätietoa kyselystä ks. liite.

179 2012 (N=820; iän vaihteluväli 13–96v.)

kuitenkin useimmiten tekemisissä suurin piirtein oman ikäistensä kanssa, kuten alla olevasta (miesten) taulukosta ilmenee (naisten jakauma oli hyvin samanlainen).

Tulosta tukevat myös havainnot keskusteluryhmistämme. Toisensuuntaisista mielikuvistaan huolimatta varsinkaan nuorimmat ja vanhimmat ikäryhmät eivät siten näyttäneet juuri kohtaavan vapaa-ajan areenoilla. Ehkä juuri tästä syystä suurin osa (85 %) kyselyn vastaajista katsoi, että eri-ikäisten ihmisten tulisi toimia enemmän yhdessä. Noin puolet vastaajista halusi myös itse tuntea enemmän toisenikäisiä ihmisiä.

Toisenikäisten kohtaaminen arjessa

Seuraavaksi tarkastelemme, mitä eri-ikäisten välisistä suhteista puhuttiin ryhmäkeskusteluissa. Keskusteluryhmissämme kaikenikäiset ihmiset kertoivat viettävänsä eniten aikaa omanikäistensä kanssa, ikään liittyvällä kokemuksellisella mukavuusalueellaan. Toisenikäisiäkin kohdattiin ainakin pintapuolisesti monilla arkielämän alueilla: perheessä ja suvussa, koulussa, töissä, harrastuksissa ja internetissä. 39-vuotiaan miehen kiteytyksessä *sukulaisia on kaikenikäisiä mutta ystävät samanikäisiä*. Todellisen kosketuksen saamisen varsinkin oman perheen ulkopuolisiin toisenikäisiin katsottiin edellyttävän jaettuja kiinnostuksen kohteita. Yhteiset kiinnostuksen kohteet toki edesauttavat kohtaamisia minkä hyvänsä (myös oman-) ikäisten kesken – kaikista ei tule kavereita:

[...] must tuntuu et ylipäättään on menos elämä enemmän siihen, että omien harraste-ryhmien ja ihmisten kans hengataan, joilla on samat kiinnostuksen kohteet eikä niinku just oman sukupolven tai omien sukulaistenkaan kaa. (Nainen, 36v)

Nuoret (17–20-vuotiaat) keskustelijat olivat muita useammin sitä mieltä, että varsinkin perheen ulkopuolisiin toisenikäisiin ihmisiin oli omanikäisiä vaikeampaa muodostaa hyviä suhteita. Tässä saattaa olla kyse sekä kohtaamisen areenoiden puuttumisesta että nuorilta vielä puuttuvasta elämäkokemuksesta: vanhemmat ihmiset ovat itse jo ehtineet olla monenikäisiä ja samoin kohdanneet elämässään enemmän toisenikäisiäkin. Toisaalta voi todellakin olla niin, että suuren ikäeron ylittäminen edellyttää aivan erityisellä tavalla jaettuja kiinnostuksen kohteita, joita ilman ei päästä helposti alkuunkaan – yhteisen iän suomaa mukavuusaluetta kun ei ole käytössä. Kyse voi olla myös kulttuurissa jaetuista eri-ikäisiä koskevista mielikuvista, jotka eivät houkuttele ainakaan varta vasten etsiytymään toisenikäisten seuraan¹⁸⁰.

Kun keskusteluryhmissä varsinkin vanhat ja nuoret ihmiset argumentoivat kohtaamisen edellytyksistä varsin yhtenevästi, ilmiö liittyy erityisesti juuri ääri-ikäryhmien suhteisiin. Samalla muutama nuori kertoi kuitenkin tulevaisuuden parhaiten toimeen eritoten itseään vanhempien ihmisten kanssa:

[Vanhemmilla ihmisillä] on niin paljon sitä elämäkokemusta, että [...] kun ite alkaa kiinnostamaan kaikki vähän aikuisemmat jutut, ja sitte jossain kaveriporukoissa puhutaan idioottijuttuja. (Nainen, 18v)

180 Harwood & Giles 2005

Nuoret katsoivat yhdeksi vuorovaikutusta vanhojen ihmisten kanssa edesauttavaksi asiaksi havahtumisen siihen, että heidät voi kohdata *omana itsenään*, tarvitsematta liikaa suojella heitä oletetuilta järkytyksen aiheilta *kaunistelemalla asioita* – olihan heillä jo runsaasti elämäkokemusta. Keskustelijoiden suhtautuminen vanhoihin ihmisiin saattoi olla tällä tavalla hieman holhoavaa, vaikka tarkoitus olisi ollut päinvastainen. Kyse lienee kulttuurissa tapahtuneista muutoksista, joita vanhojen ihmisten ei välttämättä odoteta omaksuneen. Toisaalta, olisiko esimerkiksi luontevaa puhua siitä, miten keski-ikäisiä ihmisiä ei tulisi liikaa suojella järkytyksen aiheilta kaunistelemalla asioita?

Nuoret kertoivat tapaavansa toisenikäisiä ihmisiä arjen ympäristöissään, erityisesti kotona, koulussa ja suvun kesken, joissain harrastuksissa, töissä ja nettifoorumeilla, joilla ei tosin välttämättä edes tiedetä toisten oikeaa ikää. Jo työssäkäynnin välillä 20-vuotiaalle miehelle keski-ikäiset ihmiset olivat *tulleet tutuiksi* ja hänellä oli kehittynyt *melkein ystävyys-suhteita omien vanhempien ikäisiin ihmisiin*. Työpaikan ikäpakan *suloisesti* sekoittavaa luonnetta on kuvannut osuvasti myös Reetta Rätty kolumnissaan:

Saa ystäväystyä ihmisiin, joita ei ikinä muuten edes tapaisi. [...] On turvallista vanheta, kun ympärillä on kirjava joukko malleja siitä, miten se voi tapahtua¹⁸¹.

Nuorten ryhmässä kaikkein vanhimpia ja nuorimpia ihmisiä kohdattiin pääasiassa suvun kautta, ja ylipäänsä itseä nuorempia netissä. Toisaalta ajankohtaisilla some-foorumeilla saattoi kohdata vanhojakin ihmisiä:

[...] mun mummo on nyt reilu kaheksankymppinen, hän on Facebookissa [kaikki nauravat] jokaisen lapsenlapsen kaveri ja sit käy siellä tykkäämässä, siinä meillä on kontakti. (Mies, 17v)

Kertomuksessa heijastuu se yleinen ilmiö, että muiden mielestä voi olla huvittavaa tai riemukasta, kun ikäihminen tekee jotain nuorekkaaksi miellettyä. Vaikka reaktio olisi hyväntahtoinen ja myönteinen, se kertoo samalla perusolettamuksesta, että mummon oleminen Facebookissa on epätavallista. Kokemus toiminnan epätavallisuudesta perustuu ainakin ikästereotypiaan ("vanhat ihmiset eivät seuraa aikaansa"), mutta se voi liittyä myös vaikkapa mediassa julkaistuun tutkimustulokseen ikäihmisten vähäisestä netinkäytöstä. Esimerkiksi Yle uutisoi keväällä 2013, että Facebookin käyttäjiä on vähiten vanhimmissa ikäluokissa. Toisaalta suhteellisesti suurin kasvu Facebookin käytössä oli ollut tilaston vanhimmissa eli 64-vuotiailla (40 % puolestoista vuodessa). On mielenkiintoista, että Facebook ei ole julkaissut tilastoja tätä vanhemmista eli ennen vuotta 1948 syntyneistä käyttäjistä – tämä ei ole ainakaan omiaan vähentämään ikästereotyyppioita.¹⁸²

Jo omillaan eläneet kaksikymppiset (25–28-vuotiaat) totesivat keskusteluryhmässään viettävänsä vapaa-aikansa lähinnä omanikäistensä seurassa ja tapaavansa muunikäisiä vain satunnaisesti. Suhde toisenikäisiin ihmisiin hahmottui erityisesti työelämän kautta, sillä omissa harrastuksissakaan ei vanhempia ihmisiä juuri näkynyt: *en mä edes tiedä, mitä vanhemmat sukupolvet harrastaa*. Joillakuilla

181 Työkaverini, tunnen sinut. Helsingin Sanomat 11.8.2013.

182 Katso, kuinka moni ikäisesi suomalainen on Facebookissa. Yle 5.3.2013.

ryhmäläisillä oli toisaalta tiedossaan myös sellaisia kaikenikäisten harrastuksia kuin *golf*, *taidemaalaus* ja *avantouinti*.

Kolmekymppisten (34–39-vuotiaiden) keskusteluryhmässä toisenikäisistä ihmisistä puhuttiin aluksi omien nuorempien sisarusten kautta, joiden nähtiin eroavan itsestä muun muassa siinä, että heillä oli ystäviä myös pelkästään internetissä. Toisaalta nuorissa oli paljon tuttua ja tunnistettavaa:

[Nuorempi veli] tekee kyllä ihan täsmälleen samanlaisia juttuja kun minä silloin. Et en mä osaa sanoo, et siinä ois jotain muutosta. [...] Ehkä on enemmän sellasta laajempaa sosiaalista verkostoa ja enemmän ulkomaalaisii ystäviä ja kielitaito on parempi ja reissaa enemmän kun ite sen ikäsenä. Just varmaan paljon ton Facebookin ja muiden kautta. (Mies, 35v)

Kuten muutkin keskusteluryhmät, kolmekymppiset olivat toisenikäisten ihmisten kanssa tekemisissä lähinnä töissä ja perheen tai suvun kesken. Oman ikään-tymisen, *aikuistumisen*, todettiin näkyvän erityisesti siinä, että oli alettu *ymmärtää* omia vanhempia ja melkein *pelätä* nuoria – jotka myös tuntuivat hyvin nuorilta: *Kun mä olin nuori, niin mä olin paljon vanhempi silloin*¹⁸³. Toisenikäisten kohtaamiseen arjessa ei tuntunut liittyvän paljonkaan intohimoja, mutta se saattoi esimerkiksi havahduttaa ajattelemaan omaa toimintaa:

[...] aika kadehdittavaa [nuorilla työkavereilla], että on vielä niin sinisilmäinen ja innokas ja ei oo vielä semmonen kyynistyny, tämmöstä mitä itellä on kyllä olemassa. [...] Ihana tehdä nuorien kanssa töitä. (Mies, 39v)

Vaikka myös kolmekymppiset viettivät vapaa-aikaansa mieluiten sellaisten samanikäisten kanssa, joilla oli heidän kanssaan samanlainen elämäntilanne, toisenikäistenkin kohtaaminen saattoi toimia samoilla perusteilla:

Joskus kavereiden kanssa miettii, et se mikä oikeestaan aikuisuudessa on hienoo on et voi olla tosi eri-ikäisiä ystäviä, et mä oon ollu viime vuoden sisällä kaverin viiskymppisillä, nelikymppisillä ja kolmekymppisillä ja kaikki on hyviä ystäviä ja [...] tuntuu läheisiltä itelle. Se on musta tosi hienoo, et ei enää [...] rajaa siihen, et on samanikästen kanssa vaan enemmän just se sama elämäntilanne. Se on se mikä rajaa enemmän nykyään kun se ikä. (Nainen, 37v)

Kaikenikäisten kanssa saattoi siis tulla hyvin toimeen ja he tuntuivat läheisiltä, jos elämäntilanteet olivat riittävän samanlaiset. Elämäntilanteen yhdistävyyden voi nähdä muunneltuna siitä erityisesti nuorten ja vanhojen keskusteluryhmien kokemuksesta, että yhteiset kiinnostuksen kohteet ovat tärkeitä ikäpolvien kohtaamisessa. Eri-ikäiset ihmiset saattoivat olla samoissa tilanteissa, koska elämäntilanteet siirtymät ajoittuvat nykyään väljemmin:

[...] nykyään tuntuu, et on mahollisuus tehdä omaan aikaan asioita. Et ei oo sellast mallia, et muutetaan kotoo tietynikäsenä, mennään opiskeleen, sit perustetaan perhe,

183 Ehkä viitaten The Animalsin 1960-luvun kappaleeseen *When I was young*.

et kaikki tapahtuu sellases hirveen suppeessa aika-, et nykyään ihmiset saa lapsii kakskytvuotiaast nelkytvuotiaaseen helposti. [...] Esimerkiks mitä omat vanhemmat on menny, just sitä samaa peruskaavaa ja tehny asiat tietyssä järjestyksessä, niin ite ei ainakaan oo menny ollenkaan. Niin ehkä se voi sitten lähentää eri-ikäisiä toisiinsa. (Nainen, 37v)

Ainakin kolmekymppiset keskustelijat kokivat siis elämäntilanteen muutosten ja väljentymisen mahdollistaneen ikäpolvien välisiä yhteyksiä. Toisaalta he mainitsivat eräänä syynä eri-ikäisten erillään oloon yhteiskunnassa kaikkia yhdistäneen *yhtenäiskulttuurin* katoamisen modernisoitumiskehityksen myötä. Joissakin tutkimuksissa on havaittu, että erityisesti nykyisissä länsimaisissa kulttuureissa samanikäisten verkostot vievät tilaa ikäpolvien väliseltä vuorovaikutukselta¹⁸⁴ (tätä valiteltiin myös seitsemänkymppisten keskusteluryhmässä). Muista ikäryhmistä kolmekymppiset olivat niukkimmin tekemisissä juuri vanhojen ihmisten kanssa:

Naapurissa on mummoja, joitten kanssa saattaa vaihtaa pari sanaa siinä rappukäytävässä tai roskiksilla, mutta hyvin suppeeta se kyllä on. (Nainen, 34v)

Tämä ei kuitenkaan ollut välttämättä asioiden haluttu tila:

Mä tykkäisin olla tekemisissä mummojen kanssa ja mä oon aikasemmin ollukin. Mul on ollu mummokavereita paljonki, mutta ne on nyt vähän huonos hapessa tai kuolleita kaikki, että mul on mummovajarit kyllä kovasti menossa. (Nainen, 36v)

Kuten kolmekymppisten, myös keski-ikäisten (46–53-vuotiaiden) mielestä eri-ikäisille ihmisille tulisi luoda enenevästi yhteisiä *kohtaamisen areenoita* esimerkiksi päiväkotien ja palvelutalojen yhdistelmistä. Tällaisiahan onkin jo olemassa ja ne myös tutkitusti toimivat¹⁸⁵. Keski-ikäisten keskusteluryhmässä toisenikäiset näyttäytyivät erityisesti hoivan tarvitsijoina. Keski-ikäiset puhuivat esimerkiksi siitä, miten omista ikääntyvistä vanhemmista oli tulossa heidän hoivansa kohteita nyt kun omat lapset olivat aikuistuneet. Lisäksi hoivavastuun piiriin saattoi tulla – tai olla odotettavissa – lapsenlapsia. Puhe sopii hyvin siihen, että nyky-yhteiskunnassa keski-ikäistä ihmistä pidetään usein eräänlaisena ihmisen keskiarvona, johon muita verrataan ja jonka tehtävänä on tehdä työtä sekä huolehtia muista.

Keski-ikäiset kertoivat tapaavansa itseään vanhempia ihmisiä suvussaan, töissä, taloyhtiössä tai kesämökkiyhteisössä. Harrastuksissaan he sen sijaan kohtasivat lähinnä omanikäisiään ja itseään nuorempia ihmisiä. Nuoria tavattiin myös omassa perheessä – joskus liikaakin:

[...] oon kyllä vähän haaveillu pienemmästä asunnosta, et sit sinne ei mahtuis niin paljoo [aikuisen pojan kavereita kylään]. (Nainen, 53v)

Eläköityneiden suurten ikäluokkien (65–69-vuotiaiden) keskustelussa ikäpolvien välisistä suhteista puhuttiin ensisijaisesti viittaamalla perheeseen ja sukuun, joita pidettiin hyvin tärkeinä. Etenkin nuorempien ikäryhmien kanssa oltiin

184 Strenger 2004

185 esim. Ukkonen-Mikkola 2011

tekemisissä melkein pelkäästään perheen välityksellä, minkä koettiin olevan luontevaa. Tavallisesti suurin osa vapaa-ajasta vietettiin suhteellisen samanikäisessä seurassa, mutta yksi keskustelijoista oli kuitenkin tutustunut omanikäisiinsä ihmisiin vasta aloitettuaan senioritoiminnan:

Mun kaikki ystävät on oikeestaan neljäkymppisiä tai sen alle ja mä en tunne montakaan ikäistäni tai vanhempaa silleen niin, mut se on hyvä puoli, ei oo kauheen usein hautajaisia. (Mies, 65v)

Eläkkeelle jäämisen jälkeen aloitettu senioritoiminta ja vapaaehtoistyö ikääntyneiden parissa olivat tuoneet ryhmäläisille uusia, heitä iäkkäämpiä ystäviä: tuoreina eläkeläisinä he olivat ryhmätoiminnassa *beibi-sarjaa*. Monellakaan ryhmästä ei ollut ennen eläkkeelle jäämistä ollut aikaa tai mahdollisuuksia keskustella vanhempien ikäpolvien kanssa.

Perheen ulkopuolisiin nuoriin suurilla ikäluokilla oli vain vähän kontakteja, mutta jaetut harrastukset tai mielenkiinnon kohteet toivat kuitenkin myös eri-ikäisiä yhteen. Yhdistäviksi harrastuksiksi mainittiin liikunta ja ruoka. Yksi keskustelijoista kuului kerran kuussa kokoontuvaan äijien safkaklubiin, samoin toisen työyhteisön nykyiset ja entiset työntekijät tapasivat parin kuukauden välein yhteisen illallisen merkeissä. Molempien ruokailuryhmien ikähaitari ulottui parikymppisestä 70–80-vuotiaisiin. Suurin osa ryhmästä koki kuitenkin nykyisen kulttuurin ajavan ikäpolvia entistä kauemmaksi toisistaan, mikä näkyi myös suvun keskuudessa:

[...] vielä 20 vuotta sitte ku oli suvussaki juhlia, niin kaikki oli kyllä ihan vauvasta vaariin, ja se oli ihan tavallista, mutta tänä päivänä on vähän että nuoret haluais niinku omassa. (Nainen, 66v)

Eryteisesti nuorison katsottiin omaksuneen ikäryhmiä erottavan tämän päivän kulttuurin. Toisaalta tämä ei liene koko totuus, ei ainakaan tämän sanomalehden yleisönosastokirjoituksen mukaan:

[...] Edelliseltä sukupolvelta olen saanut elämänohjeeksi pärjätä omilla avuilla, ja jos ongelmia syntyy, yhteiskunta auttaa. [...] Tuntuu uskomattomalta, jos lapsenlapsille ei löydy aikaa työelämän ulkopuolella olevien terveiden isovanhempien elämässä. [...] Kun sukupolvien väliset luontevat suhteet eivät synny lasten ollessa pieniä, on niitä hankala rakentaa enää vanhempina. (HS 8.6.2010)

Suurten ikäluokkien tavoin myös seitsemänkymppiset (71–79-vuotiaat) keskusteluryhmäläiset jäsensivät niin elämänkulkuaan kuin ikäpolvisuhteitaan perheestä käsin. Lasten ja lastenlasten lisäksi haastatteluissa puhuttiin lapsettomuudesta sekä siitä, minkä ikäisenä oli tavattu aviopuoliso ja jääty leskeksi. Hyvät perhesuhteet saivat aikaan myönteistä suhtautumista nykyiseen elämänvaiheeseen: *[...] ainaki tuntuu elämä oikein hyvältä, on hyvät välit omiin tyttäriin ja erinomaisen*

hyvät välit lastenlapsiin (nainen, 79v). Perhe – lapset ja erityisesti lastenlapset – olivat tärkeitä, mutta jokapäiväistä arkea heidän kanssaan ei silti haluttu jakaa:

Ei, mun mielestä vaikka mul on valtavan hyvät suhteet mun lapsiin ja niitten puolisoihin ja kaikkiin, mut en mä haluis heidän kans asuu yhdessä. (Nainen, 79v)

Monen sukupolven perhemalli ei ole Suomessa kovin yleinen, ja kulttuurissamme on totuttu pitämään luontevana, että aikuistuneet lapset muuttavat pois lapsuudenperheestään. Sekä aikuiset lapset että iäkkäät vanhemmat pitävät tiettyä etäisyyttä toivottavana ja usein jopa edellytyksenä sille, että suhteet säilyvät hyvinä. Etenkin ikäihmiset toteavat usein, että he eivät halua olla taakkana lapsilleen.

Sen sijaan viime aikoina on puhuttu jonkin verran monen sukupolven asumisesta siinä merkityksessä, että isovanhemmat voisivat asua esimerkiksi samassa pihapiirissä kuin heidän lastensa perheet. Muun muassa vuoden 2011 asunomessut mainostivat tällaista usean sukupolven asumisvaihtoehtoa. Keskusteluryhmistä erityisesti nuoret toivat esiin toiveita sukupolvien läheisestä asumisesta¹⁸⁶.

60- ja 70-vuotiaiden keskusteluryhmät olivat toistensa kaltaisia myös heitä vanhempien ihmisten kohtaamisen suhteen: *ikääntyneitä* tavattiin enimmäkseen senioreiden kerhotoiminnassa tai vapaaehtoistyössä. Seitsemänkymppiset eivät kutsuneet itseään ikääntyneiksi, vaan ikääntyneitä olivat ryhmien vanhemmat jäsenet tai esimerkiksi huonokuntoiset kotihoidon asiakkaat. Seitsemänkymppisten kanssa monissa yhteisissä ryhmässä ja harrastuspiireissä toimiviin 80–90-vuotiaisiin suhtauduttiin selvästi eri-ikäisinä.

Osa ryhmästä harrasti vapaaehtoistoimintaa auttamalla vanhempia ihmisiä ja osa toimi samoin omassa lähipiirissään, esimerkiksi naapurustossaan:

No meillä on peli-ilta ja 87-vuotias nainen niin hän haluaa että mennään sinne niinku talvellakin hänen luokse ja rapusta yks toinen kaheksankymppinen, niin me on kolmeaan pelataan Skip-boo [korttipeliä], hän odottaa sitä, että joka keskiviikko mennään sinne. (Nainen, 72v)

Seitsemänkymppiset puhuivatkin paljon asuinympäristön merkityksestä ikäpolvien kohtaamisessa ja ylipäätään elämänlaatuun vaikuttavana tekijänä. Moni ryhmästä asui alueilla, joiden he näkivät olevan keskivertokaupunginosia *yhteisöllisempiä*:

[...] tää ei oo sellanen niinku jotku oikeen hienot kaupunginosat, ei ihmiset oo keskenään, niil on karsinat, ne aidat ja muu. Tää on niin semmonen yhteisöllinen paikka, ollaan tämmösiä, tosi kiva mun mielestä. (Nainen, 79v)

[...] pihapiirissäkin täytyy sanoo että vaikka se on kohtalaisen iso talo, niin kyl nää nuoret, ne on aivan ihania, ne tervehtivät hississä ja pihalla ja tällä tavalla ja kysyvät et miten voidaan ja sama kadulla, ihan tuntemattomat ihmisetkin ne pysähtyy juttelemaan. (Nainen, 71v)

¹⁸⁶ ks. aiheesta myös Näkökulma Ennen kaikki oli paremmin.

Moni seitsemänkymmipisten harrastama, ikääntyneille suunnattu toimintakin oli paikallista: yksi keskustelija kävi esimerkiksi viikoittain kaupunginosaseuran lähiötuvassa.

Myös niin vanhojen (80–89-vuotiaiden) naisten kuin pääosin miehisessä (85–89-vuotiaiden) sotaveteraanienkin ryhmässä ikäpolvien välisiä suhteita lähestyttiin ennen kaikkea omien lastenlasten kautta. Kunnollisina pidettyjen lastenlasten todettiin kasvaneen *omien vanhempiensa arvomaailmassa*, joka taas periytyi pitkälti heiltä itseltään:

[...] kun mä katson tuota neljätoistavuotiasta lapsenlasta [...] niin hänhän toistaa samalla tavalla kaiken, nykyään jo keittämishommat ja kaikki, niin hänhän on jo ihan valmis nainen. (Nainen, 80v)

Monella keskustelijalla yhteys oman suvun nuoriin ja/tai lapsiin oli varsin kiinteä, kun lapsenlapset *soittelivat* ja *pitivät huolta*. Puuhailu vaikka jo aikuistuneidenkin lastenlasten kanssa tuotti hyvää mieltä ja esti alakuloa. Keskustelijat totesivat yhtäältä tapaamisia olevan riittävästi joko niin, että lapsenlapset *tulevat katsomaan mummoa* tai niin, että *itse käyn siellä [lasten ja lastenlasten luona] aina juhlimassa*.

Toisaalta yleinen toteamus oli myös, että lastenlasten kanssa oli pidetty paljon yhteyttä heidän ollessaan pieniä, mutta *eihän ne nyt enää isot miehet tarvii*. Nykyinen suhde lapsenlapsiin sisälsi esimerkiksi keskinäistä lapsuusajan tapahtumiin perustuvaa *vitsailua*. Sen sijaan neljänteen sukupolveen useimmilla ryhmäläisillä ei ollut ollut läheistä suhdetta edes lapsuudessa. Tämä näkyy myös niin päin, että nuoret eivät useinkaan tiedä mitään isoisovanhemmistaan¹⁸⁷.

Kuten muissakin keskusteluryhmissä oli yleistä, useimmat vanhat ihmiset pitivät ikäpolvien kanssakäymistä luontevana vain oman suvun kesken. Keskustelijat olivat kuitenkin periaatteessa varovaisen kiinnostuneita kohtaamaan myös suvun ulkopuolisia nuoria ihmisiä: *jos on jotakin asiaa, niin ois kiva tavata*.¹⁸⁸ Muutama vanha ihminen myös kertoi tyytyväisyydestään siihen, että kohtasi eri-ikäisiä ihmisiä harrastuksissa. Kuten myös erityisesti nuorten keskusteluryhmä, hekin painottivat yhteisten kiinnostuksen kohteiden merkitystä ikäpolvien kohtaamisessa. Vierai-siinkin ihmisiin tutustui luontevasti jaettujen harrastusten äärellä, jotka häivyttivät ikää ja sukupolvisia eroja. Eräs vanha nainen kävi esimerkiksi kirjallisuus- ja kirjoituspiireissä, joissa kohtasi *monta sukupolvea ja se on hirveen mielenkiintoinen [...] ku keskustellaan kirjallisuudesta, niin ei siinä huomaa ikäeroja*. Joidenkin harrastusryhmien vetäjät olivat ikäihmisten omien lastenlasten ikäisiä, mutta ikäero ei haitannut, koska *he aivan loistavasti pitävät meistä huolta ja johtavat*. Yhteyden syntymistä eri-ikäisiin edesauttoi oma kiinnostus toisenikäisten maailmankuvaan:

Minä olen halunnutkin semmosta, niin kun haluaisin nähdä että millä tavalla nuoremmat sukupolvet suhtautuvat tähän nyky maailmaan. Että olenko minä pystynyt seuraamaan tätä kehitystä? Minä niin kun haluan itseäni kokeilla. (Nainen, 80v)

187 esim. Ahonen 1998
188 Ks. myös Vaarama ym. 1999

Tällaista kiinnostusta ja halua sekä kohdata että ymmärtää toisenikäisiä ihmisiä on kutsuttu eräänlaiseksi suku- tai ikäpolvitajuksi¹⁸⁹, jollaista varmasti tarvitaan entistä enemmän tulevaisuudessa. Ikäpolvitajun ajatus luo siltaa ikäpolvia mahdollisesti – ja todennäköisesti – erottavien kuilujen ylitse.

Eri ikäpolvien roolit ja tehtävät

Keskusteluryhmissämme tuli esiin sellaisia yleisiä toisenikäisiä ihmisiä koskevia odotuksia kuin että heiltä saataisiin ennen kaikkea omanikäisistä poikkeavia kokemuksia ja ymmärrystä asioihin. Vanhojen ihmisten vahvuutena pidettiin varsinkin elämäkokemusta ja nuorten valttina uudistuskykyä. Tämän seurauksena vanhoilta ihmisiltä odotettiin opittavan jonkinlaista elämänviisautta ja nuorilta nykyhetken riippuvuuksien näkökulmasta: millaisia velvollisuuksia esimerkiksi perheissä on, ja kenen tulisi huolehtia yksinäisistä ikäihmisistä?

17–20-vuotiaiden nuorten ryhmän mielestä vanhoja ihmisiä tulisi kunnioittaa ja auttaa, sillä he ovat sen ansainneet tekemällä *oman työnsä täällä*. Heidän mielestään vanhat ihmiset tarvitsevat nuoria mutta myös nuoret tarvitsevat vanhoja – he itse totesivat oppineensa vanhoilta sukupolvilta jopa eräänlaista *säädyllisyyttä* omaan elämäntapaansa: *pysytään niin kun tietyissä normeissa. Arvokkaiden näkökulmien* saamisen lisäksi vanhoilta ihmisiltä saattoi kuulla hyviä *juttuja*, kuten eräs nuori mies kertoi 100-vuotiaasta sukulaisestaan:

[...] hän on kuitenkin ihan järjissään ja messissä vielä, niin se on niin kun yks sellanen ihan aarreaitta, että aina jos vaan haluaa kuulla juttuja, niin hänen kanssaan juttelee. (Mies, 17v)

Nuoren miehen toteamuksen taustalla ilmeisesti muistisairauksien yleisyys ikäihmisten keskuudessa verrattuna muunikäisiin yleistyi oletukseksi, että ihminen ei 100-vuotiaana todennäköisesti enää olisi järjissään. Ajatuskulku on: mitä vanhempi ihminen, sitä hauraampi väistämättä kaikin puolin. Näinhän ei kuitenkaan välttämättä ole; eiväthän kaikki nuoretkaan ole hyväkuntoisia.

Nuoret kokivat kolmen perhesukupolven yhteyden luontevaksi ja tärkeäksi: *sukuhan on aina sellanen perusyksikkö*. Suku tietysti onkin monenlaisten yhteisten kokemusten ja tunteiden sekä usein myös keskinäisen auttamisen viitekehys. Nuoret itse asiassa halusivat kulttuurista muutosta suvun arvostuksen lisäämiseksi, sillä *suku ei oo mikään pakkopulla* vaan tuki ja opettaja. Sekä itselle että koko perheelle oltiin valmiita ottamaan lisää vastuuta suvusta siten, että *yhteiskunta auttaa, mutta suku [...] hoitaa jäsenensä*. Nuoret toivoivat ikäpolvien myös asuvan tulevaisuudessa enenevästi lähekkäin, että *se mummola olis siinä lähistöllä* – varsinkin, jos saataisiin omia lapsia.

Eryityisesti suurten ikäluokkien keskusteluryhmässä nuorison halua viettää aikaa suvun kanssa sen sijaan epäiltiin. Mielenkiintoista on myös, että vanhemmissa

189 Biggs & Lowenstein 2011

keskusteluryhmissä ei toivottu aivan yhtä läheistä kanssakäymistä suvun nuorempien kanssa kuin päinvastoin. Voi olla, että siinä missä esimerkiksi suuret ikäluokat aikanaan modernia identiteettiään etsiessään halusivat korostaa erilaisuuttaan suhteessa vanhempiin ikäpolviin, nykyiset nuoret ihmiset kokevat pikemminkin tarvetta kuulua perheeseen ja sukuun¹⁹⁰. Muiden kuin oman suvun vanhempien ihmisten kanssa keskusteluryhmän yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneet nuoret halusivat lähinnä käydä *mielenkiintoisia keskusteluita*, joissa kukaan ei ajaisi omaa etuaan: *sen pitää olla puhtaasti kokemusten ja ideoiden ja ajatusten vaihtoo*.

Kaksikymppisten keskusteluryhmän mielestä työnteko eri-ikäisten ihmisten kanssa oli rikkaus erityisesti toisilta oppimisen merkityksessä. Heidän puheissaan ei ilmennyt nuorten ryhmän kaltaista halua kovin läheiseen yhteisloon oman perheen ja suvun kanssa, vaikka tietoisuus vanhojen ihmisten yksinäisyydestä saikin miettimään, tulisiko *omien lasten ja lastenlasten pitää yhteyttä vai voisko [vastuu] olla harrastuspuolella*. Kaksikymppiset pohtivat, alkaako yhteiskunta jossain vaiheessa *palata siihen mitä ennen oli, että isovanhemmista pidettiin huolta ydinperheissä*. Tämän nähtiin olevan nyt mahdollista erityisesti tietoteknisten ratkaisuiden avulla.

Kolmekymppisistä keskusteluryhmäläisistä moni koki ymmärtävänsä nykyään paremmin vanhoja kuin nuoria ihmisiä. *Mummohengailua* eli ajan viettämistä ikäihmisten kanssa suositeltiin kaikille, jotta löydettäisiin *uusia ja innovatiivisia tapoja* sukupolvien kohtaamiselle. Toisaalta nuoria ja heidän näkemyksiään kaivattiin vähintään tasapainottamaan tilannetta, ettei *liikaa ruveta [...] aina sinne vanhoihin haikailemaan*. Mielenkiintoisesti vanhojen ihmisten kanssa seurustelu näyttäytyi jälleen yhteytenä vain menneisiin aikoihin eikä nykyhetkeen, josta siitäkään vanhoilla ihmisillä voi olla aivan päteviä näkemyksiä.

Kaikenikäisten ihmisten katsottiin voivan verkottua omien intressiryhmiensä kanssa esimerkiksi internetissä. Sukupolvien välistä kanssakäymistä kannatettiin nimenomaan vapaaehtoisena, eikä esimerkiksi omista vanhemmista haluttu hoivavastuuta:

[...] siin vaiheessa kun mun pitää mahdollisesti päättää, et meneeks ne johonki laitokseen, niin kyl mä pistän ne laitokseen ennen ku otan ne omaan kotiini [nauraa]. (Mies, 35v)

Tämä näkemys kävi hyvin yksiin sen kanssa, että iäkkäämmät keskustelijat eivät hekään juuri ajatelleet haluavansa lastensa nurkkiin raihnaistuessaan.

Keski-ikäisten keskusteluryhmässä yleinen elämänvaiheellinen pyrkimys oli oma aika ja rauha lapsiperhe-elämän ja työn yhteensovittamisen ruuhkavuosien jälkeen. Eri-ikäisten ihmisten roolit ja tehtävät koettiin kuitenkin edelleen ennen kaikkea omanikäisille lankeavan hoivavastuun kautta. Hoivavastuun lähes katkeamaton jatkuminen omista lapsista ikääntyneisiin vanhempiin saatettiin kokea raskaaksi¹⁹¹:

[...] yks mikä tuli mulle kans tosta mieleen on se, että oma äiti ikääntyy [...] hän nyt taas joutuu leikkaukseen, ja veljen kanssa ollaan vuoroteltu vähän kesälomia, että nyt sit vahditaan äitiä [...] et tavallaan et lapsist pääsee ni sit tulee oma äiti tilalle. (Nainen, 46v)

190 Nuorisobarometrin 2012 mukaan yli 90 prosenttia nuorista kokee kuuluvansa ainakin melko kiinteästi perheeseen ja yli 70 prosenttia sukuun (Mylyniemi 2012).

191 Vaikka kukaan ei esim. kuvannutkaan litistyneensä eri ikäpolvien väliseen "voileipätilanteeseen" hoivan antajana (ks. esim. Daatland ym. 2010).

Muutama keskustelija vertasi aiempia työskentelykokemuksiaan vanhojen ihmisten ja lasten parissa ja totesi, että seurustelu vanhojen kanssa oli tuntunut mielekkäämmältä, *koska niiltä oppi kaikkee, ja muutenkin se oli [...] paljon mukavampaa*. Lasten, myös niiden, joilla ei ollut omia isovanhempia riittävän lähellä, todettiin tarvitsevan vanhoja ihmisiä. Kuten kolmekymppistenkin ryhmässä, yleistä kantatusta sai ikäpolvien kohtaamista edistävä toiminta esimerkiksi palvelutaloissa ja päiväkodeissa. Vaikka kaikki vanhat ihmiset eivät pitäisikään lapsista ja *niitten metelöinnistä, niin ehkä sitten ymmärtää toinen toisiaan paremmin kun joutuu oleen [tekemisissä]*.

Suurten ikäluokkien keskusteluryhmässä puhuttiin suurella lämmöllä omista lapsenlapsista, vaikka nuoret aiheuttivat myös jonkinasteista huvittuneisuutta:

No mul on näitä lapsenlapsia, niin on kaks teini-iässä olevaa, niin kyl mun täytyy sanoo että on teinisukupolvi, on ne semmosia persoonia. [...] se pohjaton itsevarmuus, mutta sitte taas toisaalta ollaan epävarmoja, että niinkun esimerkiks ulkonäön suhteen. (Nainen, 67v)

Suhteet lastenlapsiin katsottiin tärkeiksi myös ikäpolvinäkökuilmasta, koska näin päästiin seuraamaan maailmaa tuorein silmin:

[...] on kiva seurata sitte, pysyy tavallaan heidän kanssaan tässä kehityksessä mukana. Mitä uusia virtauksia on ja silmiä pyöritellen aina kattoo, et mitä niit on ja kaikennäköstä. (Nainen, 65v)

Myös tuttuihin aikuisiin suuret ikäluokat suhtautuivat ymmärtäväisesti, sillä keski-ikäisillä nähtiin olevan käsillä ruuhkavuodet: *on asuntovelkaa ja pitää käydä töissä, pienet lapset ja pitkät työpäivät ja sukulaiset sekä vanhat vanhemmat pitäs sitte ehkä hoitaa ja käydä katsomassa*. Toisaalta suuria ikäluokkia kiinnostivat myös vapaaehtoistyössä tavattujen iäkkäiden ihmisten kokemukset, samoin kuin heidän näkemyksensä menneistä ajoista: *hirveen kiva kuunnella minkäläist heidän elämä on nuoruudessa ollu*. Nykyhetkessä elävien nuorten vastapooliksi hahmottuivat siten menneisyydessään elävät ikäihmiset. Ajatuksessa "menneisyyden ikäihmisistä" lienee kuitenkin enemmän kyse juuri mahdollisuudesta oppia heiltä jotakin kuin siitä, että ikäihmiset sinällään puhuisivat vain menneisyydestä. Ehkä heihin silti kohdistuu jopa sosiaalista painetta tuottaa menneisyyttä muille, olla eräänlaisia käveleviä historiankirjoja?

Seitsemänkymppisten ryhmässä kuvattiin, miten he saattoivat viettää lastenlasten kanssa sellaista laatu-aikaa, johon työ- ja kasvatusvastuussa olevat vanhemmat eivät ehtineet. Eräs 79-vuotias nainen kertoi, kuinka tyttärentyttären vierailulla *me opiskellaan yhdes hänen kans niin hän sanoo, että mummusta on paljon apua*. Toisen 71-vuotias nainen kertoi, kuinka hänellä on tapana mennä tyttärentyttärensä kanssa ostoksille, *kun minä vielä kelpaan*. Lapsettomat ryhmäläiset olivat muodostaneet aktiivisesti suhteita suvun, ystäväpiiriin tai naapuruston lapsiin ja nuoriin. Yksi heistä oli toiminut jopa eräänlaisena varamummona pojille, joiden biologiset isovanhemmat asuivat kaukana pääkaupunkiseudulta.

Yhteiskunnalliset haasteet ja ikäpolvien väliset jännitteet

Keskusteluryhmien puheissa ikäpolvien välisiä jännitteitä aiheuttaviksi yhteiskunnallisiksi ongelmiksi hahmottuivat ennen kaikkea talous ja eläkkeet varsinkin suhteessa suuriin ikäluokkiin ja nuorempiin sukupolviin, työelämän muutosvauhti, ikäihmisten heikko asema, nuorten kohtuuttomat odotukset elintason jatkuvasta kasvusta sekä keski-ikäisten itsekeskeinen ja vastuuton epäekologinen elämäntapa. Erityisesti keskustelu eläkkeistä kirvoitti kriittisiä puheenvuoroja iästä riippumatta. Ajatus omasta eläkeajasta herätti epäilyksiä nuoremmista keskustelijoissa: oliko sellaista edes odotettavissa? Itsensä syytetyiksi kokeneet suurten ikäluokkien edustajat puolustautuivat kehumalla työteliästä historiaansa ja vaatimatonta elämäntapaansa.

Nuorten ryhmän keskustelussa ikäpolvien väliset jännitteet ja huoli tulivat esiin erityisesti, kun he puhuivat Suomen taloudellisesta kestävytydestä tulevaisuudessa sekä eduskunnan ikäjakauman painottumisesta keski-ikäisiin. Nuoret näkivät oman sukupolvensa tulevaisuuden vastuunkantajina ja olisivat halunneet lisää nuoria kansanedustajiksi, koska nyt *[keski-ikäiset] päättää meidän asioista*¹⁹². Väestön vanheneminen lisäsi keskustelijoiden huolta nuorten parlamentarisesta vaikutusvallasta, sillä *vanhat äänestää yleensä vanhoja* eivätkä samanmielisiä ikään nuoria.

Luottamus oman vanhuuden aikaa kohtaan horjui hieman, kun nuoret arvelivat, että verrattuna nykyiseen sotaveteraanien kunnioittamiseen suhtautuminen vanhoihin ihmisiin saattaa muuttua kielteisemmäksi tulevaisuudessa, *sitten kun me ollaan pikku hiljaa [...] eläkeiässä*. Toisaalta huoli ei ollut kovin suuri, koska nuoret eivät muulla tavoin käsitelleet omaa vanhenemistaan puheessaan, mikä ei kai nuoruuteen perinteisesti kuulukaan.

Kaksikymppisten työorientoituneessa keskusteluryhmässä todettiin, että tietyillä, lähinnä tietoteknisillä aloilla yksinkertaisesti oli oltava sekä halukas että kyvykäs jatkuvaan muutokseen. Vanhemmissa työtovereissa oli kuitenkin havaittu muutosvastarintaa, jota selitettiin sekä heidän asenteenaan – *tälleen [asiat] on tehty kaksykyt vuotta* – että eräänlaisena tosiasiana: vanhempien ihmisten nyt vain oli vaikeampaa muuttua tai *sisäistää uusia asioita*. Käytännössä vanhempien ihmisten suhtautuminen muutokseen oli kuitenkin vaihdellut, sillä erään keskustelijan mukaan hänen työpaikallaan *vanhemmatkin haluaa koko ajan olla ajan hermolla ja uudistua*.

Työelämän ympärillä pyörivän suorituskeskeisen yhteiskunnan nähtiin tuottavan toisenkinlaista ikäryhmien välistä eriarvoisuutta. Keskustelijat pitivät eläköityneiden ikäihmisten yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta varsin huonona:

Sitte ku sä oot eläkkeelle jääny ni sul ei oo periaattees mitään virkaa enää [...] ehkä sitä vanhaa ja hiljast tietoa ei arvosteta enää. (Nainen, 25v)

Puhuja kuvasi kriittisesti asennetta, jonka mukaan eläkkeelle jääneellä ei ole enää *mitään virkaa*, mutta hänenkin mukaansa ikäihmisillä saattoi olla korkeintaan *vanhaa ja hiljaista tietoa*. Vaikka tarkoitus oli todennäköisesti toinen, lausumasta

192 ks. myös Näkökulma Ikäpolvet ja valta.

muodostuu varsin yksipuolinen ja stereotyyppinen kuva vanhoista ihmisistä aikaansa seuraamattomina ja kehityksen kelkasta pudonneina menneisyyden hahmoina. Ryhmän mielestä ikääntyneiden arvostuksen puutetta kuvasti myös se, että tietyt palvelut heikkenivät eläköityessä:

[...] mikä se on just se, et ku sä teet töitä ni sillon sä oot arvokas ja sillon satsataan sun kuntoutukseen ja näin, et miksei myöhemmin? (Nainen, 28v)

Kaksikymppiset pohtivat myös, miten mielenkiintoista ja vaikeaa olisi yrittää saada muutoksia aikaan yhteisössä, jonka jäsenistä valtaosa olisi itseä vanhempia, esimerkiksi kunnallispolitiikassa. He päätyivät siihen, että kussakin yhteisössä ikäenemmistön tulisi tasapuolisuuden nimissä kuulla myös vähemmistöä.

Vastustusta iästä sukupolvea kohtaan kaksikymppisissä herätti ajatus omasta tulevaisuuden eläkeajasta, jolloin ei odotettu enää olevan varaa nykyisenkaltaiseen eläkejärjestelmään¹⁹³. *Epäreilulta* tuntui näkymä, että itse joutuisi *varmaan hautaan asti tekeen töitä jonku verran*. Nykyeläkeläisiä ja eläkejärjestelmää pidettiin myös jossain määrin vilpillisinä:

[...] ku tosiaan saa kuulla ihmisistä, et "joo mä päätin jäädä jo nyt eläkkeelle kaks vuotta aikasemmin", vaikka ihan hyvin nää ihmiset vois olla vielä työelämässä. [...] Ne kikkailee, että ne pääsee eläkeputkiin ja muihin vastaaviin. (Mies, 27v)

Lainauksissa tiivistyy nykyisen eläkekeskustelun se ydin, jossa tilanne hahmotetaan työelämässä olevien kannalta kielteisesti vinoutuvan huoltosuhteen aikana: he joutuvat maksamaan nykyeläkeläisten eläkkeitä, vaikka eivät itse koskaan pääsisi nauttimaan samanlaisista eduista. Tämän vasta-argumenttina julkisessa keskustelussa esitetään usein, että nykynuoret ovat saaneet julkisin varoin paremman koulutuksen ja monia muita etuuksia, joista vanhemmat polvet saattoivat vain haaveilla.

Kolmekymppisten keskusteluryhmässä ounasteltiin koko elämänsä nousukautta eläneiden nuorten odottavan, että *kaikki tulee vaan helpommaks ja suuremmaks ja rahaa tulee aina vaan enemmän*. Nykynuorilla arveltiin kuitenkin olevan keski-ikäisiä korkeampi moraalitietoisuus, millä viitattiin ilmeisesti erityisesti kasvaneeseen ympäristötietoisuuteen ja kriittiseen kuluttajuuteen. Kolmekymppiset kokivat itsekkin jakavansa nuorten kanssa *saman moraliteetin*, ja omasta jälkikasvusta odotettiin myös – keventävästi naureskellen – *erinomaisen moraalisia vastuullisia kansalaisia*.

Sen sijaan suhteessa itseään hieman vanhempiin ihmisiin kolmekymppiset huomasivat asennemuutoksen, sillä *nelikymppiset viel oottaa aika valmista pöytää eivätkä oo kauheesti valmiita tekemään uhrauksia*. Kuten jo aiemmin huomattiin, eräänlainen vastuuttomuus näytti leimaavan tätä aikaisempaa, vapaan kasvatuksen aikaansaamaa *pullamössösukupolvea*. Toisaalta pullamössösukupolvi määriteltiin hauskaasti ja varsin itseironisestikin niiksi, joista *alettiin puhua ennen kun me oltiin sellasii nuoria, joilt ei ois odotettukaan, et osataan pestä pyykkiä tai niiksi, jotka ei oo maksanu sotakorvauksia*. Mutta keski-ikäisistä ei siis juuri pidetty:

193 ks. myös Paakkunainen 2007

Kyllä mä ainakin huomaan, että en mä tuu kaikenikästen ihmisten kanssa toimeen, että mua ärsyttää semmoset reilu viiskymppiset ihmiset, mitkä on jotenki maailman napoja kun ne on niin paljon tehny jo kaikkee [nauraa] tai suuret ikäluokat, mitkä on silleen, että vaan päättävä elin tässä [...] ihan vaan sen takia, että "me ollaan niin paljo maksettu" [...] huomaan ärsyyntymiskyntynyksen jossain semmosessa, että vaikka vaihdevuosissa olevat naiset. (Nainen, 34v)

Keski-ikäiset ihmiset näyttivät puhujasta omahyväisiltä tärkeilijöiltä ja vallankahmijoilta eikä ikävaiheessa näyttänyt olevan mitään arvostettavaa. Tähän vaikutti ehkä osaltaan vastustus omaa aikuistumista ja keski-ikäistymistä kohtaan – jotkut keskustelijathan halusivat olla sellaisia *uuden sukupolven aikuisia*, jotka saa olla silleen niinku lystää¹⁹⁴.

Kuten nuoremmissa keskusteluryhmissä, myös kolmekymppisillä suuriin ikäluokkiin – eli suunnilleen omien vanhempien sukupolveen – kohdistui epäluuloa, koska heidän ounasteltiin *pedanneen itselleen aika hyvät eläkkeet* ja jälkikasvu mietti nyt, *peritäänks me [ne] vai kerkeeks ne rellestää kaikki ne rahat?* Siten myös kolmekymppisten epävarmuus omasta tulevaisuudesta näkyi epäilyinä eläkejärjestelmän kestävydestä, ja omasta ikäluokasta puhuttiin nykyisen järjestelmän maksajasukupolvena.

Kolmekymppisten keskusteluryhmällä oli kriittistä sanottavaa lisäksi *nuorista vanhoista* (noin 70-vuotiaista) ihmisistä, joita pidettiin jotenkin *sodanaikaisina* ja vähän *katkeramman oloisina* kuin heitä nuorempia tai vanhempia ikäryhmiä: *ihan niinku se elämä ois menny jotenki hukkaan*. Heidän vitsailtiin saaneen elämässään aikaan vain kaikkeen tyytymättömän pullamössösukupolven, joka taas sai aikaan vain moraalittoman *pikavippisukupolven* – ei kovin vakuuttava perintö, siis.

Keski-ikäisten ryhmässä todettiin keskeiseksi ikään liittyväksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi se, että vanhemmilla ihmisillä oli erilaisia käden- ja muita taitoja, joilla ei nähty enää juuri muuta tehtävää kuin toimia *perimätietona* nuorille siitä, miten asioita *joskus on tehty*. Vanhempaa sukupolvea pidettiin jopa syrjäytyneenä, koska *kaikki on siirretty verkkoon [...] eikä ole edes millä käytät sitä*. Toisaalta keski-ikäiset katsoivat, että vanhemman ikäluokan arvostus ja rooli yhteiskunnassa kasvaisivat suurten ikäluokkien ikääntyessä, koska nämä eivät olleet *niin hiljaa tai tyytyväisiä vaan siellä kotona* kuin nykyhetken vanhat ihmiset.

Myös ikääntyneemmillä keskustelijoilla oli runsaasti sanottavaa talous- ja eläkeasioihin. Heidän näkökulmastaan julkinen keskustelu muokkasi osaltaan asenteita iäkkäämpien ikäluokkien edun vastaisesti:

Sitä asennetta muokataan mun mielestä aika vahvasti, siitä huoltosuhteesta puhutaan, vähän niinku syyllistetään vielä sitä, on sattunu vielä elää kauemmin ja kuluttaa vielä eläkettä ja eläkerahastoja. [...] Mun mielest vanhempaa väkee syyllistetään, vaikka sit puhutaan että yleensä koko kansakunta ikääntyy, niin siitä huolimatta jotenki se kaatuu nyt sitte nyt eläkkeellä olevien niskaan. (Mies, 72v)

Siinä missä nuoremmat polvet pelkäsivät joutuvansa eläkepolitiikan muutosten myötä tekemään töitä aina ja maksamaan kaiken, tuoreet eläkeläiset kokivat olevansa koko kansakunnan syntipukki: *vanhempaa väkee syyllistetään ja se kaatuu*

nyt eläkkeellä olevien niskaan. Julkisen keskustelun vaikutus arkipuheeseen ei ollut jäänyt huomaamatta:

Kyl työikäsil on valta Suomessa [...] siis sen on jotenkin huomannu aika karkeesti täs eläkkeellä ollessa, et ne jotka on työelämäs, niin ne tulee ensin ja sitte muut. Ja jotenkin vielä se ku media kyllä ajaa siis semmosta ulostuloo koko ajan. (Mies, 72v)

Eläkekeskustelussa ongelman ytimeksi nähtiin, että *meiltä puuttuu se semmonen solidaarisuus ikäryhmien välillä*, vaikka eläkejärjestelmä on rakennettu nimenomaan sukupolvisovun varaan:

Esmes ku mä oon nyt eläkkeellä, nii monet ne jotka on nyt yhteiskunnan huipulla, niin mä oon maksanu sillon veroo saatana ku ne on ollu lapsia. Et siis näihän se menee, se on tää kiertokulku, ei kaikkea voida kuitenkaan aina maksaa toisten puolesta, et jokainen osallistuu, jokainen ikäryhmä osallistuu. Ei me millään pystytä siihen, että etukäteen hoidettas nää niin, että nykyisen ikäpolven ei tarttis maksaa mitään vanhemmista. (Mies, 72v)

Suurten ikäluokkien edustajat totesivat kuulleensa termiä *ahne ikäluokka* toistetavan paljon *joka paikassa*. Heidän keskustelun lomaan heittämiään muita esimerkkejä omaa ikäryhmää koskevista kielteisistä iskulauseista olivat *eläkepommei ja tulevaisuus syötynä*. Julkisessa keskustelussa esiintyneitä syytöksiä vastaan puolustauduttiin sanomalla, että ikäpolvessa oli *opittu säästämään ja odottamaan sekä tehty työtä ja maksettu veroa*, minkä lisäksi oli nostettu *elintasoo ihan hirveästi*.

Eläkkeiden lisäksi suurten ikäluokkien ryhmässä haettiin syitä epäsuotavaksi koettuun ikäpolvien eriytymiskehitykseen muun muassa ikäryhmien mukaan ja kautuneista julkisista tiloista ja tapahtumista:

Ne on omissa paikoissaan ja sitte vanhat ihmiset on omissa paikoissa, tai ei ole muuta kun kotonansa, ja tämmöstä onnellista yhteiseloa ei paljoo näy, että eri-ikäiset ihmiset liikkuis yhdessä jossaki tapahtumissa. (Nainen, 69v)

Jaottelun syitä taas haettiin muun muassa nuorisosta: *ne ei oikeen osaa eikä halua olla vanhempien ihmisten kans*. Suomalaisen tapakulttuurin lisäksi myös yhteiskunnan epäiltiin tukevan ikäryhmien eriytymistä. Muualla Euroopassa sukulaiset olivat enemmän tekemisissä toistensa kanssa, perheet kävivät säännöllisesti sunnuntai-lounaalla *vauvasta vaariin* eikä vanhuksia viety sairaalaan *verhon taakse kuolemaan*. Suomessa ihmisiä siis *lokeroititiin jo ihan yhteiskunnan taholta*.

Koulujärjestelmä ja siihen suhtautuminen nähtiin osaltaan syyllisenä tapakulttuurin muutokseen. Aikana, jolloin kaikilla ei ollut mahdollisuutta ilmaiseen ja korkeatasoiseen koulutukseen, koululaitokseen oli suhtauduttu automaattisesti paljon suuremmalla kunnioituksella. Suurten ikäluokkien nuoruuden muistoissa kouluissa oli pääsykokeet, *joka ikinen kumi, kynä, viivotin* olivat maksullisia eikä *joka nurkassa ollu jonkunlaista kouluu*. Koulujärjestelmä oli siis kehittynyt valtavasti omista päivistä, mutta koulun pitäminen itsestäänselvyytenä vaikutti kielteisesti

194 Useimpien keskustelijoiden elämäntilanteessa tämä "uuden sukupolven aikuisuus" sisälsi kuitenkin monia perinteisiä aikuisuuden ja keski-ikäisyyden tunnusmerkkejä: tutkintoihin johtaneita opintoja, useita työvuosia, lapsia ja jopa asuntolainoja.

koululaisten asenteeseen: *et nythän sen kun vaan valitsee ja menee, jos viitti.* Koulua käyvät lapset ja nuoret eivät olleet ainoat kritisoitavat koulukeskustelun yhteydessä, vaan osansa saivat myös heidän vanhempansa – eli muun muassa suurten ikäluokkien omien lasten ikäluokka:

[...] sillon jo vielä vanhemmatkin jotenki kunnioitti sitä koulua, et nythän on ihan eri asia, nythän on oikeestaan ne pahimmat häiriköt melkein on ne vanhemmat. Ne siellä jatkuvasti rätkyttää et opettajat on kauheit, koulu on kauhee, niin totta kai se osuu lapseen kaikki. (Nainen, 65v)

Suurten ikäluokkien omissakin puheissaan esiin tuoma asema julkisessa keskustelussa epäilemättä selitti heidän jokseenkin kriittistä suhtautumistaan niin nuoriin kuin toisenikäisiin aikuisiin. Keskustelun vastapuolena olivat ennen kaikkea tuhlavaiset nuoret, jotka tekivät ryhmäläisten näkökulmasta aika ajoin täysin käsittämättömiä asioita. Niistä oli useimmiten luettu lehdistä:

[...] yks päivä oli Hesaris et Lontoossa vai missä on näitä tämmösiä kertakäyttövaatteita, kympin paita, ei enää viitti pestä kun perjantaina ostetaan se bileisiin päälle ja heitetään meneen. (Nainen, 66v)

Nuorten oletettiin tottuneen kulutuskulttuuriin niin, ettei heillä ollut enää min-käänlaista kiinnostusta esimerkiksi käsitöitä kohtaan: *Niin mikä on vanhin henkilö mikä on neulonu sukut? Taatusti ei kukaan neulo tänään sukkaa!* Nuorten kuluttamisen ruotiminen toimi yhtenä puolustuksena suuret ikäluokat eläkepommina -keskustelua vastaan: yksien bileiden jälkeen roskeen heitettävät paidat symboloivat nuorten piittaamattomuutta siinä missä itse neulotut sukut eläkeläisten kestäviin arvoihin pohjaavaa elämää. Toisaalta suurten ikäluokkien ryhmän sävy muuttui hyvin myönteiseksi puhuttaessa oman lähipiirin nuorista, joihin heillä oli oikeat ihmissuhteet.

Myös seitsemänkymmipien keskusteluryhmässä viitattiin pariin otteeseen ikääntyneistä käytävään kielteissävyiseen julkiseen keskusteluun, mutta siihen suhtauduttiin hieman suuria ikäluokkia kevyemmin:

Nainen, 79v: [...] Ikäihmisiä, meitä on paljon ja.

Nainen, 71v: Ja lisää tulee koko ajan.

Nainen, 79v: Nii ja tää työttömyys on.

Nainen, 79v: Ja me ei ymmärretä kuolla.

Nainen, 79v: Eletään pitkään.

Nainen, 71v: Joskus tuntuu että se on rikos.

Nainen, 79v: Ja viimeinen on ku vanhukset vielä juopotteleekin nykyään.

Nainen, 71v: No sekin vielä.

Seitsemänkymmipiset suhtautuivat nuorempiin ikäryhmiin pääosin hyväksyvästi: ikäryhmillä oli toki erilaisia ajatuksia mutta nuoremmat ikäpolvet - *he on tämän päivän lapsia ja nuoria.* Keskustelijat totesivat, että heidän näkökulmastaan tuntui toki välillä *hassulta kun ei mikään oo hyvä ja mikään ei tyydytä*, mutta siitä ei kannattanut syyllistää eri aikaan syntyneitä nuorisoa. Ryhmäläiset pohtivat myös, että kaikki ihmiset varmaan haluavat lapsilleen *parempaa kun mitä itsellä on ollu.* He kertoivat olevansa onnellisia siitä, että heidän lapsensa ja etenkin lapsenlapsensa olivat saaneet hyvän koulutuksen, vaikka heitä huolestuttikin, riittäisikö sekään nykyään työllistymiseen.

Vanhimpien ihmisten keskusteluryhmissä sukupolvien erojen kerrottiin tulevan esiin muun muassa siinä, että lapsenlapset eivät välttämättä arvostaneet mummin hankintaehdotuksia vaateostoksilla. Myös suomen kieli oli muuttunut:

[...] Esimerkiksi sellanen, että "kenen kaa", se on tullu virosta se "kanssa". Se ärsyttää tietysti, mutta nuoremmat normaalisti sanovat näin. Ja esimerkiksi sanotaan, että "hän alkaa maalata", ni nyt sanotaan että "hän alkaa maalaa". Ei sanota enää "maalata". Ja tällasii, niin nuorempi sukupolvi pitää normaalina, "älä mummo, unohda se vanha suomen kieli", lohduttavat mummoa. Että ei nykyään enää sillä tavalla puhuta. (Nainen, 80v)

Päätelmiä keskusteluista: yhteistoimintaan!

Hankkeemme eri-ikäisten ihmisten keskusteluryhmissä kaikenikäisten katsottiin tarvitsevan toisiaan vähintään perheen ja suvun piirissä. Toisenikäisiä ihmisiä tavattiin perheen lisäksi muissakin arjen ympäristöissä, erityisesti koulussa tai töissä ja harrastuksissa. Myös perheen ulkopuolisiin toisenikäisiin suhtauduttiin periaatteellisen myönteisesti ja kiinnostuneesti, jos kohta hetkittäin epäluuloisesti. Vuoro-vaikutus toisenikäisten kanssa oli varsin niukkaa sikäli, että kaikenikäiset viettivät eniten vapaa-aikaa omanikäisten kanssa.

Luontevien keskinäisten suhteiden muodostaminen toisenikäisiin tuntui usein vaikealta. Erityisesti nuoriin, keski-ikäisiin ja vanhoihin ihmisiin liitettiin myös yksipuolisia ja stereotyyppisiä käsityksiä, varsinkin kun heistä puhuttiin yleisellä eikä henkilökohtaisella tasolla. Yleiset näkemykset perustuivat yhtäältä kulttuuriin yleistyksiin ja toisaalta median välittämiin kertomuksiin ja mielipiteisiin. Vanhoihin ihmisiin kohdistui erityisesti ennakkoluulo paikalleen jämähtäneisyydestä. Toisaalta kaikissa ryhmissä ajateltiin, että vanhoja ihmisiä tulee kunnioittaa ja auttaa. Heiltä ajateltiin opittavan vanhaa ja hiljaista tietoa sekä säällistä käyttäytymistä.

Keskusteluryhmien puheissa nuoret taas olivat sekä fiksumpia kuin vanhemmat

koskaan että päämäärättömiä vetelehtijöitä pahanteossa. Kun amerikkalaistutkijat selvittivät nuorten ja vanhojen välisiä konfliktin aiheita, myös he havaitsivat, että eri ikäpolvien suhtautuminen toisenikäisiin riippui siitä, puhuttiinko oman suvun jäsenistä vai vanhoista tai nuorista yleisesti ottaen. Jälkimmäisessä tapauksessa arviot olivat selvästi kriittisempiä, kun taas oman suvun nuoriin ja vanhoihin suhtauduttiin positiivisemmin. Toisaalta myös oman suvun toisenikäisten kesken saattoi syntyä konflikteja, ja ne liittyvät yleensä eri ikäpolvien erilaisiin arvoihin, asenteisiin ja elämäntyyliin.¹⁹⁵

Aiemman tutkimuksen ja sukupolvi-teorioiden tapaan keskusteluryhmissä nähtiin ikäpolvien kokemuksissa monenlaisia eroja, jotka kumpusivat erityisesti yhteiskunnan ja elämänkulun muutoksista. Erot katsottiin osin väistämättömiksi: *kyl nää on tämmösii ikuisuuskysemyksii, et sukupolvien ero on tosiasia*. Toisaalta myös suomalaisen kulttuurin nähtiin ajavan ikäpolvia kauemmaksi toisistaan. Esimerkiksi palveluyhteiskunta ja julkisen tilan käyttö erottivat ikäryhmiä. Palveluyhteiskunta onkin purkanut sukulaisuussuhteisiin perustuvia hoitovelvollisuuksia ja samalla höllentänyt eri-ikäisten sukulaisten välisiä sosiaalisia suhteita. Palveluyhteiskunnassa eri-ikäisten toiminta myös järjestetään eri paikoissa, eikä toisenikäisten kohtaaminen ole välttämättä luontevaa usein kaupallisen kulttuurin leimaamissa julkisissa tiloissa.

Keskusteluryhmissä aiempien sukupolvien tyylistä pakotettua yhteiseloja ei juuri nähty hyväksi ratkaisuksi ikäpolvien lähentämiseen, mutta erilaisia yhteisöllisyysfantasioita kyllä esitettiin¹⁹⁶. Eri-ikäisille ihmisille ehdotettiin myös luotavaksi lisää yhteisen toiminnan areenoita esimerkiksi päiväkotien ja palvelutalojen yhdistelmistä.

Keskeisimmäksi ikäpolvien välisiä jännitteitä ja epäluottamusta aiheuttavaksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi ryhmäkeskusteluissa hahmottuivat kuitenkin talous ja eläkkeet varsinkin suhteessa suuriin ikäluokkiin ja nuorempiin sukupolviin. Uhkakuvana oli, ettei tulevaisuudessa ole varaa nykyisenkaltaiseen eläkejärjestelmään, ja nuoremmat polvet pelkäsivät joutuvansa eläkepolitiikan muutosten myötä tekemään töitä aina ja maksamaan kaiken. Suurten ikäluokkien edustajat puolustautuivat julkisuudessa esitetyiltä ahneuden syytöksiltä vetoamalla itseensä hyvinvointivaltion rakentajina ja omaan nuoria kohtuullisempaan elämäntapaansa.

Ikäpolvien välillä vallitsi keskustelujen perusteella siis jonkin verran erilaisia ja eriasteisia jännitteitä. Vaikka ikäpolvisten erojen nähtiin monesti vaikeuttavan ihmisten keskinäistä ymmärrystä, niitä ei pidetty kuitenkaan siinä mielessä ylittämättöminä, ettei eri-ikäisillä ihmisillä olisi mitään mahdollisuutta, saati halua, todelliseen kohtaamiseen. Eri-ikäisten kohtaamista edesauttoi esimerkiksi nykyinen vuorovaikutuksen epämuodollisuus verrattuna entiseen, jolloin *teititeltiin omiakin vanhempia*.

Monen keskustelijan mielestä kaikenikäisiä voivat yhdistää samat kiinnostuksen kohteet, jolloin ikä menetti merkitystään ja eri sukupolvista löytyi *hirveen samanhenkisii ihmisii*. Ikäpolvien myönteisen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen

195 Zhang & Lin 2009

196 ks. myös Näkökulma Ennen kaikki oli paremmin.

edellytyksiksi hahmottuivat ennen kaikkea tekijät, jotka sopivat hyvin myös kontaktiteorian¹⁹⁷ ja suku- tai ikäpolvitajun¹⁹⁸ ajatuksiin eli:

Keskinäinen arvostus:

[...] eihän nuoret voi ruveta kunnioittamaan meitä vanhempia jos me ei kunnioiteta nuorempia. (Nainen, 64v)

Halukkuus kuulla toisenikäisiä ja oppia heiltä:

[...] Vanhemmat vois opettaa nuorempii, siis miehet, et sitä ymmärrystä ja osaamista on vanhemmas ikäpolvessa valtavasti, mut se ei jotenki siirry sille nuoremmalle ikäpolvelle ja siinä tapahtuu jotain katkeemisii. (Mies, 48v)

Luontevasti yhdistävä toiminta:

[...] minä olen nuorempaa sukupolvee niin sen huomaa etenkin siinä että tiedän miten tietokonetta käytetään ja sillä tavalla vähän paremmin tuntumaa siitä et miten asiat nykyään hoidetaan ja siinä voi olla paljon avuks. (Nainen, 54v)

197 esim. Jarrott & Smith 2010; Springate ym. 2008; Hayes 2003

198 Biggs & Lowenstein 2011

Tietolaari: Sukupolvi- luokitteluja

Sukupolvet elämäkerroissa

Ehkä tunnetuin suomalaisia sukupolvia koskeva luokittelu on Jeja-Pekka Roosin¹⁹⁹ esittämä sukupolvijaottelu, joka perustuu tutkittavien elämäkertoihin. Siinä 1900–1950-luvuilla syntyneet suomalaiset jaetaan neljään sukupolveen.

1900–20 syntyneet muodostavat *sotien ja pulan sukupolven*, jolle on tyypillistä sotien muistaminen ja aktiivisin elämänvaihe sotien välisenä aikana. Sukupolvi on kokenut sota-ajan puutteet ja pelot sekä pula-ajan, kovaa työntekoa ja ponnistelua sekä sairauksia. Tämä sukupolvi on jo valtaosin poistunut keskuudestamme.

Vuosina 1925–39 syntyneet Roos nimesi *sodan jälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveksi*. Tämäkin sukupolvi muistaa sodan elävästi ja sillä on osittain samoja köyhyyskokemuksia kuin vanhempiensa sukupolvella. Sitä pidetään kuitenkin nykyisen hyvinvointi-Suomen rakentajana, ja sen aikana väestön elintaso kohosi merkittävästi. Monet sukupolveen kuuluvista ehtivät nauttia mukavista eläkepäivistä, mutta sen vanhimmat jäsenet ovat jo hyvin iäkkäitä.

Suuren murroksen sukupolvi syntyi 1940-luvulla. Sen jäsenille oli tyypillistä suuri muuttoliike maalta kaupunkiin ja joissain määrin myös Ruotsiin. Suuren murroksen sukupolven syntyvyys oli nimenomaan 1940-luvun loppupuolella korkea ja siitä muodostuivatkin niin sanotut suuret ikäluokat. Väestön koulutustason kohoamisen ja maaltamuuton seurauksena Suomen elinkeinorakenne muuttui radikaalisti maatalousyhteiskunnasta teolliseen.

Lähiöiden sukupolvi syntyi 1950-luvulla erityisesti kaupunkien lähiöissä, joita rakennettiin kymmeniä 1960- ja 1970-luvuilla. Se eroaa edellisestä sukupolvesta varsinkin koulutuksen lisääntymisen sekä lapsuusajan kasvuympäristön ja nykyisen asuin ympäristön suhteen.

Sukupolvet historian tutkimuksessa

Pilvi Torstin²⁰⁰ tutkimusryhmän esittämä luokittelu perustuu sukupolvien historiallisiin avainkokemuksiin. Vuosina 1930–44 syntyneen *sodan ja jälleenrakennuksen sukupolven* tärkeimmät avainkokemukset Suomen historiassa olivat maamme osallistuminen toiseen maailmansotaan sekä sodan jälkeinen jälleenrakennus.

199 1987
200 2012

Kekkonen, 1960-luvun ja kuulentojen sukupolvelle (1945–58 syntyneet) presidentti Kekkonen tai hänen valtakautensa *Kekkonen aika* olivat keskeisiä määrittäjiä. Muita avainkokemuksia olivat muun muassa 1960- ja 1970-lukujen poliittinen opiskelijaliike ja maailmanhistoriassa Vietnamin sota.

Seuraavaa sukupolvea (1959–74 syntyneet) Torsti ja kumppanit nimittävät *kylmän sodan päättymisen sukupolveksi*. Sen keskeiset historialliset kokemukset liittyivät kansainvälisiin tapahtumiin kuten Suomen EU-jäsenyys, Berliinin muurin murtuminen, Neuvostoliiton romahdus ja kylmän sodan päättyminen.

Vuosina 1975–84 syntyneen *EU-jäsenyyden ja laman sukupolven* avainkokemukset olivat 1990-luvun talouslammasta lukuun ottamatta pitkälti samoja kuin seuraavalla sukupolvella. Lama oli sukupolvelle kuitenkin todella merkittävä kokemus, sillä sen mainitsi tutkimuksessa noin kolmannes vastaajista.

Nuorimman *teknologian, kansainvälisyyden ja terrorismin sukupolven* (1985–94 syntyneet) avainkokemukset liittyivät teknologian kehittymiseen, globalisaatioon ja turvallisuusasioihin, kuten terrorismiin ja sen vastaiseen sotaan.

Monet historialliset tapahtumat ovat olleet merkittäviä yli sukupolvirajojen, vaikkakin eri-ikäiset ovat todennäköisesti kokeneet samat tapahtumat hieman eri tavoin ja erilaisella intensiteetillä. Tällaisia tapahtumia olivat Torstin tutkimuksessa sosialismin romahdus, Berliinin muurin murtuminen ja Saksojen yhdistyminen. Vastausten prosenttiosuuksia tarkasteltaessa nähdään, että esimerkiksi Neuvostoliiton romahduksen mainitsi 1945–58 ja 1959–74 syntyneistä vastaajista noin 15 prosenttia kun sekä näitä vanhemmassa että nuoremmassa ikäpolvessa vastaavat prosenttiosuudet olivat 8–10.

Sukupolvet ja paikkakokemus

Sukupolvia on tutkittu myös esimerkiksi paikkakokemusten näkökulmasta. Jo ensuun paikat -kirjoituskilpailuun perustuvassa tutkimuksessa²⁰¹ erotetaan kolme sukupolvea: *työn sukupolvi* (1919–39 syntyneet), *muutoksen sukupolvi* (1940–69 syntyneet) ja *elämys sukupolvi* (1970–89 syntyneet).

Vanhimman eli työn sukupolven keskeisimmät paikkakokemukset koostuivat maaseutumaisesta elämäntavasta ja arjen ankaruudesta, joita taas muiden sukupolvien kirjoituksissa ei esiintynyt. Kuten pitkälti Roosin ja Torstin sukupolvi-luokitteluissakin, sukupolven tärkeimmät kokemukset sijoittuivat sota-ajan jälkeisiin jälleenrakennuksen vuosiin. Yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena monet sukupolvelle keskeiset paikat katosivat tai niiden luonne muuttui.

Muutoksen sukupolven kirjoituksissa tuli esille yhteiskunnan nopea kaupungistuminen. Sukupolvi ei juuri puhunut sodasta, siihen liittyvästä puutteesta ja kurjuudesta tai jälleenrakennuksesta, mutta senkin kokemuksissa kaupunkitilan nopea muutos merkitsi lapsuuden paikkojen katoamista.

Elämys sukupolvi erosi monella tavoin kahdesta aikaisemmasta sukupolvesta. He näkivät kaupunkitilan ja sen paikat elämyksellisinä kokonaisuuksina, joista kerrottiin muun muassa kulutuksen ja tapahtumien kautta. Arkipäivän kaupunki saattoi merkitä esimerkiksi opiskelua ja koulussa käyntiä, kun taas viikonlopun yöelämissä paikoista nousi esiin täysin uusia piirteitä. Toisaalta elämys sukupolvenkin

201 Semi 2010

teksteistä nousi esiin muuttumattomuuden puolustus: paikallishistorian ja kollektiivisen muistin vaaliminen oli tärkeää.

Suuret ikäluokat

Suuria ikäluokkia on Suomessakin tutkittu paljon, ja niistä on sukupolvena käyty runsaasti keskustelua. Tutkimustuloksia on koottu ainakin kahteen kirjaan²⁰². Suurista ikäluokista puhutaan omana, kokemuksellisenä sukupolvena, koska ne syntyivät sodan jälkeisen jälleenrakennuksen aikana 1940-luvun lopulla ja aikuistuivat 1960-luvun poliittisen ja kulttuurisen muutoksen oloissa. Siitä, ketkä kuuluvat suuriin ikäluokkiin, esiintyy erilaisia näkemyksiä. Yksi mahdollisuus on rajata suuret ikäluokat vuosiin 1946–49, sillä tällöin syntyi vuosittain yli 100 000 lasta. Toisaalta päätekohtaksi on ehdotettu jopa niin myöhäistä ajankohtaa kuin vuotta 1956, jolloin ajatellaan, että ytimen ympärillä on joukko suuriin ikäluokkiin enemmän tai vähemmän kiinteästi kuuluvia ikäryhmiä.

Tunnettu mannheimilainen näkemys on, että sukupolvi yhdistää ja erottaa²⁰³, ja suurtenkin ikäluokkien lapsuuteen ja nuoruuteen liittyy sekä yhdistäviä että erottavia kokemuksia. Yhtenä ikäluokkien merkittävänä sukupolvikokemuksena pidetään 1960-luvulla vietettyä nuoruutta eli *60-lukulaisuutta*, johon liittyi esimerkiksi uusi nuorisokulttuuri ja seksuaalinen vapautuminen. Toinen yhdistävä tekijä on paljous joka paikassa, koulussa, työelämässä ja eläkkeelle siirtymisessä.

Maaltamuutto, koulutustason kohoaminen, toimihenkilöistyminen ja poliittisuus olivat sekä yhdistäviä että erottavia kokemuksia. Sukupolven sisälle muodostui erilaisia ryhmittymiä, fraktioita²⁰⁴ ja elämäntilanteissa on monia kohtia, joissa sukupolven kuuluvien tiedot ovat erkaantuneet²⁰⁵. Kaikki eivät muuttaneet kaupunkiin, eivät menneet oppikouluun eivätkä osallistuneet poliittiseen liikehdintään, vaan jäivät kotiseudulle ja kansakoulun varaan usein ruumiillisen työn tekijöiksi tai muuttivat työn perässä Ruotsiin.

Suuria ikäluokkia on sanottu onnekkaaksi sukupolveksi, joka selvisi 1990-luvun lamasta muita helpommalla, joka ei työttömyydestä paljon tiedä ja jonka asunto- ja opintolainat inflaatio sulatti²⁰⁶. Monissa katkeran sävyisissä kirjoituksissa on viitattu siihen, että suuret ikäluokat ovat eläneet vanhempiensa varassa ja alkavat nyt elää seuraavien sukupolvien kustannuksella²⁰⁷. Suuret ikäluokat nähdään tällöin eläkepommina, joka pirstoo seuraavien sukupolvien eläketurvan. Muita suurten ikäluokkien nimityksiä ovat muun muassa tungossukupolvi, joka tukki ensin koulutusväylät ja sittemmin työmarkkinat tulevilta sukupolvilta, ja märkä sukupolvi, jolla alkoholinkäyttö lisääntyi huimasti. Monet edellä mainituista yleistyksistä ovat osoittautuneet tarkemmin selvitettyä myyteiksi vailla todellisuuspohjaa.²⁰⁸

202 Erola & Wilska 2004; Karisto 2005

203 Virtanen 2005

204 Virtanen 1999

205 Karisto 2005

206 Karisto 2005

207 esim. Pajamäki 2006

208 Karisto 2005

Näkökulma: Ikäpolvet ja valta

Keskustelu- ja media-aineistoista näkyi, kuinka julkinen keskustelu vaikuttaa ihmisten mielikuviin ja näin myös arkipuheeseen eri-ikäisistä ihmisistä ja heidän välisistään suhteista²⁰⁹. Julkisen keskustelun sävyttämät mielipiteet eri ikäryhmistä olivat kriittisempiä ja kielteisempiä kuin puheenvuorot, jotka koskivat niitä eri-ikäisiä, joita oli oikeasti tavattu. Talous- ja palveludiskursseihin painottunut julkinen keskustelu näytti siis herättävän epäilyksiä sukupolvien välisestä tasapuolisuudesta, vaikuttamis- ja mahdollisuusista ja oikeudenmukaisuudesta, mutta minkälaisia olivat eri-ikäisten ihmisten mielikuvat vallasta ja sen jakautumisesta eri ikäryhmille?

Kun ikä- tai sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa on pohdittu viime vuosina, esille on noussut jopa sukupolvisodan mahdollisuus. Esimerkiksi *aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden eurooppalaisen teemavuoden* 2012 voi nähdä osin yrityksenä estää tällaisen mahdollisuuden toteutumista. Keskusteluissa sukupolvisodan uhka liittyy ennen kaikkea taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen ja eläkepolitiikkaan. ”Pahiksina” keskustelussa ovat olleet suuret ikäluokat eli heti sodan jälkeen syntyneet ihmiset (Suomessa eritoten vuosina 1945–49 syntyneet). Eläkepommikeskustelussa kyse on ollut sekä varsinaisten suurten ikäluokkien sukupolvesta että myös heitä vähän vanhemmista ikäluokista eli kaikista niistä, jotka ovat hyötäneet 1960-luvulta voimassa olleesta, aiempaa kattavammasta työeläkejärjestelmästä. Kärsivänä osapuolena on nähty varsinkin nuorimmat, vuoden 1970 jälkeen syntyneet sukupolvet, sillä heitä odottavat nykyistä pidemmät työurat ja kehnommat eläke-edut.

Suomalaisessa tutkimuksessa – kansainvälisestä puhumattakaan – sukupolvia on määritelty hyvin erilaisin perustein²¹⁰. Tässä viittaamme kahteen erilaiseen määritelmään eli Ruostetsaaren ja Borgin käyttämään, alun perin Roosin muotoilemaan sukupolvijakoon²¹¹ sekä kymmenvuotisikäluokkiin oman kyselymme teko- hetkellä vuonna 2012.

209 aiheesta enemmän esimerkiksi luvussa Ikäpolvien vuorovaikutus ja Näkökulmassa Kamala, ihana nuoriso.

210 ks. Tietolaari Sukupolviluokitteluja.

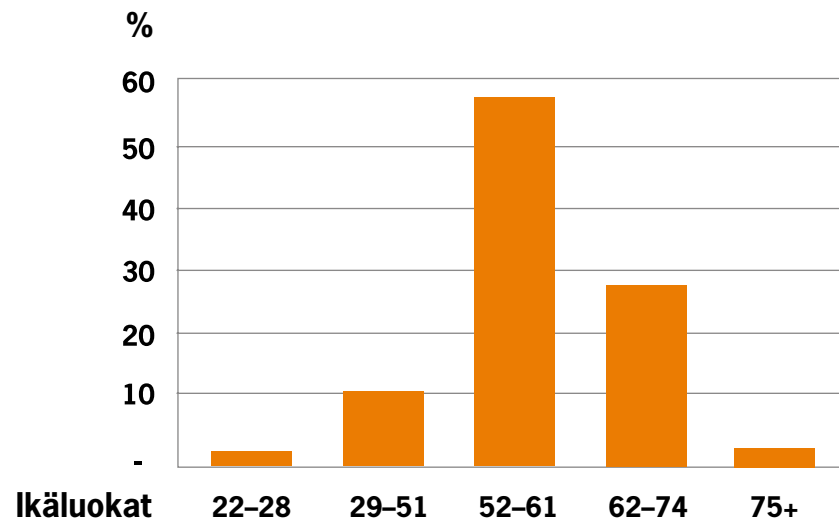
211 Ruostetsaari & Borg 2004

Ruostetsaaren ja Borgin sukupolvia ovat vuosina 1940–49 syntynyt *suuren murroksen sukupolvi*, vuosina 1950–72 syntynyt *lähiöiden sukupolvi* ja vuoden 1973 jälkeen syntynyt *lamosukupolvi*. Vuonna 2012 näihin sukupolviin kuuluvat ihmiset olivat 63–72-vuotiaita, 40–62-vuotiaita ja alle 40-vuotiaita. Kyselyssämme (N=820) esimerkiksi vuosina 1943–52 syntyneet muodostivat kymmenvuotiskäluokan 60–69-vuotiaat. Suuren murroksen sukupolveen kuuluvat vertautuvat siis karkeasti ottaen kyselyn yli kuusikymmentävuotiaisiin, lähiöiden sukupolvi 40–60-vuotiaisiin ja laman sukupolvi alle nelikymmenvuotiaisiin.

Ruostetsaaren ja Borgin 1990-luvun valtaeliittiä kartoittanut tutkimus osoitti vakuuttavasti, että suuren murroksen sukupolvella eli 1940-luvulla syntyneillä oli siinä suhteettoman suuri osuus. Tutkimuksen postikyselyaineisto perustui *institutionaalisten asemien lähestymistapaan*, jossa eliitteihin kuuluvat ryhmät ja henkilöt määritellään niiksi, jotka *strategisesti keskeisten asemiansa ansiosta vaikutusvaltaisissa organisaatioissa tai formaalisesti organisoitumattomissa ryhmissä kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen*.²¹²

Suuren murroksen sukupolvi oli tutkimuksen aikaan yhteiskunnallisten valta-asetelmien kannalta edullisessa asemassa myös elämänsä näkökulmasta, sillä he olivat 2000-luvun vaihteessa 50–60-vuotiaita. Ruostetsaari ja Borg eivät ole vielä julkaisseet tutkimuksensa seuranta, joten emme tiedä, miten valta-asetelmat ovat muuttuneet 2010-luvulle tultaessa. Jotain voi ehkä päätellä siitä, että kansanedustajien keski-ikä on vuoden 2014 alussa 51 vuotta ja eniten kansanedustajia on kymmenvuotiskäryhmässä 45–55 vuotta (35 %).

Eri-ikäisten osuus valtaeliitistä vuonna 2001. Ruostetsaari & Borg 2004.

Kuviosta näkyy, että suuren murroksen sukupolvella oli suhteettoman suuri osuus valtaeliitistä 1990-luvulla. Millainen kuvio piirtyisi heidän tilanteestaan tänään?

212 Ruostetsaari & Borg 2004, suorat lainaukset sivulta 147.

Omassa kyselyssämme tutkittiin vallan tosiasiallisen jakautumisen sijaan vapaaehtoistoiminnassa aktiivisten eri-ikäisten ihmisten mielikuvia siitä, kuinka paljon eri ikäryhmillä on valtaa eri elämänsäalueilla.

Julkisessa keskustelussa on siis sukupolvisodan hengessä joskus epämääräisesti julistettu vanhojen ja nuorten sukupolvien vastakkainasetteluja määrittelemättä myöskään tarkemmin, ketkä vanhoihin ja nuoriin kuuluvat. Valtaa voisi olla havainnollisempaa tarkastella ikäpolvinäkökulmasta ja elämänsäkulun kautta. Valta ei yleensä jakaudu tasaisesti kaikenikäisille, vaan elämässä ja yhteiskunnassa vastuut ja velvollisuudet rakentuvat elämänsävaiheiden, kokemuksen ja kyvykkyyden lisääntymisen seurauksena.

Elämänsäkulunäkökulmasta on myös olennaista huomata, että eri elämänsävaiheissa ihmisillä on erilaisia rooleja ja tehtäviä, vaikka ei puhuttaisikaan varsinaisesti eri elämänsävaiheiden kehitystehtävistä.

Väestö vanhenee – entä valta?

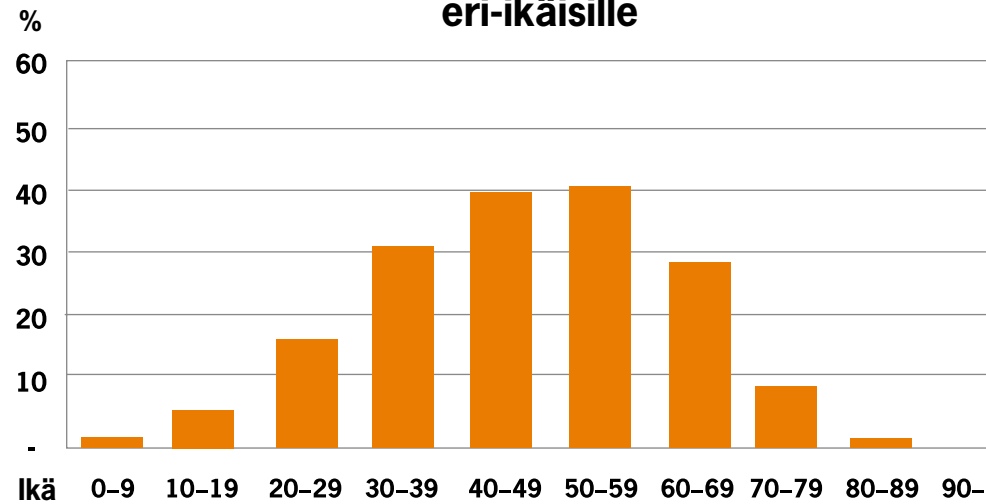
Ruostetsaaren ja Borgin tutkimuksen mukaan siis yksi sukupolvi eli 1940-luvulla syntyneet oli 2000-luvun alussa valtaeliitissä yliedustettuna (ks. yllä oleva kuvio). Nämä ihmiset olivat tuolloin 52–61-vuotiaita. Lukumäärältään paljon suurempi 29–51-vuotiaiden ikäryhmä jäi alle puoleen valtaeliitin paikoista, ja eläkeikäisiä oli eliitissä vain reilu kymmenen prosenttia. Alle kolmikymmppisillä ei runsas kymmenen vuotta sitten ollut käytännössä valtaeliitin paikkoja lainkaan.

Pääsy valtaeliitteihin vaatii muun muassa kokemusta ja näyttöjä, mutta sitä saattavat edesauttaa myös tietyn sukupolven yhteiset kokemukset ja samanikäisten verkostoituminen keskenään. Suurten ikäluokkien elinoloja tutkittaessa esille ovat nousseet myönteiset erot edellisiin ja seuranneisiin sukupolviin muun muassa koulutuksessa, poliittisessa aktiivisuudessa ja hyvinvoinnissa. Yhteiskunnan riipeä sodanjälkeinen kehitys esimerkiksi synnytti suuren määrän suunnittelun, hallinnon, koulutuksen ja terveydenhuollon työpaikkoja suurille ikäluokille.

Omassa kyselyssämme ei määritelty tarkemmin, millaista valtaa tarkoitettiin, joten vastaajat saattoivat ajatella yhtä hyvin esimerkiksi vaikutusvaltaa kuin päättäjävaltaa. Jotkut vastaajista ajattelivat valtaa olevan ehkä esimerkiksi eri-ikäisillä kuluttajilla, äänestäjillä, lukijoilla, kuuntelijoilla, katselijoilla, järjestöjen jäsenillä tai vaikkapa aktiiviturheilijoilla ja taiteilijoilla. On mielenkiintoinen – ja tässä vastaamatta jäävä – kysymys, kummalla oikeasti on enemmän valtaa: eliitillä vai äänestäjillä, median tuottajilla vai kuluttajilla, urheilun seuraajilla vai urheiluliittojen johtajilla. Eri elämänsäalueilla valta myös epäilemättä näyttää eri tavoin.

Vastaajien mielikuvissa keski-ikäisillä eli 40–49-vuotiailla ja 50–59-vuotiailla olisi edelleen yleisesti ottaen eniten valtaa, mutta huonosti eivät pärjänneet myöskään 30–39-vuotiaat ja 60–69-vuotiaat (ks. kuvio Mielikuvat vallan jakautumisesta eri-ikäisille). Suuret ikäluokat tai suuren murroksen sukupolvi eivät siten olisi mielikuvissa pitäneet vallan kahvasta kiinni niin lujasti kuin julkisuudessa usein annetaan ymmärtää, vaan vallan nähtiin jakautuvan yhteiskuntaelämän eri alueilla eri-ikäisille ihmisille. Kyselyn perusteella näyttää pikemminkin siltä, että

Mielikuvat vallan jakautumisesta eri-ikäisille

Kyselyssämme (N=820) mielikuvia vallan jakautumisesta eri-ikäisille kartoitettiin 11 kysymyksellä. Lisätietoa ja koko kysely löytyvät liitteessä 1.

elämänvaiheiden mielletään määrittävän vallanjakoa yhteiskuntaelämässä enemmän kuin sen, mihin yhteiskunnalliseen sukupolveen ihminen kuuluu.

Kyselyn tuloksista voisi päätellä, että 50 vuotta mielletään ikään kuin aktiivisen elämän keskikohtana. Kun tästä keskikohdasta katsotaan kumpaankin suuntaan, suurimmat erot syntyvät vasta verrattaessa mielikuvia yli 70-vuotiaiden ja alle 30-vuotiaiden valta-asemasta. Erityisesti yli 70-vuotiaiden nähtiin olevan vallankäytön marginaalissa. Tarkoittaako tämä, että heillä ajatellaan myös olevan niukasti vaikutusvaltaa eri asioissa? Kysely ei kerro tätä, mutta ainakaan vastaajat eivät pelänneet vanhojen ihmisten käyttävän kohtuuttomasti valtaa yhteiskunnassa. Tilanne saattaa toki muuttua suurten ikäluokkien vanhetessa.

Keski-ikäisten, nuorten ja ikääntyneiden elämänalueet

Kyselymme vastaajat hahmottivat vallan siis jakautuvan eri elämänalueilla eri-ikäisille ihmisille. Esimerkiksi poliittisen vallan nähtiin jakautuvan toisin kuin kulttuurissa, järjestöissä tai mediassa – saati sosiaalisessa mediassa – käytetyn vallan. Voidaan ajatella, että jos yhteiskunnallinen innovaatio tai murros vaikapa politiikassa, tietotekniikassa tai mediassa ajoittuu tietyn ikäpolven elämässä sopivaan hetkeen, tämä mahdollistaa ihmisen eräänlaiseen eturintamaan nostavan sukupolvikokemuksen. Varsinkin hallinto- ja elinkeinoelämää pidettiin kyselyssä keski-ikäisten tonttina. Muuten elämänalueet jakaantuivat ikään kuin ”nuorekkaisiin” ja ”ikäntyneisiin”.

Selvästi nuorekkaimpana alueena nähtiin sosiaalinen media, jossa vastaajamme ajattelivat 20–40-vuotiaiden käyttävän eniten valtaa ja jossa jopa 10–20-vuotiailla nähtiin olevan enemmän valtaa kuin 50–60-vuotiailla. Tässä kenties ajateltiin somen käyttäjien ikäjakaumaa, joka sekin tosin on viimeaikaisten uutisten valossa muutoksessa. Myös muu media ja liikuntaelämä erottautuivat ”nuorekkaina” elämänalueina. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli, että vastaajat ajattelivat vanhemmilla ihmisillä olevan muualla maailmassa enemmän valtaa kuin Suomessa. Suomessa järjestöelämä ja kulttuuri nähtiin alueina, joilla myös ikääntyneiden ääni kuuluu ja joilla yleensäkin valta jakautuu kaikkein tasaisimmin eri-ikäisten kesken.

Kyselyssämme ihmisten mielikuvat eri-ikäisten vallanjaosta voivat kertoa siis myös siitä, minkälaisia mielikuvia ihmisillä on eri elämänalueiden nuorekkuudesta. Tämä on mielenkiintoista, koska sanaan *nuoruus* on usein liitetty myönteisiä mielikuvia, kuten *liike*, *kehitys*, *tulevaisuus*, *näkyvyys* sekä *uuden kulttuurin luominen*, vaikka mielikuvaan vallasta sitä ei olisikaan yhdistetty²¹³.

Nuorten syrjäytymisestä ja vallan puutteesta puhutaan paljon. Huolta on kannettu myös yli 70-vuotiaiden osallistumisesta yhteiskunnalliseen toimintaan. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, mielletäänhän sekä nuoret että vanhat edelleen usein kulttuuriseksi *toisiksi*²¹⁴, mikä merkitsee sekä toiminnan ulkoreunalla että päivittelyn ja huolenpidon kohteina olemista.

Myös kyselymme vastanneet henkilöt arvelivat alle kolmekymppisillä olevan huomattavasti vähemmän valtaa kuin esimerkiksi 30–40-vuotiailla. Yli 70-vuotiailla ei nähty olevan valtaa juuri ollenkaan. Nuorten ja vanhojen vaikutusvallan puutteesta puhuttiin myös tutkimuksemme keskusteluryhmissä. Nähtäväksi jää, nouseeko yli 70-vuotiaiden painoarvo tulevaisuudessa, kun suuret ikäluokat ylittävät tuon rajapyykin.

Sukupolvien välisestä yhdenvertaisuudesta ja solidaarisuudesta puhuttaessa kysymykset vallasta ja sen jakautumisesta eri ikäryhmille ovat jääneet taustalle, kun keskustelu on painottunut talouteen ja palveluihin. Etenkin julkisessa keskustelussa myös vanhojen ja nuorten osallisuuden lisääminen ja syrjäytyminen ovat olleet paljon esillä. Mutta merkitseekö osallisuuden lisääntyminen myös vaikutusvaltaa tai päätäntävaltaa? Nämä ovat tulevaisuuden kiinnostavia kysymyksiä.

213 Vakimo 2008

214 ks. Näkökulmat Vanhuus – kaunis vai ruma sana? ja Kamala, ihana nuorisio.

Näkökulma: Ennen kaikki oli paremmin

Yksi hankkeemme mielenkiintoisimmista kysymyksistä koski ikäpolvien välisiä jännitteitä suomalaisessa yhteiskunnassa. Mielenkiintoista on myös se, miten jännitteet ilmenivät tutkimusaineistoissamme²¹⁵. Viime vuosien sanomalehtikirjoittelun tarkastelu kertoi keskeisten jännitteiden liittyvän talouteen ja kiristävän erityisesti suurten ikäluokkien ja 1970- ja 1980-luvuilla syntyneiden ikäpolvien välejä. Ryhmäkeskusteluaineistossa median vaikutus on selvästi havaittavissa, sillä arkipuheessakin kärkevimmit kommentit vaihdettiin nimenomaan julkisesta keskustelusta tuttuun ikäryhmien kesken, vaikka muunkin ikäiset toki osallistuivat omalla panoksellaan.

Keskustelut ikääntyvästä yhteiskunnasta, huoltosuhteesta, kestävyysvajeesta, eläkkeistä sekä sukupolvien välisestä solidaarisuudesta sisälsivät suorapuheista kritiikkiä toisenikäisiä kohtaan, mutta toisaalta jännitteet ilmenivät välillä myös hienovaraisemmin. Hienovaraisempia tapoja olivat muun muassa nostalgisten muistojen ja mielikuvien värittämät keskustelut menneistä ajoista sekä niihin liittyvät uusyhteisölliset tulevaisuuden visiot. Millainen kuva ikäpolvien välisistä suhteista ja jännitteistä nostalgisista ilmaisuista sitten piirtyy?

Kultainen nuoruus – ajoituksesta riippumatta?

Nostalgia-analyysi on helppoa aloittaa elämänsä alusta, huolettomasta lapsuudesta ja kultaisesta nuoruudesta. Lapsuuden muistelua väitöskirjassaan käsitelleen Pirjo Korkiakankaan²¹⁶ määritelmän mukaan nostalgialla tarkoitetaan menneisyyden muistojen tai mielikuvien sävyttämistä surumielisellä kaipauksella ja eriateisilla mielihyvän tai nautiskelun tunteilla. Nostalgia liittyy häviämässä olevaan tai jo kadotettuun: kun jokin asia on uhattuna, ihminen hakee turvaa nostalgiaasta ja yrittää tavoittaa sitä sukeltamalla menneeseen. Nostalgisen muistelun tärkein ominaisuus onkin sen voimakas emotionaalinen latautuneisuus.

215 Tämä kirjoitus perustuu lähinnä ryhmäkeskusteluihin sekä Helsingin Sanomista kerättyyn media-aineistoon. Aineistoista ks. liite. Ikäpolvien välisiä jännitteitä on eritelty myös luvussa Ikäpolvien vuorovaikutus.

216 Korkiakangas 1996, s. 37–38

Nostalgia liittyy siis usein kadotettuun ja kultaiseen lapsuuden tai nuoruuden aikaan, joka toimii vertailukohtana uhatuksi koetulle nyky-yhteiskunnalle. Lapsuuden kokemuksissa ympäristön yhteisölliset piirteet korostuvat luontevasti, sillä perheiden arkielämän keskipisteenä on usein juuri yhteisesti koettujen rutiinien ja rituaalien toistuvuus²¹⁷.

Kimmokkeeksi nostalgiseen muisteluun riittää vallan mainiosti aivan tavantoinen arki. Esimerkiksi Maarit Knuutilan mukaan lapsuuden nostalgiset ruokamuistot liittyvät yleensä nimenomaan arkiruokailuun²¹⁸. Ryhmäkeskusteluista ja mediakirjoituksista löytyi monia esimerkkejä siitä, kuinka entisaikojen lapset niin söivät kuin leikkivät ja kävivät kouluakin paremmin kuin nykyiset lapset²¹⁹. Lisäksi nykypäivän lapset omaksuvat kasvaessaan ikäryhmiä erottavan kulttuurin eivätkä siksi osaa enää olla esimerkiksi ikääntyneiden seurassa. Eri-ikäisten kohdatessa esimerkiksi sukujuhlissa nuorten kerrottiin viihtyvän vain keskenään, kun ennen seurustelivat kaikki *vauvasta vaariin*.

Ikäpolvia etäännyttävän kulttuurinmuutoksen syiksi mainittiin tutkimusaineistoissamme muun muassa palveluyhteiskunta sekä julkisen tilan käyttö. Palveluyhteiskunta on purkanut sukulaisuussuhteisiin perustuvia hoitovelvollisuuksia ja samalla höllentänyt eri-ikäisten sukulaisten välisiä sosiaalisia suhteita. Eri-ikäisten palvelut ja toiminta järjestetään eri paikoissa. Toisenikäisten ihmisten kohtaaminen ei ole luontevaa kaupallisen kulttuurin leimaamissa julkisissa tiloissa eli tämän päivän lasten ja nuorten ajanviettopaikoissa.

Yhteiskunnan olisi mahdollista puuttua tähän ei-toivottuna kuvailtuun, ikäryhmiä toisistaan erottavaan kehitykseen lisäämällä kohtaamisen mahdollisuuksia. Esimerkiksi päivä- ja vanhainkotien toimintojen järjestäminen saman katon alla, niin sanottu *Tanskan malli*, mainittiin useammassakin keskustelussa. Toisaalta yhteiskunnan ikääntymisen onnasteltiin mahdollisesti kääntävän kehityksen, jolloin hoitovastuu ehkä siirtyy tulevaisuudessa takaisin suvulle. Nuorimmassa, 17–20-vuotiaiden keskusteluryhmässä perheen ja suvun hoitovastuun lisäämistä jopa kaivattiin. Nuoret toivoivat ikäpolvien läheisempää asumista – etenkin mumolan läheisyyttä, jos saataisiin omia lapsia. Kaiken kaikkiaan paluusta useamman sukupolven yhteistalouksiin puhuttiin lasten kannalta ideaalisena ratkaisuna useissa keskusteluissa.

Nykyajan julkisine tiloineen, koululaitoksineen ja subjektiivisine lastenoikeuksineen nähtiin siis vähentäneen esimerkiksi suvun ja naapuruston merkitystä ja näin rikkoneen entisaikojen luonnollisia ylisukupolvisia yhteyksiä. Yhteisöllisyys oli ehkä keskeisin nostalgisen diskurssin teemoista ja sen nähtiin olevan erityisen tärkeää lapsille. Useimmiten eri-ikäisten vuorovaikutusta toivottiin lisää vedoten juuri elämänsä alku- tai loppupäissä olevien ihmisten hyvinvointiin.

Työtä, työtä, työtä²²⁰

Suomalaiset tuntuvat puhuvan itsestään mielellään ahkerana kansana. Yksi hankkeemme ryhmäkeskusteluissakin mainittu nuoruudenmuisto oli kaihoisa kertomus

217 Lönnqvist 1998

218 Maarit Knuutilan (2007) havainto perustuu Lapsuuden ruokamuistoja -kilpakeruuseen, johon lähetettiin yli 1000 kirjoitusta. Arkiruokamuistojen ei tarvitse olla edes hyviä, että niitä muisteltaisiin kaiholla. Hyvä esimerkki tästä on luvussa Sukupolvista ikäpolviin kuvailtu suurten ikäluokkien kertomus pula-ajan ruokamuistoista sukupolvikokemuksena.

219 Nykynuoruuden nostalgissävyytteistä paheksuntaa eritellään tarkemmin Näkökulmassa Kamala, ihana nuoruus.

220 Otsikon lainaus on suurten ikäluokkien keskusteluryhmään kuuluvan 65-vuotiaan naisen vastaus kysymykseen *Mikä on paras elämänvaihe, onko joku elämänvaihteista noussut toisen yli?*

varhaisesta, mielellään jo lapsuuteen sijoittuvasta, siirtymisestä työelämään. Nykyisenkaltaisen palkkatyön ympärillä pyörivän yhteiskunnan nähtiin kuitenkin tuottavan ikäryhmien välistä eriarvoisuutta: eläkkeelle jääneiden ihmisten asemaa ja arvostusta suorituskeskeisessä yhteiskunnassa pidettiin varsin huonona.

Eryteisesti eri-ikäisistä miehistä koostuneessa keskusteluryhmässä ikäpolvipuhe pyöri vahvasti työelämän ympärillä. Ratkaisut niin työelämän huononemiseen kuin eri-ikäisten ihmisten ongelmiin löydettiin ajasta ennen nopeaa kaupungistumista eli aikakaudesta, jolloin eri ikäpolvien välinen kanssakäyminen oli vielä ollut *luontevaa*. Jo käsityöläiskulttuurista tuttu mestari-kisälli -asetelma nähtiin luonnollisena tapana kasvattaa nuorukaisista kunnan kansalaisia mutta myös lisätä ikääntyneiden arvostusta yhteiskunnassa. Kun ikääntyneet olisivat *neuvomassa parikymppisiä siinä että mitä kannattaa ja nimenomaan mitä ei kannata tehdä* työelämässä, heidän elämäkokemuksensa ja ymmärryksensä muistakin asioista välittyisi.

Työelämää käsittelevissä nostalgisissa kommentteissa toistui siis sama ydinidea kuin palveluyhteiskunnasta ja kaupallisista julkisista tiloista puhuttaessa: yhteiskunnan rakennemuutos sekä kaupungistuminen olivat hajottaneet luonnollisena koetun *yhteisön* eli nykyistä laajemman ydinperheen, suvun, työntekijänsä itse kouluttavan työyhteisön, kylän. Miesryhmässä katsottiin, että kun yhteisö ei enää säätele jäsentensä käyttäytymistä, osan ihmisistä on entistä vaikeampaa löytää paikkaansa yhteiskunnassa. Miesten puheessa ongelma kosketti eritoten miehiä – niin heidän sosiaalista elämänsä kuin heidän asemaansa yhteiskunnassa. Tämä johtui siitä, että *miehet ja pojat kokevat elämää tekemällä yhdessä*:

[...] tänä päivänä niitä luontaisia yhteisen tekemisen mahdollisuuksia on mahdottoman paljon vähemmän kaupunkiolosuhteissa, maalla on ihan eri lailla, siel piti tehdä yhdessä ja tehtiin yhdessä ja kaikille löyty rooli. (Mies, 70v)

Menneisyyden yhteisöllisen elämän nostalgisointi ei ole uusi ilmiö, ja Suomessa siihen on aina liittynyt vahvasti maaseutuelämästä nouseva kuvasto. Maaseudun romantisoinnin juuret ulottuvat 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen, jolloin maaseudun maisemien, ihmisten, esineiden ja työtapojen ihannoivia kuvauksia käytettiin kansallisen identiteetin rakentamiseen ja vahvistamiseen. Rakennustyötä tehtiin muun muassa taiteen, kansatieteen ja kotiseutuaatteen keinoin, ja talonpoikaiselämä sekä siihen liittyvä arvomaailma pysyivät suomalaisuuden vertauskuvana aina 1960-luvun maaseudun rakennemuutokseen asti.

2000-luvun nostalgiasa isoa osaa näyttelee media, niin aikakauslehdet kuin viihdekin²²¹. Tuore ja tunnettu esimerkki tästä on tosi-TV-sarja *Maajussille morsian*, joka on noussut useammalla kaudella Suomen katsotuimmaksi ohjelmaksi.

Ryhmäkeskustelujen perusteella median välittämä viesti on mennyt hyvin perille, mikä ei sinällään ole yllättävää: onhan nostalginen muistelu yhteydessä yhteiskunnan ongelmien käsittelyyn. Esimerkiksi tämän 36-vuotiaan miehen kommentissa tiivistyy hyvin hänen näkemyksensä työelämän tämänhetkistä ongelmista samoin kuin nostalgisen diskurssin sisällöllinen ydin:

221 esim. Hangasmaa 2007; Kuusi 2007.

Nykyään se näkyy jotenki se että yhteisöt semmosina ku ne oli ehkä 50- tai 60-luvulla on hajonnu. Siis sen jälkeen ku ihmiset muutti kaupunkeihin, nii ei tääl oo samanlaisii yhteisöjä ku mitä aikasemmin oli maalla. Että semmosta kokemusta mä jäin mun esimerkiks omalta isältä jääny kaipaamaan, et sillon [...] ku tehtiin jotain talkoota niin siel oli koko kylä tekemässä sitä talkoojuttua, et ei tarvinnu pyytää tai erikseen vaan se oli sen kupletin juoni, että näin tehdään.

Nostalgisten mielikuvien käyttö julkisessa diskurssissa on mielenkiintoista siksikin, että niihin liittyy kaipuun tunteen lisäksi olennaisesti annos mielihyvää. Nostalgisessa puheessa mielihyvän tunne sävyttää myös käsiteltävää aihetta, lainauksen tapauksessa työntekoa sekä yhteisvastuullisuutta symboloivia talkoita. Nostalgisen mielihyvän tunne ei edellytä, että muistelun kohde olisi muussa kontekstissa erityisen miellyttävä.

Julkisessa keskustelussa säästämistä, työntekoa sekä yhteisvastuuta korostavien, nostalgista diskurssia sisältävien lausuntojen runsaudesta päätellen poliitikot näyttäisivät hyödyntävän tätä mielihyvöminaisuutta. Toimittaja Maria Pettersson luetteli Helsingin Sanomien kolumnissa²²² poliitikkojen viime aikoina käyttämiä talkoot -aiheisia ilmaisuja, joita olikin viljelty kunnioitettavassa määrin puoluekannasta riippumatta. Listalta löytyi monille jo tuttuja *säästötalkoiden* lisäksi *peruskoulun pelastamistalkoot, rakennusalan laatutalkoot, talkoot liikenneturvallisuuden hyväksi, kansalliset ihmisrakkauden talkoot sekä hyvinkin kaikenkattavat suomalaisen ilmapiirin ilmastonmuutostalkoot*. Kaikki mukaan!

Haaveissa syytinki?

Suuri osa nostalgisista ilmaisuista liittyy suurten tai heitä vanhempien ikäluokkien elämään. Suuret ikäluokat ovat monien muiden erityisominaisuuksiensa lisäksi nuorimpia, joilla on omakohtaisia muistoja sekä ajasta ennen 1950-luvulla alkannutta suurta maaltamuuttoa että sitä seuranneesta nopeasta rakennemuutoksesta. Yhtenä syynä voi olla myös, että sodanjälkeisinä jälleenrakennuksen ja sotakorvausten aikoina nostalgisen diskurssin keskeinen teema eli talkoohenkinen yhteisöllisyys korostui.

Toinen tutkimusaineistostamme löytyvä syy on se, että yhteisöllisyyttä pidettiin erityisen tärkeänä asiana lasten lisäksi ikääntyneiden elämässä. Yhteisöllisyydestä puhuttiinkin usein ikääntyneiden asumisen yhteydessä. Sen lisäksi, että monen polven yhteisasumista tai vähintään mummolan läheisyyttä pidettiin lasten kannalta jopa ideaalisena ratkaisuna, se nähtiin yhtenä mahdollisena vastauksena myös ikääntyvän yhteiskunnan kustannusongelmiin sekä ikääntyneiden yksinäisyyteen.

Useamman sukupolven perhemalli ei ole Suomessa kovin yleinen: tämän päivän yhteiskunnassa pidetään luontevana, että jossain vaiheessa – yleensä kohtalaisen varhain – lapset muuttavat pois vanhempiensa luota. Myöskään ikääntyneet eivät asu lastensa kanssa samassa taloudessa. Vaikka valtaosa ryhmiemme keskustelijoista piti vallitsevaa tilannetta monin tavoin itselleen myönteisenä, monen polven yhteisasuminen otettiin kuitenkin puheeksi melkein kaikissa keskusteluissa.

222 Pelastetaan Suomi, loppuksi kaikille jaffaa. Helsingin Sanomat 13.12.2013.

Monen sukupolven yhteisasumisen esteiksi mainittiin esimerkiksi kaupunkiolosuhteet ja asuntotilanne, mutta perimmäiset syyt lienevät muualla. Ensinnäkin nuoremmilla sukulaisilla on *ihan eri kuviot ja eri systeemit* (nainen, 64v). Toiseksi yhteisasuminen vaatisi harjoittelua: vaikka omien vanhempien kanssa asumista voisi ehkä harkita *sillä perusteella että lapsuudessa on oppinu heidän tapojansa*, puolison vanhempien kanssa asuminen olisi jo toinen asia: *siis ei tulis kuuloonkaan* (nainen, 54v). Tottumattomalle jo pelkkä suvun yhteisen lomapaikan jakaminen eri-ikäisten sukulaisten kanssa saattoi olla liikaa: *pari päivää menee hyvin, mut sit* (nainen, 43v). Eri ikäryhmien mutta myös ylipäänsä eri ihmisten tavat nähtiin nykyisin niin eriytyneiksi, ettei arjen jakamista ydinperheen ulkopuolisten ihmisten kanssa enää pidetty kulttuurisesti mahdollisena.

Kaipausta entisaikojen maaseutumaiseen yhteistalouteen herättivätkin usein juuri sen kulttuuria siirtävät ja säilyttävät tavat. Kulttuurin säilyttämisen vähentynyt arvostus näkyi puhujien mielestä suoraan ikääntyneiden ikäpolvien arvostuksen vähenemisessä: ikääntyneiden hiljaista tietotaitoa ja osaamista ei enää kunnioitettu. Esimerkiksi tarinoita kertovassa yhteisössä ikääntyneiden

[...] perimätieto ja osaaminen tuli näkyväks ja nuoret osas arvostaa sitä et okei, ukki osaa tehdä kaikkennäköstä: punoo verkkoo ja vuolla puulusikkaa ja tehä kaikkee ihmeellistä.

47-vuotiaan miehen kommentista on luettavissa kulttuuria siirtävien ja säilyttävien tapojen kaipuun lisäksi se, että ikääntyneistä puhutaan useimmiten edelleen vanhan ja hiljaisen perimätiedon siirtäjinä, ei niinkään uutta kulttuuria luovina toimijoina. Lainauksen ukin vahvuuksiin kuului verkkojen punominen ja puulusikan vuoleminen, eivät esimerkiksi golf tai sukututkimustietokantojen hallinta.

Vaikka ikääntyneet miellettiin kulttuuria säilyttäväksi toimijoiksi, keskusteluai-
neiston perusteella nuorten eli 17–20-vuotiaiden ryhmässä suhtauduttiin myönteisimmin paluuseen vanhantyyliiseen yhteisasumisen malliin, kun taas esimerkiksi seitsemänkymmppisten ryhmässä ei voitu *kuvitellakaan, että pitäis palata siihen vanhaan*. Jo eläkeikään päässeiden ryhmissä yhteisasumista ei siis romantisoitu – kaikkein vähiten oman perheen kanssa asumista. Lasten talouksiin ei oltu ha-
keutumassa edes terveyden heikentyessä, vaan monet mainitsivat palvelutalon mieluisimpana tulevaisuuden asumisratkaisuna. Vaikka liikkumisen vähetessä ja palveluntarpeen lisääntyessä asuminen yksin tavallisissa kiinteistöissä nähtiin ongelmallisena, itsenäisyys haluttiin säilyttää myös asumisessa. Lisäksi Jo alle eläkeikäisetkin saattoivat olla aiheesta jo huolissaan:

Nykyäänhan tuetaan paljon sitä kotona asumista, ja sit jos oot niinko huonosti liikut ja sun on vaikee liikkua, niin en mä ainakaan haluaisi sinne kaupunkiasuntooni jumittua, et mul kävis sit se hoitaja kaks kertaa päiväs, vaan mä haluaisin semmoseen viihtyisään, johonki vanhainkotiin tai mikskä sitä sitte kutsutaankaan, mutta meil ois jokaisella omat huoneet ja ois semmonen niinko seuraa, et mun mielestä se ois aivan kamalaa, että mä joutusin jäädä sinne yksin, ja mä en pääse ite kulkee, et mä tarttisin

aina jonkun saattajan, niin en mä sellast haluais, mä en ymmärrä et sitä tuetaan nykyisin. (Nainen, 55v)

Naisen sitaatista piirtyy kuva usein julkisessa diskurssissakin esiintyvistä kotinsa vangiksi jääneestä, heikkolaatuisen ja ylikiireisen kotihoidon armoilla olevasta yksinäisestä vanhuksesta. Se herättää myös mielenkiintoisia ajatuksia 2010-luvun suomalaisesta nostalgiaasta. Ryhmähaastatteluissa entisaikojen maaseutuelämään liittyvä kuvasto, perinneharrastukset ja uusyhteisölliset harrastukset esiintyivät ennen kaikkea nuorempien keskustelijoiden puheessa. Siinä missä parikymppiset pohtivat, alkaako yhteiskunta jossain vaiheessa *palata siihen mitä ennen oli, että isovanhemmista pidettiin huolta ydinperheissä*, vanhemmat, jo eläkeikään ehtineet keskustelijat muistelivat kaihoisesti entisaikojen palvelutaloja, jopa laitoshoidoa.

Maalta kaupunkiin tai vielä kauemmas

Kaihon kohteita löytyi maaseudun lisäksi niin Euroopasta kuin 1970-lukujen asfalttipihoilta. Kun nopean maaltamuuton jälkeisessä nyky-Suomessa ihmisiä eriytetään iän perusteella eli *lokeroidaan jo ihan yhteiskunnan taholta* sijoittamalla eri-ikäisten palvelut ja toiminnot eri paikkoihin, hitaamman kaupungistumisen ja palveluyhteiskunnan rakentumisen maissa Etelä- ja Itä-Euroopassa sukulaisten nähtiin olevan enemmän tekemisissä toistensa kanssa ja lapsia sekä isovanhempia hoidettavan enemmän perheen keskuudessa.

Ulkomaista eniten kehuja keräsi Italia, joka mainittiin useammassa ryhmässä: *jotenki ne perheavot on niin syvällä siinä yhteiskunnas, mitä meil ei oo*. Kaihoisissa kuvailuissa jopa kymmenet ihmiset ovat aina lähellä toisiaan, usein televisiosta tuttuun tapaan yhteisen ruokapöydän ääressä. Mielikuvien sävy sai jopa sellaisen tilanteen kuulostamaan sekä miellyttävältä että eettisesti kestävältä ratkaisulta, jossa aikuinen lapsi työttömäksi jäätyään muuttaa takaisin vanhempiensa luokse asumaan: *miten Suomessa sit, että jos joku kolmikymppinen poika jää työttömäksi, niin tuleeko se äitin luokse asumaan?* Kysyä voisi myös, miten miellyttävä kulttuurinen kuva piirtyisi vastaavissa tilanteissa Suomessa, jossa ”peräkammarin poikia-
kaan” ei kovasti arvosteta.

Kommentin lausunut 70-vuotias mies toki myönsi kyseessä olleen mielikuvan. Usein mielikuvat ovat muodoltaan hyvin stereotyyppisiä ja esimerkiksi Italian tapauksessa ne voisivat olla ravintolamainonnasta, matkaesitteistä ja elokuvista tuttuja: äänekäs eri-ikäisistä sukulaisista koostuva ruokailuseurue, huivipäiset mummit istumassa auringossa kivitalon edessä, hattupäiset papat pelaamassa lautapelejä ja niin edelleen. Yhteisöllisyyden lisäksi mielikuvia yhdistää ikääntyneiden ihmisten näkyvyys julkisessa tilassa.

Suhtauduttiin omakohtaisiin asumisratkaisuihin tai palveluiden järjestämiseen miten tahansa, keskusteluryhmissä ikäryhmien eriytymisen nähtiin vaikuttavan kielteisesti erityisesti ikääntyneiden asemaan yhteiskunnassa: elämäkokemusta arvostetaan enemmän, jos eri-ikäiset kohtaavat toisiaan enemmän.

Asuinalueiden yhteisöllisyyttä voidaan kuitenkin lisätä myös maltillisesti: asuinrakennusten väleissä voisi olla vähemmän aitoja, pihoilla voisi olla jotain

kaikenikäisille luontevaa tekemistä ja asuinrakennusten hukkatiloja voitaisiin organisoida uudelleen käyttöön kokoontumispaikoiksi sen sijaan, että jo olemassa olevia kerhohuoneita puretaan.

Naapurien väliset läheiset suhteet sekä entisten aikojen kyläilykulttuuri ovatkin yleisiä nostalgian lähteitä, niin maaseutu- kuin kaupunkimaisemissa. Ryhmäkeskusteluissa sosiaalisessa naapurustossa lapsuuttaan viettäneet muistelivat kaiholla jopa perheen ulkopuolisten ihmisten lapsille suunnattuja torumisia ja komentamisia. Vielä 1970-luvulla ”avainkaulalapsuutensa” asfalttipihoilla viettäneet keskiikäisetkin muistelivat lämpimästi lasten vapaata liikkumista, jonka naapurikontrolli osaltaan mahdollisti.

Nykyään niin, sehän on heitteillejättö. 'Tossa. Kesäloma alkaa, tossa on avaimet. Yritä pärjätä, äiti on töissä',

vitsaili eräs keski-ikäisten ryhmään kuulunut nainen saaden monet ikätoverinsa nauramaan. Näinhän nostalgia juuri toimii: vaikka eilisen normaalikäytäntö olisi tämän päivän heitteillejättö, voi se helposti olla kaunein lapsuusmuisto.

Minkälaista olisi elämä retro-yhteiskunnassa?

Näyttää siltä, että kiinnostus omaan kulttuuriin nousee ajankohtaiseksi silloin, kun on olemassa jokin uhka, uhka kansakunnan identiteettiä kohtaan tai uhka paikalliskulttuuria kohtaan, kirjoitti Turun yliopiston kansatieteen professori Matti Räsänen²²³ yhteiskunnan kriisien ja perinteisen kansankulttuurin yhteydestä. Ryhmähaastatteluissa tällainen kiinnostus ilmeni nostalgisina ilmaisuina entisajan maailmasta.

Ratkaisut vanhustenhoidon kustannusongelmiin löytyivät niin läheltä kuin kaukaa: suomalaisesta agraarikulttuurista ajalta ennen maaseudun rakennemuutosta sekä italialaisesta perhemallista, jonka sosiaaliturvassa perheen rooli kaikkein köyhimmistä ja vähäosaisimmista huolehtimisessa on yhä keskeinen. Italia vertailukohteena on mielenkiintoinen sikäläkin, että siellä maailman toiseksi vanhimman väestön eläkekuluihin menee yli puolet Italian sosiaaliavustusten kokonaismäärästä, kun Suomessa vastaava luku on runsaat 30 prosenttia²²⁴.

Ryhmäkeskustelujen visioissa tulevaisuuden retro-yhteiskunnassa voitaisiin asua useamman sukupolven yhteistalouksissa, jotka voisivat olla muodoltaan entisaikojen suurperheen tapaisia: *ostetaan joku isompi paikka ja mennään sinne*. Tämäntyyppisessä asumisratkaisussa työikäiset voisivat ansaita ruokakunnan elatuksen eläkeikäisten pitäessä huolta kodin viihtyvyydestä. Tämän päivän suurperheessä olisi kuitenkin tärkeää, että jokaisella yksiköllä – ydinperheellä tai yksittäisellä ihmisellä – olisi mahdollisuus myös omaan rauhaan. Yhteisasuminen vaatisi siis totuttautumisen lisäksi reilusti tilaa, mikä saattaisi olla kaupunkiolosuhteissa haastavaa.

Löyhempiäkin asumisratkaisuja toki on, esimerkiksi keskusteluissa mainittu Tanskan malli. Päiväkotien ja palvelutalojen yhdistelmä on mielikuvien tasolla muunnelma entisaikojen pihapiireistä, vaikka käytännössä ikääntyneet eivät

entisaikojen tapaan valvoisi ja hoitaisi pihan lapsia, vaan molempia ikäryhmiä hoivaamaan olisi palkattu työikäisiä. Myös kultaisen 1970-luvun kerrostaloyhteisöllisyyttä voisi helposti tavoitella 2010-luvullakin: ihmisten täytyisi vain opetella soittamaan naapureidensa ovikelloja ilman ennakkovaroitusta kännykällä ja antaa lastensa liikkua ilman valvontaa aidattomalla korttelipihalla.

Helsingin Arabianrannan Loppukirin kaltaiset ikääntyneiden ihmisten asumisyhteisöt herättivät keskustelijoissa myönteistä kiinnostusta, vaikka ne eivät ikäpolvia lähentäisikään – ennemmin päinvastoin. Myös asumisyhteisöt tai esimerkiksi eläkeläisten lomakylät voivat siis lokeroida eri-ikäisiä ihmisiä, vaikka ne lisääisivätkin yhteisöllisyyttä.

Nopean kehityksen ja taloudellisen epävarmuuden epäiltiin keskusteluissa herättävän ihmisissä kaipuuta yksinkertaistaa elämää välttelemällä uudistuksia ja muotivirtauksia. Esimerkiksi eri-ikäisistä marjoista koostuvassa ryhmässä pohdittiin, että osa ihmisistä haluaisi palata jollain tavoin *muinaisajan* tai *alkuuhmisen* yksinkertaiseen elämään. 70-vuotias miesmartta heitti mietittäväksi jopa ajatuksen *voiko raha menettää merkityksensä vähitellen, voiko selvitä ihan paljon vähemmällä* ja voitanko muut arvot ja läheiset ihmiset kuitenkin olla rahaa ja työuraa tärkeämpiä.

Näistä näkökulmista ihmisiä jaotteleva, mekaaninen palveluyhteiskunta, kerskakulutuskulttuuri ja ilmasto-ongelmat olivat merkkejä liian nopeatempoisesta yhteiskunnasta, kun taas uusyhteisöllisyys ja kulutuskriittisyys ilmensivät halua hidastaa kehitystä tai jopa palata entiseen. Kirpputorien suosion nousu ja Ravintola- ja Siivouspäivän kaltaiset vapaamuotoiset sosiaaliset tapahtumat ilmensivät tämänkaltaisen ajattelun lisääntymistä. Keskustelijoiden mielikuvan mukaan erityisesti 1990-luvun laman aikana lapsuuttaan tai nuoruuttaan eläneillä nuorilla aikuisilla tämäntyyppinen ajattelu ja arvomaailma olivat lisääntyneet eniten. Yhtenä keino- na ikäpolvia lähentävään kulttuuriseen muutokseen pohdittiin mahdollisuutta saada kaikenikäisiä – myös iäkkäämpiä – ihmisiä mukaan uusyhteisölliseen toimintaan.

²²³ Räsänen 1989, s. 22

²²⁴ Luvut vuoden 2008 talousuutisesta Sosiaaliturvakaksoset Suomi ja Italia suuntaavat rahat eri tavoin. Helsingin Sanomat 26.5.2008.

IKÄPOLVITAJU JA IKÄPOLVITOIMINTA

Ikäpolvitaju - kuinka ymmärtää toisenikäisiä

Viiime vuosina suku- tai ikäpolvien tai vain eri-ikäisten asemasta, suhteista ja tulevaisuudesta on syntynyt vilkasta keskustelua, johon myös me olemme halunneet osallistua. *Elämänkulku ja ikäpolvet* -hanke on lähestynyt ikäpolvia ja niiden välisiä yhteyksiä kahdesta suunnasta: käytännön toiminnasta ja tutkimuksesta käsin.

Hankkeen suunnittelua ohjasivat yhtäältä arkihavainnot eri-ikäisten ihmisten eriytymisestä omiin porukoihinsa ja toisaalta pohdinnat siitä, mitkä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset käytännöt ja rakenteet ylläpitävät tällaista eriseuraisuutta. Eriytymisestä huolimatta näytti kuitenkin myös siltä, että monet ihmiset toivovat enemmän kanssakäymistä toisenikäisten kanssa muutenkin kuin perhepiirissä. Valtakunnallisen *Neljän polven treffit* -haastekampanjan aikana keräsimme kokemuksia onnistuneesta ikäpolvia yhdistävästä toiminnasta, josta kerromme vuonna 2013 ilmestyneessä ikäpolvitoiminnan oppaassa.²²⁵ Myös tutkimusaineistoistamme kuuluu vahvana ääni, joka kertoo ikäpolvia yhdistävän toiminnan tarpeesta, halusta ja sosiaalisesta tilauksesta.

Väestön ikääntyminen on yksi suurimmista maailmanlaajuisista muutossuunnista, ja sen seurauksena yhteiskunnissa tapahtuu monia rakenteellisia ja kulttuurisia muutoksia. Syntyy myös keskustelua sekä sukupolvien välisestä solidaarisuudesta että niiden välisistä konflikteista. Taustana näille keskusteluille on yhtäältä se, mitä nykyiset ikäpolvet jättävät tuleville perinnöksi ja toisaalta se, mikä on vanhenevan väestön rooli tulevaisuuden yhteiskunnissa. Laajassa merkityksessä puhe perinnöstä ja resursseista koskee koko maapalloa, kapeammassa mielessä taloudellista toimeentuloa.

Sukupolvikeskustelun kärkinä ovat julkisuudessa olleet kysymykset eläkkeistä ja eläkeiästä sekä nuorten ikäpolvien tulevaisuudesta. Skenaariot ovat olleet osittain varsin kielteisiä, ja retoriikka on tähdännyt ihmisten havahduttamiseen. Eri ikäpolvet on nähty usein yhteisestä kakusta kiivaasti taistelevina osapuolina, mutta myös yhteistoimintaan ja solidaarisuuteen kannustavia näkökulmia on tuotu esille.

Kirjamme päätösartikkelin yhtenä innoittajana on ajatus *ikäpolvitajusta* (generational intelligence). Käsitteen ovat esitelleet tutkijat Simon Biggs ja Ariela Lowenstein artikkeleissaan ja *Generational intelligence* -kirjassaan.²²⁶ Käsitteen lähtökohtana on oletus, että väestörakenteen muutos tuo väistämättä mukanaan eräänlaisen paradigman muutoksen sukupolvien välisten suhteiden tarkasteluun sekä perhepiirissä että laajemmin yhteiskunnassa. Normit ja odotukset keskinäisestä

²²⁵ Saarenheimo 2013

²²⁶ Biggs & Lowenstein 2011

tuesta ovat liikkeessä, ja uusia kanssakäymisen muotoja syntyy. Keskeistä on se, missä määrin ihmiset ylipäänsä kykenevät asettumaan toisenikäisen tai toiseen ikäpolveen kuuluvan henkilön asemaan.

Ikäpolvitajun pohjana on ihmisten oma ikä- ja ikäpolvitietoisuus, joka auttaa näkemään yhtäläisyyksiä ja eroja suhteessa toisenikäisten kokemuksiin. Eri-ikäisten toisten näkeminen yhdenvertaisina kanssaihmisinä, joilla on osittain samantaisia ja osittain aivan erilaisia haluja, pelkoja, kiinnostuksen kohteita, toimintatapoja ja ajatuksia kuin havaittajalla itsellään, voi Biggsin ja Lowensteinin mukaan parhaimmillaan auttaa vähentämään yksinkertaistavia ikästereotyyppioita. Samalla ymmärretään, että ikäpolvien välisessä kanssakäymisessä voi olla monia eri sävyjä ja lähtökohtia.

Ikäpolvitajun käsite sisältää myös moraalisen näkökulman, joka liittyy pyrkimykseen ylläpitää eri-ikäisten kansalaisten välistä keskusteluyhteyttä ja päätyä sosiaalisesti kestäviin ja kaikkien kannalta suotuisiin yhteiskunnallisiin ratkaisuihin. Biggsin ja Lowensteinin mukaan kyseessä on eräänlainen sukupolviherkkä linssi, jonka läpi näkyvät sekä todellisuuden sulkupolvittuneisuus että mahdollisuudet neuvotella todellisuus kaikki ikäpolvet yhdenvertaisina huomioon ottavaksi.²²⁷

Elämänkulku venyy ja joustaa

Pitkäikäisyys muovaa paitsi elämänkulun teorioita, myös tavallisten ihmisten käsityksiä ja mielikuvia siitä, miten elämää kuuluu ja kannattaa elää sekä mikä on suotavaa missäkin ikä- ja elämänvaiheessa. Myös hankkeemme ryhmäkeskusteluissa ja ikäpäiväkirjoissa näkyi elämänkulkua koskevien valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen. Eri-ikäiset ihmiset tarkastelivat perheeseen, opiskeluun, työhön ja vapaa-aikaan liittyviä valintojaan ja vertasivat niitä sekä ikätoverien että itseä nuorempien ja vanhempien valintoihin. Kalenteri-ikä rajoittavuus näyttää monissa asioissa vähentyneen, mutta samalla sen merkitys on jossain mielessä kasvanut, sillä eliniän piteneminen pakottaa yhteiskunnat etsimään uusia ratkaisuja esimerkiksi työelämän pituuteen tai ikäihmisten palveluihin.

Uusia elämänvaihekkäsitteitä on syntynyt sekä elämänkulun alku- että loppupäähän – kuten muotoutuva aikuisuus tai kolmas ja neljäs ikä – ja niitä saattaa syntyä tulevaisuudessa lisää tai ainakin nykyisten käsitteiden käyttötavat muuttuvat. Toisaalta uudet käsitteet eivät välttämättä juuru kovin nopeasti arkikäyttöön, vaikka ihmisten ajatukset elämänvaiheiden sisällöstä olisivat muuttuneet. Siksi esimerkiksi vanhus- ja vanhuuskäsitteet aiheuttavat herkästi epätietoisuutta, ja syntyy jopa ”koulukuntia” puolustamaan tai vastustamaan joidenkin käsitteiden käyttöä. Monet kyselytutkimukset – joukossa oma eri-ikäisille suunnattu postikyselymme – ovat osoittaneet, että *vanhukseksi* ei nykyään juuri haluta identifioitua, kun taas *seniori* on viime aikoina yleistynyt käsitteeksi, jolla kuvataan aktiivista ja hyväkuntoista eläkeläistä.

Koska tutkimusryhmämme ydin koostui ikääntymisen tutkijoista, ei liene yllättävää, että juuri elämän myöhäisvaiheissa tapahtuneet kulttuuriset muutokset

nousivat tärkeiksi keskustelun aiheiksi. Vanhuuden ikärajan loitontuessa ja aktiivisen eläkeiän eli kolmannen iän siirtyessä vahvemmin kulttuuriseen keskiöön näyttää varsinaiseksi vanhuudeksi mielletty neljäs ikä puolestaan pysyvän marginaalissa. Myöhäisvanhuutta silmäillään lähes yksinomaan raihnaisuuden ja vanhuspalveluiden näkökulmista. Tarvittaisiin lisää tutkimusta siitä, mitä neljanteen ikään siirtyminen merkitsee ihmisille ja millaisia henkilökohtaisia kokemuksia siihen liittyy. Eikä kolmas ikäkään vielä ole missään mielessä tyhjiin ammennettu.

Olemme ikäpolviolentoja

Sukupolvet ja niihin kuuluminen muodostavat jokaisen kohdalla oman omalaatuisensa sukupolvikulman, toteaa Jyrki Jyrkämä²²⁸ ja viittaa sukupolven eri merkityksiin perheessä, yhteiskunnassa ja elämänkulussa. Joku 65-vuotias voi olla esimerkiksi yhteiskunnallisilta ajattelutavoiltaan niin sanottu 60-lukulainen, perhesukupolvien ketjussa isovanhempi ja elämänvaihetta tai -tyyliä ajatellen kolmasikäinen. Toinen samanikäinen kokee ehkä kuuluvansa kalenteri-ikänsä puolesta suuriin ikäluokkiin, mutta ei missään tapauksessa 60-lukulaisiin tai kolmasikäisiin. 25-vuotias taas edustaa ehkä ajattelutavoiltaan y-sukupolvea, elää muotoutuvan aikuisuuden ikävaihetta ja on perheessään vielä osa nuorinta ikäryhmää. Ikäpolvikulmat sisältävät siis sekä yksilöllisiä että kollektiivisia aineksia. Olemme sekä yksilöitä että ikäpolviolentoja. Tätä käsitystä tukevat myös tutkimusaineistomme.

Tutkimuksemme tarkoituksena ei ollut ihmisten luokittelu eri ikä- tai sukupolviin vaan pikemminkin sen tarkastelu, miten ihmiset arki ajattelussa samaistuvat tiettyihin sukupolviin tai erottautuvat niistä sekä millaisia ikäpolviluonnehdintoja toisenikäisille tarjotaan. Olimme kiinnostuneita myös siitä, miten eri-ikäiset ihmiset ylittävät konkreettiset tai oletetut ikäpolvirajat. Miten toisenikäisiä ymmärretään huolimatta erilaisista elämäkokemuksista ja millaisia tulkintoja eri-ikäisillä on elämänkulusta ja ikäpolvien välisen vuorovaikutuksen merkityksestä.

Ihmisten käsitykset maailmasta voivat olla joiltakin osin pysyviä, mutta ne voivat myös muuttua iän myötä. Sen osoittaminen, mikä jonkun ikäryhmän tyypillisissä suhtautumistavoissa on sukupolvivaikutusta ja mikä liittyy pikemminkin ikään tai elämänvaiheeseen, ei ole helppoa. Myös ihmiset itse kokevat iän, elämänvaiheen ja ikäpolven usein eriytymättömänä kokonaisuutena, jonka analysoinnille ei välttämättä arkielämässä ole edes tarvetta.

Miten iän, elämänvaiheen ja ikäpolven eriytymätöntä kokonaisuutta sitten ilmenettiin esimerkiksi tutkimuksemme ryhmäkeskusteluissa? Ainakin se kiinnitti huomiotamme, että keskustelun aineksina kulttuuriset stereotyyppit, median välittämät mielikuvat ja omat kokemukset limittyivät ilman että niitä olisi välttämättä sen kummemmin eritelty. Erityisesti nuoriin ja vanhoihin liitettiin runsaasti ikäperustaisia odotuksia.

Vanhojen ihmisten odotettiin yleisesti olevan etupäässä hiljaisen ja katoavan perimätiedon siirtäjiä ja eräänlaisia menneisyyden edustajia eikä niinkään uutta

luovia kulttuurisia toimijoita. Nuorten taas pelättiin yhtäältä olevan yhä holtittomampia mutta toisaalta heitä pidettiin tulevaisuuden tekijöinä, jotka voisivat opettaa uusia taitoja myös vanhemmille ihmisille.

Sukupuolvi kiteytyy helposti ajatukseen meistä ja muista. Ihmiset kaipaavat kokemusta kuulumisesta johonkin joukkoon, ja samanikäisten ihmisten kanssa vuorovaikutus on usein luontevinta. Muuttuvassa maailmassa on turvallista identifioitua samalla tavalla muuttuvaan joukkoon. Aineistomme tukevat käsitystä, että perheen ja suvun ulkopuolella ihmiset kohtaavat arjessaan enimmäkseen oman ikäisiään ihmisiä mutta kaipaavat yhteyttä myös toisenikäisiin.

Kun keskusteluryhmissä puhuttiin toisenikäisistä, oltiin helposti yleisten ja yleistävien kulttuuristen mielikuvien varassa, kuten että nuoriso on holtitonta tai että vanhat ihmiset puhuvat vain sairauksistaan. Puhuttaessa oman perheen tai ystäväpiirin eri-ikäisistä ihmisistä mielikuvien tilalla olivat omat aidot kokemukset, jotka kertoivat toisenlaista tarinaa. Oman suvun nuoret nähtiin fiksuina ja vastuuntuntoisina; oman suvun vanhat kiinnostavina ja perinteisestä vanhuuskuvasta poikkeavina. Tulos viittaa siihen suuntaan, että kanssakäyminen eri-ikäisten kesken on omiaan hälventämään ennakkoluuloja ja siirtämään stereotyyppioita syrjään aidon monimuotoisuuden tieltä.

Sukupuolisopimuksesta ikäpolvitajuun

Suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut vahvana ajatus sukupuolisopimuksesta eli hyvinvoinnin tasaamisesta yli elinkaaren siten, että aina kulloinkin työelämässä oleva sukupolvi maksaa tuloistaan tukea elämänsä alkua- ja loppupäässä oleville ja voi puolestaan odottaa myös itselleen tukea eläkepäivinä. Kun sukupolvet ovat eri kokoisia ja talouden näkymät epävarmat, siellä täällä on alettu pohtia, miten sukupuolisopimus kestää tulevaisuudessa. Esimerkiksi Jyrki Jyrkämä toteaa, että siinä missä sukupolvien välisen solidaarisuuden olemassaoloa on aiemmin pidetty selvänä moderneissa hyvinvointivaltioissa, tällä hetkellä sukupuolisopimuksen kanssa kilpailee uusliberalistiseksi tulkittu aktiivisuuden ja omavastuun vaatimus²²⁹.

Onko sukupuolisopimus siis raukeamassa? Entä sukupolvien välinen solidaarisuus – rapautuuko se? Ei ainakaan näytä siltä, kun katsotaan vaikkapa Helsingin yliopistossa toteutetun perhesukupolvien keskinäistä auttamista tarkastelleen Gentrans -tutkimuksen ja sen edeltäjän Sukupolvien ketju -hankkeen tuloksia. Jälkimmäisen tutkimuksen loppuraportissa todetaan, että sukulaisten välinen auttaminen on edelleen keskeinen osa ihmisten vuorovaikutusta ja myös taloudellisesti merkittävä tekijä. Tutkijat löysivät tukea evoluutioteoreettiselle olettamukselle, että verisukulaiset ovat läheisimpiä sekä hyvässä että pahassa: heitä autetaan eniten mutta heidän kanssaan syntyy myös eniten ristiriitoja.²³⁰

Miten on perheen ulkopuolella? Muutama vuosi sitten Pilvi Torsti ja Lauri Ihalainen esittivät sukupuolisopimuksen uudistamisen keinoina työllisyysasteen nostamista ja kestäväan kasvuun satsaamista.²³¹ Tärkeintä olisi pitää kaikki nuoret

mukana yhteiskunnassa ja siten estää ylisukupolvista huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Työelämän tulisi olla sellainen, että ihmiset uskaltaisivat hankkia lapsia ja pitää huolta iäkkäistä vanhemmista.

Toisesta suunnasta kaikenikäisille turvalliseen yhteiskuntaan ja kaikenikäisten osallisuuden edistämiseen on pyritty esimerkiksi vanhuspalveluita koskevalla lainsäädännöllä. Poliittinen yhteisymmärrys siitä, miten sukupolvien erilaisiin tarpeisiin ja intresseihin tulisi suhtautua, on kuitenkin vain yksi taso ikäpolvien välisen vuorovaikutuksen ja solidaarisuuden edistämiseksi. Sosiaalinen kestävyys edellyttää laajempaa ikäpolvien keskinäistä ymmärrystä, empatiaa ja käytännön tekoja.

Ikäpolvitaju toisenikäisten ymmärtämisenä saa vaihtelevia merkityksiä riippuen siitä, kiinnitetäänkö huomiota perhesuhteisiin, ikä- ja elämänvaiheisiin vai kohorttiminaisuuksiin tai yhteiskunnallisiin sukupolvi-erityksiin. Aikuinen voi esimerkiksi samaistua lasten tai nuorten ajatuksiin muistelemalla omia varhaisempia kokemuksiaan. Toisaalta hän on väistämättä elänyt lapsuutensa ja nuoruutensa aivan erilaisessa maailmassa kuin tämän päivän lapset ja nuoret, joten ymmärtäminen edellyttää myös tietoisuutta nykyisen kulttuurin ominaispiirteistä. Entä miten nuori aikuinen tai keski-ikäinen kykenee eläytymään vanhan ihmisen tilanteeseen, kun hänellä ei ole omaa kokemusta sen paremmin vanhuudesta ikänä ja elämänvaiheena kuin siitä historiallisesta ajasta, joka on muovannut nykyhetken vanhojen ihmisten ajattelua ja toimintaa? Vai kiinnittyvätkö ymmärtäminen ja empatia sittenkin ihmisenä olemiseen sinänsä iästä ja elämäkokemuksista riippumatta? Onko olemassa joitakin perustavanlaatuisia ihmisyyteen liittyviä valmiuksia, jotka auttavat meitä ymmärtämään toisiamme ikäeroista ja vaihtelevista kokemuksista huolimatta?

Tässä kirjassa olemme suunnanneet valokeilaa sekä vuorotellen että osittain samanaikaisesti kaikkiin iän, elämänsä ja ikäpolven näkökohtiin ja ehkä tulleet sivunneeksi myös ihmisyyttä sinänsä. Olemme tarkastelleet ihmisten kokemuksia iästä ja ikääntymisestä, heidän ajatuksiaan elämänsä ja sen eri vaiheista sekä historiallisen ajankohdan ja sen kulttuuristen piirteiden merkityksestä ikäpolvi-identiteetille ja suhteille toisenikäisten kanssa.

Onko ikäpolvitoiminnalle vastakaikua ja yhteiskunnallista tarvetta tämän päivän Suomessa? *Neljän polven treffit* -kampanja osoitti omalta osaltaan, että eri-ikäisten yhteistoiminta ja keskinäinen ymmärrys kiinnostavat erityisesti järjestöjä mutta myös monia muita tahoja sekä yksittäisiä kansalaisia. Ikäpolvien ei toki ole tarpeen samaistua toistensa elämäntyyliin voidakseen ymmärtää toisiaan. Erilaisuushan herättää parhaimmillaan myönteistä uteliaisuutta ja elävää vuoropuhelua sekä tarjoaa mahdollisuuksia suhteuttaa omia valintoja toisenikäisten vastaaviin. Eri-ikäisillä on myös erilaiset roolinsa ja tehtävänsä yhteiskunnassa, yhteisöissä ja perheissä. Ikäpolvien välille voi syntyä jännitteitä mutta ne eivät välttämättä johda konfliktiin, mikäli löytyy riittävästi tasapainottavaa ymmärrystä, ikäpolvitajuja.

229 Jyrkämä 2010

230 Haavio-Mannila ym. 2009

231 Ihalainen & Torsti 2011

Liite: Tutkimusaineistot

Samanikäisten ryhmäkeskustelut

Samanikäisten ihmisten ryhmäkeskusteluissa kerättiin tietoa siitä, miten eri ikäpolvien ihmiset jäsentävät elämäntulkua ja paikkaansa sukupolvien ketjussa sekä miten he suhtautuvat itseään nuorempiin ja vanhempiin ikäpolviin. Ryhmäkeskusteluja järjestettiin yhteensä kahdeksan: vuoden 2011 touko-kesäkuussa viisi, vuoden 2013 tammikuussa yksi ja vuoden 2013 kesäkuussa kaksi. Keskustelut kestivät kukin noin kaksi tuntia.

Ryhmien keskustelua ohjasi väljä kysymysrunko, ja se oli varsin vapaamuotoista. Teemat käsittelivät elämäntulkua, ikäpolvia, vuorovaikutusta oman ja toisenikäisten ihmisten kanssa sekä eri-ikäisten ihmisten asemaa ja vuorovaikutusta tulevaisuudessa. Äänitetyt keskustelut litteroitiin ja teemoiteltiin. Ryhmäkeskustelujen suorat lainaukset on kirjoitettu kursiivilla. Hakasulkeet lainauksissa tarkoittavat kirjoittajan lisäyksiä tai poistoja. Puhujan sukupuoli ja ikä on merkitty lainauksien perään sulkeissa, jos ne eivät käy muuten tekstistä ilmi.

Vanhojen naisten, sotaveteraanien, seitsemänkymmppisten sekä suurten ikäluokkien ryhmät koottiin järjestöjen seniori- ja vapaaehtoistoiminnoista, keski-ikäisten ryhmä eräältä työpaikalta, aikuisten ja nuorten aikuisten ryhmät eräistä tuttavapiireistä ja nuorten ryhmä erään järjestön avustuksella poliittisesti ja/tai muuten yhteiskunnallisesti aktiivisista nuorista. Ryhmät olivat siis monella tavoin valikoituneita eivätkä todennäköisesti edusta kaikkia mahdollisia samanikäisten mielipiteitä keskusteluiden aihepiireistä. Laadullinen tutkimusaineisto on aina väistämättä rajallinen edustavuudessa. Varsinkin kertaluontoinen ryhmäkeskustelu voi myös tuottaa painetta samanmielisyyteen, jolloin mielipiteiden variaatio saattaa jäädä vähäiseksi ja ilmeisimmät ajatukset nousta pintaan.

Eri-ikäisten ryhmäkeskustelut

Eri-ikäisistä ihmisistä koostuvien ryhmien keskustelujen tarkoituksena oli koota tietoa siitä, mitä eri-ikäiset mutta (yhdeksi) ryhmäkuuluvuudeltaan samantaustaiset ihmiset ajattelivat elämäntulusta, elämänvaiheestaan, iästä sekä ikä- tai sukupolvista. Keskusteluiden analyysissä oltiin kiinnostuneita siitä, miten eri ikä- tai sukupolvet, elämäntulut ja ikäisyydet rakentuivat keskustelijoiden jäsenyyksissä ja vaikuttivat ajatus- ja ehkä toimintatapoihinkin, samoin kuin ihmisten suhteisiin

Samanikäisten keskusteluryhmät

	Ikä	Syntymä- vuosi	Sukupuoli (m/n)
Vanhat naiset (N=5)	80–89v.	1922–31	0/5
Sotaveteraanit (N=6)	85–89v.	1922–26	4/2
Seitsemänkymmppiset (N=6)	71–79v.	1933–42	0/6
Suuret ikäluokat (N=6)	65–69v.	1944–48	1/5
Keski-ikäiset (N=6)	46–53v.	1958–65	2/4
Kolmekymmppiset (N=6)	34–39v.	1974–79	2/4
Kaksikymmppiset (N=5)	25–28v.	1983–86	3/2
Nuoret (N=6)	17–20v.	1991–94	5/1
Yhteensä N=35	vaihteluväli 17, 89	vaihteluvälin pituus 72v.	17/29

Eri-ikäisten keskusteluryhmät

	län vaihteluväli	lät haastatteluhetkellä	Sukupuoli (m/n)
Vapaaehtoiset (N=5)	26–74v.	26, 42, 54, 64, 74	1/4
Miessakit (N=7)	25–72v.	25, 35, 47, 48, 61, 70, 72	7/0
Urheilijat (N=8)	19–71v.	19, 27, 36, 44, 50, 63, 65, 71	5/3
Martat (N=7)	25–70v.	25, 37, 41, 55, 68, 70	1/6
Yhteensä N=34	vaihteluväli 19–74	vaihteluvälin pituus 55v.	14/13

ylipäänsä ja erityisesti tietyillä toimintakentillä (esim. vapaaehtoistoimijoiden keskuudessa). Vaikka asiat tulevat usein merkityksellisiksi omien kokemusten kautta, keskustelijoiden henkilökohtainen elämäntilanne ei ollut analyysin keskiössä.

Neljän ryhmän keskustelut järjestettiin vuosina 2011–2013, ja kaikki ryhmät kokoontuivat kolme kertaa noin viikon välein. Keskustelut kestivät kukin noin kaksi tuntia. Äänitetyt keskustelut litteroitiin ja koodattiin. Ryhmäkeskustelujen suorat lainaukset on kirjoitettu kursiivilla. Hakasulkeet lainauksissa tarkoittavat kirjoittajan lisäyksiä tai poistoja.

Media-aineisto

Hankkeen julkisuusaineisto kerättiin Helsingin Sanomista, ja tutkimuksessa sitä käytettiin pääasiassa tausta-aineistona, sillä julkinen keskustelu vaikuttaa (muun muassa keskusteluryhmien) arkipuheeseen. Aineistoa kerättiin lehden verkkotietokannasta kahdelta ajanjaksolta: suku- ja ikäpolviin liittyneitä kirjoituksia vajaan puolentoista vuoden ajalta vuosina 2010–11 sekä keskeisimpiä ikääntymistä koskeneita ajankohtaiskeskusteluita koko vuodelta 2012.

Ajanjaksolla 1.1.2010–20.5.2011 Helsingin Sanomista löytyi 970 kirjoitusta hakusanoilla *sukupolvi*, *ikäpolvi* ja *ikäryhmä*. Valtaosassa teksteistä hakusana esiintyi vain retorisenä mainintana, mutta 174 kirjoituksessa aihepiiriä käsiteltiin laajemmin. Selvästi kantaa ottavat tekstit eli mielipide- sekä pää- ja vieraskynäkirjoitukset (N=90) kattoivat yhdessä hieman yli puolet (52 %) aineistosta. Kirjoituksista valtaosa eli kolme viidesosaa oli asiantuntijankempeiksi. Myös kulttuuriosaston (N=45) kirjoituksissa oli usein kantaottava sävy tai ainakaan ne eivät juuri ottaneet neutraalin uutisen muotoa. Siten kirjoituksissa useimmiten väitettiin sukupuolitematiikasta jotakin, ja eniten äänessä olivat vaikuttajat, kansalaiset ja kulttuurin tekijät tai kulttuuritoimittajat. Tematiikka näyttäisi olevan omiaan herättämään mielipiteitä siitä, miten ikäpolvien ja niiden välisten asioiden tulisi yhteiskunnassa olla.

Kaiken kaikkiaan suku- tai ikäpolvet ja ikäryhmät liittyivät sanomalehtikirjoituksissa erityisesti kulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen muutokseen sekä sen mahdolliseen suosimiseen tai vastustamiseen (N=51). Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset koskettavat eri ikäpolvia eri tavoin, ja sukupolvista muutosta käsittelevissä kirjoituksissa eri ikäryhmiä useimmiten myös vertailtiin toisiinsa (N=40), jolloin löytyi sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi suurten ikäluokkien eläköityminen kirjoitti kirjoituksia eri ikäpolvien keskinäisistä vastuista ja oikeudenmukaisuudesta: millaista olisi esimerkiksi kaikille hyvä eläkepolitiikka?

Suku- ja ikäpolvikirjoittelun yleisin sisältöteema olivatkin eläkkeet ja muut talousasiat, ja kirjoituksissa kuvattiin useimmiten ikäpolvien tilanteiden eroja. Toisessa yleisessä sisältöteemassa, kulttuurin ja taiteen tekemisessä, taas käsiteltiin useimmiten ikäpolvien yhtäläisyyksiä ja kirjoitukset olivat sävyllään myönteisempiä. Tällöin nuorten ja vanhojen ihmisten erot hahmottuivat usein toisiaan täydentävinä mahdollisuuksina ja ylisukupolvisina jatkumoina.

Vuoden 2012 osalta Helsingin Sanomista tarkasteltiin keskeisimpiä ikääntymiseen liittyneitä ajankohtaiskeskusteluita, joita haettiin lehden arkistosta esimerkiksi sanoilla *vanhuus* ja *vanhus*. Ajankohtaiskeskusteluiden sisältöteemoista keskeisimmät olivat eläkkeet, ikäihmisten hoito ja hoiva, vanhuspalvelulaki sekä vanhuustalous ja -innovaatiot.

Sanomalehdessä julkisen, erityisesti kuntatalouden kestävyys suurimpia ajankohtaisia ongelmia oli väestön ikääntyminen monine seurauksineen. Ongelman ratkaisuja taas olivat sellaiset ”uudet” toiminta- ja rahoituskeinot ikäihmisten hoito- ja hoivamarkkinoilla kuin ihmisten omat (arkiset, henkiset ja taloudelliset) voimavarat, hoiva- ja tietoteknologia sekä yhteishoito. Sen sijaan julkisten palveluiden kilpailuttaminen ja ulkoistaminen samoin kuin hoito- ja hoivapalveluiden muutos kansainväliseksi liiketoiminnaksi saivat osakseen valtaosin kielteistä julkisuutta. Yhden mielenkiintoisen kokonaisuuden muodosti myös Guggenheimin museohankkeen ympärillä pyörinyt moniaiheinen aikalaiskeskustelu, jossa yhtenä teemana oli museohankkeen kustannusten asettaminen vastakkain vanhustenhoidon kustannusten kanssa.

Media-aineistoon kuuluvat lainaukset on tekstissä merkitty lyhyesti muodossa (HS pp.kk.vv). Systemaattisesti kerätyn media-aineiston ulkopuoliset lehtijutut – myös Helsingin Sanomien artikkelit – löytyvät muiden viitteiden joukosta.

Ikäpäiväkirjat

Ikäpäiväkirjoja koottiin vuosina 2011–12. Perusideana oli saada eri-ikäisiä ihmisiä kirjaamaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan iästä, ikääntymisestä ja ikäpolvista kuukauden ajan aina kun tällaisia kokemuksia ja ajatuksia aktivoituu. Päiväkirjatutkimukseen haettiin osallistujia muun muassa toimittaja Anna-Stina Nykäsen Helsingin Sanomiin 11.7.2011 kirjottaman artikkelin avulla sekä hankkeen verkkosivujen ja Facebookin kautta. Tutkimukseen ilmoittautui Helsingin Sanomissa olleen kirjoituksen jälkeen yli 50 henkilöä, ja lisäksi koottiin pieni aineisto erään yliopistokurssin opiskelijoista.

Päiväkirjan pitäjiä ohjeistettiin kirjaamaan ylös, millaisissa tilanteissa ikään liittyvät asiat tulivat mieleen, mitä he silloin tarkalleen ottaen ajattelivat ja millaisia tunteita heissä heräsi. Päiväkirjamerkinnot olivat muodoltaan vaihtelevia – eniten oli kuitenkin perinteisiä kertovaan muotoon laadittuja päiväkirjoja. Tuotokset vaihtelivat myös laajuudeltaan siten, että pisimmät käsittivät useita kymmeniä liuskoja ja lyhimät 2-3 liuskaa. Kokonaisia vähintään kuukauden mittaisia ikäpäiväkirjoja aineistoon kertyi kaikkiaan 27. Nuorin päiväkirjan pitäjä oli 26-vuotias ja vanhin 81-vuotias. Valtaosa heistä oli naisia – joukossa oli ainoastaan kolme miestä.

Kysely

Loppuvuodesta 2012 eri vapaaehtoisjärjestöjen eri-ikäisille jäsenille tehdyssä kyselyssä kartoitettiin ikäkäsitteitä ja -käsityksiä, eri-ikäisten vuorovaikutusta sekä ikäryhmien valtasuhteita eri elämäalueilla. Kyselyssä oli kolme osaa. Ensimmäisen osan kysymysten ja väittämien aiheina olivat elämänkulku ja ikäpolvien väliset suhteet. Toisessa osassa kysyttiin, miten usein vastaaja kohtasi eri-ikäisiä ihmisiä eri elämäntilanteissa. Kolmannessa osassa vastaajat saivat arvioida, kuinka paljon valtaa eri-ikäisillä on yhteiskunnan eri alueilla heidän mielestään. Taustatiedoiksi kysyttiin syntymävuosi sekä sukupuoli.

Kysely lähetettiin pääosin sähköpostitse Webropol -kyselynä 12 eri järjestön kautta heidän eri-ikäisille jäsenilleen hyödyntäen järjestöjen omia tietojärjestelmiä. Vanhimmalle kohdejoukolle kysely lähetettiin maapostissa. Vastaajia oli yhteensä 820.

Vastaajien iän vaihteluväli oli 13–96 vuotta. Vastaajat jaettiin viiteen ikäryhmään: 13–29-vuotiaat, 30–44-vuotiaat, 45–59-vuotiaat, 60–74-vuotiaat sekä 75–96-vuotiaat. Eniten vastanneita oli ikäryhmässä 60–74-vuotiaat (211 eli 26 %) ja vähiten vastanneita alle 30-vuotiaissa (88 eli 11 %). Myös yli 75-vuotiaat saavutettiin hyvin (176 eli 22 %). Miehiä vastanneista oli 38 % ja pääkaupunkiseutulaisia 42 %.

Vastaajat iät mukaan

Ikäryhmä	N	%
Alle 30	88	10,7
30–44	155	18,9
45–59	190	23,2
60–74	211	25,7
75–96	176	21,5
Yhteensä	820	100,0

Kyselyyn osallistuneet järjestöt

Järjestöt	Lähetetyt kyselyt		Vastanneet		% kaikista vastanneista
	Pääkaupunki	Keski-Suomi	(N)	(%)	
SPR	117	1700	131	17,2	38,2
MLL	192	124	53	16,8	6,5
SVU (nyk. SAUL)	250	250	127	25,4	15,5
SYL	120		12	10,0	1,5
Miesakit	129	22	33	21,9	4,0
Eläkeliitto		60	15	24,0	1,8
Sotainvalidien Veljesliitto	160	160	161	50,3	19,6
Suomen Partiolaiset	100	100	83	41,5	10,1
AKT		25	9	36,0	1,1
Muu			14		1,7
Yhteensä	1068	2441	820	23,4	100

Kyselyyn osallistuneet järjestöt olivat Suomen Punainen Risti, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Veteraanurheiluliitto (nykyinen Suomen Aikuisurheiluliitto), Suomen ylioppilaskuntien liitto, Miesakit, Eläkeliitto, Sotainvalidien veljesliitto, Suomen partiolaiset sekä Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäin liitto.

Elämäntietojen ja ikäpolvet -kysely

Pyydämme Sinua vastaamaan seuraavaan Elämäntietojen ja ikäpolvet -tutkimushankkeen kyselyyn. Kyselyssä on kolme osaa. Ensimmäisen osan kysymysten ja väittämien aiheina ovat elämäntietojen ja ikäpolvien väliset suhteet. Toisessa osassa kysymme, miten usein kohtaat eri-ikäisiä ihmisiä eri elämäntilanteissa. Kolmannessa osassa tiedustelemme käsityksiäsi siitä, kuinka paljon eri-ikäisillä ihmisillä on valtaa yhteiskuntaelämän eri osa-alueilla.

Kysymyksiin vastaaminen tapahtuu ympäröimällä annetuista vaihtoehdoista sopivin ja/tai kirjoittamalla vastaus sille varattuun tilaan.

Väittämiin vastataan asteikolla yhdestä viiteen siten, että yksi edustaa vähäisintä tai kielteisintä arviota ja viisi suurinta tai myönteisintä arviota kyseisestä asiasta. Vastaa jokaiseen kohtaan valitsemalla omaa tilannettasi tai näkemystäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto.

Taustatiedot

1. Syntymävuosi _____
2. Sukupuoli
 - 1 Mies
 - 2 Nainen
3. Asuinpaikka
 - 1 Keski-Suomi
 - 2 Pääkaupunkiseutu
 - 3 Muu, mikä _____
4. Minkä järjestöjäsenyyden kautta valikoiduit vastaajaksi tähän kyselyyn?
 - 1 Sotainvalidien Veljesliitto
 - 2 Vanhustyön keskusliiton Senioritoiminta
 - 3 Muu, mikä _____

OSA I: Elämäntietojen ja ikäpolvien väliset suhteet

Seuraavassa on esitetty kysymyksiä, joissa Sinua pyydetään määrittelemään eri elämäntilanteita. Ympyröi mielestäsi sopivin vaihtoehto ja/tai kirjoita omat vastauksesi niille varattuihin kohtiin.

5. Millä seuraavista sanoista luonnehtisit itseäsi tässä elämäntilanteessa?

- 1 Lapsi
- 2 Nuori
- 3 Nuori aikuinen
- 4 Aikuinen
- 5 Keski-ikäinen
- 6 Vanha
- 7 Jokin muu, mikä? _____

6. Mikä seuraavista sanoista on mielestäsi paras kuvaamaan eläkeikäistä ihmistä?

- 1 Ikäihminen
- 2 Seniori
- 3 Ikääntyvä
- 4 Ikääntynyt
- 5 Vanha
- 6 Vanhus
- 7 Jokin muu, mikä? _____

7. Minkä ikäisenä mielestäsi

- ihminen lakkaa olemasta lapsi? _____
- ihminen lakkaa olemasta nuori? _____
- aikuisuus alkaa? _____
- keski-ikä alkaa? _____
- keski-ikä loppuu? _____
- ihminen on vanha? _____
- vanhuus alkaa? _____

8. Minkä nimisistä vaiheista elämäntietojen ja ikäpolvien väliset suhteet mielestäsi koostuu (esim. lapsuus, aikuisuus, vanhuus)? _____

Seuraavassa on esitetty erilaisia väittämiä koskien elämäntulkua ja ikäpolvien välisiä suhteita. Ympyröi jokaisen väittämän kohdalla vastausvaihtoehdoista 1-5 se, joka vastaa parhaiten omaa näkemystäsi.

9. Arvioi seuraavia väittämiä asteikolla 1-5

	täysin eri mieltä	jonkin verran eri mieltä	en samaa enkä eri mieltä	lähes samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Lapsuus on elämän parasta aikaa	1	2	3	4	5
Nuoruus on elämän parasta aikaa	1	2	3	4	5
Keski-ikä on elämän parasta aikaa	1	2	3	4	5
Eläkeikä on elämän parasta aikaa	1	2	3	4	5
Vanhuus on elämän parasta aikaa	1	2	3	4	5
Elän juuri nyt elämäni parasta aikaa	1	2	3	4	5
Elämäni perusasiat ovat nyt kunnossa	1	2	3	4	5
Elämäni on ollut pääosin onnellista	1	2	3	4	5
Elämäni on mennyt niin kuin olin sen suunnitellutkin	1	2	3	4	5
Olen tyytyväinen itseeni ja ihmissuhteisiini	1	2	3	4	5
Minulla on hyvät suhteet eri-ikäisiin ihmisiin	1	2	3	4	5
Minulla on riittävästi eri-ikäisiä ystäviä	1	2	3	4	5
Haluaisin tuntea enemmän eri-ikäisiä ihmisiä	1	2	3	4	5
Eri-ikäisten ihmisten pitäisi toimia enemmän yhdessä	1	2	3	4	5

10. Arvioi seuraavia väittämiä asteikolla 1-5

	täysin eri mieltä	jonkin verran eri mieltä	en samaa enkä eri mieltä	lähes samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Lasten asemaa pitäisi parantaa yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Nuorten asemaa pitäisi parantaa yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Työikäisten asemaa pitäisi parantaa yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Eläkeläisten asemaa pitäisi parantaa yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Vanhusten asemaa pitäisi parantaa yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Oman ikäisteni asiat ovat hyvin yhteiskunnassa	1	2	3	4	5
Oma ikääntymiseni on minulle myönteinen asia	1	2	3	4	5
Väestön ikääntyminen on myönteinen asia	1	2	3	4	5
Tulevaisuus yleensä näyttää myönteiseltä	1	2	3	4	5
Haluaisin muuttaa monia asioita elämässäni	1	2	3	4	5
Jaan ikäisteni kanssa samat käsitykset elämästä	1	2	3	4	5
Ymmärrän hyvin eri-ikäisiä ihmisiä	1	2	3	4	5
Eri-ikäiset ovat useimmiten samaa mieltä asioista	1	2	3	4	5
Naiset ymmärtävät miehiä paremmin eri-ikäisiä ihmisiä	1	2	3	4	5

OSA II: Eri-ikäisten ihmisten kohtaaminen

Seuraavassa pyydämme Sinua arvioimaan sitä, miten paljon olet tekemisissä eri-ikäisten ihmisten kanssa lähiyhteisössäsi, työssäsi sekä vapaaehtoistoiminnassa, harrastuksissasi ja muulla vapaa-ajallasi. Ikäryhmät on jaettu kymmenvuotisryhmiin alkaen alle kymmenvuotiaista (0-9-v.) päättyen yli yhdeksänkymmenvuotiaisiin (90+).

Ympyröi jokaisen ikäryhmän kohdalla sen vaihtoehdon numero, joka parhaiten vastaa omaa tilannettasi.

11. Olen tekemisissä lähiyhteisössäni (perhe, naapurusto, muut läheiseni)

	en juuri lainkaan	melko vähän	kohtuullises- sa määrin	paljon	erittäin paljon
ikäryhmän 0–9-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 10–19-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 20–29-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 30–39-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 40–49-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 50–59-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 60–69-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 70–79-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 80–89-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 90+ kanssa	1	2	3	4	5

12. Olen tekemisissä työssäni (työkaverit, asiakkaat, muut säännöllisesti tapaamani ihmiset)

	en juuri lainkaan	melko vähän	kohtuullises- sa määrin	paljon	erittäin paljon
ikäryhmän 0–9-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 10–19-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 20–29-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 30–39-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 40–49-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 50–59-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 60–69-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 70–79-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 80–89-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 90+ kanssa	1	2	3	4	5

13. Olen tekemisissä vapaaehtoistoiminnassa, harrastuksissani ja muulla vapaa-ajallani (säännöllisesti tapaamani ihmiset)

	en juuri lainkaan	melko vähän	kohtuullises- sa määrin	paljon	erittäin paljon
ikäryhmän 0–9-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 10–19-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 20–29-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 30–39-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 40–49-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 50–59-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 60–69-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 70–79-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 80–89-v. kanssa	1	2	3	4	5
ikäryhmän 90+ kanssa	1	2	3	4	5

OSA III: Eri-ikäisten valta yhteiskunnassa

Seuraavassa pyydämme Sinua arvioimaan eri-ikäisten ihmisten valtaa eri yhteiskuntaelämän alueilla. **HUOM! Valitse vain neljä (4) arvioitavaa aluetta** seuraavista: valtakunnanpolitiikka, hallinto, elinkeinoelämä, järjestöt, media, sosiaalinen media, tiede, kulttuurielämä, liikunta- ja urheiluelämä, kunnat ja koko maailma. Ikäryhmät on jaettu kymmenvuotiryhmiin alkaen alle kymmenvuotiaista (0-9-v.) päätyen yli yhdeksänkymmenvuotiaisiin (90+).

Arvioi valitsemiesi **neljän teeman** kohdalla jokaista ikäryhmää erikseen viisiportaisella asteikolla.

14. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan valtakunnanpolitiikassa (eduskunnassa, hallituksessa, puolueissa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

15. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan elinkeinoelämässä (yrityksissä, pankki- ja vakuutuslaitoksissa, elinkeinoelämän järjestöissä jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

16. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan järjestöissä (yhdistyksissä, seuroissa, järjestöissä jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

17. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan mediassa (lehdissä, sähköisessä mediassa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

18. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan sosiaalisessa mediassa (nettikeskusteluissa, Facebookissa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

19. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan hallinnossa (valtion ja kuntien virastoissa, Kelassa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

20. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan tieteessä (yliopistoissa, korkeakouluissa, tutkimuksessa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

21. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan kulttuurielämässä (kirjallisuudessa, musiikissa, teatterissa, kulttuuripolitiikassa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

22. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan liikunta- ja urheiluelämässä (seuroissa, järjestöissä, mediassa, liikuntapolitiikassa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

23. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan kunnissa (päättävissä elimissä, virastoissa, laitoksissa jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

24. Kuinka paljon valtaa arvioit eri-ikäisillä olevan koko maailmassa (maailman eri maissa, YK:ssa, erilaisissa kansainvälisissä organisaatioissa, mediassa, kulttuurin alueella jne.)

	ei lainkaan valtaa	melko vähän valtaa	kohtuullisen paljon valtaa	paljon valtaa	erittäin paljon valtaa
ikäryhmällä 0–9-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 10–19-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 20–29-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 30–39-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 40–49-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 50–59-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 60–69-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 70–79-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 80–89-v.	1	2	3	4	5
ikäryhmällä 90+	1	2	3	4	5

Olet nyt vastannut kaikkiin kysymyksiin. Lämpimät kiitokset kyselyn täyttämisestä!

Lähteet

Lähdekirjallisuus

Aapola, S. & Kaarninen, M. (2003): Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 32. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ahonen, S. (1998): Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Alestalo, M. (2007): Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72:2, 146–157.

Alwin, D.F. & McCammon, R.J. (2004): Generations, Cohorts, and Social Change. Kirjassa Mortimer, J.T. & Shanahan, M.J. (toim.): Handbook of the Life Course. Springer Publishing Company, 23–50.

Andrews, M. (2012): Unexpected age. Journal of Aging Studies Vol. 26, 4, 386–393.

Arber, S. & Attias-Donfut, C. (2000): The Myth of Generational Conflict. London: Routledge.

Arnett, J. (2000): Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist Vol. 55, 1, 469–480.

Baltes, P.B. & Baltes, M.M. (1990): Psychological perspectives on successful aging: the model of selective optimization with compensation. Kirjassa Baltes, P.B. & Baltes, M.M. (toim.): Successful aging: perspectives from the behavioural sciences. New York: Cambridge University Press, 1–34.

Bauman, Z. (2002): Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Z. (2007): Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty. Cambridge, UK: Polity Press.

Bavelier, D., Shawn Green, C. & Dye, M.W.G. (2010): Children, Wired: For Better and for Worse. Neuron Vol. 67, 5, 692–701.

de Beauvoir, S. (1992): Vanhuus. Helsinki: Art House.

Bengtsson, V.L., Elder, G.H. Jr. & Putney, N. (2012): The Life Course Perspective of Aging: Linked Lives, Timing and History. Kirjassa Katz, J., Peace, S. & Spurr, S. (toim.): Adult Lives: A Life Course Perspective. Bristol: The Policy Press, 9–17.

Biggs, S. & Lowenstein, A. (2011): Generational Intelligence. A Critical Approach to Age Relations. London: Routledge.

Blomberg, H. & Kroll, C. (1999): Who wants to preserve the "Scandinavian service state"? Attitudes to welfare services among the citizens and local government elites in Finland 1992–96. Kirjassa Svallfors, S. & Taylor-Gooby, P. (toim.): The end of welfare state? Responses to state retrenchment. London: Routledge, 52–86.

Bytheway, B. (2005): Age-identities and the celebration of birthdays. Ageing and Society Vol. 25, 1, 463–477.

Cain, L. (1964): The Life Course and Social Structure. Kirjassa Faris, R. (toim.): Handbook of Modern Sociology. Chicago: Rand McNally, 272–309.

Calasanti, T. & King, N. (2011): A Feminist Lens of the Third Age: Reframing the Framework. Kirjassa Carr, D.C. & Komp, K. (toim.): Gerontology in the Era of the Third Age. Implications and Next Steps. New York: Springer Publishing Company, 67–86.

Chauvel, L. (2008): Sukupolvet eriarvoisuuden lähteenä. Yhteiskuntapolitiikka 73:4, 376–387.

Colarusso, C.A. & Nemiroff, R.A. (1981): Adult development. A New Dimension in Psychodynamic Theory and Practice. New York: Premium Press.

Coupland, N., Coupland, J., & Giles, H. (1989): Telling age in later life: Identity and face implications. Text Vol. 9, 2, 129–151.

Coupland, J., Coupland, N., Giles, H. & Henwood, K. (1991): Formulating Age: Dimensions of Age Identity in Elderly Talk. Discourse Processes Vol. 14, 1, 87–106.

Daatland, S., Veenstra, M. & Lima, I. (2010): Norwegian sandwiches: On the prevalence and consequences of family and work role squeezes over the life course. European Journal of Ageing Vol. 7, 4, 271–281.

- Dannefer, D. (2004): Toward a Global Geography of the Life Course: Challenges of Late Modernity for Life Course Theory. Kirjassa Mortimer, J.T. & Shanahan M.J. (toim.): Handbook of the Life Course. Springer Publishing Company, 647–660.
- Ekerdt, D.J. (1986): The busy ethic: Moral continuity between work and retirement. *The Gerontologist* Vol. 26, 3, 239–244.
- Elder, G.H. Jr. (1980): Adolescence in Historical Perspective. Kirjassa Adelson, J. (toim.): Handbook of Adolescence Psychology. New York: John Wiley & Sons.
- Elder, G.H. Jr. & Johnson, M.K. (2003): The Life Course and Aging: Challenges, Lessons and New Directions. Kirjassa Settersten, R.A. Jr. (toim.): Invitation to the Life Course. Towards New Understanding of Later Life. New York: Baywood Publishing Company, 49–83.
- Elder, G.H. Jr., Johnson, M.K. & Crosnoe, R. (2004): The Emergence and Development of Life Course Theory. Kirjassa Mortimer, J.T. & Shanahan, M.J. (toim.): Handbook of the Life Course. Springer Publishing Company, 3–22.
- Erikson, E.H. (1959): Identity and the Life Cycle. New York: International Universities Press.
- Erola, J. & Wilska, T.-A. (toim.) (2004): Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 60-lukulaisuus. SoPhi - Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 92. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Featherstone, M. & Hepworth, M. (1991): The Mask of Aging and the Post-modern Life Course. Kirjassa Featherstone, M., Hepworth, M. & Turner, B.S. (toim.): The Body: Social Process and Cultural Theory. Newbury Park, California: Sage Publications, 371–389.
- Forma, L., Jylhä, M., Aaltonen, M., Raitanen, J. & Rissanen, P. (2012): Vanhuuden viimeiset vuodet - pitkäaikaishoito ja siirtymät hoitopaikkojen välillä. Vammala: KAKS-Kunnallisan kehittämisyhtiö.
- Freedman, M. (2008): Encore. Finding Work That Matters in the Second Half of Life. New York: Public Affairs.
- Fry, C.L. (2003): The Life Course as a Cultural Construct. Kirjassa Settersten, R.A. Jr. (toim.): Invitation to the Life Course: Towards New Understandings of Later Life. Amityville, New York: Baywood Publishing Company, 269–294.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2005): Contexts of Ageing. Class, Cohort and Community. Cambridge, UK: Polity Press.

- Gilleard, C. & Higgs, P. (2010): Aging without agency: Theorizing the fourth age. *Aging & Mental Health* Vol. 14, 2, 121–128.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2011): The Third Age as a Cultural Field. Kirjassa Carr, D.C. & Komp, K. (toim.): Gerontology in the Era of the Third Age. Implications and Next Steps. New York: Springer Publishing Company, 33–50.
- Goldman, D. (2010): As generations speak. *American Psychological Association. Psychoanalytic Psychology* Vol. 27, 4, 475–491.
- Gould, R.D. (1978): Transformations. New York: Simon and Schuster.
- Grenier, A. (2007): Construction of Frailty in the English Language, Care Practice and the Lived Experience. *Ageing and Society* Vol. 27, 3, s. 425–445.
- Grenier, A. (2012): Transitions and the Life Course. Challenging the Constructions of 'Growing Old'. University of Chicago: The Policy Press.
- Gubrium, J. & Wallace, B. (1990): Who theorizes age? *Ageing and Society* Vol. 10, 2, 131–149.
- Haarni, I. (2010): Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Haavio-Mannila, E., Majamaa, K., Tanskanen, A., Hämäläinen, H., Karisto, A., Rotkirch, A. & Roos, J.P. (2009): Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hagestad, G. (2003): Interdependent Lives and Relationships in Changing Times: A life-course view of families and aging. Kirjassa Settersten, R.A. Jr. (toim.): Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life. Amityville, New York: Baywood Publishing Company, 135–159.
- Hangasmaa, L. (2007): Maaseudun romantisointi ja nostalgisointi Suomessa. Kansallisen identiteetin rakentamisesta postmodernin kaipuun kritiikkiin. Teoksessa Knuutila, M., Lappi, T.-R., Ruotsala, H. & Salminen, E. (toim.): Hei muistatko...? Pirjo Korkiakankaalle omistettu 60-vuotiskirja. Ethnos-toimite 14. Helsinki: Ethnos, 59–86.
- Harwood, J. & Giles, H. (1993): Creating intergenerational distance: Language, communication and middle-age. *Language Sciences* 15, 1–24.

- Harwood, J. & Giles, H. (toim.) (2005): *Intergroup Communication: Multiple Perspectives*. New York: Peter Lang.
- Hayes, C. (2003): An Observational Study in Developing an Intergenerational Shared Site Program: Challenges and Insights. *Journal of Intergenerational Relationships* Vol.1, 1, 113–132.
- Hohenthal-Antin, L. (2001): Senioriteatteri - taidetta vai dementiantorjuntaa? *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 191.
- Ihalainen, L. & Torsti, P. (2011): Kytetään työt käyntiin. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 1/2011. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. [sorsafoundation.fi/files/2012/07/Kytetään-työt-käyntiin-1.pdf]
- Jarrott, S.E. & Smith, C.L. (2010): The complement of research and theory in practice: Contact theory at work in non-familial intergenerational programs. *The Gerontologist*, advance access. Julkaistu 25.7.2010. Oxford University Press: The Gerontological Society of America.
- Jenkins, R. (1996): *Social identity*. London: Routledge.
- Jyrämä, J. (2001): Vanheneminen ja vanhuus. Kirjassa Sankari, A. & Jyrämä, J. (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 267–323.
- Jyrämä, J. (2010): Sukupolvisuhteet, kestävyys ja ikääntyvä yhteiskunta. *Diakonia* 5/2010.
- Jyrämä, J., Puustelli, A. & Ylilahti, M. (2009): Ikääntyvän väestön yhteiskunta – visiot, riskit ja ratkaisumallit sosiaaligerontologisessa keskustelussa. Kirjassa Vaarama, M. (toim.): *Ikääntyminen riskinä ja mahdollisuutena. Valtioneuvoston kanslian raportteja* 3, 147–70.
- Karisto, A. (2002): Kolmannen iän käsitteestä ja sen käytöstä. *Gerontologia* 16:3, 138–142.
- Karisto, A. (toim.) (2005): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino.
- Karisto, A. (2012): Sukupolvien yhteydet. Kirjassa Helne, T. & Silvasti, T. (toim.): *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Kelan tutkimusosasto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 222–234.

- Kaufman, S. (1986): *The Ageless Self: Sources of Meaning in Late Life*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Knuutila, M. (2007): Omaa ruokaa isoäidin keittiöstä. Kirjassa Knuutila, S. & Piela, U. (toim.): *Menneisyys on toista maata*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 46–61.
- Kohli, M. (1986): Social Organization and Subjective Construction of the Life Course. Kirjassa Sorensen, A., Weinert, F.E. & Sherrod, L.R. (toim.): *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Koivula, R. (2013): Muistisairaana ihmisen omaisena terveyskeskuksen pitkäaikaisosastolla. Tutkimus toimijuudesta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Korkalainen, A. & Kokko, K. (2008): Psykologinen näkökulma aikuisiän hyvinvointiin ja siihen kytkeytyviin tekijöihin. *Psykologia* 43, 261–276.
- Korkiakangas, P. (1996): Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. *Kansantieteellinen arkisto* 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Koskinen, S., Hakapää, L., Maranen, P. & Piekkari, J. (toim.) (2007): Kolmasikäisten elämää pohjoisissa kaupungeissa. KaupunkiElvi -hankkeen tutkimustuloksia. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Koskinen, S., Lundqvist, A. & Ristiluoma, N. (toim.) (2012): Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, julkaisuja 68/2012. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-769-1] [17.2.2014]
- Kuusi, H. (2007): Nostalginen 1950-luku kulttuurimarkkinoilla. Kirjassa Knuutila, S. & Piela, U. (toim.): *Menneisyys on toista maata*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 127–141.
- Lachman, M.E. (2004): Development in Midlife. *Annual Review of Psychology* 55, 305–331.
- Laslett, P. (1989): *A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Levinson, D.J., with Darrow, C.N., Klein, E.B. & Levinson, M. (1978): *Seasons of a Man's Life*. New York: Random House.

- Lifton, R.J. (1976): *The Life of the Self: Toward a New Psychology*. New York: Simon and Schuster.
- Liikanen, H-L. (2010): Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 1:2010.
- Lin, M-C., Hummert, M.L., Harwood, J. (2004): Representation of Age-identities in On-line Discourse. *Journal of Aging Studies* Vol. 18, 3, 261–274.
- Lönnqvist, B. (1998): Etnologia ja historiallinen antropologia. Kirjassa Kiuru, E. & Junkala, P. (toim.): "Toinen" sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36, 23–36.
- Mannheim, K. (1952/1928): *Essays on the sociology of knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Marin, M. (1996): Minkä ikäinen olettekaan rouva? Kirjassa Aittola, T., Alanen, L. & Rantamaa, R. (toim.): Minkä ikäinen olettekaan rouva? SoPhi – Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 3–9.
- McHugh, K.E. (2000): The "Ageless Self"? Emplacement of Identities in Sun Belt Retirement Communities. *Journal of Aging Studies* Vol.14, 1, 103–115.
- Myllyniemi, S. (toim.) (2010): Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 107. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja 43. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Myllyniemi, S. (toim.) (2012): Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 127. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja 46. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Neugarten, B.L. (1977): Personality and Aging. Kirjassa Birren, J.J. & Schaie, K.W. (toim.): *Handbook of the Psychology and Aging*. New York: Van Nostrand reinhold, 629–649.
- Nivala, S. (2010): Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla. *Suomalaisen sotainvalidien kokemus elämäkulusta ja ikääntymisestä*. *Studies in Sport, Physical education and Health* 153. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Paakkunainen, K. (toim.) (2007): *Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Paakkunainen, K. (2012): Sukupolvikamppailuista polvilla politikointiin – syventävä näkemys nuorten sukupolviseen tietoon. Kirjassa Torsti, P.: *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus, 70–73.
- Pajamäki, O. (2006): *Ahne sukupolvi: suurten ikäluokkien perintö*. Helsinki: Ajatuskirjat.
- Park, D.C. (2000): The basic mechanisms accounting for age-related decline in cognitive function. Kirjassa Park, D.C. & Schwarz, N. (toim.): *Cognitive Aging: A Primer*. Philadelphia: Psychology Press. Taylor & Francis Group, 3–21.
- Penttilä, R.E.J. & Rehn, A. (2012): *Suunnaton Suomi. Suomi ilman suuntaa: Suomen suunnattomat mahdollisuudet*. Helsinki: Otava.
- Perho, H. & Korhonen, M. (1993): Elämänvaiheiden onnellisuus ja sisältö keski-ikäen kynnyksellä. *Gerontologia* 7, 271–285.
- Pulkkinen, L., Fyrstén, S., Kinnunen, U., Kinnunen, M-L., Pitkänen, T. & Kokko, K. (2003): 40+. Erään ikäluokan selviytymistarina. *Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja* 349.
- Pulkkinen, L. & Kokko, K. (toim.) (2010): Keski-ikä elämänvaiheena. *Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja* 352. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3894-9>] [17.2.2014]
- Purhonen, S. (2007): Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. *Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia* 251.
- Rabbit, P. (2005): Cognitive changes across the lifespan. Kirjassa Johnson, M.L., Bengtson, V.L., Coleman, P.G. & Kirkwood, T.B.L. (toim.): *Handbook of age and aging*. Cambridge: Cambridge University Press, 190–199.
- Randall, W. & Kenyon, G. (2001): *Ordinary Wisdom: Biographical Aging and the Journey of Life*. London: Praeger.
- Roos, J-P. (1987): *Suomalainen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rowles, G.D. & Manning, L.K. (2011): *Experiencing the Third Age: The Perspective of Qualitative Inquiry*. Kirjassa Carr, D.C. & Komp, K. (toim.): *Gerontology in the Era of the Third Age. Implications and Next Steps*. New York: Springer Publishing Company, 147–166.

- Ruostetsaari, I. & Borg, S. (2004): Sukupolvien valta-asemien muutos eliiteissä ja eduskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69:2, 147–158.
- Ryder, N.B. (1965): The Cohort as a Concept in the Study of Social Change. *American Sociological Review* Vol. 30, 6, 843–61.
- Räsänen, M. (1989): Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. Kirjassa Korhonen, T. & Räsänen, M. (toim.): *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 10–28.
- Saarenheimo, M. (2011): Yleistä ikääntymisestä. Kirjassa Heimonen, S. & Pajunen, H. (toim.): *Mielen terveys vanhuudessa*. Helsinki: Edita, 18–55.
- Saarenheimo, M. (toim.) (2013): *Neljän polven treffit. Ikäpolvitoiminnan opas*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto ry.
- Semi, J. (2010): Sisäiset sijainnit. Tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista. Joensuu: Itä-Suomen yliopiston julkaisuja.
- Settersten, R.A. Jr. (2004): Age-structuring and the Rhythm of the Life Course. Kirjassa Mortimer, J.T. & Shanahan, M.J. (toim.): *Handbook of the Life Course*. Springer Publishing Company, 81–102.
- Siltala, J. (2013): Nuoriso – mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumiskäsitteet historiassa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Soikkanen, T. & Vares, V. (1998): Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa. *Historiallinen aikakauskirja* 1/1998, 37–53.
- Springate, I., Atkinson, M. & Martin, K. (2008): *Intergenerational Practice: A Review of the Literature*. LGA Research Report F/SR262. Berkshire: National Foundation for Education Research.
- Stevens-Long, J. (1979): *Adult Life: Developmental Processes*. Palo Alto, California: Mayfield.
- Strandman-Suontausta, P. (2013): Vapautta vai vaikuttavuutta? Kuvataiteeseen perustuva palvelu hoitolaitosyhteisölle. Helsinki: Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteiden laitos.

- Strenger, C. (2004): *The designed self: Psychoanalysis and contemporary identities*. Hillsdale, New Jersey: The Analytic Press.
- Tikka, M. (1991): Pohdintoja kolmannelta iältä. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksen työpapereita N:o 76.
- Tornstam, L. (1989): Gero-transcendence: A reformulation of the disengagement theory. *Aging* 1/1989, 55–63.
- Tornstam, L. (2005): *Gerotranscendence: a Developmental Theory of Positive Aging*. New York: Springer Publishing Company.
- Torsti, P. (2012): *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomi, J. (2001): Aetatis hominum – elämänsä vaiheet antiikin ja keskiajan kirjallisuudessa. Kirjassa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.): *Suomalainen elämänsä*. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, E., Tuominen, K. & Kahma, E. (2012): *Joustava vanhuuseläkeikä. Työnantaja- ja työntekijäkyselyihin perustuva tutkimus joustavan eläkeiän toimivuudesta*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Ukkonen-Mikkola, T. (2011): Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Vaarama M., Hakkarainen, A., Laaksonen, S. (1999): *Vanhusbarometri 1998. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 3*, Helsinki.
- Vaillant, G.E. (1977): *Adaptation to Life*. Harvard: Harvard University Press.
- Vakimo, S. (2008): Folkloristiikan ikäparadigmoista – kokeilu tieteenalan ihmiskuvan toisin katsomiseksi. *Elore* Vol. 15, 1, 1–16. Joensuu: Suomen Kansantietouden tutkijain Seura ry.
- Varho, J. & Lehtovirta, M. (toim.) (2010): *Taidetta ikä kaikki – Selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä*. Helsingin kulttuurikeskus.
- Virtanen, M. (1999): Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänkaari. *Sosiologia* Vol. 36, 3, 81–94.
- Virtanen, M. (2001): *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Stakesin julkaisu 831. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, M. (2005): Suuret ikäluokat sukupolvena. Kirjassa Kasvio, A. (toim.): Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 197–207.

Zhang, Y.B. & Lin, M-C. (2009): Conflict-Initiating Factors in Intergenerational Relationships. *Journal of Language and Social Psychology* Vol. 28, 4, 343–363.

Media

Katso, kuinka moni ikäisesi suomalainen on Facebookissa. Yle 5.3.2013.

Keskusta haalisi kaikki nuoret tulevaisuuskutsuntoihin. Yle 28.11.2013.

Laulu keski-ikäisistä äijistä. Professori Kari Enqvistin kolumni, Suomen Lääkäri-lehti 4/2008.

Nuoruudesta. Kirjailija Kjell Westön kolumni, Yhteishyvä-lehti 8/2011.

Nykynuoret elävät terveellisesti ja viihtyvät koulussa. Helsingin Sanomat 18.9.2013.

Ovista ja ikkunoista. Helsingin Sanomat 20.10.13.

Pelastetaan Suomi, lopuksi kaikille jaffaa. Toimittaja Maria Petterssonin kolumni, Helsingin Sanomat 13.12.2013.

Pääsemmekö irti kiireen diktatuurista? Eurooppalaisia puheenvuoroja. Toimittanut Ismo Nykänen, Yle Radio 1 31.3.2011.

Sosiaaliturvakaksoset Suomi ja Italia suuntaavat rahat eri tavoin. Helsingin Sanomat 26.5.2008.

Työkaverini, tunnen sinut. Toimittaja Reetta Rädyn kolumni, Helsingin Sanomat 11.8.2013.

Vanhustalouden viestintäongelma. Professori Alf Rehnin kolumni, Ylen Ykkösaamu 22.10.2013.

Vanhusten valtakunta. Toimittaja Ritva Liisa Snellmanin kolumni, Helsingin Sanomat 23.10.2011.

Muut lähteet

Huomisen kynnyksellä 2013: Kysely 55–79-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä. Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. TNS Gallup. [<http://elakkeensaajat-fi-bin.directo.fi/@Bin/3fbf3ba28e373442973078f3f8d1cb9e/1393574444/application/pdf/253688/HuomisenKynnyksella%2b2013Ufinal.pdf>] [28.2.2014]

Intergenerational solidarity. Analytical report 2009. [http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_269_en.pdf] [28.2.2014]

Karisto, A. (2004): Kolmas ikä: Uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Ikään-tyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti, 2004. [<http://hdl.handle.net/10224/4042>]

Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi -hanke. Turun yliopisto, Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikkö. [<http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hktl/tutkimus/ktt/Sivut/kulttuuri-terveys-hyvinvointi.aspx>]

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista. [<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>]

Miller, J.D. (2011): Active, balanced, and happy: These young Americans are not bowling alone. The Generation X Report, 1:1. [http://lsay.org/GenX_Rept_Iss1.pdf]

Myrskylä, Mikko (2010): Elämme toistakymmentä vuotta elinajanodotetta pidempään. Tilastokeskus. [http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-02-18_001.html?s=0] [10.2.2014]

Numminen, A. (2012): Toimintaraportti 2009–2011, Hoitolaitosten kulttuuri-toiminnan edistäminen. Taiteen edistämiskeskus: läänintaiteilija Ava Numminen loppuraportti. [<http://www.taike.fi/en/web/uusimaa/ava-numminen>] [25.2.2014]

Pirttiaho, S. (2002): Kolmatta ikää etsimässä. Peter Lassletin kolmannen iän teorian tarkastelua kotimaisessa kontekstissa. Sosiologian Pro gradu -tutkielma, elokuu 2002, Jyväskylän yliopisto. [<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11647/suspir.pdf;jsessionid=B36ECE0>] [17.2.2014]

Prosumer report, Vol. 14/2012. Ageing: Moving Beyond Youth Culture. [<http://www.prosumer-report.com/blog/wp-content/uploads/downloads/2012/09/aging.pdf>]

- Suomalainen ikägallup. Eloisa ikä -avustusohjelman kyselytutkimus. Taloustutkimus Oy, 18.11.2013. [http://eloisaika-fi-bin.directo.fi/@Bin/e4b37e-2b236a5dffe7dd549ba8809718/1392895958/application/pdf/82884/Suomalainen%20ik%C3%A4gallup%202014_Eloisa%20ik%C3%A4.pdf]
- Tilastokeskus: Väestöennuste. [http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoennuste] [10.2.2014]
- Työterveyslaitos: tiedote 59/2010 (Työterveyspäivät): Y-sukupolvi haastaa johtamisen ja virkistää työelämää terveeseen suuntaan. [http://www.ttl.fi/fi/tiedotteet/Sivut/tiedote59_2010.aspx] [17.2.2014]
- Vuorinen, J. (2012): Ikäpolvien kanssakäyminen hoivakodissa. Etnografinen tutkimus muistisairaiden ikääntyneiden toimijuudesta. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. [<http://hdl.handle.net/10138/34127>] [20.2.2014]